

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
BIBLIOTĒKZINĀTNES UN INFORMĀCIJAS ZINĀTNES NODAĻA

DAINA PAKALNA

**BIBLIOTĒKAS LOMA PIRMSSKOLAS
VECUMA BĒRNU IZZIŅAS INTEREŠU UN
RADOŠĀS FANTĀZIJAS REALIZĒŠANĀ**

**PROMOCIJAS DARBS
FILOLOĢIJAS DOKTORA GRĀDA IEGŪŠANAI
KOMUNIKĀCIJU ZINĀTNES
BIBLIOTĒKZINĀTNES APAKŠNOZARĒ**

✧ ZINĀTNISKĀ VADĪTĀJA: Dr. paed., doc. Iveta Gudakovska

RĪGA 2004

SATURS

SATURS	1
IEVADS	3
1. TEORIJAS PSIHOLOĢIJĀ PAR BĒRNA PERSONĪBAS ATTĪSTĪBU.....	11
1.1. Iemācīšanās teorijas	12
1.1.1. Biheiviorisms	12
1.1.2. Sociālās iemācīšanās teorija.....	13
1.2. Psihoanalītiskā pieeja bērna attīstībai	14
1.2.1. Zīgmunda Freida psihoseksuālā personības attīstības teorija	15
1.2.2. Erika Eriksona personības psihosociālās attīstības teorija.....	17
1.3. Humānistiskās psiholoģijas skolas uzskati par personības attīstību	18
1.4. Kognitīvās personības attīstības teorijas	19
1.4.1. Žana Piažē personības kognitīvās attīstības pakāpeniskuma teorija..	20
1.4.2. Ļeva Vigotska teorija par bērna attīstības nevienmērību un stadiālo raksturu.....	25
2. ĢIMENE – MIKROVIDE, KURĀ NOTIEK PIRMSSKOLAS VECUMA BĒRNA AUDZINĀŠANA UN IZGLĪTOŠANA.....	33
2.1. Ģimenes ietekme uz bērna personības veidošanos	33
2.2. Ģimene Latvijas sociāli ekonomiskajā situācijā	43
2.3. Ģimenes loma bērnu sagatavošanā skolai.....	55
2.4. Agras izglītības un ģimenes lasīšanas vides ietekme uz bērna intelektuālo attīstību un rakstpratību.....	66
3. AGRAS BĒRNĪBAS LASĪŠANAS UN BIBLIOTĒKAS APMEKLĒŠANAS PIEREDZES IETEKME UZ IZZIŅAS INTEREŠU UN RADOŠO SPĒJU VEIDOŠANOS	70
3.1. Bērna kā radošas, pasauli izzināt gribošas personības veidošanās pirmsskolas vecumā	70
3.2. Atmiņas par bibliotēku un lasīšanu bērnībā	81
3.3. Bērnu iespaidi par pirmo bibliotēkas apmeklējumu.....	92

4. IESKATS BĒRNU BIBLIOTEKĀRĀS APKALPOŠANAS ATTĪSTĪBĀ LATVIJĀ	105
4.1. Aizsākums – skolu bibliotēkas 18. un 19. gadsimtā	105
4.2. Pirmās publisko bibliotēku bērnu nodaļas 20. gadsimta 20. – 40. gados..	107
4.3. Bērnu bibliotēku un nodaļu izveide padomju varas gados (1940 – 1990)	109
4.4. Mūsdienu situācija un attīstības perspektīvas	110
4.4.1. Bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkla struktūra pēc Latvijas neatkarības atgūšanas	110
4.4.2. Uz ģimeni orientētas bibliotēkas modelis	117
4.4.2.1. Angļu un amerikāņu bibliotēkzinātnieku skatījumā	117
4.4.2.2. Mūsdienu Latvijas situācijā (bibliotēku darbinieku un speciālistu viedokļu analīze)	119
5. BIBLIOTĒKA – RADOŠA UN ATTĪSTOŠA VIDE PIRMSSKOLAS VECUMA BĒRNIEM	125
5.1. Aktīvas, radošas vides veidošanas nepieciešamība darbam ar pirmsskolas vecuma bērniem	125
5.2. Bibliotēkas krājuma bērniem komplektēšanas un kārtojuma īpatnības	131
5.3. Lasīšanas veicināšanas programmu un pasākumu atbilstība vecumposmu attīstības vajadzībām	135
5.3.1. Lasīšanas veicināšanas programmas ģimenēm ar maziem bērniem	135
5.3.2. Lasīšanas veicināšanas pasākumi.....	143
5.4. Bibliotekāriem nepieciešamā kompetence darbā ar bērniem.....	149
NOBEIGUMS.....	152
BIBLIOGRĀFISKO NORĀŽU SARAKSTS.....	161
PIELIKUMI	172

IEVADS

Laiks no piedzimšanas līdz septiņu gadu vecumam ir viens no nozīmīgākajiem periodiem personības attīstībā, jo veidojas sava “Es” apzināšanās, vērtīborientācija. Tas ir arī visintensīvākais fizioloģiskās un garīgās attīstības posms cilvēka dzīvē. Bērnu pilnvērtīgai attīstībai pirmsskolas izglītības ietvaros nepieciešama izziņas interešu un radošās aktivitātes veicināšana. Šajā procesā līdztekus ģimenēm un pirmsskolas izglītības iestādēm veiksmīgi var iesaistīties arī bibliotēkas.

Liela nozīme bērna intelektuālajā un emocionālajā attīstībā ir saskarsmei ar literāriem darbiem jau agrā bērnībā. Tas veicina valodas attīstību, līdzpārdzīvojuma (empātijas) veidošanos. Tieši šajā vecumā – pirms mācību uzsākšanas skolā – veidojas bērna attieksme pret lasīšanu. Literārie darbi ir nozīmīgs faktors bērnu radošās fantāzijas un lasītprieka veidošanās procesā.

Šis pētījums ir saistīts ar bērnu bibliotekārās apkalpošanas organizēšanas jautājumiem, bibliotēku atbilstību visu vecumposmu bērnu izziņas interesēm.

Pētījuma nosaukumā un tekstā ar “pirmsskolas vecumu”, ja tas netiks precizēts, jāsaprot bērnu vecums no piedzimšanas līdz mācību uzsākšanai skolā. Tas ietver trīs atsevišķus posmus:

1. zīdaiņa vecumu (pirmais dzīves gads);
2. mazbērna periodu (1. – 3. dzīves gads);
3. pirmsskolas vecumu (3. – 7. dzīves gads).

Temata izvēles pamatojums un aktualitāte

Ļoti nozīmīgi faktori personības attīstībā laika posmā no piedzimšanas līdz mācību uzsākšanai skolā ir uztvere, spēja mācīties, radoša attieksme pret pasauli. Ģimene šajā periodā ir galvenā bērna audzinātāja un izglītotāja. Bērna intelektuālās attīstības procesā liela loma ir saskarsmei ar grāmatām, sarunām, lasīšanai priekšā.

Straujās pārmaiņas, kas saistītas ar informācijas sabiedrības veidošanās procesiem, skar arī ģimeni (mainās ģimenes modelis, vecāki aizvien vairāk lai-

ka velta darbam, līdz ar to mazāk – savu bērnu audzināšanai un izglītošanai, jaunās ģimenes parasti dzīvo atsevišķi no vecvecākiem, mātes pēc bērnu piedzimšanas ātrāk atsāk strādāt, lai nezaudētu darbu). Ne vienmēr ģimenē ir vajadzīgās prasmes, izpratne un iespējas pilnvērtīgi audzināt bērnus.

Bibliotēka, kā to pierāda, piemēram, ASV, Lielbritānijas, Zviedrijas, Somijas u. c. valstu pieredze, var kļūt par nozīmīgu sastāvdaļu kompleksās ģimeņu atbalsta programmās. Bibliotēkai kā sabiedrības radītai institūcijai ir jāreaģē uz pārmaiņām, piedāvājot jaunajām vajadzībām atbilstošu bibliotekārās apkalpošanas modeli.

Šis pētījums dod ieguldījumu bibliotēkzinātnē ar to, ka analizē vēl nesakārtotās bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkla izveides problēmas Latvijā un, balstoties uz ārzemju bibliotēku pieredzi, bibliotēkzinātnes teorētisku atziņumiem un mūsu bibliotēku darbinieku viedokļu analīzi, piedāvā Latvijā pagaidām vēl jaunu publiskās bibliotēkas – uz ģimeni orientētas bibliotēkas – koncepciju.

Problēmsituācija

Ģimenēm ir nepieciešams atbalsts bērnu audzināšanā un izglītošanā, ko ļoti veiksmīgi varētu sniegt bibliotēkas, piedāvājot šādus pakalpojumus:

- iekārtojot radošu vidi, lai tajā varētu uzturēties un darboties arī pirmsskolas vecuma bērni;
- komplektējot bērnu bibliotēku un nodaļu krājumus atbilstoši arī šīs lietotāju grupas vajadzībām;
- veidojot dažādas izglītojošas programmas, konsultācijas ģimenēm;
- apmācot bibliotekāros darbiniekus, kā strādāt ar pirmsskolas vecuma bērniem un viņu vecākiem vai citiem aprūpētājiem.

Šīs iespējas Latvijas apstākļos nav pietiekami apzinātas un pētītas – gan nepieciešamība pēc šāda veida pakalpojumiem, gan praktiskās realizācijas iespējas bibliotēkās.

Koncepcija

Ja bērnu bibliotēkas un nodaļas spēs reagēt uz pārmaiņām sabiedrībā, uz visu lietotāju grupu vajadzībām, nodrošinot ar kvalitatīviem pakalpojumiem visu vecumposmu lietotājus, iesaistoties ģimeņu atbalsta programmās, tās spēs saglabāt savu lomu un nozīmi sabiedrībā.

Pētījuma objekts un pētījuma priekšmets

Pētījuma objekts – bērnu bibliotēkārā apkalpošana. Priekšmets – bibliotēku pakalpojumi ģimenēm ar bērniem vecumā no piedzimšanas līdz mācību uzsākšanai skolā.

Teorētiskā bāze

Bērnu bibliotēkārājā apkalpošanā gan radošas un attīstošas vides veidošana bērnu darbībai, gan bibliotēku krājuma komplektēšana, gan lasīšanas veicināšanas un izglītojošu programmu plānošana ir jābalsta uz bērnu attīstības īpatnību ievērošanu dažādos vecumposmos.

Pētījumā tiek analizētas galvenās teorētisko uzskatu grupas psiholoģijā, kas saistītas ar bērna personības attīstību – biheiviorisms, sociālās mācīšanās teorija, psihoanalītiskā pieeja bērna attīstībai, kognitīvās attīstības teorijas.

Pētījuma teorētisko bāzi veido krievu psihologa Ļeva Vigotska (*Выготский Лев, 1896 – 1934*) – kulturāli vēsturiskās koncepcijas par bērna attīstību pamatlicēja – teorija par bērna psihiskās attīstības nevienmērību un stadiālo raksturu. Tā izvēlēta tādēļ, ka akcentē gan bērna iekšējā potenciāla attīstības iespējas, radošo attīstību, ko veicina agra saskarsme ar literāriem darbiem, lasīšana priekšā, stāstīšana, lasīšanas vide ģimenē, gan sociālās vides lomu personības attīstībā. Darbā izmantota arī Ļ. Vigotska pieeja bērna radošās iztēles attīstības jautājumiem, kas visdetalizētāk apskatīta viņa darbos “Skolas vecuma pedoloģija” (*Педагогика школьного возраста, 1928*), “Iztēle un radošums bērnībā” (*Воображение и творчество в детском возрасте, 1930*) un “Domāšana un runa” (*Мышление и речь, 1934*).

Empīriskā bāze

Rīgas pilsētas Centrālā bibliotēka un tās filiālbibliotēkas, Dobeles bērnu bibliotēka, Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bērnu literatūras centrs, kā arī pirmskolas vecuma bērnu iestādes Rīgā, Dobelē, Valmierā, Liepājā, Ventspilī, Džūkstē, Zilupē un Žīguros, kur tika veikta ģimeņu aptauja.

Izpētes pakāpe, novitāte

Plaši pētījumi par bērnu bibliotekāro apkalpošanu kopumā ir veikti daudzās valstīs, piemēram, Zviedrijā, Lielbritānijā (*A Place for Children. Public libraries as a major force in children's reading, ko 2000. gadā veicis Britu bibliotēku pētniecības institūts*). Ir pētījumi, kas veltīti bibliotekārā darba metodēm ar pirmskolas vecuma bērniem, piemēram, Linnas Makkenijas (*Lynne McKechnie, 2000*) pētījums par to, kā pirmskolas vecuma meitenes uztver bibliotēku (99), ģimenes lasīšanas tradīciju ietekmi uz bērna lasīšanas interešu izveidi, piemēram, Stephena R. Burgesa, Stīvena A. Hehta un Kristofera J. Lonigana (*Burgess, Stephen R.; Hecht, Steven A. and Lonigan, Christopher J.*) pētījums par mājas lasīšanas vietas ietekmi uz bērna lasīšanas iemaņu un interešu veidošanos (85).

Vēl var minēt pētījumus par to, kā bērni uztver literārus darbus un pēc tam izmanto tos savās spēlēs. Pie šīs grupas var pieskaitīt Deboras Roves (*Rowe Wells Deborah*) pētījumu “Grāmatu literārais potenciāls un bērnu dramatiskās spēles” (*The literature potentials of book – related dramatic play, 1998*) (105).

Ar bērnu bibliotekāro apkalpošanu saistītie pētījumi, kas veikti Latvijā, galvenokārt pievērsušies skolēnu lasīšanas interešu izpētei.

No Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes nodaļas studentu veiktajiem pētījumiem bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkla izveides jautājumi (bērnu nodaļu pievienošanas pozitīvās un negatīvās iezīmes, jaunu bibliotekārās apkalpošanas modeļu veidošanās) skarti Ilzes Karsas maģistra darbā “Valmieras integrētā bibliotēka”. 2004. gadā aizstāvēts Irēnas Vīksnes bakalaura darbs “Bērnu lasīšanas veicināšanas aktivitātes Zviedrijā”.

Šī pētījuma novitāte ir skatījums uz konkrētas bibliotēku lietotāju grupas (pirmskolas vecuma bērni un viņu vecāki) vajadzībām gan no viņu pašu, gan po-

tenciālo pakalpojumu piedāvātāju – bibliotēku darbinieku – viedokļa. Lai bibliotēka varētu nodrošināt vienlīdz kvalitatīvus pakalpojumus visu vecumu lietotājiem, kā to nosaka 1998. gadā pieņemtais Bibliotēku likums (5), ir jādomā par bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkla attīstības problēmām. Šis aspekts ir skarts pētījuma ceturtajā nodaļā, analizējot bērnu bibliotekārās apkalpošanas attīstību Latvijā, atsevišķo bērnu bibliotēku pievienošanas procesu pieaugušo publiskajām bibliotēkām un ģimenes bibliotēkas koncepcijas izstrādāšanu.

Pētījuma mērķis un uzdevumi

Mērķis: kompleksi pētīt situāciju ģimenēs, kuras audzina bērnus līdz mācību uzsākšanai skolā, šīs potenciālo bibliotēkas lietotāju grupas vajadzības, intereses un bibliotēku patlaban piedāvātos pakalpojumus, salīdzinot tos ar pieredzi ģimenes atbalsta programmu izstrādāšanā Amerikas Savienotajās Valstīs, Lielbritānijā, Zviedrijā, Somijā.

Lai sasniegtu pētījuma mērķi, veikti šādi uzdevumi:

1. Ar anketēšanas un dokumentu analīzes metodēm analizēta situācija ģimenēs (lasīšanas intereses, informētība par bibliotēku sniegtajiem pakalpojumiem, iekšējā komunikācija, spēja sagatavot savus bērnus mācību uzsākšanai skolā, kā arī ģimenes modelis, ienākumi uz vienu ģimenes locekli, materiālās situācijas vērtējums un drošība par to, ka viņi spēs izaudzināt un izglītēt savus bērnus);
2. Ar kontentanalīzes palīdzību analizētas respondentu – bibliotēku darbinieku un bibliotēkzinātnes nodaļas studentu – atmiņas par viņu bērnības pieredzi bibliotēkā un lasīšanu bērnībā;
3. Analizēti bērnu zīmējumi un izteikumi pēc viņu pirmā bibliotēkas apmeklējuma;
4. Pētīta citu valstu pieredze pirmsskolas vecuma bērnu, viņu vecāku un aprūpētāju apkalpošanā (programmu izstrādāšana dažāda vecuma bērniem, bibliotēkas iekārtošana un krājuma komplektēšana atbilstoši bērnu attīstības īpatnībām, izglītojošas programmas vecākiem);
5. Lai izprastu bērnu bibliotekārās apkalpošanas un bibliotēku tīkla veidošanās tendences, tā piemērotību visu vecumu lietotāju apkalpošanai,

pētīta bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkla attīstības vēsture Latvijā. Balstoties uz citu valstu pieredzi un Latvijas bibliotēku darbinieku viedokļiem, pētījumā izstrādāta uz ģimeni orientētas bibliotēkas koncepcija;

6. Ar divu anketu un dokumentu analīzes palīdzību pētīti patreizējie bērnu bibliotēku un bērnu nodaļu piedāvātie pakalpojumi ģimenēm ar pirmsskolas vecuma bērniem.

Pētniecības metodes

1. datu vākšanas metodes:

- aptauja (anketēšana ģimenēs, 2 anketēšanas bibliotēku darbiniekiem). Analīzei un salīdzināšanai tiek izmantoti arī jau eksistējoši dati – valsts oficiālie statistikas materiāli, bibliotēku darba statistiskie rādītāji (kas gan šajā gadījumā izrādījās stipri nepiemēroti analīzei, jo vairs neietver daudzus svarīgus rādītājus), bērnu bibliotēku un nodaļu darba pārskati;
- ietvertā novērošana – strādājot ar bērnodārza grupām bibliotēkā.

2. datu analīzes metodes:

- matemātiskās statistikas metodes, analizējot atbildes uz slēgta tipa jautājumiem anketās,
- kontentanalīze, analizējot atbildes uz atvērtajiem jautājumiem anketās, respondentu atmiņas par pirmo bibliotēkas apmeklējumu, bibliotēku gada pārskatus, bērnu zīmējumus.

Anketu atbilžu apstrādei tiek izmantota programmas SPSS (*Statistic Package for the Social Science*) versija 10.0.

Hipotēze

Straujās izmaiņas sabiedrībā ietekmē ģimeņu iespējās audzināt un izglītot bērnus. Ja laikā līdz mācību uzsākšanai skolā bērns nebūs saņēmis pilnvērtīgu audzināšanu un izglītošanu ģimenē un pirmsskolas audzināšanas iestādē, viņa kā radošas, pasauli izzināt spējīgas personības attīstība tiks kavēta. Bibli-

otēka var būt nozīmīgs posms ģimeņu atbalsta programmu realizēšanā, ja tā var:

- nodrošināt ar pakalpojumiem visas lietotāju grupas;
- veidot aktīvu un radošu vidi arī pirmsskolas vecuma bērniem un viņu vecākiem;
- darboties kā vecāku un aprūpētāju izglītotāja.

Praktiskie rezultāti un ieviešanas formas

Latvijā patlaban aktuāls ir jautājums par bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkla pārveidošanu. Lai šis process būtu pārdomāts, tam nepieciešams teorētiskais pamatojums, kas šī pētījuma ietvaros tiek veidots, analizējot bērnu bibliotekārās apkalpošanas attīstību Latvijā un pasaulē, ņemot vērā izmaiņas, kas notiek sabiedrībā. Darbā izstrādātā uz ģimeni orientētas bibliotēkas koncepcija, kas balstīta uz empīriskiem datiem, var tikt ņemta par pamatu, plānojot bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkla attīstības perspektīvas un bērnu bibliotekārās apkalpošanas stratēģiju gan Rīgas pilsētā, gan visā Latvijā.

Promocijas darba struktūra

Promocijas darbs sastāv no ievada, piecām nodaļām, kurām pakārtotas apakšnodaļas, un nobeiguma. Pirmajā nodaļā tiek analizētas bērna personības attīstības teorijas psiholoģijā. Pētījuma teorētisko bāzi veidos krievu psihologa Ļeva Vigotska – bērnu attīstības kulturāli vēsturiskās koncepcijas pamatlicēja – teorija par personības attīstības nevienmērību un stadiālo raksturu. Šī teorētiskā pieeja pētāmajai problēmai – skatīt bērna attīstību pirmsskolas vecumā saistībā ar sociālo vidi, kurā tā norisinās - nosaka arī pētniecības metožu izvēli

Otrās nodaļas “Ģimene – mikrovide, kurā notiek pirmsskolas vecuma bērna audzināšana un izglītošana” apakšnodaļās tiek analizēta demogrāfiskā situācija Latvijā, ģimenes modeļa izmaiņas, šo procesu ietekme uz bērnu audzināšanu un izglītošanu, lasīšanas tradīcijas ģimenēs, informētība par bibliotēku un tās piedāvātajām iespējām. Trešajā nodaļā “Agras bērniņas lasīšanas un bibliotēkas apmeklēšanas pieredzes ietekme uz izzīņas interešu un radošo spēju veidošanos” analizētas respondentu – bibliotēku darbinieku un studen-

tu – atmiņas par pirmo bibliotēkas apmeklējumu, lasīšanu bērībā un bērnu-
dārzu audzēkņu pirmie iespaidi par bibliotēku. Ceturtajā nodaļā aplūkota bērnu
bibliotēkārās apkalpošanas tīkla izveide Latvijā, sākot ar pirmajām skolu bibli-
otēkām, līdz situācijai mūsdienās, kā arī ASV, Zviedrijas, Somijas un Ukrainas
pieredze uz ģimeni orientētas bibliotēkas koncepcijas veidošanā un realizēšanā
un Latvijas bibliotēku darbinieku domas par to, kas ir “ģimeneš bibliotēka”, kā
šī konceptuālā pieeja varētu funkcionēt mūsu bibliotēkārās apkalpošanas sis-
tēmā. Piektajā nodaļā analizēta bibliotēka kā radoša un attīstoša vide bērniem –
gan telpu iekārtojuma, gan krājuma komplektēšanas un kārtojuma, gan lasīša-
nas veicināšanas programmu un pasākumu viedokļa. Nobeigumā sniegti galve-
nie pētījuma gaitā izdarītie secinājumi. Pielikumos pievienotas pētījumā iz-
mantotās aptaujas anketas, respondentu atmiņas par pirmo bibliotēkas apmek-
lējumu un lasīšanu bērībā, bibliotēku mājas lapu izdrukas. Diagrammas un
bērnu zīmējumi lasīšanas ērtības labad ievietoti tekstā.

Bibliogrāfiskās norādes bibliogrāfisko norāžu sarakstā veidotas atbil-
stoši starptautiskajiem standartiem LVS ISO 690:2001 (42) un LVS ISO 690-2
(41), kuri neskatoties uz to, ka Latvijā adaptēti jau 2001. gadā, tomēr reti tiek
ievēroti. Bibliogrāfisko norāžu un atsauču saistības veidošanai izmantota viena
no šajā standartā piedāvātajām metodēm – numeratīvā metode – tekstā apaļajās
iekavās iekļaujot attiecīgā avota numuru Bibliogrāfisko norāžu sarakstā, pēc
kura seko konkrētās lappuses, ja tādas ir uzrādāmas.

Saskaņā ar Latvijas Zinātnes padomes Lēmuma Nr. 1 – 1, 1998. gada
17. februārī, pielikumu Nr. 2 “Zinātnisko grādu nomenklatūra Latvijas Repub-
likā”, darbs iesniegts Filoloģijas doktora grāda (Dr. philol.) iegūšanai Komu-
nikāciju zinātnes Bibliotēkzinātnes apakšnozarē.

1. TEORIJAS PSIHOLOĢIJĀ PAR BĒRNA PERSONĪBAS ATTĪSTĪBU

Personība ir indivīda sociālo iezīmju kopums, kas veidojas, dzīvojot noteiktā sociālā vidē. Personība veidojas gan pašattīstības procesā, gan iedzimtības un apkārtējās vides – makrovides (sabiedrība kopumā, kultūrvide, kurā notiek bērna attīstība) un mikrovides (ģimene, dzīvesvieta) ietekmē. Attīstības psiholoģijā sastopamas ļoti dažādas pieejas bērna personības attīstībai. Daudzus gadsimtus sabiedrībā valdīja uzskats, ka bērns ir mazs pieaugušais. Šis priekšstats savu attēlojumu ieguva, piemēram, viduslaiku glezniecībā. Audzināšanā un izglītošanā attieksme pret bērnu kā mazu pieaugušo izpaudās, veidojot bērnam sarežģītas, grūti izprotamas mācību programmas, ļoti agri sūtot viņus apgūt amatus.

Visu daudzo bērna personības attīstības teoriju pamatā ir jautājums par to, kas ir galvenais bērna attīstības procesu noteicošais faktors – iedzimtība, iekšējais attīstības potenciāls vai apkārtējā vide. Teorētiķi, kuri par prioritāro uzskata audzināšanas lomu personības attīstībā, kā galvenos, uzvedību veidojošos, uzsver ārējos vides faktorus, piemēram, mātes uzvedību audzināšanas procesā, dzīves apstākļus, kultūrvides ietekmi. Cita grupa teorētiķu par noteicošo uzskata iedzimtību.

Otrs svarīgākais jautājums attīstības psiholoģijā ir jautājums par to, kā notiek bērna attīstības process – vienmērīgi vai atsevišķos, nodalītos posmos, kuru pārejas bieži vien notiek krīžu veidā. Iemācīšanās teoriju atbalstītāji uzskata, ka attīstība notiek kā vienmērīgs process. Stadiālās attīstības teorētiķi, piemēram, Ž. Piažē, Z. Freids u. c. pierāda, ka attīstība sastāv no atsevišķiem periodiem.

Trešais jautājumu loks skar paša indivīda lomu attīstības procesā – vai indivīds, reaģējot uz apkārtējās vides ietekmi, tajā ir aktīvs, vai ieņem pasīvu lomu.

Turpmāk tiks analizētas četras bērna attīstības teoriju grupas:

- iemācīšanās teorijas (atsevišķi pievēršoties biheiviorismam un sociālās mācīšanās teorijai),
- psihoanalītiskās attīstības teorijas,
- humānistiskās psiholoģijas skolas pārstāvju uzskati;

- kognitīvās personības attīstības teorijas, pēdējām pievēršot lielāku uzmanību, jo tās veido šī darba teorētisko bāzi.

1.1. Iemācīšanās teorijas

Saskaņā ar šīs grupas teorijām, cilvēka attīstību, viņa dabu nosaka tas, kā to veido apkārtējā vide. Uzvedības formas tiek apgūtas, iemācoties. Iemācīšana – tas ir visaptverošs process, kas neaprobežojas tikai ar mācību procesu skolā. Iemācīšanās teoriju piekritēji uzskata, ka bērna attīstība notiek, nepārtraukti uzkrājot zināšanas, apgūstot sabiedrībā pieņemtās morāles, uzvedības normas, manieres. Šo teoriju radītāji un piekritēji skata bērna attīstību kā pakāpenisku zināšanu, prasmju un iemaņu apgūšanas procesu. Bērna attīstība pēc šo teoriju piekritēju domām notiek, nepārtraukti uzkrājot pieredzi un mācoties. Galvenā loma šajā procesā ir audzināšanai. Viena no šīs grupas bērnu attīstības teorijām ir:

1.1.1. Biheiviorisms

Šis virziens psiholoģijā izveidojās 20. gadsimta sākumā Amerikas Savienotajās Valstīs, novērojot dzīvnieku uzvedību. Biheiviorisms (*angl. behavior – uzvedība*) neatzīst psihi un apziņu par psiholoģijas pētīšanas priekšmetu, bet uzvedību skaidro kā funkcionālu saistību starp stimulu un reakciju. Šīs teorijas pamatā ir angļu filozofa Džona Loka (*Locke, 1632 – 1704*) uzskati par bērnu kā “tabula rasa” – baltu lapu, kam nepiemīt nekādas iedzimtas īpašības. Uzvedība, domas, jūtas veidojas apkārtējās vides ietekmē. Psihiskās parādības skaidrošanā biheivioristi atzīst tikai dabzinātniskās novērošanas un mērīšanas metodes. Psiholoģiskās atziņas ir gūstamas tikai atbilstoši novērotajai un kvantitatīvi noteiktajai (izmērītajai) rīcībai (darbībai). Biheivioristi pēta cilvēku uzvedību tāpat kā biologi dzīvnieku uzvedību vai ķīmiķi vielu uzbūvi. Izšķirošais faktors viņu pētījumos – kā cilvēks reaģē uz apkārtējās vides faktoriem. No biheiviorismam teorijas viedokļa cilvēks nav ne labs, ne ļauns, viņš tikai atbilstoši reaģē uz ārējiem stimuliem, tātad darbojas kā mehānisms, kurš tiek ieslēgts ar noteikta signāla palīdzību.

Biheiviorisma pārstāvji savus teorētiskos priekšstatus veidoja, balstoties uz eksperimentu bāzes, induktīvā ceļā.

Par vienu no spilgtākajiem biheiviorisma virziena pārstāvjiem un dibinātājiem psiholoģijā uzskatāms amerikāņu psihologs B. F. Skinneris (*Skinner, 1905 – 1990*). Viņš pētījis dzīvnieku uzvedību, nosacījumu refleksu veidošanos, reaģējot uz pastiprinājumiem – operanto jeb instrumentālo nosacījumu refleksu veidošanos. Pētījumu rezultāti ar žurkām, baložiem un citiem dzīvniekiem likuši viņam secināt, ka dzīvnieku un arī cilvēku uzvedība ir pilnīgi prognozējama, jo tie visi darbojas saskaņā ar noteiktiem uzvedības likumiem. Savos eksperimentos kā pastiprinātāju viņš parasti izmantoja barību. Attiecībā uz cilvēkiem šāds pastiprinājums var būt atzinība vai panākumi. Tipiskais B. F. Skinnera izstrādātais uzvedības modelis ietver trīs galvenos komponentus:

- stimulu;
- indivīda reakciju;
- uzturēšanu.

Pēc B. F. Skinnera domām personība ir uzvedības iemācīto paraugu kopums, tātad, indivīda (ar tā pieredzi, spējām, vajadzībām) un apkārtējās vides mijiedarbības rezultāts. Personība nevar būt brīva un neatkarīga. Tā tiek veidota un vadīta, izmantojot dažādus uzvedības pastiprinātājus. Neatkarīgi no tā, vai pastiprinātājs ir pozitīvs vai negatīvs, tas vienmēr pastiprina uzvedību. Grāmatā “Aiz brīvības un pašcieņas” (*Beyond Freedom and Dignity, 1971*) B. F. Skinneris izsaka domu, ka cilvēka rīcība ir ieprogrammēta, tātad nepakļaujas paša indivīda kontrolei. Šajā darbā arī kultūra tiek apskatīta kā pozitīvu pastiprinājumu sistēma.

Deviņdesmitajos gados biheiviorisma virziena ietvaros tika veikti pētījumi, kas saistīti ar uzvedības analīzi. Tika izstrādātas pedagoģiskas un teorētiskas apmācību programmas, kas bija vērstas uz cilvēku uzvedības veidošanu.

1.1.2. Sociālās iemācīšanās teorija

Šī virziena pārstāvji paplašināja iemācīšanās teoriju, lai skaidrotu sociālās uzvedības sarežģītību. Saskaņā ar šo teoriju cilvēks apgūst pasauli, vērodams citus savā sociālajā vidē. Kultūrvidei atbilstošu uzvedību visefektīvāk var apgūt, vēro-

jot pārējo līdzilvēku uzvedību un tās sekas. Tātad – mācīties vērojot. Pastiprinājums nav obligāts nosacījums (kā tas bija biheiviorismā), bet tas ievērojami ietekmē iemācīšanās procesu.

Redzamākais sociālās mācīšanās teorētiķis Alberts Bandura (*Bandura, 1925*) apgalvo, ka cilvēki apzinās savas rīcības sekas un paši var prognozēt, kāda rīcība noteiktos apstākļos ir pareiza. Iemācīšanās pēc šīs teorijas pārstāvju uzskatiem nav mehānisks process, kas balstīts tikai uz refleksiem, kā tas bija biheiviorisma teorijā. Šajā procesā liela loma ir apzinātai domāšanai un citu cilvēku rīcības un tās seku vērošanai un analizēšanai. Alberts Bandura veicis virkni eksperimentu, lai pārliecinātos, ka bērni, kuri vērojuši agresivitāti filmās, kurās tā tikusi slavēta, pēc tam savās spēlēs bija ievērojami agresīvāki). Šie pētījumi apliecina, ka mācīšanās vērojot, var ietekmēt cilvēka uzvedību vismaz trijos veidos:

- Mācoties jaunu uzvedību (veidojot savu uzvedības modeli atbilstoši redzētajam);
- Veicinot jau iepriekš apgūtu uzvedību;
- Apvaldot vai veicinot iepriekš apgūtu uzvedību (117).

Saskaņā ar Alberta Banduras uzskatiem uzvedību nenosaka tikai cilvēka iekšējie spēki vai vides ietekme, bet gan abu šo spēku kompleksa mijiedarbība.

Sociālās mācīšanās teorijas pārstāvji runā arī par rīcības stimuliem – apbalvojumiem un sodiem, bet atzīst arī to, ka bērni paši vēro savu un apkārtējo cilvēku uzvedību, analizē tās sekas.

1.2. Psihoanalītiskā pieeja bērna attīstībai

Šīs pieejas pamatā ir Zīgmunda Freida, neofreidistu un Ego psiholoģijas pārstāvju darbi. Psihoanalītiskās pieejas ietvaros par galveno personības motivētāju tiek uzskatītas iekšējās bioloģiskās tieksmes. Šajā apakšnodaļā sīkāk tiks apskatītas divas no šīs grupas teorijām – austriešu psihoterapeita Z. Freida psihoseksuālā personības attīstības teorija un amerikāņu psihologa E. Eriksona personības attīstības psihosociālā teorija, kas gan ir atšķirīgas, bet abas balstās uz psihoanalītisko pieeju personības attīstībai.

1.2.1. Zīgmunda Freida psihoseksuālā personības attīstības teorija

Austriešu psihoterapeita un psihoanalītiķa Z. Freida (*Freud, 1856 – 1936*) psihoseksuālā personības attīstības teorija ieņem nozīmīgu vietu attīstības psiholoģijā. Viņu interesēja tie cilvēka psihes aspekti, par kuriem tolaik sabiedrībā nebija pieņemts runāt, un zemapziņa kā cilvēka uzvedības noteicēja. Z. Freida uzskatu pamatā ir doma, ka cilvēka uzvedību vispirms nosaka bioloģiskās tieksmes, ieskaitot seksualitāti un agresivitāti. Lai skaidrotu personības attīstības periodus, Z. Freids pievērsies personības attīstībai bērnībā. Galvenais personības attīstības virzītājs pēc viņa domām ir neapzinātā seksuālā enerģija (*libido*), ar kuru bērns piedzimst. Šī bērna seksualitāte izpaužas visā, kas viņam rada baudu, jebkurā jutekliskā apmierinājumā. Iespēja apmierināt šo seksualitāti ir personības attīstības pamats. Pēc Z. Freida domām personības bioloģiskie procesi un vajadzības nav tieši saistīti ar sabiedrību, bet, dzīvojot sabiedrībā, nepieciešams adaptēties sociālajā vidē. Šis process ir ļoti sarežģīts. Psihoanalītiskā pieeja balstās uz pieņēmumu, ka adaptācijas grūtības agrā bērnībā (visvairāk laikā no piedzimšanas līdz piecu gadu vecumam) nopietni ietekmē personības attīstību visā dzīves laikā. Tātad tieši agrā bērnība ir noteicošais cilvēka personības veidošanās posms.

Balstoties uz klīniskajiem datiem, Z. Freids izdala sešas psihoseksuālās attīstības stadijas, atkarībā no tā, kura erogēnā zona attiecīgajā periodā ir dominējošā:

- **Orālā stadija** – pirmais dzīves gads. Galvenais baudas orgāns ir mute. Ar mutes palīdzību tiek apmierināta ēstgriba, mēģinot pagaršot, bērns cenšas apgūt arī lietu pasauli. Šajā stadijā tiek sekmēta bērna uzticēšanās un pašlīvība.
- **Anālā stadija** – no otrā līdz ceturtajam dzīves gadam. Galvenā ir urinēšanas un defekācijas bauda. Šajā stadijā bērns mācās paškontroli un neatkarību.
- **Falliskā stadija** – aptver trešo, ceturto un piekto dzīves gadu. Šajā stadijā vērojama pastiprināta interese par saviem dzimumorgāniem. Galvenais psiholoģiskais uzdevums šajā vecumā ir savas dzimumidentitātes

tes fiksācija. Šim periodam pēc Z. Freida domām raksturīgs Edipa komplekss (zēniem tieksme uz māti) un Elektras komplekss (meitenēm tieksme uz tēvu).

- **Latentā stadija** – no sešiem līdz trīspadsmit gadiem. Parādās jaunas intereses. Bērnu interese vairāk koncentrējas uz reālām lietām, atšķirībā no iepriekšējiem periodiem, kad bērns vairāk dzīvoja fantāzijas pasaulē. Bērna darbība koncentrējas uz izziņas procesu un dažādu jaunu prasmju apguvi. Šajā stadijā ļoti svarīga ir iekļaušanās sabiedrībā.
- **Ģenitālā stadija** – no vienpadsmit līdz četrpadsmit gadu vecumam. Šī stadija sākas ar pubertātes iestāšanos. Dzimumnobriešanas procesu pavada spēcīgs nemiers arī bērna sociālajā uzvedībā. Galvenais šīs stadijas uzdevums ir veidot nobriedušu pieaugušā seksualitāti. Tas, kā norisinās šī stadija, ir atkarīgs no tā, kā iepriekšējās stadijās tikuši atrisināti konflikti. Neatrisināti konflikti kādā no stadijām var pieaugušiem cilvēkiem izpausties neurožu veidā (122).

No katram periodam raksturīgo dziņu, vēlmju un vajadzību apmierināšanas pakāpes ir atkarīga cilvēka rakstura veidošanās. Z. Freids ieviesis jēdzienu “fiksācija”. Ja kādā no attīstības stadijām bērns nav varējis šīs vajadzības apmierināt vai arī baudas gūšana bijusi pārāk piesātināta, viņa raksturā veidojas attiecīgas iezīmes, piemēram, personām, kuras ir fiksējušās orālajā stadijā, raksturīga zema pašvērtības izjūta, šie cilvēki baudu un mierinājumu rod, garšīgi paēdot, smēķējot, iedzerot. Ja fiksācija notikusi anālajā stadijā, galvenās rakstura iezīmes ir pedantiskums, skopums, ietiepība, mērķtiecība, centība. Lai arī Z. Freida radītā teorija tajā laikā bija ievērojams solis uz priekšu attīstības psiholoģijā, tā tikusi daudz kritizēta par pārāk lielo dzimuma lomas uzsvēršanu personības attīstībā. Viņa sekotāji – neofreidisti, piemēram, amerikāņu psihologs E. Eriksons, atteicās atzīt par personības attīstības noteicošo faktoru psihoseksuālo nobriešanu. Viņš izstrādājis savu – personības psihosociālās attīstības teoriju.

1.2.2. Erika Eriksona personības psihosociālās attīstības teorija

Amerikāņu psihologa Erika Eriksona (*Erikson, 1902 – 1994*) personības psihosociālās attīstības teorija pārstāv Ego psiholoģiju. Viņš par nozīmīgāko personības attīstību ietekmējošo faktoru uzskata sabiedrību. Tā pirmām kārtām ir ģimene. E. Eriksons personības attīstību raksturo kā adaptāciju sociālajā vidē.

Visu cilvēka attīstības periodu E. Eriksons iedala astoņās stadijās, katrā no tām jāapmierina noteiktas vajadzības. No tā, cik pilnīgi šīs vajadzības tiek apmierinātas, atkarīgs psihosociālās attīstības konflikta dziļums. Katrā stadijā var parādīties gan pozitīvais (tas, kas sekmē personības turpmāko attīstību), gan negatīvais (tas, kas personības attīstību kavē) jaunveidojums. E. Eriksons izdala 8 šādas personības attīstības stadijas. Uz šī pētījuma tēmu attiecas pirmās četras no tām:

- **Pirmais dzīves gads jeb zīdaiņa vecumposms.** Pats svarīgākais šajā posmā – emocionāls kontakts ar māti. Ja tas tiek nodrošināts, bērņā rodas pašāvēība un uzticēšanās. Ja tā nav – rodas baiļu, nedrošības, saspriņģtības sajūta. Vadošais konflikts: **uzticēšanās – neuzticēšanās**. Arī daudzu citu psihologu pētījumi ir apliecinājuši, ka tieši šis pirmais dzīves periods ir ļoti nozīmīgs personības turpmākajā attīstībā. Tajā izveidojusies baiļu un nedrošības sajūta bieži saglabājas uz visu mūžu.
- **Agrās bērņības posms** (otrais un trešais dzīves gads). Konflikts var veidoties starp **patstāvību un kaunu, šaubām**. Šajā periodā bērņs ieguvjis spēju patstāvīgi pārvietoties. Viņš cenšas būt neatkarīgs. Svarīgi šajā periodā neierobežot šīs patstāvības tieksmes, palīdzēt pārvāret nedrošību. Ja bērņs tiek pārkā ierobežots un sodīts, viņš var kļūt agresīvs.
- **Lokomotorā stadija** – rotaļu laiks (ceturtais un piektais dzīvības gads). Bērņs šajā laikā ir ļoti aktīvs, kustīgs, reizēm arī agresīvs. Eriksons to sauc par ielaušanos pasaulē, lai to izzinātu. Pozitīvais jaunveidojums – **iniciatīva**, negatīvais – **vainas izjūta**. Ja pieaugušie izturas saprotoši pret bērņa aktivitātēm, atbild uz viņa daudzajiem jautājumiem, bērņs šajā stadijā mācās kontaktēties ar citiem cilvēkiem.
- **Ceturģā attīstības stadija** – (6 – 11 gadi). Arī šim posmam raksturīga aktīva pasaules izziņa. Bērņs mācās izģatavot lietas. Pozitīvais jaun-

veidojums – centība, negatīvais jaunveidojums – mazvērtības sajūta. Šajā vecumposmā ir svarīgi radīt bērnam labvēlīgu pieredzi, lai neveidotos nepilnvērtības komplekss (10).

E. Eriksona psihosociālās personības attīstības teorijas pamatā ir atziņa par to, ka personības attīstība ir cieši saistīta ar attiecīgo sociālo vidi. Ar šo teoriju E. Eriksons paplašina psihoanalītisko pieeju personības attīstībai, pierādot, ka tā nav tikai cilvēka bioloģisko tieksmju noteikta, bet notiek ciešā saistībā ar sociālo vidi.

1.3. Humānistiskās psiholoģijas skolas uzskati par personības attīstību

Jēdzienu “*humanitas*” (lat. *humanus* – *cilvēcīgs*) pirmie sāka lietot senie romieši, apgūstot grieķu kultūras vērtības. Šajā jēdzienā tika ietilpināta gan cilvēka audzināšana, gan cilvēces kultūras apgūšana. Cicerons ar šo jēdzienu apzīmēja visu cilvēces kultūru kopumā. Pēc viņa uzskatiem līdzās tiem, kuri ir dižciltīgie pēc izcelšanās, var rasties arī gara aristokrāti, kuri par tādiem kļūst, apgūstot cilvēces kultūras mantojumu. “*Humanitas*” pamatā bija prasība pēc cilvēka gara izglītības, kuras rezultātā veidojas harmoniska personība.

Humānistiskās psiholoģijas virziens izveidojās 20. gadsimta 30. – 50. gados kā pretreakcija biheiviorismam un psihoanalīzei. Humānistiskās psiholoģijas pārstāvji kritizē biheiviorisma un psihoanalīzes virzienu pārstāvjus par to, ka tie samazina personības vērtību, traktējot to kā ārējās vides kontrolētu indivīdu. Viņi aicina pievēst uzmanību tādiem būtiskiem personības aspektiem kā spējai darboties, balstoties uz konkrētu mērķi, integritātei, kopveselumam.

Šī psiholoģijas virziena rašanos sekmēja atklājumi bioloģijā un ģenētikā, kas apliecināja, ka katrs cilvēks ir unikāla būtne. Ievērojamākie humānistiskās psiholoģijas skolas pārstāvji Ābrahams Maslovs (*Maslow, 1908 – 1970*), Karls Rodžers (*Rogers, 1902 – 1987*), Gordons Olports (*Allport, 1897 – 1967*) u. c. personības attīstību skata kā pašregulējošu sistēmu. Cilvēks piedzimst jau ar savu iekšējo kodolu.

Šī virziena kopējie principi attiecībā uz personības attīstību:

- Cilvēks ir vienots veselums un kā tāds tas arī jāpēta;
- Cilvēks ir unikāls, tāpēc atsevišķu gadījumu analīzei nav mazāka nozīme nekā statistiskajam vispārinājumam;
- Cilvēkam ir nepārtrauktas pašīstenošanās un garīgās izaugsmes iespējas;
- Cilvēks ir aktīva, mērķtiecīga un radoša būtne, kam ir jāklūst par to, par ko viņš savā dzīvē var kļūt (49, 53.lpp).

Galvenā problēma, kas tiek risināta humānistiskajā psiholoģijā, ir cilvēka iespējas realizēt savas radošās spējas un iekšējās potences. Personības attīstība notiek nevis, pielāgojoties sociālajai videi, bet iekšējas izaugsmes ceļā. Personība atrodas nemitīgā pašaktualizēšanās procesā. Ja cilvēks tiecas izprast savas dzīves jēgu un realizēt savas iekšējās potences, viņš pakāpeniski paceļas jaunā personības attīstības stadijā.

1.4. Kognitīvās personības attīstības teorijas

Atšķirībā no iepriekš apskatīto teoriju grupu pārstāvjiem kognitīvo attīstības teorijas tiek balstītas uz apzinātiem domāšanas procesiem un ir saistītas ar saprāta noteiktu un pieredzē balstītu objektīvās īstenības izziņu (49, 82.lpp.). Ja biheiviorisma virziena pārstāvji galveno uzmanību pievērš vides ietekmei (stimuliem un reakcijai uz tiem), izceļot ārēji novērojamus uzvedības procesus, kognitīvās pieejas pārstāvji, uzskatot šādu pieeju par pārāk vienkāršotu, cenšas saprast procesus, kas notiek cilvēka prātā, apstrādājot no ārējās vides saņemto informāciju. Šo teoriju ietvaros cilvēki tiek skatīti kā aktīvi, zinoši, domājoši indivīdi, kuri ne tikai uztver, bet arī apstrādā informāciju., piešķirot tai jēgu un nozīmi. Katrs indivīds ir domātājs un savas realitātes radītājs. Viņš ne tikai reaģē uz apkārtējās vides stimuliem, bet pats tos organizē un piešķir tiem jēgu. Cilvēki paši konstruē savas zināšanas, lai varētu pielāgoties apkārtējai videi.

Kognitīvā psiholoģija pēta izziņas procesa lomu personības attīstībā. Šī virziena pārstāvji traktē bērna attīstību kā stadiālu procesu. Kvalitatīvās izmaiņas bērna attīstībā viņi pēta, novērojot procesus attīstības pārejas stadijās. Šī psiholoģiskā skola aizsākusies Eiropā. Tās ievērojamākie pārstāvji ir Džeroms Brunners

(Bruner, 1915), Heincs Verners (Werner, 1890) u. c. Par vienu no kognitīvās psiholoģijas aizsācējiem uzskatāms šveiciešu psihologs Žans Piažē, kura darbība un teorētiskie uzskati, kas saistīti ar bērna attīstību, analizēti nākamajā apakšnodaļā.

1.4.1. Žana Piažē personības kognitīvās attīstības pakāpeniskuma teorija

Šveiciešu psihologs Ž. Piažē (*Piaget, 1896 – 1980*), kurš radījis bērna kognitīvās attīstības teoriju, t. i. izziņas attīstības teoriju, vairāk nekā 40 gadus darbojies vispārīgās un bērnu psiholoģijas jomā, publicējot pāri par 30 monogrāfiju un lielu skaitu rakstu. Laika posmā no 1921. – 1925. gadam Ž. Piažē veica savu pirmo eksperimentālo darbu ciklu, kura rezultāti atspoguļojās darbos “Bērna valoda un doma” (*Le language et la pensée chez l'enfant, 1924*), “Bērna spriedumi un prāta norises” (*Le jugement et le raisonnement chez l'enfant, 1924*), “Bērna morālā apziņa” (*Le jugement moral chez l'enfant, 1932*) u. c.

Nākamajā Ž. Piažē zinātniskās darbības periodā (1925 – 1929) nostabilizējās un attīstījās viņa teorētiskie uzskati, kas saistīti ar pieeju domāšanas analīzei. Šī laika perioda darbos galvenā uzmanība veltīta intelekta attīstībai agrā bērnībā.

Periods no 1929. – 1939. gadam veidoja jaunu pakāpi Ž. Piažē zinātniskajā darbībā. Ar eksperimentālu pētījumu palīdzību tika pētīta skaitļu un jēdzienu izpratne vidējā vecumā. Šo pētījumu rezultāti vēlāk atspoguļoti darbā “Skaitļu ģenēze bērnībā” (*La genese du nombre chez l'enfant, 1941*). Otra svarīgākā izpētes problēma – intelekta attīstības psiholoģiskā analīze – vispilnīgāk atspoguļota viņa darbā “Intelekta psiholoģija” (*La psychologie de l'intelligence, 1946*).

Jauns periods Ž. Piažē zinātniskajā darbībā aizsākās 1940. gadā un turpinājās līdz 1955. gadam. Šajā laikā publicētas 16 viņa grāmatas. Tika veikti intensīvi pētījumi vairākās jomās: domāšanas psiholoģijā, bērna domāšanas attīstībā (elementāru loģisko struktūru klasifikācija), uztveres struktūrā, ģenētiskajā epistemoloģijā.

Novērojot bērnu intelekta izmaiņas, zinātnieks parādīja, ka eksistē trīs galvenās kognitīvās shēmas jeb izziņas veidi, kas viena otru nomaina:

- sensomotorā – izpaužas bērna uzvedībā, reaģējot uz objektu. Bērna zināšanas ierobežo pieredze;
- simboliskā – izpaužas, sākot ar otrā dzīves gada beigām iekšēju garīgu darbību veidā. Bērns domā simbolos. Viņš ir sasniedzis tādu kognitīvās attīstības pakāpi, kad var risināt problēmas un domāt par objektiem, kuri konkrētājā brīdī uz viņu tieši neiedarbojas;
- operacionālā. Iekšēja garīga darbība, kuras rezultātā veidojas loģiski secinājumi (50).

Pēc Ž. Piažē teorijas adaptācija – piemērošanās videi – sastāv no asimilācijas un akomodācijas. Asimilācija ir jaunās pieredzes ielikšana jau zināmā shēmā. Akomodācija – iepriekšējās kognitīvās shēmas modificēšana, piemērošana jaunajai situācijai.

Darbā “Bērna intelektuālā attīstība” (*Le naissance de l'intelligence chez l'enfant, 1936*) teikts, ka bērna intelektuālā darbība sākas ar sevis apzināšanās un pieredzes sajaukumu haotiskās asimilācijas un akomodācijas nenodalīšanas dēļ. Apkārtējās pasaules izzināšana sākas ar tūlītēju lietu izzināšanu, bet sevis apzināšanu šis praktiskais aspekts aizkavē. Tādējādi intelekts nesākas ne ar sevis apzināšanu, ne ar lietu izzināšanu, bet to mijiedarbības izzināšanu un, tieši vienlaicīgi orientējoties uz abiem šīs mijiedarbības poliem, tas, organizējot pasauli, organizējas pats (119, 293.lpp.).

Ž. Piažē izstrādātās kognitīvās attīstības pakāpeniskuma teorijas pamatā ir katram personības attīstības posmam raksturīgu intelekta īpašību veidošanās. Izmantojot viņa paša ieviesto klīniskās izpētes metodi, zinātnieks sistemātiski pētījis bērna loģikas īpatnības. Ž. Piažē radīja pilnīgi jaunu pieeju bērna domāšanas izpētē, aplūkojot to kvalitatīvi atšķirīgi no tā laika tradicionālās psiholoģijas pieejas, kas bērna domāšanu raksturoja negatīvi, uzskaitot tās nepilnības un mīnusus salīdzinājumā ar pieaugušo domāšanu. Ž. Piažē savos pētījumos pievērsās tām īpatnībām, kas piemīt bērna domāšanai, atšķirot to no pieaugušo domāšanas. Galvenais posms, kas ļauj apkopot visas bērna domāšanas īpatnības, saskaņā ar Žana Piažē teoriju ir **bērna domāšanas iekšējais egocentrisms** kā pārejoša domāšanas starpforma, savienojošs posms, kas atrodas starp autisko domu un mērķtiecīgi virzītu saprātīgu domāšanu. No šīs galvenās domāšanas īpatnības tad arī izriet visas pā-

rējās, piemēram, sinkrētisms. Autiskā doma ir zemapzinīga, tā nepiemērojas īstenībai, bet pati rada īstenību (50).

Grāmatā “Intelektā psiholoģija” (*La psychologie de l'intelligence, 1946*) Ž. Piažē analizē arī sociālā faktora lomu bērna intelekta attīstībā, uzsverot, ka apkārtējās vides ietekme tiek asimilēta un pakārtota bērna pasaules uztverei, savam redzes viedoklim. Bērns vēl nejūt atšķirību starp savu un citu redzes viedokli. Tieši šīs savas subjektivitātes dēļ bērna domāšana ir egocentriska. Kā piemēru viņš min to, ka bērns var parādīt savu labo roku, bet, skatoties uz pretim stāvošu cilvēku, viņš nespēs uzreiz ne no sociālā, ne ģeometriskā redzes punkta iejusties otra cilvēka situācijā. Šāds egocentrisms domāšanā nosaka arī bērna laika izjūtu, slēpj sevī koordinācijas trūkumu, nespēju grupēt saskarsmi ar citiem indivīdiem un lietām. Apkārtējās vides ietekmei bērns pielāgojas, to kritiski nevērtējot, jo viņam tūkst sava redzes viedokļa. Tādējādi bērns, kurš svārstās starp deformējošo egocentrismu un pasīvu ārējās pasaules intelektuālā spiediena uztveršanu, vēl nevar tikt uzskatīts par socializācijas objektu.

Egocentriskā domāšana ir vērsta uz savu vēlmju apmierināšanu, bet vairs ne tikai uz organisku vajadzību, bet arī ar rotaļām saistītu vajadzību apmierināšanu, un ir virzīta uz domāšanas pielāgošanos.

Ž. Piažē koncepcijas pamatā ir no psihoanalīzes teorijas aizgūta tēze, ka bērna domāšanas primārā forma ir autiskā, bet reālistiskā domāšana ir vēlāka, tā rodas apkārtējās sociālās vides ietekmes iespaidā.

Savos pētījumos Ž. Piažē ir daudz pievērsies bērna runas attīstībai, tās funkcijām. Bērna runu viņš nosauc par egocentrisku, tāpēc, ka bērns runā pats ar sevi, ne pie viena nevēršoties. Agrīnajā bērnībā egocentriskās runas koeficients ir ārkārtīgi liels. Ž. Piažē runā par trim pirmajām bērna runas kategorijām – atkārtotšanu, monologu un kolektīvo monologu (50).

Ž. Piažē raksta par bērnu kā par individuālo pētnieku, kura domāšana, zināšanas un motivācijas veidojas sevis un apkārtējās pasaules izpētes ceļā. Bērns veido savas “shēmas”, “asimilē” un “akumulē”. Ž. Piažē savos darbos pietiekami neakcentē pieaugušā kā bērna izglītotāja un sociālās vides lomu šajā bērna “nobriešanas” procesā. Tātad, bērna apmācība ir atkarīga no šīs bērna “nobriešanas pakāpes”, un izglītība seko soli aiz tās, pielāgojoties.

Intelektuālajā attīstībā Ž. Piažē izdala 4 galvenās stadijas, kuru vecuma robežas ir aptuvenas. Šeit tiks apskatītas tikai pirmās divas, kas attiecas uz pētījuma tēmu:

1. Sensomotorā stadija (no piedzimšanas līdz 2 gadu vecumam).

Bērņa spējas attīstās vienkāršās uztveres un kustību izpausmēs. Bērni šajā stadijā iemācās:

- atšķirt sevi no apkārtējiem objektiem;
- meklēt stimulus gaismā un skaņās ap sevi;
- censties paildzināt interesantu pieredzi;
- iepazīt lietas, darbojoties ar tām;
- uzlūkot priekšmetu par nemainīgu, kaut arī tiek mainīts tā novietojums.

Šī perioda laikā augšanas un mācīšanās gaitā bērni ļoti mainās. Pamazām, darbojoties ar lietām, viņi mācās tās iepazīt un pārvaldīt.

Sensomotorajā stadijā Ž. Piažē izdala 6 apakšstadijas, katrā no tām raksturojot bērna kognitīvo darbību:

- 1) 0 – 1 mēnesis – iedzimto refleksu vingrināšana;
- 2) 1 – 4 mēneši – bērns atkārtoti patīkamās darbības ar savu ķermeni;
- 3) 4 – 8 mēneši – bērns atkārtoti patīkamas darbības ar priekšmetu;
- 4) 8 – 12 mēneši – bērns mērķtiecīgi darbojas ar priekšmetu, lai atrisinātu kādu problēmu;
- 5) 12 – 18 mēneši – bērns eksperimentē, lai meklētu jaunu problēmas risināšanas ceļu. Meklē priekšmetus, kuri vairs nav viņa redzes laukā;
- 6) 18 – 24 mēneši – bērns sāk risināt problēmas simboliskā līmenī. Spēj sameklēt apslēptu priekšmetu.

2. Pirmsoperāciju stadija (2 – 7 gadi).

Šajā attīstības stadijā strauji attīstās bērna domāšana. Turpinās valodas attīstība, bērns veido jēdzienus, kuri ir ļoti personiski un bieži vien nereālistiski. Nepieciešama plaša pieredze, lai spētu izprast sakarību apzīmējumus valodā, ko lieto pieaugušie.

Šajā stadijā bērni:

- ir centrēti uz sevi, viņiem grūti iejusties citu viedokļos, domās;
- spēj sagrupēt priekšmetus pēc skaidri saskatāmas pazīmes;
- nespēj tikt galā ar daudzveidīgām klasifikācijām (ja satiek veikalā savu bērnudārza audzinātāju, viņu var nepazīt, jo pieradis redzēt tikai bērnudārzā, vienkopus grupē gan zaļos kvadrātus, gan trīsstūrus);
- spēj sakārtot priekšmetus rindās, bet nespēj salīdzināt tos priekšmetus, kuri neatrodas blakus (119).

Pirmsoperāciju stadijā Žans Piažē atsevišķi izdala:

1) prekonceptuālo periodu (2 – 4 gadi);

2) intuitīvo periodu (4 – 7 gadi).

Prekonceptuālajā periodā raksturīga iekšēja garīgā darbība simbolos. Ir izteikts loģikas trūkums. Šajā periodā sevišķi raksturīga ir bērna egocentriskā domāšana – viņš domā, ka visi citi arī uztver pasauli tāpat kā viņš.

Intuitīvajā periodā (4 – 7 gadu vecumā) bērni izdara secinājumus no egocentriskiem uztvērumiem, kuri lēni pārtop racionālā pasaules izpratnē. Tikai ap septīto dzīves gadu bērni iemācās uztvert simbolu sistēmas, bet tikai tad, ja viņiem bijusi pietiekami plaša pieredze. Šajā fāzē bērni:

- spēj veidot priekšmetu grupas un kategorijas;
- spēj izprast arvien sarežģītākas loģiskās sakarības;
- spēj darboties ar skaitļiem;
- sāk apgūt nezūdamības principu – masas, svara un apjoma nezūdamību, neatkarīgi no priekšmeta formas (119).

Piažē teorija par bērna domāšanas egocentrisko raksturu bieži tikusi kritizēta, piemēram, vācu psihologs Vilhelms Šterns (*Stern, 1871 – 1938*) uzskatīja, ka Ž. Piažē apgalvojums, ka visā agrīnajā bērnībā līdz pat 7 gadu vecumam bērns domā un runā vairāk egocentriski nekā sociāli, ir radies tāpēc, ka netiek pievērsta pietiekama nozīme sociālajai situācijai. Tas, vai bērns domā un runā vairāk egocentriski vai sociāli, atkarīgs ne tikai no bērna vecuma, bet arī no apstākļiem, kādos viņš aug un attīstās. Ģimenes vidē, kur jau pats valodas apmācības process ir

sociāls, lai panāktu, ka viņu saprot, bērnam ir nepieciešams jau agri lietot sociāl-zēto runu.

Daudzi pētnieki, piemēram, krievu psihologs Ļ. Vigotskis, ir izteikušies, ka Ž. Piažē pārāk zemu novērtējis bērnu izziņas sasniegumu sarežģītības pakāpi. Ir pierādīts, ka bērni spēj valodā būt ļoti sabiedriski jau ļoti agrīnā vecumā. Ž. Piažē teorijas ietvaros bērns netiek aplūkots kā sociālā veseluma daļa, kas kopš pirmajām dienām piedalās sabiedriskajā dzīvē. Sociālā vide ir svešs spēks, kas izdara uz viņu spiedienu un izspiež viņam raksturīgos domāšanas paņēmienus (74, 66.lpp.).

Ž. Piažē kognitīvās attīstības pakāpeniskuma teorija apliecina, ka katrā attiecīgajā attīstības stadijā bērns veido savas zināšanas. Šīs viņa idejas par bērnu kā individuālu pētnieku ietekmē Rietumos nostiprinājās secinājums, ka mācīšanās nevar notikt kā “zināšanu nodošana skolniekiem”, un tas bija par pamatu konstruktīvisma mācīšanās – mācīšanās modeļa radīšanai. Ž. Piažē salīdzinājums “bērns kā pētnieks”, kas akcentēja bērna dabisko zinātkāri un tieksmi pētīt apkārtni, rosināja veidot bagātīgu mācīšanās vidi bērna attīstībai. Pedagoģijā joprojām būtiska ir Ž. Piažē teorija par mācīšanās mehānismu, kas veidojas esošās pieredzes un jaunās informācijas akomodācijas un asimilācijas procesā. Tātad, mācības ir jāpakārto bērna attīstības posmam raksturīgajai kognitīvajai attīstībai, veidojot bagātīgu mācību vidi bērna paša pētnieciskajai darbībai (80).

1.4.2. Ļeva Vigotska teorija par bērna attīstības nevienmērību un stadiālo raksturu

Krievu psihologs Ļ. Vigotskis (*Лев Выготский, 1896 – 1934*) radījis teoriju par bērna psihiskās attīstības nevienmērību un tās stadiālo raksturu. Viņš tiek uzskatīts par bērna attīstības kulturāli vēsturiskās koncepcijas pamatlicēju. Galvenā šīs koncepcijas ideja – lai izprastu indivīda iekšējos psihiskos procesus, ir jāmeklē izskaidrojums indivīda attiecībās ar sabiedrību. Pirmie Ļ. Vigotska teorētiskie raksti psiholoģijā saistīti ar apziņas problēmām. Šo laiku (no 1924. līdz 1925. gadam) var uzskatīt par viņa psiholoģiskās skolas veidošanās laiku. Ja agrāk galvenā tēma Ļ. Vigotska darbos bija apziņa, tad šajā periodā par tādām kļuva

personība un darbība. Ļ. Vigotska darbs “Darba rīks un zīme bērna attīstībā” (*Орудие и знак в развитии ребенка, 1930*) uzskatāms arī par darbības teorijas aizsākumu psiholoģijā, kaut gan daudzi psiholoģijas vēsturnieki par šīs teorijas radītāju uzskata Ļ. Vigotska skolnieku A. Ļeontjevu.

Visvairāk darbu par spīti kritikai un vajāšanai Ļ. Vigotskis sarakstījis pēdējos četros savas dzīves gados (1929. – 1934. g.). Kā nozīmīgākie minami “Augstāko psihisko funkciju attīstības vēsture” (*История развития высших психических функций, 1930*), Domāšana un runa (*Мышление и речь, 1934*), Pedoloģijas pamati (*Основы педологии, 1934*).

Darba “Skolas vecuma pedoloģija” (*Педология школьного возраста, 1928*) ievadā Ļ. Vigotskis kritizē attīstības psiholoģijā ilgu laiku dominējušo teorētisko pieeju – preformismu. Šīs pieejas būtība – uzskati par to, ka bērna attīstība ir kvantitatīva parādība. Bērns atšķiras no pieaugušā tikai ar ķermeņa proporcijām. Bērns – tas ir mazs pieaugušais. Arī bērna psiholoģiskā attīstība šo teoriju ietvaros tikusi uzskatīta par kvantitatīvu procesu, kura rezultātā attīstās tās psihiskās funkcijas, kas bērnam piemita jau pašā dzīves sākumā. Saskaņā ar šīm teorijām bērna domāšana, atmiņa un uzmanība tikai kvantitatīvi atšķiras no pieaugušā cilvēka domāšanas, atmiņas, uzmanības un citiem psihiskajiem procesiem. Ļ. Vigotskis, kritizējot šo nostāju, pierādīja, ka bērna attīstība notiek viļņveidīgi, cikliski, periodiski. Ja bērna attīstību mēģinātu attēlot ar līknes palīdzību, tā būtu sarežģīta, viļņveidīga līkne, kur mainītos kāpumi un kritumi. Ļ. Vigotskis rakstīja par metamorfozes principu bērna attīstībā – vienas formas kvantitatīvu pāreju citā. Šādā nozīmē bērna attīstības posmus var salīdzināt ar kāpura pārvēršanos kūniņā un kūniņas pārvēršanos par tauriņu. (114, 22.lpp.).

Vienā no saviem pazīstamākajiem un visvairāk tulkotajiem darbiem “Domāšana un runa” (*Мышление и речь, 1934*) Ļ. Vigotskis, ņemot vērā salīdzināmās psiholoģijas atziņas, aplūko bērna valodas, domāšanas attīstību un socializācijas procesus. Viņš secina, ka:

- Domāšanas un runas ontogēniskajā attīstībā var saskatīt šo procesu atšķirīgās saknes;
- Bērna runas attīstībā var konstatēt “pirmsintelektuālo stadiju”, tāpat kā domāšanas attīstībā – “pirmsrunas stadiju”;

- Līdz zināmam brīdim domāšanas un runas attīstība noris pa dažādām līnijām neatkarīgi viena no otras;
- Zināmā punktā abas līnijas krustojas, un pēc tam domāšana kļūst par vārdisko domāšanu, bet runa kļūst intelektuāla].

Tātad domāšana ir atkarīga no runas, no domāšanas līdzekļiem un no bērna sociālās un kultūras pieredzes. Domāšana attīstās atkarībā no tā, kā bērns ir apguvis domāšanas sociālos līdzekļus (74,118.lpp).

Ļ. Vigotskis uzskatīja bērna attīstību par dinamisku procesu, kurā, no vienas puses, notiek izmaiņas bērna personībā un psihē, bet no otras – notiek kvantitatīvas pāreja kvalitātē, strauji izmainoties bērna un viņa sociālās vides attiecībām. Kā šādas attīstības piemēru Ļ. Vigotskis min bērna pārvietošanās un valodas attīstību. Ja salīdzina desmit mēnešus vecu un pusotra gada vecu bērnu, var secināt, ka sākotnējā pārvietošanās forma ir kvalitatīvi attīstījusies, pārejot no primitīvāka pārvietošanās veida – rāpošanas, kas raksturīga dzīvniekiem, uz vertikālu – staigāšanu. Tomēr sākotnēji, pārejot no vienas pārvietošanās formas uz citu, bērnam bija jāpārvar nopietnas grūtības. Viņš pat zināmā mērā kļuva bezpalīdzīgāks, kamēr iemācījās stabili pārvietoties vertikālā stāvoklī. Arī bērna runas attīstība pārdzīvo šādu metamorfozi.

Ļ. Vigotskis pierāda, ka bērna attīstības process ir sarežģīts: tas ietver ne tikai virzību uz priekšu, ne tikai evolūciju, bet arī involūciju – virzību atpakaļ – iepriekšējo formu atmiršanu. Īpaši spilgti pēc Ļ. Vigotska domām šis involūcijas likums izpaužas bērna psiholoģiskajā attīstībā. Jaunu interešu parādīšanās katrā nākošajā attīstības pakāpē nozīmē arī iepriekšējam periodam raksturīgo interešu atmiršanu (114, 23.lpp.).

Lielu nozīmi bērna attīstībā Ļ. Vigotskis piešķir iepriekšējai pieredzei. Tikai tās uzkrāšanās rezultātā iespējama intelektuāla reakcija un vecās pieredzes izmainīšana. Tātad pieredze veido materiālu, no kura domāšana veido jaunus priekšstatus par pasauli.

Bērna attīstību nosaka daudzi faktori, kurus Ļ. Vigotskis iesaka apvienot divās lielās grupās:

- 1) bioloģiskie;
- 2) sociālie.

Visu šo faktoru ietekme ir cieši saistīta savā starpā, tā kā var runāt par to mijiedarbību. Liela loma bērna attīstībā ir arī vecāku sociālajam statusam un izglītības līmenim. No tā atkarīgi arī tādi bioloģiskie faktori kā pilnvērtīgs uzturs, dzīves apstākļi, higiēnas apstākļi u. c. Tāpat sociālie faktori, iedarbojoties uz bērna organismu, nosaka daudzu bioloģisko faktoru darbību, kas savukārt ietekmē bērna fizisko un garīgo attīstību.

Ļ. Vigotskis savos darbos pierādīja, ka bērna psihiskās attīstības temps atsevišķos laika posmos ir atšķirīgs. Katrā no tiem kāda no psihi funkcijām ir dominējošā. Pirmajā dzīves gadā tā ir uztvere, pie tam uztvere ar izteikti emocionālu raksturu. Šajā laikā bērnam ļoti svarīga ir pozitīva emocionālā saskarsme. Otrajā un trešajā gadā bērns intensīvi apgūst valodu. Sākumskolas vecumposmā attīstās teorētiskā jeb abstraktā domāšana. Bērna attīstībai ir svarīgi, lai katrā vecumposmā tiktu nodrošinātas iespējas attiecīgās psihi funkcijas attīstībai.

Vecumposma sākumu iezīmē attiecības starp bērnu un apkārtējo vidi – **attīstības sociālā situācija**, kas nosaka bērna attīstību attiecīgajā posmā (112).

Ļ. Vigotskis ieviesis apzīmējumu “**centrālais jaunveidojums**”, ar kuru raksturo attiecīgajā periodā noformējušos funkciju, kāda bērnam vēl neizpaudās iepriekšējā stadijā. Piemēram, 2 – 3 gadu vecumā veidojas “Es” tēls. Šis jaunveidojums izraisa pārstrukturēšanos visā apziņas sistēmā, izmainot attieksmju sistēmu pret ārējo pasauli un pašam pret sevi.

Ļ. Vigotskis izdala šādus bērna attīstības periodus:

1. Mazbērna vecums (pirmais dzīves gads), kurā tiek izdalīts jaundzimušā periods. Par šī perioda beigu pazīmi var uzskatīt pirmā dzīves mēneša beigās, kad bērns sāk smaidīt. Šajā periodā jaundzimušais ir vairāk objekts, nekā subjekts. Jau tad bērna attieksme pret pasauli ir sociāla – viņš viens nav spējīgs fiziski izdzīvot. 5 – 6 mēnešu vecumā bērns meklē kontaktu ar sava vecuma bērnu. Bērns ir vēl bioloģiski nepatstāvīga būtne. Pāreju no mazbērna perioda uz nākamo iezīmē pirmā dzīves gada krīze. Bērns ir iemācījies bez citu palīdzības pārvietoties, sāk apgūt valodu, viņam raksturīga tieksme būt patstāvīgam.

2. Agrā bērnība. Šajā periodā raksturīga vienotība starp sensorajām un motorajām funkcijām. Uztvere ir dominējošā apziņas daļa. Vadošais darbības tips agrajā bērnībā ir spēle. Pēc Ļ. Vigotska domām apmācība šajā posmā notiek pēc

“bērna paša programmas”. Bērna runas attīstība, protams, būs atkarīga no valodas vides, kurā viņš dzīvo, bet valodas apguves process ir atšķirīgs no mācību procesa skolā. Pēc trīs gadu krīzes seko:

3. Pirmsskolas vecums. Bērns jau ir spējīgs saprast notikumu secību. Viņa domāšana notiek vispārinātās kategorijās (112).

Katrā attīstības stadijā stabilo, mierīgo attīstības posmu nomaina krīzes jeb lūzuma periods. Šīs krīzes stiprums ir atkarīgs no tā, kādas bijušas bērna iespējas apmierināt savas attīstības vajadzības iepriekšējā attīstības posmā.

Ļ. Vigotskis uzsver bērna spēju atdarināt pieaugušā rīcību. Ar šīs spējas palīdzību pieaugušo vadībā viņš spēj paveikt daudz vairāk, pie tam paveikt ar izpratni.

Ļ. Vigotskis bērna izziņas attīstībā īpašu lomu piešķir sociālajai videi. Sociālā un kultūrvide, kurā notiek bērna attīstība, nosaka tās stimulus. Lai palīdzētu bērnam mācīties, pēc Ļ. Vigotska domām nepieciešams:

- noteikt bērna patreizējo attīstības pakāpi – kādas problēmas bērns spēj risināt bez pieaugušā palīdzības;
- noteikt bērna potenciālo attīstību – ko viņš spēj, darbojoties kopā ar pieaugušo.

Atšķirība starp šīm divām pakāpēm veido **tuvākās attīstības zonu**. Tā ir atšķirība starp to, ko bērns var izdarīt saviem spēkiem (**aktuālais attīstības līmenis**), un to, ko viņš var izdarīt ar padomdevēja palīdzību. Šīs tuvākās attīstības zonas apzināšana palīdz, ņemot vērā gan sasniegto, gan potenciāli iespējamo, noteikt, ko bērns spēs tuvākajā nākotnē, viņa attīstības dinamiku. Tuvākās attīstības zonai ir būtiska nozīme intelektuālās dinamikas attīstībā. Šis Ļ. Vigotska tuvākās attīstības zonas traktējums izmainīja tradicionālos priekšstatus pedagogijā par bērna attīstības diagnosticēšanu. Līdz tam ar testu palīdzību tika noteikta bērna prāta attīstība, uz kuru tad tika orientēts mācību process. Ļ. Vigotskis šādu pieeju nosauc par “apmācību procesa orientēšanu uz bērna attīstības vakardienu”. Apmācība, kura orientēta tikai uz jau pabeigtu bērna attīstības ciklu, nespēj pietiekami aktīvi veicināt bērna vispārējo attīstību, “velkoties tai astē” (114, 120.lpp.). Atšķirībā no šī vecā priekšstata apmācība, kura orientēta uz tuvāko attīstības zonu, virzās soli pa priekšu bērna attīstībai, to pilnveidojot. Mācībām tātad jāiet pa priekšu

attīstībai. Lai sekmīgi virzītu bērna izziņas attīstību, ir jāatrod tuvākās attīstības zonas robežas. No šī redzes viedokļa pareizi organizēta apmācība ved sev līdzī bērna prāta attīstību.

1935. gadā Ļ. Vigotskis Viskrievijas pirmsskolas izglītības konferencē uzstājās ar referātu “Apmācība un attīstība pirmsskolas vecumā” (*Обучение и развитие в дошкольном возрасте, 1935*), kurā risināja jautājumus par to, kāds ir optimālais laiks, lai sāktu bērnu mācīt. Parasti nosaka apmācības apakšējo robežu – vecumu, līdz kādam, piemēram, nevajadzētu bērnam mācīt lasīt vai rakstīt, jo bērna attīstībai jāsasniedz noteikta pakāpe, lai apmācība kļūtu iespējama. Taču arī novēlota apmācība ir tikpat slikta. Kā piemēru Ļ. Vigotskis min valodas apguvi. Ja bērns kaut kādu iemeslu dēļ sāk apgūt valodu tikai trīs gadu vecumā, izrādās, ka viņam to ir daudz grūtāk izdarīt, nekā pusotru gadu vecam bērnam, kaut arī trīs gadu vecumā gan uzmanība, gan atmiņa, gan domāšana ir vairāk attīstījušās. Ļ. Vigotskis secina, ka katrai apmācībai ir savs optimālais, vislabvēlīgākais laiks. Tomēr, nosakot šo apmācības laiku, jāņem vērā ne tikai jau nobriedušās bērna personības iezīmes, bet arī tās, kuras vēl tikai atrodas nobriešanas stadijā. Pētījumi pierādījuši, ka tieši šie procesi, kuri vēl ir tikai attīstības stadijā, apmācību procesā ir paši svarīgākie. Pārāk vēla apmācība vairs nespēj stimulējoši iedarboties uz šiem vēl nenobriedušajiem procesiem.

Vienmēr ir nepieciešams noteikt gan “mācīšanās zemāko sliekšni”, gan “mācīšanās augstāko sliekšni”. Tikai abu šo sliekšņu robežās mācīšanās būs sekmīga. Vienīgi tad, ja pedagogija orientējas nevis uz bērna attīstības vakardienu, bet uz tās rītdienu, tā spēs mācību procesa gaitā atmodināt tos attīstības procesus, kuri snauž tuvākās attīstības zonā (74).

Pēc Ļ. Vigotska domām izziņas attīstības pamats ir mijiedarbība starp cilvēkiem attiecīgajā kultūrvidē. Līdz ar to personības psihiskie procesi sākas kā sociāli procesi, kurus nosaka kultūrvidē. Pēc Ļ. Vigotska teorijas mācīšanās apsteidz kognitīvo attīstību, iet tai pa priekšu, radot iespējas attīstībai. Darbojoties noteiktā sociālā vidē, mācīšanas un mācīšanās rezultātā bērns apgūst sociokulturālus darbības līdzekļus, kas ir nepieciešami izziņas tuvākās attīstības zonā (80).

Secinājumi:

Personības attīstība dažādu psiholoģijas skolu pārstāvju darbos ir traktēta dažādi – atkarībā no tā, kādus tās ietekmes faktorus izvirza par galvenajiem. Piemēram, Biheivioristi par galveno personības veidošanās faktoru uzskata ārējās vides ietekmi, stimulu un atbildes reakciju kopumu, par galveno pētījumu objektu izvirzot uzvedību – ārēji novērojamas reakcijas uz apkārtējās vides stimuliem.

Ž. Freida izstrādātās psihoseksuālās attīstības vecumposmu periodizācijas pamatā ir seksuālo vajadzību apmierināšanas veidi katrā no attīstības posmiem. Personības veidošanos nosaka šo vajadzību apmierināšanas iespējas, kuru trūkums vai pārpilnība izraisa psiholoģiskus konfliktus, emocionālas problēmas.

Pēc humānistiskās psiholoģijas pārstāvju uzskatiem cilvēks piedzimst jau ar savu noteiktu personības kodolu, kas dzīves gaitā, pilnveidošanās procesā tiek bagātināts ar pieredzi.

Kognitīvās pieejas pārstāvji pēta izziņas procesus, kas notiek cilvēka prātā, apstrādājot no ārējās vides saņemto informāciju. Cilvēks pats piešķir jēgu apkārtējās vides stimuliem. Bērna attīstība tiek traktēta kā stadiāls process.

Visām šīm daudzajām teorētiskajām nostādnēm kopējs ir tas, ka laika periods no piedzimšanas līdz mācību uzsākšanai skolā tiek uzskatīts par ļoti nozīmīgu posmu personības attīstībā.

Ļ. Vigotska stadiālās attīstības teorija ir šī pētījuma teorētiskais pamats, jo tajā vienlīdz spēcīgi uzsvērtas gan pašas bērna personības attīstības iekšējās rezerves, gan sociālās un kultūrvides ietekme uz bērna attīstību. Ar šīs teorijas palīdzību var pamatot, ka bērnam jau agrā bērnībā ir nepieciešama saskarsme ar grāmatu, literāru tekstu, lai nodrošinātu viņa attīstībai nepieciešamos priekšnoteikumus, attīstītu valodu, dotu vielu iztēlei un fantāzijai. Šajā pētījumā uz Ļ. Vigotska atziņām par bērna iztēles attīstību, kas visvairāk atrodamas viņa darbos “Skolas vecuma pedoloģija”, “Iztēle un radošums bērnībā” un “Domāšana un runa”, tiek balstīta 3. nodaļas 1. apakšnodaļa “Bērna kā radošas, pasauli izziņāt gribošas personības veidošanās pirmsskolas vecumā”, tādēļ tās detalizētāk tiks analizētas konkrētajā apakšnodaļā.

Sociālā vide, kultūrvide, ģimene kā mikrovide pirmsskolas vecumā ir galvenā bērna audzinātāja un izglītotāja. Tikai izprotot bērna attīstības īpatnī-

bas katrā vecumposmā, ir iespējams sekmīgi attīstīt bērna izziņas tieksmes, nodrošināt iespēju mācīties, apgūt pasauli, attīstīt radošās spējas jau agrā bērnībā. Taču ne vienmēr ģimene viena spēj veiksmīgi tikt galā ar šiem uzdevumiem. Tai nepieciešams sabiedrības atbalsts. Šobrīd Latvijas sociāli ekonomiskajā situācijā ļoti aktuāla ir kompleksu ģimenes atbalsta programmu izstrādāšana. Lai pamatotu šādu programmu nepieciešamību, nākamajā nodaļā analizēta ģimenes lomu bērna izglītošanā un audzināšanā un ģimenes situācija sabiedrībā.

2. ĢIMENE – MIKROVIDE, KURĀ NOTIEK PIRMS- SKOLAS VECUMA BĒRNA AUDZINĀŠANA UN IZ- GLĪTOŠANA

2.1. Ģimenes ietekme uz bērna personības veidošanos

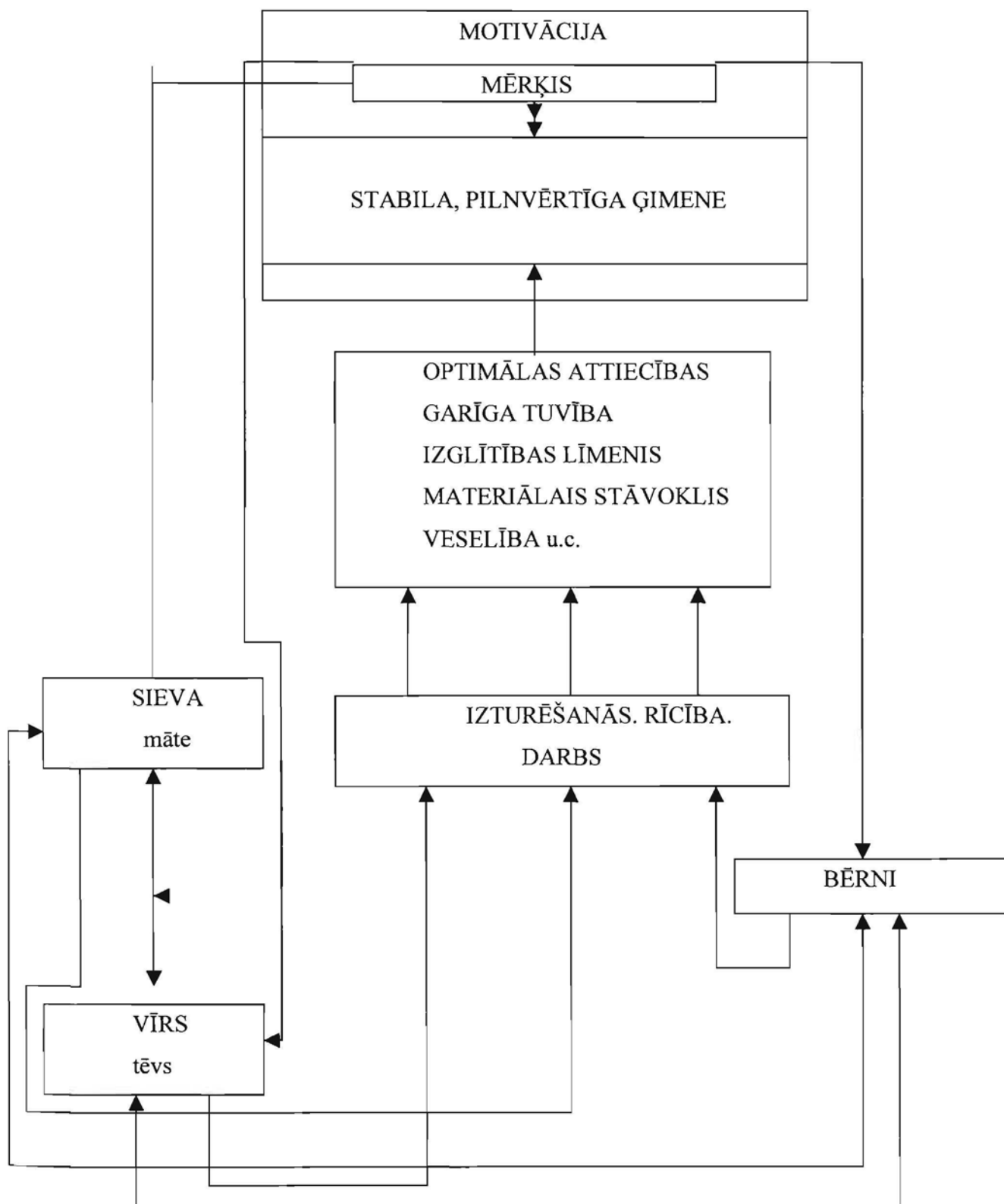
Cilvēks ir kolektīva būtne, kam ir nepieciešami kontakti ar sev līdzīgiem. Visas vajadzības cilvēks var apmierināt tikai saskarsmē ar citiem cilvēkiem. Saskarsme ir viens no galvenajiem personībai pieejamajiem izziņas līdzekļiem, jo katra personība attīstās ar saskarsmes palīdzību, atdarinot citus sabiedrības locekļus.

Viens no personības psiholoģiskās pašregulācijas mehānismiem saistīts ar psiholoģisku nepieciešamību ik dienas no jauna iespējami efektīvā veidā nodrošināt personības pašapliecināšanos un pašrealizāciju.

Personības pašapziņas un pašapliecināšanās vispirms veidojas ģimenē, pēc tam turpina pilnveidoties paralēli ģimenē, skolā un sabiedrībā.

Atbilstoši sistēmu teorijai, ģimeni kā cieši saliedētu cilvēku grupu var aplūkot kā pašregulējošu sociālo sistēmu, ar to saprotot sistēmu, kuras funkcionēšanu pastāvīgi regulē darbības rezultāti (skat. 1. shēmu). Mūsdienu strauji mainīgajā un nedrošajā pasaulē kā bērniem, tā pieaugušajiem ir svarīgi, lai ģimene kā pašregulējoša sistēma funkcionētu pietiekami stabili un kļūtu ģimenes locekļiem par savstarpēji labvēlīgas palīdzības un drošības garantu.

Ģimenes psiholoģiskais klimats lielā mērā ir atkarīgs no tā, cik veiksmīgi un pilnvērtīgi katrs tās loceklis realizē individuālo un kopīgo pašapliecināšanos. Ģimene ir atvērta sistēma, kuras eksistēšanu nodrošina un reizē arī koriģē apkārtējā sociālā vide.

1. shēma. Ģimene kā pašregulējoša sistēma (30, 27.lpp.)

Ģimenes pieaugušie locekļi savu eksistenci lielā mērā nodrošina tiešā saskarsmē ar sociālo vidi un tikai daļēji – ar ģimenes starpniecību. Turpretī bērni agrās bērnības, pirmsskolas un sākumskolas posmā savas attīstības nodrošinājumu saņem galvenokārt ģimenē. Tādēļ bērna personības veidošanās, pašapliecināšanās iespējas un tās konkrētās izpausmes lielā mērā atkarīgas no ģimenes kā pašregulējošas sistēmas funkcionēšanas stabilitātes, no tajā valdošajiem psiholoģiskās pašregulācijas un pašapliecināšanās veidiem un tradīcijām.

Inta Kraukle, kura pētījusi ģimenes ietekmi uz bērna personības veidošanos, izdala četrus galvenos ģimeņu pašapliecināšanās variantus:

1. Vecāki sevi apliecina sabiedriski nozīmīgās aktivitātēs. Rosina arī bērnus sevi apliecināt pedagoģiski un sociāli adekvātās aktivitātēs, paverot bērniem jaunus radošās darbības veidus. Tas nodrošina bērniem apmierinājuma un gandarījuma sajūtu, psiholoģisku un fizioloģisku komfortu.

2. Pieaugušo ģimenes locekļu aktivitāte un gatavība sevi apliecināt ir zemāka, bieži vien aprobežojoties ar elementāru vajadzību apmierināšanu, sadzīves komforta un prestiža nodrošināšanu. Psiholoģisko diskomfortu šādi vecāki bieži cenšas apmierināt ar pastiprinātu agresivitāti, alkohola un seksa pārmērībām. Arī bērni šādās ģimenēs tiecas izvairīties no garīgas un fiziskas piepūles, tiecoties pēc izklaidēm un viegli gūstamiem panākumiem.

3. Ietver vienlaikus abus iepriekšējos variantus un ir visizplatītākais. Abi iepriekšējie varianti šeit cīnās par dominējošo lomu. Bērni šādās ģimenēs pakļauti ļoti mainīgām ietekmēm. Liela loma ir bērna iedzimtajām psiholoģiskajām īpatnībām, kas nosaka, kādas ietekmes viņš pieņems, kādas noraidīs.

4. Ģimenē, kurā dominē autoritāri audzināšanas principi, attiecības ir vēsas un lietišķas, trūkst saprašanās un sirsnības. No bērniem tiek prasīta bezierunu paklausība. Bērnu reakcija uz šādu audzināšanas modeli var būt dažāda:

- tā kā viņiem tiek atņemta jebkāda rīcības brīvība, nomākta radošas darbošanās iniciatīva, ierobežotas pašizpaušmes spējas, bērni var kļūt vienaldzīgi pret pasauli, viņus var pārņemt mazvērtības sajūta;
- kā atbildes reakcija uz despotisko audzināšanu bērnos var rasties protests, kas visbiežāk izpaužas destruktīvā rīcībā, tādējādi konfliktu vēl padziļinot. Līdzīgi kā pirmajā apakšvariantā bērnu var pārņemt mazvērtības un bezpalīdzības izjūtas.

Pētot sakarības starp ģimenē dominējošo pašapliecināšanās modeli un bērna iekļaušanos mācību procesā, pašapziņas veidošanās līmeni, tiek secināts, ka bērni, kuriem sākumskolā ir izteikta motivācija, iniciatīva, labi attīstīta pašvērtības izjūta, visbiežāk (60 – 70 %) nākuši no pirmā varianta ģimenēm. Turpretim bērni, kam sākumskolā raksturīgs zems pašvērtības līmenis, nepietiekama mērķtiecība un drosmē, zema motivācija, visbiežāk (70 – 80 %) gadījumu nāk no otrā vai ceturta varianta ģimenēm, vai arī palikuši bez ģimenes audzināšanas (30).

Ģimene ir galvenā pirmsskolas vecuma bērna audzinātāja un izglītotāja. Ģimenē tiek likti pamati bērna personībai, izziņas interešu motivācijai, radošai attieksmei pret pasauli. Šeit veidojas bērna vērtību sistēma. Vēlāk dzīves gaitā tā var nedaudz mainīties, bet ģimenē ieaudzinātās vērtības paliks noteicošas.

Liela loma bērna audzināšanā un izglītošanā ir ģimenes iekšējai saskarsmes sistēmai, pieaugušo vēlmei kontaktēties ar bērniem, nodot viņiem savu pieredzi, uzskatus, atmiņas. Galvenais priekšnoteikums tam – pozitīva saskarsme ar pieaugušo. No tā, kā pieaugušais atbildēs uz bērna jautājumiem, atkarīga bērna vēlēšanās izzināt pasauli. Jebkura veida kontaktēšanās ar bērnu – sarunas, atbildes uz daudzajiem jautājumiem, priekšā lasīšana, stāstīšana – tie ir faktori, kas veicina ne tikai izziņas intereses, valodas attīstību, bet ieliek pamatus bērna kā radošas, pasauli izzinošas personības veidošanai.

Lai noskaidrotu ģimenes kā mikrovides funkcionēšanu Latvijas sociāli ekonomiskajā situācijā, ģimenes modeļu veidošanos, iekšējo komunikāciju ģimenē, attieksmi pret lasīšanu un bibliotēkas apmeklēšanu kopā ar bērniem, izpratni par bērnu sagatavošanu skolai, vecāku izglītību, arī ģimenes materiālo situāciju un drošību par to, vai spēs izaudzināt un izglītēt savus bērnus, šī pētījuma ietvaros ar

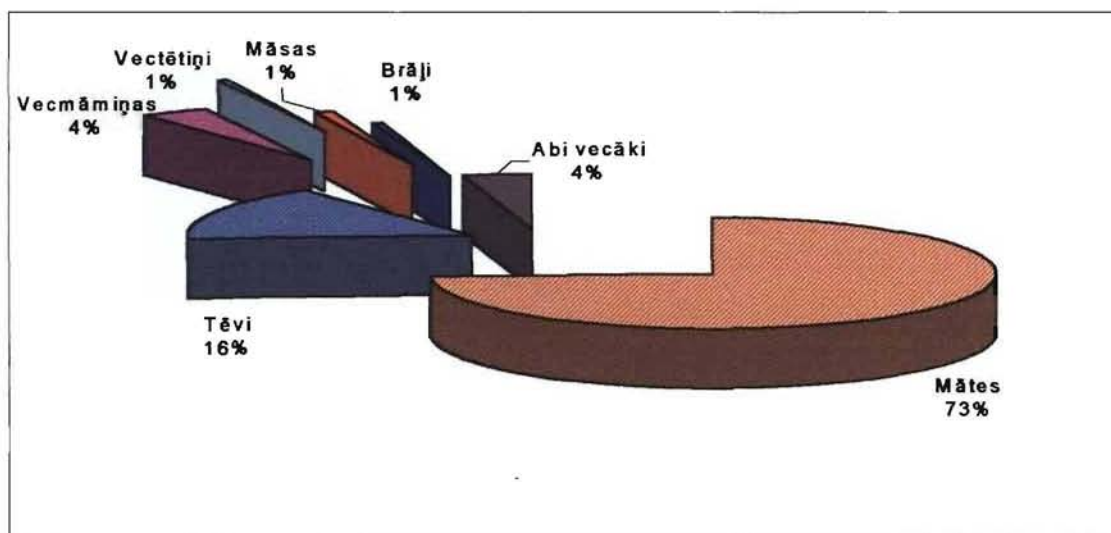
anketu palīdzību tika veikta ģimeņu aptauja (turpmāk tekstā, arī, izmantojot datus citās nodaļās, tiks saukta par “ģimeņu aptauju”). Anketas (skat. 2. pielikumu) tika izplatītas pirmsskolas izglītības iestādēs – bērnudārzos un sagatavošanas grupās pie skolām. Pavisam tika izplatītas 1300 anketas, atpakaļ saņemtas – 1154.

Npk.	Pilsēta vai rajons un kopējais respondentu skaits	Pirmsskolas izglītības iestāde	Respondentu skaits
1.	Rīga (373)	B/d “Daugaviņa”	149
		27. b/d	89
		Zolitūdes pirmskola	73
		B/d “Ieviņa”	62
2.	Ventspils (230)	B/D “RŪKĪTIS”	123
		B/d “Saulīte”	107
3.	Dobele (146)	B/D “VALODIŅA”	67
		B/d “Jāņtārpiņš”	39
		B/d “Zvaniņš”	40
4.	Valmiera (218)	B/D “PIENENĪTE”	104
		B/d “Sprīdītis”	66
		B/d “Bitīte”	48
5	Liepāja (114)	B/d “Saulespuķe”	71
		B/d “Kāpēcītis”	43
6.	Tukuma rajona Džūkstes vidusskola (26)	Sagatavošanas klase	26
7.	Ludzas rajona Zilupe (32)	Zilupes pirmsskolas izglītības iestāde	32
8.	Balvu rajona Žīguri (15)	Žīguru pirmsskolas izglītības iestāde “Lācītis”	15
			Kopā: 1154

1. tabula. Respondentu skaits pilsētās un pirmsskolas izglītības iestādēs, kuras piedalījās ģimeņu aptaujā

Respondentu skaits pilsētās un pirmsskolas izglītības iestādēs, kur tika veikta ģimeņu aptauja, redzams 1. tabulā.

Tā kā aptauja tika veikta pirmsskolas izglītības iestādēs vai skolu sagatavošanas klasēs, anketas aizpildīja tie pieaugušie ģimeņu locekļi vai vecākie brāļi, māšas, kuri pirmsskolas vecuma bērnu uz turieni pavada. Respondentu skaitlisko sastāvu var aplūkot 1. diagrammā. Visvairāk respondentu bija mātes (852 vai 74% no kopējā skaita), tēvu ievērojami mazāk (187 jeb 16%), bet 4% gadījumu uz anketas jautājumiem atbildējuši abi vecāki.

1. diagramma. Respondentu skaitliskais sastāvs

Lai bērns varētu sākt mācīties lasīt un rakstīt, jāieliek stabils pamats – jāattīsta runa un valoda. No pieaugušā attieksmes būs atkarīga bērna vēlēšanās izzināt pasauli. Jebkura veida kontaktēšanās ar bērnu – sarunas, atbildes, priekšā lasīšana, stāstīšana – tie ir faktori, kas veicina ne tikai izziņas intereses, valodas attīstību, bet ieliek pamatus bērna kā radošas, pasauli izzinošas personības veidošanai. Iekšējās komunikācijas sistēmai ģimenē ir liela nozīme pirmsskolas vecuma bērna valodas apguvē, vērtību sistēmas veidošanā.

Lai attīstītu bērna valodu, spēju formulēt savas domas, radītu sajūtu, ka bērna sasniegumi un atziņas vecākiem ir svarīgas, liela nozīme ir tam, vai ģimenē tiek atvēlēts laiks sarunām ar bērniem, priekšā lasīšanai un stāstīšanai. Ģimeņu aptaujā respondentiem tika uzdots jautājums: **“Par ko Jūs visbiežāk sarunājaties ar savu bērnu?”** Jautājums bija atvērts, katrs respondents varēja brīvi minēt sarunu tēmas. Visbiežāk (73%) atbilžu tika nosauktas vairākas tēmas – di-

vas līdz piecas. Šīs tēmas tiks apvienotas un analizētas pa grupām pēc to pie-
minēšanas biežuma. Apvienojot atbilžu variantus, izveidojās septiņas atbildēs
visvairāk minēto sarunu tēmu grupas:

1. **Ļoti plašas tēmas** (*par dzīvi, par visu, kas notiek, visu, kas bērnam interesē, visu, ko bērns jautā, visu, kas apkārt notiek, par jebkuru tēmu utt.*) – 211 respondentu atbildēs.

2. **Par to, kā gājis bērnudārzā** (*ko jaunu iemācījies, ko uzzīmējis, par draugiem*) – 279 atbildēs

3. **Par to, kas dienā noticis** (*par dienas notikumiem, par aizgājušo dienu, visu, kas dienā piedzīvots*) – 198 respondentu at-
bildēs.

4. **Par dabu, dzīvniekiem** – 193 respondentu atbildēs.

5. **Sadzīves problēmas** (*saimnieciskas lietas, ko ēdis, kā jūtas, kas jānopērk*) – 117 respondentu atbildēs.

6. **Par notikumiem ģimenē** (*plāni brīvdienām, vecāku darbs, dzimšanas dienas un svētki*) – 103 atbildēs

7. **Par kopīgi izlasīto** (*par grāmatām, par to, kas lasīts priekšā, par jaunajām grāmatām*) – 73 atbildēs.

Vēl var izdalīt arī citas tēmu grupas, kuras pieminētas ievērojami mazāk, piemēram:

- **par ētikas un psiholoģijas jautājumiem** (*dzīves vērtības, savstarpējās attiecības, saticība*) (41);

- **par filmām un TV raidījumiem** (37);

- **par sportu** (25);

- **par mūziku** (19);

- **par kārtību, paklausību** (18);

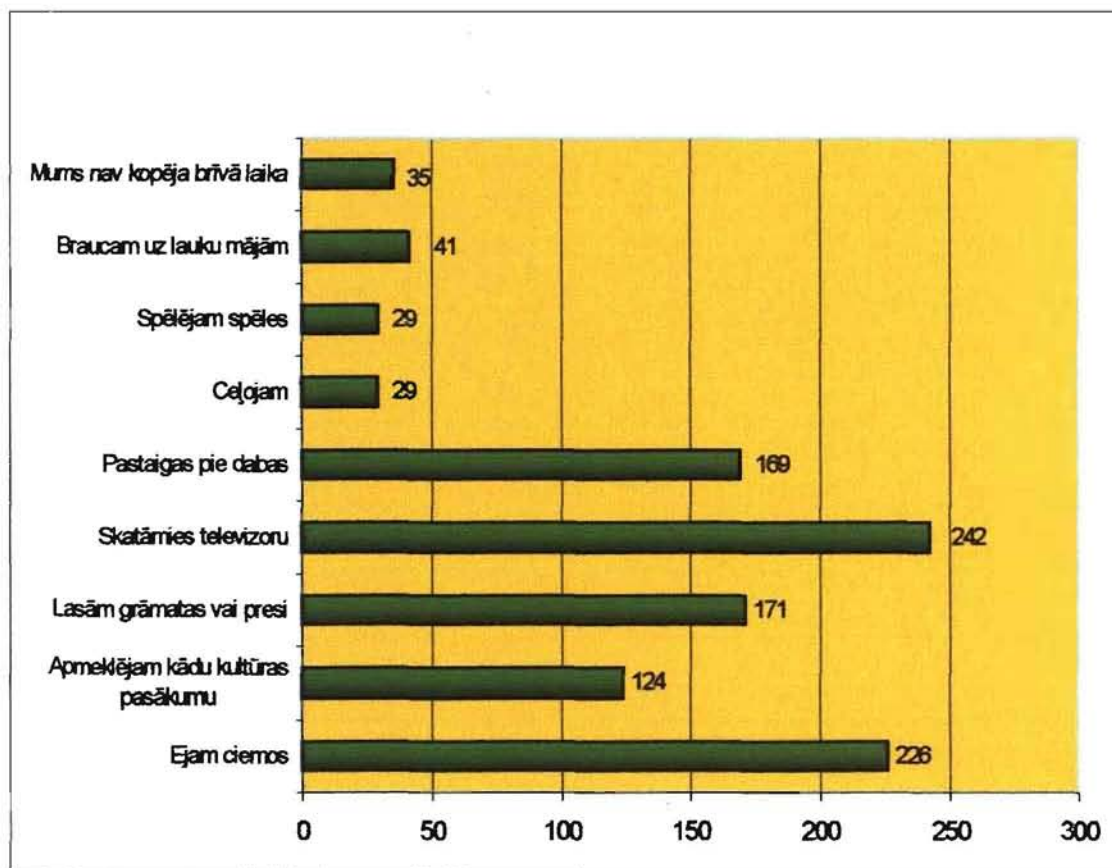
- **par veselību un higiēnu** (18);

- **par automašīnām** (15).

Pēc šīs atbilžu kvantificēšanas redzams, ka aptaujātajās ģimenēs ar bērniem tiek runāts par ļoti plašu tēmu loku. Tēvi visvairāk ar bērniem sarunājas par sportu, automašīnām un mūziku, savukārt vecmāmiņas – par

klausību, veselību un higiēnu. Samērā mazs respondentu skaits (73) minēja, ka ar bērniem pārrunā kopīgi izlasīto, jaunās grāmatas (tās pārsvarā ir mātes). Tātad, šāda sarunu tēma nav pārāk populāra, ja vien tā netiek iekļauta arī pirmajā – visplašākajā pārrunājamo tēmu skaitā.

2. diagramma. Kā Jūsu ģimene visbiežāk pavada brīvo laiku?

Respondentiem tika uzdots arī jautājums par to, kā **ģimenes kopā pavada brīvo laiku**. Jautājums bija daļēji slēgts – tika piedāvāti četri atbilžu varianti un atstāta vieta savai atbildei, ja neviens no piedāvātajiem neliktos piemērots.

2. diagrammā redzams, ka visvairāk – 231 ģimene (20%) – brīvajā laikā izvēlas pasīvu atpūtas veidu – skatās televizoru. Nākamajā pozīcijā ierindojas iešana ciemos (19%), bet arī grāmatu un periodisku izdevumu lasīšana ieņem diezgan nozīmīgu vietu šo ģimeņu brīvā laika pavadīšanas veidu klāstā. 171 respondents (14%) to nosaucis kā visbiežāko brīvā laika pavadīšanas veidu.

Aptaujā tika ietverts arī jautājums par to, kā ģimenes vērtē Latvijā iznākošos izdevumus bērniem. Jautājums bija atvērts, nedodot gatavus atbilžu variantus. Iegūtās atbildes bija ļoti daudzveidīgas. Lai gūtu kopēju pārskatu, tās grupētas un kvantificētas pēc pieminēšanas biežuma katrā no grupām, minot raksturīgākos piemērus:

1. Grāmatas un periodiskie izdevumi bērniem ir dārgi (*ļoti dārgi, nesamērīgi dārgi, mēs nevaram atļauties nekā no tā nopirkt, varam tikai apskatīt grāmatu veikalos*) – 697 respondentu atbildēs. Šis vērtējums izteikts gan kā vienīgais, bet biežāk kopā ar kādu citu – pārsvarā pozitīvu – vērtējumu, kas galvenokārt saistīts ar grāmatu noformējumu, krāsainām ilustrācijām.

2. Ļoti skaists un kvalitatīvs izdevumu noformējums (*skaistas ilustrācijas, krāsainas, košas, kvalitatīvas, skaisti, (minot atsevišķus konkrētus izdevumus)*) – 378 respondentu vērtējumā.

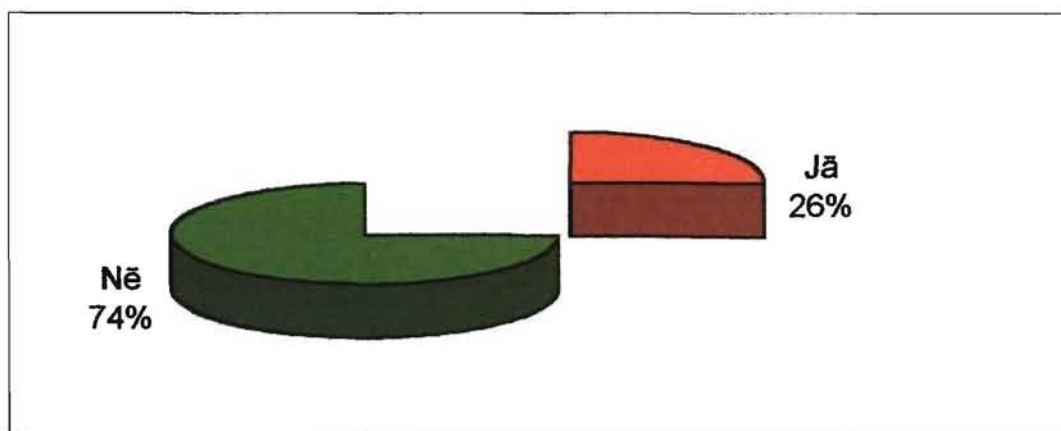
3. Izdevumi tiek piedāvāti ļoti lielā klāstā (*daudzveidīgi, plaša izvēle, ir ko izvēlēties, ļoti dažāda veida izdevumi*) – 205 respondentu atbildēs.

4. Vērtējumi par izdevumu saturu. Salīdzinot ar noformējuma, ārējā izskata un daudzveidīguma vērtējumiem, šajā grupā var ierindot salīdzinoši mazāku atbilžu skaitu – 315. Attieksmes ziņā tās ir dažādas, tāpēc tiek grupētas trīs daļās:

- **pozitīvs vērtējums** (*interesantas, labs saturs, aizraujošas, bērniem ļoti patīk, kad lasa priekšā*) – 137 atbildēs;
- **kritisks vērtējums** (*ārzemju kultūras ietekme, disnejiskas, nelatviskas, amerikāniskas, svešas mūsu mentalitātei, kā krāsainas multenes, saturiski vājas, vāji tulkojumi, koša āriene, bet mazvērtīgs teksts, trūkst latviešu autoru darbu, pārsvarā meitenēm*) – 103 vērtējumos;
- **ieteikumi** (*vairāk labu, izglītojošu un attīstošu grāmatīņu pašiem mazākajiem, ar lieliem drukātiem burtiem, reālistiskākus attēlus*) – 75 vērtējumos.

Analizējot ģimeņu viedokļus par Latvijā iznākošajiem izdevumiem bērniem, rodas iespaids, ka pārsvarā tie ir virspusēji, galvenokārt saistīti ar grāmatu ārējo noformējumu. Priekšstatu par izdevumu saturu var gūt tikai, ar tiem rūpīgi iepazīstoties, tos nopērkot vai paņemot bibliotēkā. Šāds virspusējs vērtējums varētu liecināt, ka ģimenēs grāmatas tiek pirktas diezgan reti. Augstās cenas dēļ bērnu grāmatas daudzām ģimenēm ir nenopērkamas – par to nepārprotami liecina visvairāk pieminētais vērtējums – dārgas.

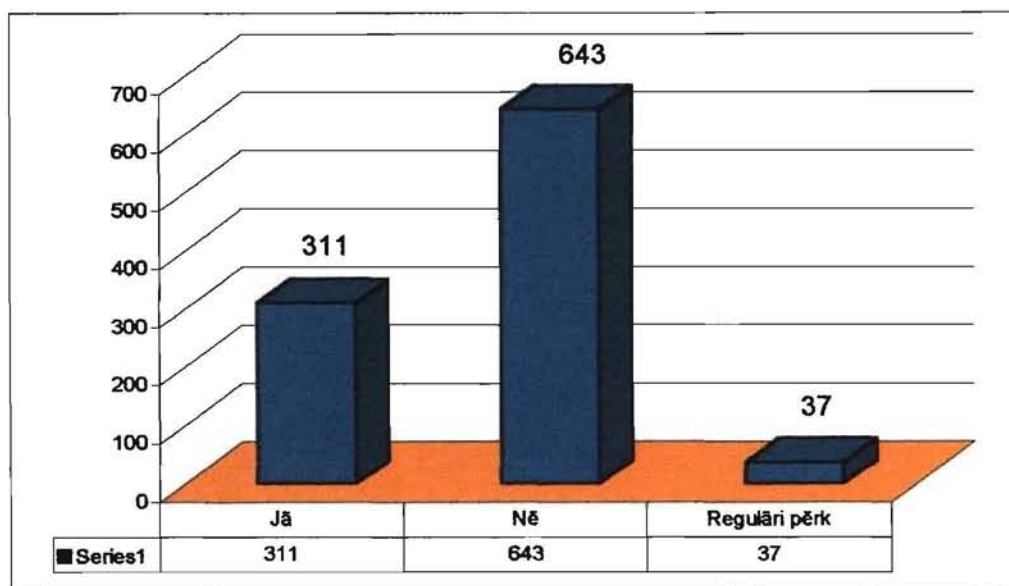
Vai ģimenēm jauniznākušās bērnu grāmatas un preses izdevumi ir pieejami? Šāds jautājums tika uzdots ģimeņu aptaujas anketā (skat. 3. diagrammu).

3. diagramma. Vai pēdējo 2 nedēļu laikā esat nopirkuši kādu bērnu grāmatu?

Tikai 293 respondenti (26%) atbild apstiprinoši, pārējie – 817 (74 %) grāmatas nav iegādājušies.

Līdzīga situācija ir arī ar **preses izdevumu abonēšanu** (skat. 4. diagrammu) – tikai 25% (311) no aptaujātajām ģimenēm atbildējušas pozitīvi.

4. diagramma. Vai Jūsu ģimenē abonē kādu preses izdevumu?

Cēlonis varētu būt meklējams ģimenes sociāli ekonomiskajā situācijā, kāda Latvijā patlaban izveidojusies.

2.2. Ģimene Latvijas sociāli ekonomiskajā situācijā

Katras tautas attīstības līmeni konkrētajā laika posmā lielā mērā nosaka tas, kāda ir situācija ģimenēs - vai vecāki ir droši, ka spēs pilnvērtīgi izaudzināt un izglītēt savus bērnus.

Straujās politiskās un ekonomiskās pārmaiņas izmainījušas demogrāfisko situāciju Latvijā. Pēc statistikas biļetena "Bērni Latvijā" datiem 2002. gadā 21,4% no visiem Latvijas iedzīvotājiem ir bērni un jaunieši vecumā no piedzimšanas līdz 16 gadiem. Mūsu valsts demogrāfiskie rādītāji ir vieni no zemākajiem Eiropā (4).

Latvijā ir vērojama iedzīvotāju sastāva novecošanās. Ja 1989. gadā no visa iedzīvotāju skaita 21,4% bija bērni vecumā līdz 14 gadiem, tad 2002. gadā – tikai 15,6%.

	Iedzīvotāju skaits gada sākumā		Izmaiņas procentos (2002. pret 1989.)	Attiecīgās vecuma grupas īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā, procentos	
	1989.	2002.		1989.	2002.
Visi iedzīvotāji tai skaitā vecumā:	2666567	2345768	-12,0	100	100
0 – 14	570863	390478	-31,6	21,4	15,6
15 – 59	1632595	1442692	-11,6	61,2	61,5
60 +	463109	512598	10,7	17,4	21,9

2. tabula. Iedzīvotāju skaits un struktūra pa vecuma grupām 1989. un 2002. gadā (79, 61.lpp.)

Turpinās tendence samazināties vidējam ģimenes lielumam. Gandrīz puse ģimeņu (47,9%) ir ģimenes ar vienu bērnu, 36,1 % – ģimenes ar diviem bērniem.

Par tautas patieso labklājības līmeni visdrošāk liecina tās dzimstības rādītāji. Analizējot iedzīvotāju dzimuma un vecuma sastāvu vecumposmā 0 – 17 gadu robežās, vērojama tendence samazināties mazo bērnu skaitam. Ja 1989. gadā jaundzimušo skaits bija 41320, tad 2002. gadā vērojams krass samazinājums vairāk nekā uz pusi – 19641 jaundzimušie, kas sastāda tikai 0,8 % no kopējā iedzīvotāju skaita. Tāda pat tendence vērojama vecuma grupā no 1 līdz 6 gadu vecumam (skat. 3. tabulu).

Kopš 1991. gada Latvijā vērojams negatīvs dabīgais pieaugums. 2001. gada dzimstības rādītāji Latvijā bijuši zemākie Eiropas Savienības kandidātvalstu vidū. Sociālā spriedze, tas, ka ģimenēs, kurās ir 2 un vairāk bērni, ienākumi uz vienu ģimenes locekli bieži vien ir zemāki par valsts noteikto iztikas minimumu (saskaņā ar Centrālās Statistikas pārvaldes datiem aprēķinātā viena iedzīvotāja pilna iztikas minimuma preču un pakalpojumu groza vērtība vidēji mēnesī 2003. gada pirmajā ceturksnī bija 91,75 latī), rada vecākos bažas par savu bērnu izglītības iespējām. Ļoti nopietna problēma ir bērnu nabadzība un sociālās izstumtības risks, kuram visvairāk ir pakļautas ģimenes ar diviem un vairāk bērniem, bērni, kuri dzīvo ar vienu no vecākiem, kā arī bērni no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm. Ģimenes, kurās ir bērni, un nepilnās ģimenes pēc Latvijas Republikas Centrālās

statistikas pārvaldes rādītājiem ieņem pirmo vietu nabadzības riska grupā (skat. 4. tabulu).

Vecums	1989. g.	2000. g.	2002. g.
Kopā	2665770	2377383	2345768
Vecumā 0 – 17	681408	540661	502509
0	41320	22765	19641
1	41992	18195	20042
2	42248	18151	19050
3	41244	19316	17968
4	41358	20787	18361
5	41388	22940	19192
6	38528	25156	20944
7	36646	30331	22976
8	36516	32030	35434
9	35090	34382	30274
10	34733	35496	32019
11	34310	36976	34423
12	35138	38233	35246
13	35251	38278	36949
14	35076	37239	37959
15	35559	37366	38062
16	36871	37661	36907
17	38140	35359	35427

3. tabula. Iedzīvotāju vecuma sastāvs (79)

Pēc Centrālās Statistikas pārvaldes 2002. gadā veiktā pētījuma par mājsaimniecību budžetu datiem puse mājsaimniecību (51,2%) uzskata, ka nav ne bagātas, ne nabagas. Trešdaļa mājsaimniecību (33,4%) domā, ka atrodas uz nabadzības sliekšņa, bet 9,4% mājsaimniecību sevi uzskata par nabadzīgām, un tikai 6 % vērtē savu materiālo stāvokli kā labu. Par turīgām sevi sauc tikai 0,1% mājsaimniecību.

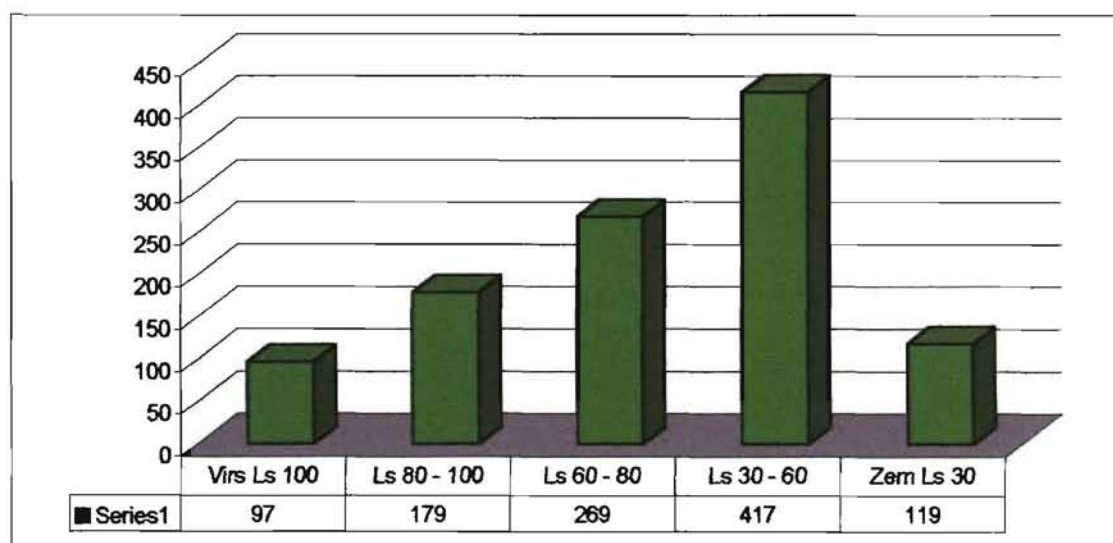
Visvairāk nabadzības riskam ir pakļautas ģimenes ar diviem un vairāk bērniem, kā arī ģimenes, kurās bērnus audzina tikai viens no vecākiem (parasti māte) (skat. 4. tabulu).

	Ekvivalento patērētāju īpatsvars, kuru izdevumi ir zemāki par 50% no vidējiem ekvivalentiem patēriņa izdevumiem		
	1998.	1999.	2000.
Visas mājsaimniecības	18,2	18,6	20,3
Bērnu skaits mājsaimniecībā:			
neviens	15,8	15,6	18,7
1 bērns	18,3	19,9	18,4
2 bērnu	21,4	19,1	23,0
3 un vairāk bērni	34,3	4,7	44,5
Mājsaimniecības sastāvs:			
vieninieks	16,5	17,0	21,0
1 pieaudzis un 1 bērns	18,5	18,1	25,7
2 pieaugušie	14,7	13,2	14,5
2 pieaugušie un 1 bērns	15,3	15,0	14,7
2 pieaugušie un 2 bērni	16,9	16,2	19,2
2 pieaugušie un 3 un vairāk bērnu	32,1	51,1	39,9
3 pieaugušie	16,3	17,7	21,6
3 pieaugušie un 1 bērns	23,0	26,6	22,3
3 pieaugušie un 2 bērni	30,7	26,4	30,5
3 pieaugušie un 3 un vairāk bērni	37,4	40,7	44,9

4. tabula. Nabadzīgo (trūcīgo) skaita indekss (4)

Arī šī pētījuma ietvaros veiktajā ģimeņu aptaujā anketās tika ietverti vairāki jautājumi, kas skar ģimeņu materiālo stāvokli – gan vidējos mēneša ienākumus uz vienu ģimenes locekli, gan sava materiālā stāvokļa vērtējumu, gan to, cik drošas ģimenes jūtas par to, kā spēs izaudzināt un izglītot savus bērnus.

Kā redzams 5. diagrammā, lielākajā daļā aptaujāto ģimeņu (417), kuras uz šo jautājumu bija atbildējušas, **ienākumi uz vienu ģimenes locekli** ir robežās no 30 līdz 60 latiem. Tātad, gan šai grupai, gan nākamajai, lielākajai, kuras ienākumi uz vienu ģimenes locekli bijuši robežās no 60 līdz 80 latiem, ienākumi ir mazāki par Centrālās Statistikas pārvaldes aprēķinātā viena iedzīvotāja pilna iztikas minimuma preču un pakalpojumu groza vērtību, kas 2003. gada 1. ceturksnī sastādīja 91,75 latus. Liela daļa no šiem ienākumiem tiek patērēti elementāro vajadzību (dzīvokļa īre, komunālie maksājumi, pārtika) nodrošināšanai, pārāk mazu daļu atstājot bērnu izglītošanai, kultūras vajadzību apmierināšanai. Šī situācija nedrošību par nākotni un tendenci ģimenēm samazināties. Tāpēc ģimenēs tik maz tiek pirktas grāmatas un abonēti preses izdevumi.

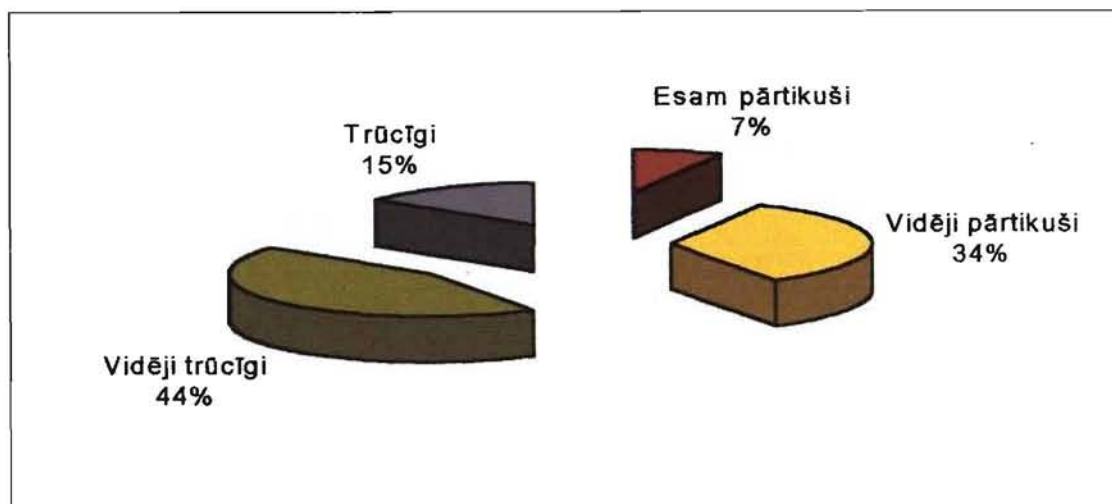

5. diagramma. Kādi pēdējo divu mēnešu laikā bijuši Jūsu ģimenes ienākumi uz vienu ģimenes locekli (latos)?

Anketās tika iekļauts arī jautājums par to, kā ģimenes pašas vērtē savu **materiālo stāvokli**, piedāvājot četrus atbilžu variantus:

1. esam pārtikuši;
2. vidēji pārtikuši;
3. vidēji trūcīgi;
4. trūcīgi.

6. diagramma. Kā vērtējat savas ģimenes materiālo stāvokli?

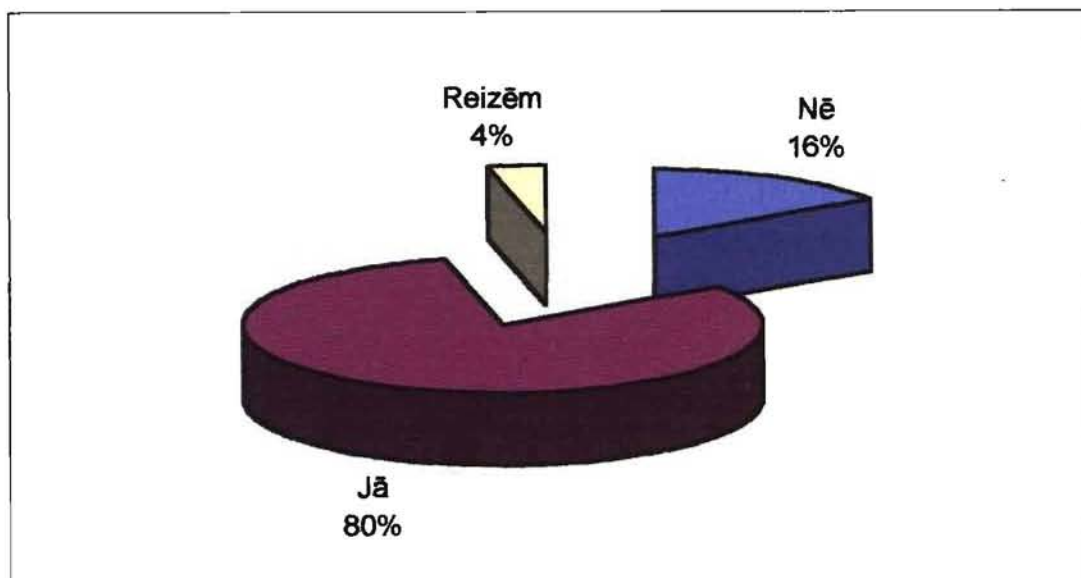
Kā redzams 6. diagrammā, gandrīz puse no visiem aptaujātajiem (509 jeb 44%) savas ģimenes materiālā stāvokļa raksturojumam izvēlējušies apzīmējumu “vidēji trūcīgi”. Pie šīs grupas sevi pieskaita galvenokārt ģimenes, kuru ienākumi ir robežās no 30 līdz 80 latiem mēnesī uz vienu ģimenes locekli, bet šajā grupā sevi iekļauj arī dažas ģimenes ar ienākumiem virs Ls 100.

Otra lielākā grupa, kura sevi uzskata par “vidēji pārtikušiem” – 411 respondenti jeb 34 % no visiem aptaujātajiem. Šajā grupā galvenokārt ietilpst ģimenes ar ienākumiem robežās no 60 līdz 100 un vairāk latiem mēnesī.

Samērā liels respondentu skaits – 175 jeb 15 % no visiem aptaujātajiem – uzskata sevi par trūcīgiem. Šajā grupā galvenokārt ietilpst nepilnās ģimenes, kur vienu vai vairākus bērnus visbiežāk audzina mātes.

Tikai 87 respondenti vai 7% no kopskaita sevi uzskata par pārtikušiem.

Lai noskaidrotu, kā ģimenes jūtas patreizējā Latvijas sociāli ekonomiskajā situācijā, audzinot bērnus, respondentiem tika uzdots jautājums: **“Vai Jūs māc bažas par to, kā spēsiet izaudzināt un izglītot savus bērnus?”**.

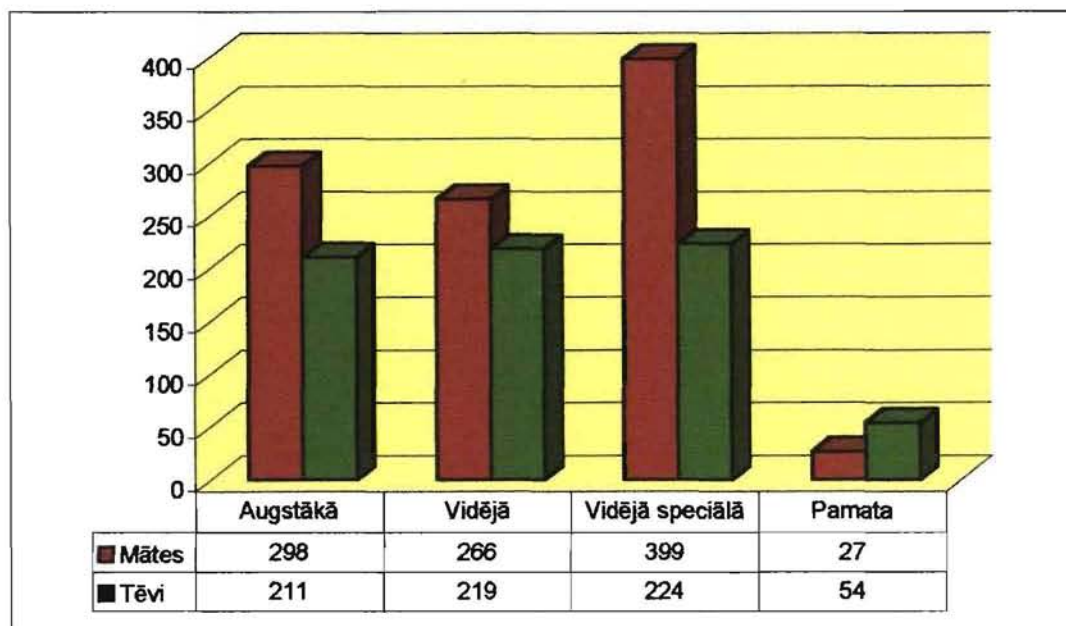
7. diagramma. Vai Jūs māc bažas par to, kā spēsiet izaudzināt un izglītot savus bērnus?

Kā redzams 7. diagrammā, lielākā daļa uz šo jautājumu atbildējušo respondentu – 887 jeb 80% – nav droši, ka spēs pilnvērtīgi audzināt un izglītot savus bērnus. Šajā grupā ietilpst arī daudzi respondenti, kuru ienākumu līmenis ir salīdzinoši augsts (virs Ls 100 uz vienu ģimenes locekli mēnesī). Dažās atbildēs tika plašāk komentēts, ka ģimenes nejutās drošas, jo nejūt nekādu atbalstu valsts līmenī, nav pārliecības par to, ka varēs atrast piemērotu darbu vai nepazaudēs līdzšinējo.

Gan ienākumu līmenis, gan arī iekšējā komunikācija un vēlme lielāku vērtību pievērst pilnvērtīgai bērnu audzināšanai ir atkarīga arī no vecāku izglītības.

Anketās, kuras bija aizpildījušas mātes, kuras vienas audzina bērnus, tēva izglītība parasti netika minēta, tāpēc rezultātos vērojama atšķirība skaita ziņā.

Visos trijos pirmajos izglītības līmeņos – augstākajā, vidējā un vidējā speciālajā – mātes ieņem ievērojami augstāku vietu. 81 respondents bija ar pamata izglītību.

8. diagramma. Vecāku izglītības līmenis

Ģimene ir vēsturiski mainīgs sociālais institūts. Habilitētā psiholoģijas doktore Ārija Karpova min šādas vēsturiskās ģimenes un laulības formas:

1. **Grupu ģimenes pirmatnējā kopienā**, kuras sastāvēja no asinsradniekiem. Pakāpeniski tika sašaurināts to cilvēku loks, kuru starpā varēja pastāvēt laulāto attiecības;
2. **Punuālās ģimenes** – vīru un sievu kopība noteiktā ģimenes lokā;
3. **Pāra laulības**, kas veidojās ilgā laika periodā;
4. **Monogāmās ģimenes**, kas radās pārejas periodā uz šķiru sabiedrību. Viens no to rašanās iemesliem bija īpašuma saglabāšana. Šādās ģimenēs kopā parasti dzīvoja vairākas paaudzes;
5. **Nukleārās ģimenes**, kuras sastāv tikai no vecākiem un bērniem. Bērni dzīvo ģimenē, kamēr tie paši sāk sevi ap-

rūpēt. Ja viens no dzīvesbiedriem iet bojā vai pamet ģimeni, otrs dzīvesbiedrs viens cenšas aprūpēt bērnus. Pēc kāda laika ģimenē var ienākt patēvs vai pamāte (26).

Līdz ar straujajām izmaiņām sabiedrībā mainās ģimenes modelis – tradicionālais jeb nukleārais ģimenes modelis (vīrs, sieva un viņu bērni, līdz tie pieaug un aiziet no mājām) pēc statistikas datiem pārdzīvo krīzes periodu (skat. 6. tabulu). Šim modelim, kas liekas patiesi stiprs un pareizs, ir tikai apmēram 200 gadus ilga vēsture. Līdz 18. gadsimta vidum sabiedrība dzīvoja lielās ģimenēs, kurās ietilpa arī vecvecāki, brāļi, māsas, nereti arī citi radnieki. Mūsdienā iezīme ir, ka cilvēki nereti dzīvo partnerībā, oficiāli neregistrējot laulību. Arvien biežāk cilvēki pēc kopā pavadīta laika šķiras un veido jaunas ģimenes, kurās dzīvo arī bērni no iepriekšējām ģimenēm.

Kā liecina UNICEF 2003. gada sociālā monitoringa pētījums, Latvijā ir viens no augstākajiem laulības šķiršanas īpatsvaram Centrālajā un Austrumeiropā. 2001. gadā no 100 reģistrētajām laulībām 62 tika šķirtas. Iespējams, ka tas izskaidrojams ar vērtību maiņu sabiedrībā, kā arī ar nestabilitāti – gan psiholoģisko, gan sociāli ekonomisko. 32,5% ir nepilnās ģimenes, kurās bērnu(us) audzina māte, tēvs vai vecvecāki. Augstais šķirto laulību īpatsvars ietekmē bērnu dzīves kvalitāti. Bieži bērnus audzina tikai māte, ir ierobežoti iztikas līdzekļi un bērniem tiek liegtas daudzas izglītošanās iespējas, pienācīga veselības aprūpe.

Gads	Reģistrēto laulību skaits		Šķirto laulību skaits	
	Pavisam	Uz 1000 iedzīvotājiem	Pavisam	Uz 1000 iedzīvotājiem
1980.	24061	9,8	12650	5,0
1985.	24032	9,3	11670	4,5
1990.	23619	8,9	10783	4,0
1991.	23307	8,4	11070	4,2
1992.	18906	7,2	14553	5,6
1993.	14595	5,7	10278	4,0

1994.	11572	4,6	8416	3,3
1995.	11072	4,5	7821	3,1
1996.	9634	3,9	6051	2,5
1997.	9680	4,0	6103	2,5
1998.	9641	4,0	6211	2,6
1999.	9399	3,9	6010	2,5
2000.	9211	3,9	6134	2,6
2001.	9258	3,9	5740	2,4

5. tabula. Reģistrētās un šķirtās laulības (36, 45.lpp.)

Arī šī pētījuma ietvaros veiktajā ģimeņu aptaujā tika uzdots jautājums par respondentu ģimeņu sastāvu. Atbildes apkopojot, izveidojās liels ģimeņu modeļu skaits – pavisam 25.

Tālāk tiks sniegta šo ģimeņu modeļu skaitliskā analīze, apvienojot tos 5 grupās:

1. Pilnās ģimenes, kuras dzīvo atsevišķi (580):

- Māte, tēvs, 1 bērns – 248 ģimenes;
- Māte, tēvs, 2 bērni – 211 ģimene;
- Māte, tēvs, 3 – 4 bērni – 121 ģimene.

2. Pilnās ģimenes, kuras dzīvo kopā ar vecvecākiem (153):

- Māte, tēvs, 1 bērns, vecmāmiņa – 74 ģimenes;
- Māte, tēvs, 2 bērni, vecmāmiņa, vectētiņš – 48 ģimenes;
- Māte, tēvs, 3 bērni, vecmāmiņa, vectētiņš – 10 ģimenes;
- Māte, tēvs, 1 bērns, vecmāmiņa, vectētiņš – 12 ģimenes;
- Māte, tēvs, 4 bērni, vecmāmiņa, vectētiņš – 9 ģimenes.

3. Pilnās ģimenes kopā ar vecvecākiem un vēl kādu ģimenes locekli (3):

- Māte, tēvs, 1 bērns, vecmāmiņa, vectētiņš, mātes brālis – 2 ģimenes;
- Māte, tēvs, 2 bērni, vecmāmiņa, vectētiņš, vecmāmiņas tante – 1 ģimene.

4. Nepilnās ģimenes, kuras dzīvo atsevišķi (257):

- Māte, 1 bērns – 164 ģimenes;
- Māte, 2 bērnu – 64 ģimenes;
- Māte, 3 bērni – 27 ģimenes;
- Māte, 5 bērni – 1 ģimene;
- Tēvs, 1 bērns – 1 ģimene.

5. Nepilnās ģimenes, kuras dzīvo kopā ar vecvecākiem (139):

- Māte, 1 bērns, vecmāmiņa – 51 ģimene;
- Māte, 2 bērni, vecmāmiņa – 49 ģimenes;
- Māte, 3 bērni, vecmāmiņa – 16 ģimenes;
- Māte, 1 bērns, vecmāmiņa, vectētiņš – 12 ģimenes;
- Māte, 1 bērns, vectētiņš – 5 ģimenes;
- Māte, 3 bērni, vecmāmiņa, vectētiņš – 4 ģimenes;
- Tēvs, 1 bērns, vecmāmiņa – 1 ģimene;
- Tēvs, 1 bērns, vectētiņš – 1 ģimene.

6. Nepilnās ģimenes, kuras dzīvo kopā ar vecvecākiem un vēl kādu ģimenes locekli (2):

- Māte, 3 bērni, vecmāmiņa, onkulis – 1 ģimene;
- Māte, 1 bērns, vecmāmiņa, tante, onkulis – 1 ģimene.

Pēc šī uzskaitījuma redzams, ka aptaujāto ģimeņu vidū lielāko grupu – 580 (50%) – veido pilnās ģimenes, kuras dzīvo atsevišķi no vecvecākiem. Šo ģimeņu īpatsvaru aptaujā, iespējams, noteica tas, ka tā tika izdarīta pirmsskolas izglītības iestādēs, tātad aptaujātās ģimenes ir pietiekami nodrošinātas, lai varētu par to apmeklēšanu samaksāt. Kopējā situācija Latvijā noteikti ir atšķirīga. Nākamā lielākā grupa, kas veido 22 % no kopējā aptaujāto skaita, ir nepilnās ģimenes, kuras dzīvo atsevišķi. Tikai vienā ģimenē bērnu audzina tēvs, visās pārējos 256 gadījumos tās ir mātes.

Nopietna problēma joprojām ir vardarbība pret bērniem, kurā bieži vajadzīgi bērnu vecāki vai citi ģimenes locekļi. Salīdzinot ar 1998. gadu, 2001.

gadā ievērojami pieaudzis noziedzīgu nodarījumu rezultātā cietušo bērnu, sevišķi meiteņu, skaits (skat. 6. tabulu)

	1998.	1999.	2000.	2001.
Pavisam cietušie nepilngadīgie	701	760	935	1077
Tai skaitā				
meitenes	208	210	330	378
mazgadīgie (līdz 14 g.)		76	171	119

6. tabula. Noziedzīgo nodarījumu rezultātā cietušie bērni (4, 47.lpp.)

Nereti bērni gūst traumas tieši vecāku nevērības rezultātā. Dažādos masu saziņas līdzekļos un publiskās uzstāšanās reizēs bieži tiek citēti televīzijā izskanējušie bērnu ārsta Pētera Kļavas vārdi: *“Latvija ir zeme, kurā nemīl bērnus.”*

Lai panāktu pozitīvas pārmaiņas šajos procesos, nepieciešama pārdomāta valdības politika demogrāfiskās situācijas uzlabošanai. Šādu pasākumu programmu izstrādājusi Labklājības ministrija. Galvenie šīs programmas stratēģiskie virzieni:

- ģimenes stiprināšana un dzimstības veicināšana;
- kultūras līmeņa celšana.

2002. gada 4. jūnijā Ministru kabinets akceptēja Valsts programmu bērnu stāvokļa uzlabošanai, kas paredz pasākumus bērniem ikdienā, krīzes situācijās un sociālās integrācijas jomā (79, 61.lpp.).

Patreizējā Latvijas sociāli ekonomiskajā situācijā nepieciešams izstrādāt nopietni pārdomātu, kompleksu ģimeņu atbalsta programmu, kas vērsta ne tikai uz bieži vien ļoti nenozīmīgu un simbolisku pabalstu palielināšanu ģimenēm bērnu audzināšanai, bet veicinātu arī ģimeņu izglītošanu, kultūras līmeņa celšanu, sniegtu reālu atbalstu bērnu audzināšanā un izglītošanā. Šādās ģimeņu atbalsta programmās, kā to liecina, piemēram, Amerikas Savienoto Valstu pieredze, var ļoti veiksmīgi iesaistīties bibliotēkas – gan piedāvājot ģimenēm tradicionālos bibliotēku pakalpojumus, nodrošinot ar informāciju, kas nepiecie-

šama bērnu audzināšanai, gan veidojot izglītojošas un attīstošas programmas dažāda vecuma bērniem.

2.3. Ģimenes loma bērnu sagatavošanā skolai

Lai varētu runāt par izglītības kvalitāti, jāapzinās, ka vispirms jāveido izglītības pamatlīmenis – pirmsskolas izglītība, kas nodrošinātu bērnu attīstību tādā līmenī, lai viņi varētu uzsākt mācības skolā.

1995. gada 4. jūlijā apstiprinātajā “Latvijas izglītības koncepcijā” kā pirmais vispārējās izglītības posms tiek izdalīta pirmsskolas izglītība, kuras uzdevums ir radīt priekšnoteikumus izglītības mērķa un galveno uzdevumu īstenošanai. Pirmsskolas izglītības pakāpē notiek bērna personības daudzpusīga veidošanās, veselības stiprināšana un sagatavošanās mācībām skolā, iesaistei sabiedrības dzīvē. Pirmsskolas izglītību īsteno ģimenē vai ģimenē un pirmsskolas izglītības iestādē (35).

1999. gada 10. jūnijā tika pieņemts **Izglītības likums**. Tā 4. pants paredz obligātu pirmsskolas izglītību:

Obligāta ir piecgadīgo un sešgadīgo bērnu sagatavošana pamatizglītības apguvei un pamatizglītības iegūšana vai pamatizglītības turpināšana līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai (22).

Jau 1999. gada augustā saskaņā ar grozījumiem Izglītības likumā šis pants no likuma tika izslēgts. Iemesls – valsts nespēja finansiāli nodrošināt šī panta īstenošanu. Tikai no 2002. gada šis grozījums ir atcelts, bērnu sagatavošana skolai ir obligāta.

Visu 5 – 6 gadīgo bērnu sagatavošana skolai ir viens no nosacījumiem pirmsskolas izglītības pakāpes nodrošināšanai. Līdz šim skolai tika sagatavoti mazāk par pusi 1. klases skolēnu. Tāpēc, ka nav bijis pirmsskolas izglītības pakāpes, sākumskolas 1. klasē pēc 2002. gada datiem uz otru gadu palika vidēji 6 – 9% bērnu.

Bērnu sagatavošana skolai notiek pirmsskolas izglītības iestādēs vai sagatavošanas klasēs pie skolām. Tomēr vietu bērnu dārzos nepietiek. Kopš 1990. gada vērojama krasa pirmsskolas iestāžu skaita samazināšanās (skat. 7. tabu-

lu). Pēc 2002. gada datiem pirmsskolas mācību iestādes apmeklēja 66 % no visiem bērniem vecumā no 3 līdz 7 gadiem.

Finansiālās situācijas un vecāku neieinteresētības dēļ daļa pirmsskolas vecuma bērnu paliek ārpus sagatavošanas skolai. Tas rada situāciju, ka 1. klasē mācības uzsāk bērni ar izteikti dažādu priekšstatu, prasmju un iemaņu līmeni. Līdz ar to nevar runāt par izglītības kvalitātes jautājumiem, jo sākumskolas posmu šādā situācijā var uzskatīt tikai par “izlīdzināšanas posmu”.

	1990. g.	1995. g.	2000. g.	2001. g.
Pirmsskolas iestāžu skaits	1123	608	561	552
pilsētās	704	414	378	375
laukos	419	194	183	177
Bērnu skaits pirmsskolas iestādēs, tūkst.	111,5	72,8	61,8	61,5
pilsētās	92,1	59,0	49,2	49,2
laukos	19,4	13,8	12,6	12,3
Bērnu skaits pirmsskolas iestādēs procentos no bērnu skaita 1 – 6 gadu vecumā	45	40	52	53
pilsētās	58	52	68	69
laukos	26	18	28	28

7. tabula. Pirmsskolas iestādes (36, 29.lpp.)

Tas nopietni apgrūtina mācību procesa nodrošināšanu pirmajā klasē, jo nepieciešams ilgs laika posms, kurā jānodarbojas ar dažādu sākotnējo zināšanu un prasmju līmeņu izlīdzināšanu.

Pirmsskolas izglītības iestādes un sagatavošanas klases pie skolām patlaban vadās pēc diviem dokumentiem – 1999. gadā pieņemtās Pirmsskolas izglītības programmas (51) un tai pašā gadā apstiprinātajām Izglītības un zinātnes ministrijas sagatavotajām “Metodiskajām rekomendācijām piecgadīgo un sešgadīgo bērnu obligātajai sagatavošanai pamatizglītības apguvei”.

Pirmsskolas izglītības programma nosaka pirmsskolas izglītības mērķus:

- attīstīt katra bērna aktivitāti (ētiski estētisko, intelektuālo, fizisko),
- veidot iekšēju vēlmi izzināt apkārtējo pasauli,
- apgūt pieaugušo radīto pieredzi,
- veidot bērnā “ES” apziņu (51, 3.lpp.).

Gatavība skolai pedagoģiskajā un psiholoģiskajā literatūrā tiek traktēta kā vispārēja personības attīstība, kas ļauj bērnam iekļauties sistemātiskā mācību un audzināšanas procesā un sekmīgi apgūt tā saturu, kā spēju un prasmju sistēma, kura jāapgūst pirmsskolēnam savā fiziskajā, intelektuālajā un estētiskajā attīstībā. Nozīmīga loma ir bērna pieredzei, kas gūta, iepazīstot apkārtni, izzīņas, runas spējām, uzvedības normu apguves līmenim, sociālajai pieredzei, motivācijai uzzināt kaut ko jaunu.

Ir svarīgi konstatēt, vai, sasniedzis 6 – 7 gadu vecumu, bērns ir spējīgs uzsākt skolas gaitas. Fiziskā un psiholoģiskā gatavība uzsākt skolas gaitas bieži vien nesakrīt ar “pases gatavību”.

Tradicionāli izvirza 3 kritērijus:

1. izzīņas process jeb kognitīvā gatavība,
2. personības īpašību attīstības līmenis (patstāvība, gribaspēks, emocionālās īpatnības u. c.),
3. saskarsmes jeb sociālā gatavība skolai.

Kognitīvo procesu gatavība

Tā ir izzīņas procesu gatavība, uztveres, domāšanas, atmiņas, uzvedības, iztēles, runas attīstības līmenis.

Uztvere – prasme izvēlēties no vairākiem variantiem, uztvert kopveselumā, sasaistīt priekšmetus ar jēdzieniem. Bērnā jāspēj orientēties gan laikā (jāizprot laika attiecības – *tagad, vēlāk, pēc tam*), gan telpā.

Uzmanība – noturīgums, pārslēgšanās biežums. Uzmanība saistīta ar īpaši svarīgu psihes procesu – gribas kvalitātēm: vai bērns spēj koncentrēties, lai iegaumētu un vēlāk reproducētu uztverto. Gribas kvalitātes izzīņas procesos

saistītas ar jēdzieniem “tīšs” un “netīšs”. Tīšo procesu attīstības līmenis saistīts ar spēju būt uzmanīgam, izpildīt uzdevumus līdz galam, pārvarēt grūtības. Bērnam jāspēj koncentrēties ilgstošam darbam mācību stundā.

Domāšana – kurš domāšanas veids attīstījies, kā attīstījušās iemaņas salīdzināt, grupēt, pretstatīt. Bērniem šajā vecumā jā māca saskatīt cēloņsakarības starp lietām un parādībām, pilnveidojot domāšanas sistemātiskumu.

Atmiņa – iegaumēšanas, saglabāšanas un reproducēšanas prasmes un iemaņas. Nepieciešams pilnveidot bērnu uzskatāmi tēlaino atmiņu. Svarīgi ir veicināt un pilnveidot prasmi atcerēties iemācītus dzejoļus, dažādus svarīgus notikumus un datumus.

Iztēle – parasti vislabāk attīstītais psihes process šajā vecumā. Svarīgi veidot un attīstīt radošās iztēles pamatiemaņas, virzot bērnu uz patstāvīgu radošo darbību – pašam radīt ieceres un tās arī īstenot, lai reproduktīvā iztēle pārietu radošajā. Svarīgi nodrošināt bērnam vidi radošai darbībai – rotaļai, zīmēšanai, stāstīšanai.

Runas attīstība ir viens no svarīgākajiem pirmsskolas izglītības uzdevumiem. Šajā procesā būtiska nozīme ir videi, kurā bērns dzīvo. Pēc krievu psihologa Ļ. Vigotska bērna attīstības kulturāli vēsturiskās koncepcijas kultūrvidei ir noteicošā loma bērna attīstībā.

Pirmsskolas vecumā bērnam raksturīga priekšmetiskā uztvere – viņam vieglāk izprast, darbojoties ar konkrētām lietām. Runas attīstīšanā šajā vecumā noteicošais faktors ir pieaugušo valodas paraugs saskarsmē ar bērnu. Pirmsskolas izglītības programma izvirza šādas galvenās prasības valodas attīstībā:

- bērnam jāprot pastāstīt par redzēto, piedzīvoto, lasīto;
- jāprot izskaidrot rotaļas gaitu un nosacījumus (51).

Šajā vecumā ļoti svarīgi ir attīstīt bērnu stāstītprasmi, kuras priekšnoteikums ir pietiekami plašs vārdu krājums, vārdu nozīmju izpratne, prasme izmantot tēlainos izteiksmes līdzekļus, veidot teikumus. Mācot stāstīt, var tikt izmantoti literārie darbi, kurus pēc izlasīšanas bērns mēģina atstāstīt. Var tikt izmantota arī stāstīšana pēc attēla vai radoši stāsti pēc pieredzes, kura jau ir sarežģītāka stāstīšanas forma.

Lai bērns varētu izteikt savas domas un izjūtas, viņam jābūt pietiekamam vārdu krājumam (jāprot pareizi nosaukt lietas un parādības, īpašības), runā jāizskan dažādām intonācijām, jābūt prasmei veidot loģisku stāstījumu. Lasīt un rakstīt prasme veidojas uz pamatiem, kuri izveidoti, attīstot bērna runu – saklausīt skaņas apkārtnē, vingrināties atrast līdzīgi skanošas skaņas, nosaukt vārdus, kuri sākas tāpat vai kuros ir saklausāma noteikta skaņa, spēt analizēt un sintezēt. Būtiski ir attīstīt bērna fonemātisko dzirdi. Pirmsskolas vecumā lasīšana sākas ar intereses radīšanu par grāmatu. Bērnā jāprot lietot vārdus to adekvātajā nozīmē, izprast vārdiskus norādījumus, kontrolēt runu, rakstīšanas iemaņas. Ļoti svarīgi ir attīstīt bērna prasmi stāstīt, izmantojot tēlainās izteiksmes līdzekļus, ar kuriem nav īpaši bagāti ikdienas sarunu valoda, bet kurus bagātīgi piedāvā literārais valodas stils. Šai procesā jāizmanto literāri darbi, kurus bērnam lasa priekša vai stāsta, rosinot viņu pašu izteikties par dzirdēto, radoši atstāstīt to, radīt no dzirdētā jaunas rotaļas.

Čehu izcelsmes domātājs un pedagogs Jans Amoss Komenskis (*Komensky, 1592 – 1670*) savā darbā “Lielā didaktikā” par “mātes skolu” – t. i. bērna audzināšanas un izglītošanas pirmo posmu – audzināšanu ģimenē, raksta:

Mātes skolā nepieciešams vēl cits mācību līdzeklis – ilustrēta grāmatiņa, kas vienmēr jādod bērniem rokās. Tā kā šajā vecumā galvenokārt jāattīsta maņu orgāni ārējo lietu uztverei, bet redze starp maņām ir vissvarīgākā.

Šīs grāmatas lietderīgums būs trejāds, tā:

- *padziļinās iespaidu par priekšmetiem,*
- *mudinās jaunos prātus jebkurā grāmatā meklēt interesanto,*
- *atvieglinās lasītmācīšanos. Tā kā pie katras lietas būs dots tās nosaukums, tad varēs sākt iepazīties ar burtiem” (29, 29.lpp.)*

Gatavojoties skolai, bērnam ir jāorientējas burtu pasaulē, jābūt ieinteresētam tos apgūt. Rakstīšanas būtība ir skaņas un tās grafiskā simbola saistīšana. Bērniem, kuriem nav pietiekami attīstīta fonemātiskā dzirde, rakstīšana sākumskolas klasēs parasti ir apgrūtināta.

Ir dažādas metodes, kā mācīt bērnam lasīt, bet svarīgs priekšnosacījums lasītprasmes sekmīgai apguvei ir intereses radīšana par lasīšanu jau agrā bērnībā. Sākotnēji tas izpaužas kā rosināšana ieklausīties un atkārtot dabā dzirdamās skaņas. Jau agrā bērnībā bērnam var radīt interesi par burtiem – apgūstot tos kā zīmes, kas apzīmē konkrētas personas vai lietas. Tas vispirms ir bērna paša vārda pirmais burts, vecāku, pārējo ģimenes locekļu burti. Nākamajā stadijā šie burti var tikt uztverti kā konkrētu skaņu apzīmējumi. Šāda pirmslasīšanas prasmju veidošana balstīta uz pirmsskolas izglītībā akceptēto pieeju – paplašināt un sistematizēt bērna priekšstatus, balstoties uz jau pazīstamām lietām.

Sekmīga lasītprasmes apgūšana ir atkarīga arī no vecāku vai citu pieaugušo attieksmes. Laikā, kad bērns pakāpeniski apgūst lasītprasmi, viņam rodas patiesa interese par burtiem, grāmatām, to ilustrācijām, ļoti svarīga ir pieaugušo aktīva un ieinteresēta līdzdarbošanās bērna izziņas procesā – atbildēšana uz jautājumiem, paskaidrošana, lasīšana priekšā, atzinības izteikšanas par bērna pirmajiem sasniegumiem burtu atpazīšanā, pirmajiem izlasītajiem vārdiem.

Asociētā profesore Ruta Kaņepāja, lai radītu bērnos interesi par burtu un skaņu apgūšanu, iesaka vairākus paņēmienus, kurus var izmantot gan ģimenēs, gan pirmsskolas izglītības iestādēs, gan bibliotēkās, veidojot lasīšanas veicināšanas pasākumus pirmsskolas vecuma bērniem:

- pievērst bērnu uzmanību burtiem vispār;
- rosināt atrast burtiem līdzīgus veidojumus dabā;
- pagatavot burtu – rotaļlietu katram bērnam atbilstoši viņa vārda pirmajam burtam;
- atrast noteiktu burtu tekstā (grāmatā, avīzē);
- atpazīt savu burtu citu burtu vidū;
- atrast pazīstamu cilvēku vārdu pirmos burtus;
- atrast konkrēta vārda sākuma burtu;
- prast salikt no burtiem nosauktu vārdu;
- veidot kartītes ar īsiem tekstiņiem lasīšanai;

- atrast izlasītam vārdam vai teikumam atbilstošu attēlu (25).

Rakstīšana sākas ar rokas vingrinājumiem un dažādām darbībām – zīmēšanu, veidošanu, apliecēšanu, rokdarbiem, kas prasa sīkās roku muskulatūras darbību.

Būtiski ir orientēties matemātiskajos terminos – kas ir aplis, trijstūris, kā orientēties telpā. Jāprot salīdzināt, atrast līdzīgo un atšķirīgo, vispārināt, grupēt. Tikpat svarīgi ir attīstīt uzmanību, uztveri, iztēli.

Motivācija un citas personības kvalitātes

Tās nosaka bērna vēlēšanos mācīties. Vispirms tās ir intereses – par skolu, mācībām. Pēc intereses seko izziņas vajadzību apmierināšana. Jo vairāk tika apmierinātas izziņas vajadzības *kāpēcīšu* vecumā, jo lielākas tās ir sākumskolā. Motivācijas pamatā ir vajadzība gūt panākumus. Tai jābūt lielākai nekā bailēm no neveiksmes.

Socializācijas līmenis

To raksturo sabiedriskums, spēja kontaktēties ar vienaudžiem un pieaugušajiem (arī nepazīstamiem), piemēroties, sadzīvot ar citiem, prast sevi aizstāvēt, pārzināt elementārās uzvedības normas.

Jāapzinās, ka bērnam, kurš nav bijis bērnu kolektīvā, ir jāapgūst prasme darboties tajā. Tātad jānodrošina **sociālā attīstība**. Tā ietver sevi jūtīgumu pret apkārtējiem cilvēkiem, izpratni par slikto un labo, saudzīgu attieksmi pret lietām, spēju kontaktēties ar vienaudžiem un pieaugušajiem, spēju respektēt citu viedokli un piedāvāt savējo, prasmi patstāvīgi izvēlēties nodarbošanos, spēju iesaistīties rotaļās un, ja nepieciešams, pagaidīt savu kārtu. Tas nozīmē, ka bērnam ir jāiet sabiedrībā un šīs prasmes jāievēro. Te lieti noder ģimenes svētki, saskarsme transporta līdzekļos, uz ielas. Jāpiebilst, ka kopīgi bibliotēkas apmeklējumi – kontaktēšanās ar bibliotekāru, ar citiem bērniem, piedalīšanās lasīšanas veicināšanas pasākumos – šajā vecumā ir lielisks sociālo attīstību veicinošs faktors.

Tā veidojas bērna pieredze, ko ikdienā mēs saucam par zināšanām. Pieredzes veidošana apkārtnes iepazīšanā ir cieši saistīta ar bērna sociālo attīstību.

Tā tiek apgūtas pieklājības normas, spēja sarunāties, atbildēt uz jautājumiem, izteikt savas domas.

Bērnam, uzsākot mācības skolā, jāprot pašam organizēt un uzturēt kārtībā savu darba vietu.

Bērna fiziskā un emocionālā attīstība

ir sfēras, kuras, runājot par bērnu sagatavošanu skolai, bieži vien vispār netiek pieminētas.

Bērna kustību koordinācija, kustību veiklība, kaulu un muskuļu sistēmas attīstība ir nozīmīgi faktori, lai bērns sekmīgi varētu iekļauties mācību procesā. Bērnam ir brīvi jādarbojas ar bumbu, jārāpjas, jāskrien, jālec.

Ja bērns ir fiziski attīstīts, viņš vieglāk pieņems pārmaiņas, labi jutīsies vienaudžu kolektīvā, būs emocionāli atsaucīgs, labprāt veiks uzdevumus, patstāvīgi pieņems situāciju maiņu.

Pašapkalpošanās un higiēnisko normu ievērošana

Bērnam, uzsākot mācību gaitas skolā šīs prasmes ir ne mazāk svarīgas par pārējām, lai viņš pats spētu rūpēties par savu apģērbu, skolas mācību pieredzēm un grāmatām, ievērotu higiēnas normas.

Jāsaprot, ka bērna sagatavošana skolai nav daļēja pirmās klases programmas apguve, nav arī konkrētu zināšanu došana bērnam, bet viņa sagatavošana mācību darbam skolā.

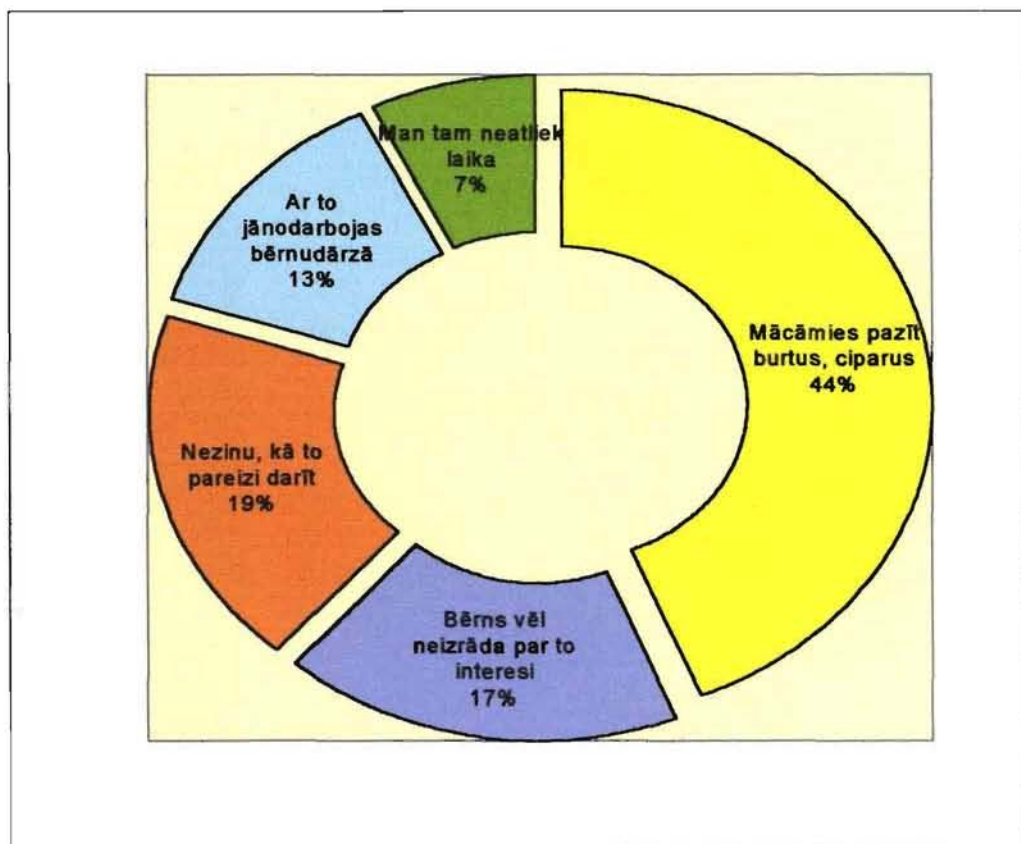
Svarīgi ir radīt **motivāciju** intelektuālam darbam, interesi par skolu un vēlmi mācīties tajā. Būtiski ir izraisīt vēlēšanos izzināt un uzzināt arvien vairāk. 17. gadsimtā dzīvojošais čehu pedagogs Jans Amoss Komenskis teicis:

- ◆ *ir jārada bērnam prieks par to vien, ka viņš ies uz skolu,*
- ◆ *jāizskaidro bērnam, ko nozīmē mācīties un kāda jēga ir zināšanām,*
- ◆ *jācenšas audzināt bērnus cieņa pret skolotājiem, ar kuriem viņš tiksies (29, 42.lpp.).*

Galvenais akcents bērnu sagatavošanā skolai nav vis zināšanas, kuras jāiegaumē, bet gan spēja orientēties apkārtne un darboties tajā, mācēt izmantot

dažādus izteiksmes līdzekļus sevis izteikšanai, būt ieinteresētām mācīties skolā. Svarīgi nodrošināt pirmsskolas un sākumskolas pēctecību.

Ģimene ir pirmā sociālā vide, kurai jānodrošina bērna sagatavošana skolai, tāpēc vecākiem ir nepieciešama informācija, kā to pareizi darīt.

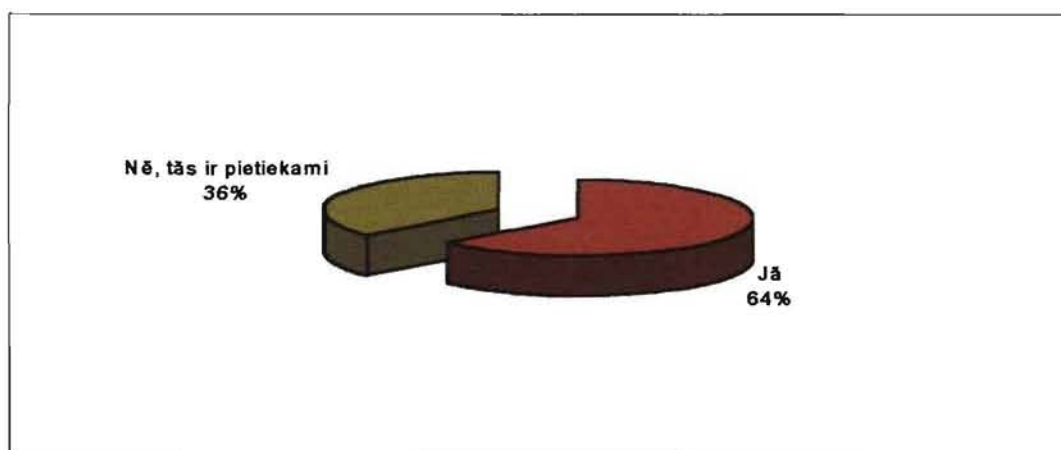
9. diagramma. Kā Jūs gatavojat savu bērnu skolai?

Priekšstati par gatavību skolai ģimenē bieži vien saistās ar lasīšanu, rakstīšanu, rēķināšanu. Tas reizēm tiek darīts piespiedu kārtā, par katru cenu, tādējādi radot pat pretēju efektu – bailes un nepatiku. Ģimeņu aptaujas anketās tika iekļauts jautājums par bērna gatavošanu skolai. Kā redzams 9. diagrammā, gandrīz puse no respondentiem (478 no 1086, kuri bija atbildējuši uz šo jautājumu) gatavību skolai saista ar burtu un ciparu pazīšanu un acīmredzot arī lasītprasmes apguvi.

Otra lielākā grupa (203 respondenti) atzīstas, ka īsti nezina, kā bērni skolai sagatavojami. Diezgan liela daļa – 189 – uzskata, ka viņu bērni vēl pārāk mazi un

neizrāda par to interesi. Nākamā grupa – 137 respondenti – uzskata, ka bērnu skolai pietiekami sagatavo pirmsskolas izglītības iestādē un viņiem ar to mājās vairs nav jānodarbojas, bet 79 respondenti atzīst, ka viņiem neatliek laika to darīt. Atbildes uz šo jautājumu liecina, ka vecāku priekšstati par prasībām, kādas tiek izvirzītas, uzsākot mācības skolā, saistās galvenokārt ar lasītprasmes un skaitļu apguvi. Samērā liels to respondentu skaits, kuri uzskata, ka bērnu skolai jā sagatavo tikai pirmsskolas izglītības iestādei, vai kuriem neatliek laika ar to nodarboties, vai trūkst zināšanu, kā to darīt, vedina uz domām par nepietiekamu informētību šajā svarīgajā jautājumā. Par to liecina respondentu atbildes uz nākamo ģimeņu aptaujas jautājumu par to, vai ģimenēm ir nepieciešama papildus informācija, kā sagatavot savus bērnus skolai. 10. diagrammā attēlotais procentuālais sadalījums skaidri parāda: 64 % aptaujāto ģimeņu locekļu uzskata, ka viņiem informācija būtu nepieciešama.

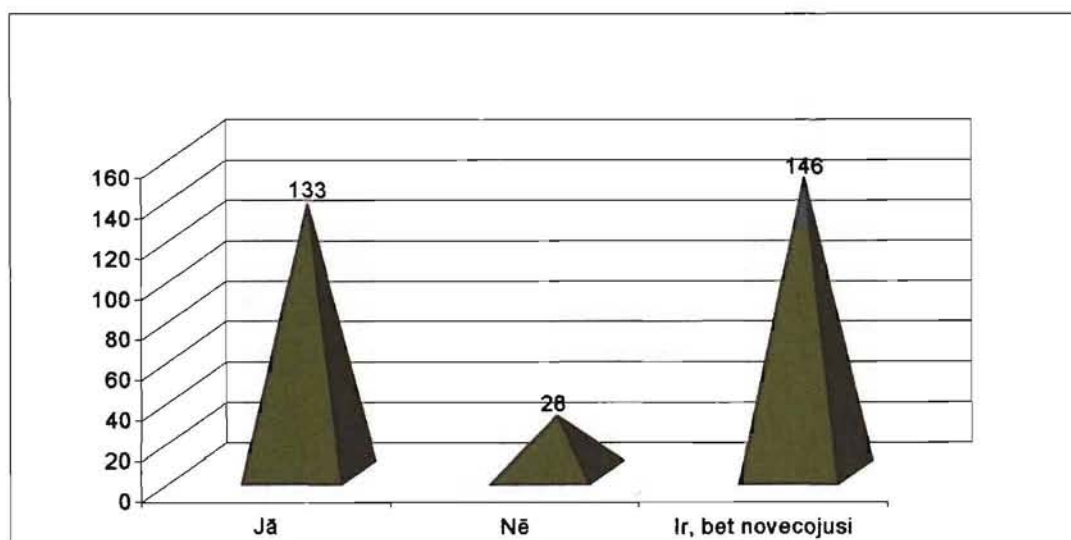
10. diagramma. Vai Jums būtu vajadzīga papildus informācija par to, kā pareizi sagatavot bērnus skolai?

Šī pētījuma ietvaros laikā no 2002. gada maija līdz 2003. gada septembrim tika veikta bibliotekāru aptauja. Ar anketu (skat. 1. pielikumu) palīdzību tika aptaujāti 307 bibliotekāri dažādos Latvijas reģionos. Lai aptvertu visus bibliotēku veidus, kas nodarbojas ar bērnu bibliotekāro apkalpošanu, izlase tika veidota, iekļaujot 49 atsevišķās bērnu bibliotēkas (kopumā pēc 2003. gada datiem tādu ir 56), 117 publisko bibliotēku bērnu nodaļas un 117 pagastu bibliotēkas, kas apkal-

po visu vecumu grupu lietotājus, kas dzīvo viņu apkalpes zonā. Turpmāk tekstā, izmantojot iegūtos rezultātus, šī aptauja tiks saukta par “bibliotekāru aptauju”.

Lai noskaidrotu, vai bibliotēkas var vecākiem piedāvāt informāciju par bērnu audzināšanas un izglītošanas jautājumiem, sagatavošanu skolai, bibliotekāru aptaujas anketās tika iekļauti jautājumi par to, ko bibliotēka, kas nodarbojas ar bērnu bibliotekāro apkalpošanu, var piedāvāt vecākiem.

Kaut arī tikai 28 aptaujāto bibliotekāru atzīst, ka vecākiem vispār nav ko piedāvāt, diezgan liels skaits uzskata, ka šī literatūra ir novecojusi, tātad arī nespēj nodrošināt vecāku pieprasījumu (skat. 11. diagrammu).

11. diagramma. Vai Jūsu bibliotēkā ir arī literatūra vecākiem par bērnu audzināšanas jautājumiem?

Secinājumi

Šobrīd, kad notiek izglītības sistēmas reforma, prasības bērnu sagatavošanai skolai mainās, tās vēl nav pietiekami skaidri noformulētas, tāpēc īpaši svarīgi ir piedāvāt vecākiem, kuru bērni vēl neapmeklē skolu, aktuālu informāciju par šiem jautājumiem. To vislabāk varētu darīt bibliotēkas, kuras vecāki apmeklētu kopā ar bērniem. Ģimeņu aptaujas rezultāti parāda, ka ģimenes locekļu vidū priekšstati par bērnu sagatavošanu skolai ir diezgan vienpusīgi, tie saistās galve-

nokārt tikai ar lasītprasmes apguvi. Vairāk nekā puse no aptaujātajiem šādas informācijas nepieciešamību apliecina, bet bibliotēkas, kas nodarbojas ar bērnu bibliotekāro apkalpošanu, pagaidām vēl to nespēj sniegt, jo vai nu vispār nekomplektē literatūru vecākiem, vai arī tā ir novecojusi. Arī pieejamā informācija gan presē, gan grāmatās izdotā, kas saistīta ar bērnu sagatavošanu skolai, galvenokārt ir adresēta pedagogiem, nevis vecākiem.

2.4. Agras izglītības un ģimenes lasīšanas vides ietekme uz bērna intelektuālo attīstību un rakstpratību

Pētījumi liecina, ka valodas apguve, izziņas intereses un vispārējais intelektuālais līmenis ir cieši saistīts ar bērna izglītību agrā bērnībā. Smadzeņu refleksu tomogrāfiskā izpēte liecina, ka laika periods no piedzimšanas līdz trīs gadu vecumam ir viens no nozīmīgākajiem cilvēka prāta attīstībā, jo veidojas un nostabilizējas svarīgi nervu savienojumi. Šajā bērna attīstības periodā ir ļoti svarīgi stimulēt bērna prāta darbību, jo nesaņemot nepieciešamos stimulus, šie nervu savienojumi netiek pietiekami nostabilizēti. Kā liecina pētījumi (piemēram, *Head Project Start*, ABC pirmmācību projekts ASV), pirmmācībai jau ļoti agrā bērnībā (pirmajā dzīves gadā) ir pozitīvs iespaids uz bērnu sociālo, emocionālo un intelektuālo attīstību, kas saglabājas ne tikai skolas gados, bet visā dzīves laikā.

ABC pirmmācību projekts, kas ASV uzsākts 1972. gadā kā viens no vairākiem lieliem ilgstoša perioda pētījumiem, atšķīrās no citiem līdzīga rakstura pētījumiem ar to, ka izglītošana tika uzsākta jau ļoti agrīnā vecumā un bija ļoti intensīva. ABC projekta darbinieki pētīja 90 afroamerikāņu bērnus, kuri pēc nejaušības principa tika iedalīti 4 grupās. Izglītošana sākās bērnu pirmā dzīves gada pirmajā pusē. Programma ietvēra intensīvu pieredzi izziņas un vispārējā kustīguma attīstībā, sociālajās un pašpalīdzības iemaņās, valodā un makromotorajās iemaņās. Skolotāji īpašu uzsvaru lika uz valodas attīstību un pirmslasītprasmi, attīstot sociolingvistisko kompetenci.

Bērnu attīstībai un sekmēm skolā tika sekots, līdz viņi sasniedza 15 gadu vecumu. Projekts pierādīja, ka intensīva pirmsskolas programma, kura tiek uzsāk-

ta jau pirmajā dzīves gadā, var radīt ļoti labvēlīgu ietekmi uz bērnu intelektuālo un emocionālo attīstību (16).

Pirmie priekšstati par grāmatu un lasīšanu kā procesu bērnam parasti veidojas jau pirmā dzīves gada otrajā pusē. Tas ir atkarīgs no lasīšanas tradīcijām ģimenē – vai pieaugušie ģimenes locekļi mājās lasa, vai bērnam tiek lasīts priekšā. Ģimenēs, kurās tas notiek, bērni šajā vecumā arī labprāt ņem rokās grāmatu, mēģina šķirt lapas, dažreiz arī attēlo lasīšanas procesu (kustina galvu, it kā ar acīm sekotu līdz tekstam, skaļi izrunā vārdus, reizēm, ja novērojuši tā darām kādu no vecvecākiem, arī čukstus “lasa”). Priekšstati par lasīšanu parasti veidojas kā par svarīgu nodarbošanos, kurā cilvēku nedrīkst traucēt.

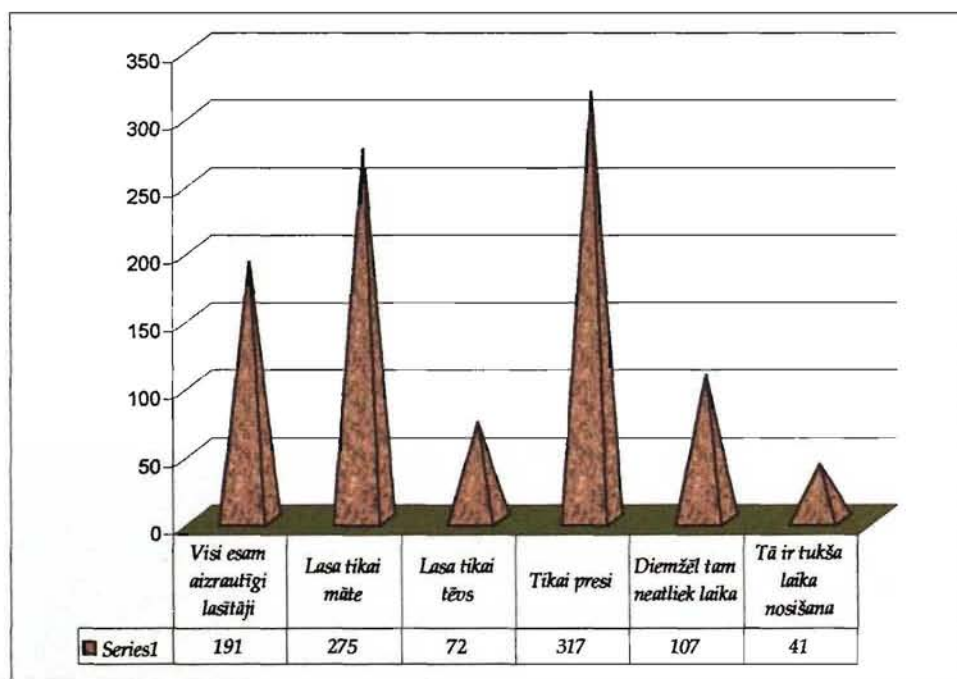
Bērniem, kuriem ir šī agras bērniības lasīšanas pieredze, kuri auguši ģimenēs ar lasīšanas tradīcijām, kuriem pašiem lasīts priekšā jau no ļoti agras bērniības, parasti, uzsākot mācības skolā, ir daudz attīstītāka valoda, lasīšanas iemaņas, tīša uzmanība.

Ir veikti daudzi pētījumi par mājas lasīšanas vides (*Home literacy environment HLE*) ietekmi uz bērnu lasīšanas iemaņu veidošanos. Viens no šāda veida pētījumiem ir D. K. Dikinsons un C. E. Snova (*Dickinson, D. K., Snow C. E.*) 1987. gadā publicētais pētījums “Atšķirības starp valodas attīstību bērnudārzos divu sociālo slāņu pārstāvjiem” (*Interrelationships among prereading and oral language skills in kindergarten from two social classes.*) (92). Šī pētījuma rezultāti liecina, ka bērniem no zemāka sociāli ekonomiskā statusa ģimenēm ir vājāk attīstītas lasīšanas iemaņas un intereses, kas ietekmē arī viņu valodas attīstību un sagatavotību skolai.

Viens no jaunākajiem pētījumiem par mājas lasīšanas vides ietekmi ir Amerikas Savienotajās Valstīs veiktais pētījums “Mājas lasīšanas vides ietekme uz lasītprasmes veidošanos” (*Relations of the home literacy environment (HLE) to the development of reading – related abilities: A one – year longitudinal study*) (85), kuru veikuši trīs zinātnieki – Stephens R. Burgess (*Stephen R. Burgess*), Stīvens A. Hehts (*Steven A. Hecht*) un Kristofers J. Lonigans (*Cristopher J. Lonigan*) – triju ASV universitāšu pārstāvji. Pētījuma rezultāti liecina, ka ģimenēs, kurās ir aktīva mājas lasīšanas vide, bērni agrāk iemācās lasīt, viņu lasīšanas intereses ir noturīgākas.

Novērojumi rāda, ka mājas vide var ietekmēt gan bērna intelektu, gan akadēmiskās sekmes. Zinātnieki ir noteikuši vairākus faktorus, kuri pozitīvi saistīti ar bērna intelekta attīstību – vecāku ietekme uz bērnu centieniem pēc panākumiem, vecāku rūpes par valodas attīstību un vispārējo mācīšanās iespēju nodrošināšanu jau agrā bērnībā.

Vai bērnam radīsies interese par lasīšanu, neapšaubāmi nosaka lasīšanas tradīcijas ģimenē. Ja tādu nav, pastāv iespēja, ka bērna interese un zinātkāre, kas radusies bērnudārzā vai kopā ar bērnudārza grupu apmeklējot bibliotēku, tiek apslāpēta vecāku neieinteresētības vai pat noraidošas attieksmes dēļ.

12. diagramma. Kāda Jūsu ģimenē ir attieksme pret lasīšanu?

Šī pētījuma ietvaros veiktajā ģimeņu aptaujā tika iekļauts arī jautājums par attieksmi pret lasīšanu (skat. 12. diagrammu). Visvairāk respondentu (317) no tiem, kuri uz šo jautājumu atbildējuši, lasa tikai presi. Ja salīdzina to, cik lasa mātes un tēvi, daudzās ģimenēs aktīvākas vai vienīgās lasītājas ir mātes. Apmēram desmitā daļa no visiem respondentiem atzīst, viņiem lasīšanai vispār neatliek lai-

ka. Samērā neliels respondentu skaits (41) uzskata šo nodarbi par tukšu laika nosišanu.

Arī atbildēs uz jautājumu par brīvā laika pavadīšanu ģimenēs lasīšana kā viens no brīvā laika pavadīšanas veidiem tika nosaukts tikai 171 atbildēs.

Secinājumi

Bērna intelekta attīstībā liela loma ir izglītībai jau agrā bērnībā.

Lasīšanas iemaņu un interešu veidošanos nosaka lasīšanas tradīcijas ģimenē.

Ģimeņu aptaujas rezultāti rāda, ka lasīšanas tradīcijas lielā daļā aptaujāto ģimeņu nav aktīvas. Apmēram trešā daļa no aptaujātajiem lasa tikai presi. Šādā situācijā nevar cerēt, ka lasīšana kā vērtība tiks ģimenē ieaudzināta bērmos. Tieši pirmsskolas vecumā bērnam formējas vērtību sistēma, priekšstati par pasauli, veidojas viņa personība. Šajā laikā apgūtās vērtības un priekšstati ir ļoti noturīgi. To varētu mēģināt darīt pirmsskolas izglītības iestādēs vai bibliotēkās, bet bez vecāku ieinteresētības un atbalsta šajā dzīves posmā to ir grūti izdarīt. Tātad bibliotēkas aktivitātēs būtu vēlams iesaistīt arī vecākus, aicinot kopā ar bērniem apmeklēt bibliotēku, piedalīties lasīšanas veicināšanas pasākumos, kopīgi veidojot lasīšanas veicināšanas pasākumu programmas.

3. AGRAS BĒRNĪBAS LASĪŠANAS UN BIBLIOTĒKAS APMEKLĒŠANAS PIEREDZES IETEKME UZ IZZIŅAS INTEREŠU UN RADOŠO SPĒJU VEIDOŠANOS

3.1. Bērna kā radošas, pasauli izzināt gribošas personības veidošanās pirmsskolas vecumā

Svarīgs elements personības veidošanās procesā ir kreativitātes vai radošuma veidošanās. Kreativitāte (no latīņu val. *creatio* – radīt) vai radošums ir cilvēka spēja radīt jaunas materiālās vai garīgās vērtības vai sakārtot idejas un reālās īstenības parādības īpatnējās attiecībās, izteikt oriģinālas domas, pieejas (43, 143. – 144.lpp.). Radošums var izpausties gan atsevišķos darbības veidos, gan raksturot personību kopumā. Tam bieži vien ir spontāns raksturs, kas nepakļaujas iekšējai un ārējai regulācijai. Psiholoģijā ir dažādas pieejas kreativitātes jēdzienam, bet dominējošā ir tās kā personības īpašības traktējums. Radošums bieži tiek saistīts ar iedzimtību, un viens no pamatjautājumiem ir tas, vai radošās spējas ir jau ģenētiski noteiktas, cilvēkam piedzimstot, jeb vai tās veidojas dzīves gaitā audzināšanas rezultātā. Radošums ir nozīmīgākais apdāvinātības faktors.

Matiass Nellke (*Nöllke*) radošumu saista ar jaunu domāšanas veidu – diverģējošo vai laterālo domāšanu kā no tradicionālās loģiskās jeb konverģējošās atšķirīgu veidu. Konverģējošajā domāšanā tiek izmantotas standartizētas jautājumu risināšanas metodes, bet diverģējošajā – meklēti jauni, netradicionāli risināšanas ceļi. Uzskatāmi to var attēlot šādi:

Konverģējošā/vertikālā domāšana	Diverģējošā/laterālā domāšana
loģiski racionāla	rotaļīga, asociatīva
vienvirziena	daudzos virzienos

nenovirzīšanās no tēmas	novirzīšanās no tēmas
homogēna/viendabīga, noraida pretrunas	heterogāna/neviendabīga, pieņem pretrunas
pārbaudīti risinājumi	izgudro jaunas risināšanas metodes
kritiski iebildumi nāk par labu	kritiski iebildumi traucē
viens pareizs risinājums	daudzi oriģināli risinājumi

8. tabula. Konverģējošās un diverģējošās domāšanas salīdzinošs raksturojums (46, 15.lpp.)

Radošums kā personības svarīga sastāvdaļa mūsdienās ir sevišķi nozīmīgs, jo strauji mainīgajā sabiedrībā nepieciešama spēja reaģēt uz izmaiņām, pielāgoties jauniem apstākļiem un nosacījumiem. Amerikāņu psihologs Ē. Fromms (*Fromm, 1900 – 1980*) grāmatā “Mīlestības māksla” (*The art of loving, 1956*) radošu darbu uzskata par vienu no galvenajiem ceļiem kā panākt vienotību ar pasauli. Jebkura radoša darba gadījumā notiek saplūšana ar materiālu, kas pārstāv pasauli ārpus viņa. Cilvēks radošā procesā savienojas ar pasauli. Tiekšana uz savstarpēju vienotību ir cilvēka visspēcīgākā vēlēšanās (15).

Latvijas izglītības koncepcijā, kura par pirmo izglītības pakāpi nosaka pirmsskolas izglītību, tiek formulēts izglītības mērķis:

“Radīt ikvienam cilvēkam iespējas veidoties par garīgi un fiziski attīstītu, brīvu un atbildīgu kultūras personību” (35, 5.lpp.).

Šajā dokumentā noformulēti arī desmit izglītības pamatprincipi, kā vienu no tiem izvirzot **radošas** darbības principu, kurš paredz, ka izglītība attīsta un aktualizē personības radošo potenciālu.

Tātad, izglītības mērķis ir audzināt radošu cilvēku:

- kurš spētu labi justies ātri mainīgajā pasaulē;
- kuru iedvesmotu izmaiņas;
- kurš prastu improvizēt;
- kurš prastu rīkoties jaunās, negaidītās situācijās (35).

Radošas personības veidošanās notiek visos vecumos, bet īpaša nozīme ir pirmsskolas vecumam, kad bērns izjūt tieksmi intensīvi apgūt pasauli, kad vairojas viņa patstāvība. Saņemot pozitīvu novērtējumu un stimulus radošajai darbībai, bērnam nostiprinās tādas personības īpašības kā neatkarība, spēja apzināt un risināt problēmas, pārliecība par saviem spēkiem, nepieciešamība pēc radošas darbības.

Kreativitāte vai radošums kā procesi, kas cilvēkam ir doti no dabas, sāk darboties jau grūtniecības laikā, veidojot jaunu cilvēcisku būtni, kas ārēji ir līdzīga citām, bet tomēr atšķirīga no visām pārējām. Pēc piedzimšanas šīs spējas ir tās, kas palīdz radīt jauno dzīves telpu, kurā augt un attīstīties – atbilstošu bērna bioloģiskajai un sociāli psiholoģiskajai dabai. Tātad audzināšanai un mācīšanai jābūt mērķtiecīgam, uz bērna psihosociālās attīstības īpatnībām balstītam procesam, kas neierobežo bērna vajadzību pēc pašorganizācijas un radošuma.

Radošu darbību sekmē vairāki faktori. Kā pirmais minams **radošās darbības atzišana**. Šis faktors sevišķi nozīmīgs pirmsskolas vecumā, tas izpaužas kā bērna radošās un izziņas darbības veicināšana, pozitīvs vērtējums, labvēlīgas vides radīšana, necensšanās ierobežot viņa pētniecisko darbību. Tas bērnam rada drošības sajūtu, vēlmi radoši izziņāt pasauli. Otrs, ne mazāk svarīgs faktors ir psiholoģiskā brīvība, kas nodrošina bērnam netraucēti izteikt savas domas, jūtas, pārdomas. Trešais faktors ir izvēles brīvība laikā, telpā un materiālos. Svarīgi, **lai bērna radošajām izpausmēm vienmēr tiktu nodrošināti mācību materiāli, nepieciešamie piederumi, lai viņa radošās izpausmes netiktu ierobežotas laikā.**

Viens no svarīgākajiem radošas personības komponentiem, kas ir jebkuras radošas darbības pamatā, ir iztēle – psihiska norise, kaut kā jauna radīšana apziņā priekšstatu veidā; tēlainis priekšstats. Domāšana un iztēle radošajā darbībā ir cieši saistīti procesi, kas sevišķi stimulējami jau agrā bērnībā.

Pirmsskolas izglītības programma pirmsskolas izglītības iestādēm kā vienu no pirmsskolas izglītības pamatuzdevumiem izvirza iztēles attīstību, pirmajā pakāpē izvirzot uzdevumu attīstīt un pilnveidot bērna priekšstatus par apkārtējās pasaules priekšmetiem un norisēm, otrajā pakāpē – attīstīt reproduktīvās iztēles spēju, kombinējot iegūtos priekšstatus dažādās radošās darbībās, ar iztēles palīdzību rotaļās aizstājot trūkstošos priekšmetus, attīstot fantāziju un reproduktīvo iztēli.

Trešajā pakāpē jau tiek paredzēta patstāvīgas radošās darbības vingrināšana, re-produktīvajai iztēlei pārejot radošajā. Bērni jārosina radīt oriģinālus zīmējumus, rotaļas, stāstus (51, 9.–10.lpp.).

Krievu psihologs Ļ. Vigotskis vairākos savos darbos, piemēram, “Skolas vecuma pedoloģija”, “Iztēle un radošums bērnībā” un “Domāšana un runa” pievēršas bērna radošajai darbībai un iztēlei. Viņš izdala divus cilvēka darbības veidus:

1. reproduktīva darbība (atkārto to, ko citi jau darījuši);
2. radoša darbība (vērsta uz nākotni, jo iztēlē zīmē nākotnes ainu) (111).

Radošā darbība atšķiras no reproducējošās ar to, ka ir pirmās komplicētāka izpausme. Tā ir kombinējoša darbība, kas, balstoties uz atmiņu, uz reālajā dzīvē redzēto un pārdzīvoto, rada jaunus tēlus. Tieši radošā darbība padara bērnu par būtni, kas vērsta uz nākotni, kas rada to, izmainot tagadni.

Iztēle ir jebkuras radošās darbības pamats, kas vienlīdz spēcīgi var izpaus-ties gan kultūras dzīves jomās, gan zinātnē un tehniskajā jaunradē. Viss cilvēka radītais, atšķirīgais no tā, kas eksistē dabā, ir cilvēka iztēles un radošās darbības rezultāts. Radošums izpaužas jau ļoti agrā bērnībā – bērnu rotaļās. Rotaļa nav tikai atmiņas par jau pieredzēto un pārdzīvoto, tā jau ir radoša pieredzes pārstrādāšana. Kombinējot jau pieredzēto, bērns rada ko jaunu – savu.

Darbā “Iztēle un radošums bērnībā” Ļ. Vigotskis, analizējot bērna radošās iztēles darbību, nonāk pie svarīga secinājuma, ka radošā darbība ir tieši atkarīga no cilvēka iepriekšējās dzīves pieredzes bagātības un daudzveidības, jo šī pieredze dod materiālu, no kura tiek veidota fantāzijas būve. Fantāzijas tēli rodas no reālās dzīves materiāliem, veidojot no tiem neparastas kombinācijas. Ļ. Vigotskis formulējis vairākus likumus, kam pakļaujas iztēles darbība, kā pirmo minot radošās darbības tiešu atkarību no cilvēka iepriekšējās dzīves pieredzes. Jo bagātāka ir cilvēka pieredze, jo bagātāks materiāls ir dots viņa iztēlei (111, 10.lpp.). Tas liek secināt, ka neprecīzs ir bieži dzirdētais apgalvojums, ka bērna iztēle ir daudz bagātāka par pieauguša cilvēka iztēli. Bērna fantāzija ir dzīvāka, jo viņš nespēj šķirt robežu starp realitāti un fantāzijas pasauli.

Tātad, ja gribam radīt pamatu bērna radošai darbībai, jāpaplašina viņa pieredze. Jo vairāk bērns būs redzējis, dzirdējis, pārdzīvojis, jo bagātāks būs viņa ra-

došais potenciāls. Fantāzija ir ļoti svarīga personības attīstībā, jo tā paplašina pieredzi, ļaujot cilvēkam iztēloties to, ko viņš patiesībā nekad nav redzējis. Ļ. Vigotskis raksta par divkāršu iztēles un pieredzes savstarpējo saikni: sākotnēji iztēle balstās uz pieredzi, bet pēc tam jaunradītā pieredze balstās uz iztēli. Starp iztēli un realitāti pastāv arī emocionālā saikne, kas izpaužas divējādi:

- emocijas ietekmē domas;
- fantāzijas tēli dod iekšēju valodu jūtām.

No tā izriet Ļ. Vigotska formulētais “iztēles emocionālās realitātes likums” – visi radošās fantāzijas elementi ietver afektīvos elementus (jebkura iztēles radīta kombinācija ietver mūsu fantāziju). Fantāzijas radītie tēli – mākslas darbi – atstāj ietekmi uz to uztvērēju, radot reālas emocijas. Šī izkristalizējusies iztēle, kas materializējusies mākslas tēlā, sāk reāli eksistēt.

Darbā “Iztēle un radošums bērnībā” Ļ. Vigotskis atklāj radošās iztēles mehānismu, kas sākas ar to, ka bērns, vērojot reālās dzīves parādības, vāc materiālu savai fantāzijai. Tālāk seko šī savāktā materiāla disociācija (uztvertais tiek sadalīts daļās, dažas no tām tiek īpaši izceltas, citas – aizmirstas), asociācija (disociēto elementu apvienošana) un kombinācija (no atsevišķajiem elementiem tiek veidots jauns veselums) (111).

Šis Ļ. Vigotska radošās iztēles traktējums ir pretrunā ar priekšstatiem par to, ka bērna iztēle ir bagātāka nekā pieauguša cilvēka iztēle. Ja pieņemam, ka iztēle tiešām veidojas no reālajā dzīvē gūtās pieredzes, tad pieaugušajiem šī pieredze neapšaubāmi ir bagātāka. Lai skaidrotu šo jautājumu, Ļ. Vigotskis piedāvā likumu par iztēles attīstību: “iztēles un intelekta attīstība ir atšķirīga. Iztēles attīstība iesākas strauji, diezgan ilgi saglabā sasniegto līmeni. Intelekta attīstība sākas vēlāk un pieaug lēnāk, jo prasa ne tikai pieredzes uzkrāšanu, bet arī pārstrādāšanu” (111, 27.lpp.). Bērniem tāpat raksturīga fantāzijas un intelekta nesakritība – bērni nespēj atšķirt fantāziju no realitātes. Pieaugušiem iztēle un intelekts ir attīstījušies harmoniski, viņi spēj reizē radoši darboties un fantazēt, saglabājot reālu skatu uz īstenību.

Šis Ļ. Vigotska radošās iztēles mehānisma skaidrojums pierāda nepieciešamību jau agrā bērnībā sniegt bērnam pēc iespējas bagātāku izziņas materiālu, lai ne tikai nodrošinātu viņa intelektuālo attīstību, bet arī veidotu viņu par radošu,

pasauli izziņāt grībošu personību. Bērna aktīvajām izziņas spējām pirmsskolas vecumā nepietiek tikai ar ikdienas pieredzi, tādēļ ļoti svarīgas ir sarunas ar bērnu, kopīga lasīšana, izlasītā pārrunāšana, jaunu sociālo lomu apgūšana.

Fantāzijai ir liela loma cilvēka personības attīstībā, jo tā paplašina viņa pieredzi, ļaujot iztēloties to, kā nav viņa tiešajā pieredzē. Cilvēks, pateicoties savai spējai radīt fantāzijas tēlus, spēj ceļot laikā un telpā, pārdzīvot to, ko reālajā dzīvē nekad nepārdzīvos.

Kā liecina pētījumi, radošumu veicina jau agrā bērnībā gūti emocionāli iespaidi, līdzpārdzīvojums, saskarsme ar mākslas, literāriem darbiem.

Lasīšanas interešu un iemaņu veidošanās notiek jau krietni pirms bērns sāk pazīt burtus un iemācās lasīt. Tam pamats tiek likts ar pirmajiem priekšstatiem par pasauli, ar runas apgūšanu. Šie procesi ir atkarīgi no lasīšanas tradīcijām ģimenē, no ģimenes iekšējās komunikācijas sistēmas – vēlmi sarunāties ar bērnu, nodot viņam savu pieredzi. Bērna izziņas interešu, radošās darbības, iztēles attīšanās liela loma ir agrai saskarsmei ar grāmatu.

Uztverot literāru darbu, svarīgs ir tā radītais emocionālais pārdzīvojums, kas rada bērna iekšēju aktivitāti, kas visbiežāk izpaužas rotaļās vai mākslinieciskā darbībā. Šis emocionālais pārdzīvojums vēlāk veido estētisko pārdzīvojumu, spēju vērtēt. Pirmsskolas vecumā ir svarīgi šo ierosināto emocionālo aktivitāti uzturēt un attīstīt, radot apstākļus tās realizēšanai – rosināt bērnu attēlot pārdzīvoto rotaļās, zīmējumos un citās radošās izpausmēs. Tātad saskarsme ar mākslu rada bērnos emocionalitāti, stimulē iztēli un prāta darbību, kas ļauj bērnam veidot savu izpratni par pasauli un tās norisēm, par vērtībām (ka ir labs, kas ļauns).

Literārais darbs, radot priekšstatus par literāro valodu, kam raksturīgs savs ritms, tēlainie izteiksmes līdzekļi, paplašina bērna lietotās valodas slāņus. Literārie darbi rosina bērnus pašus sacerēt, radīt rotaļas, kurās darbotos tēli no izlasītā.

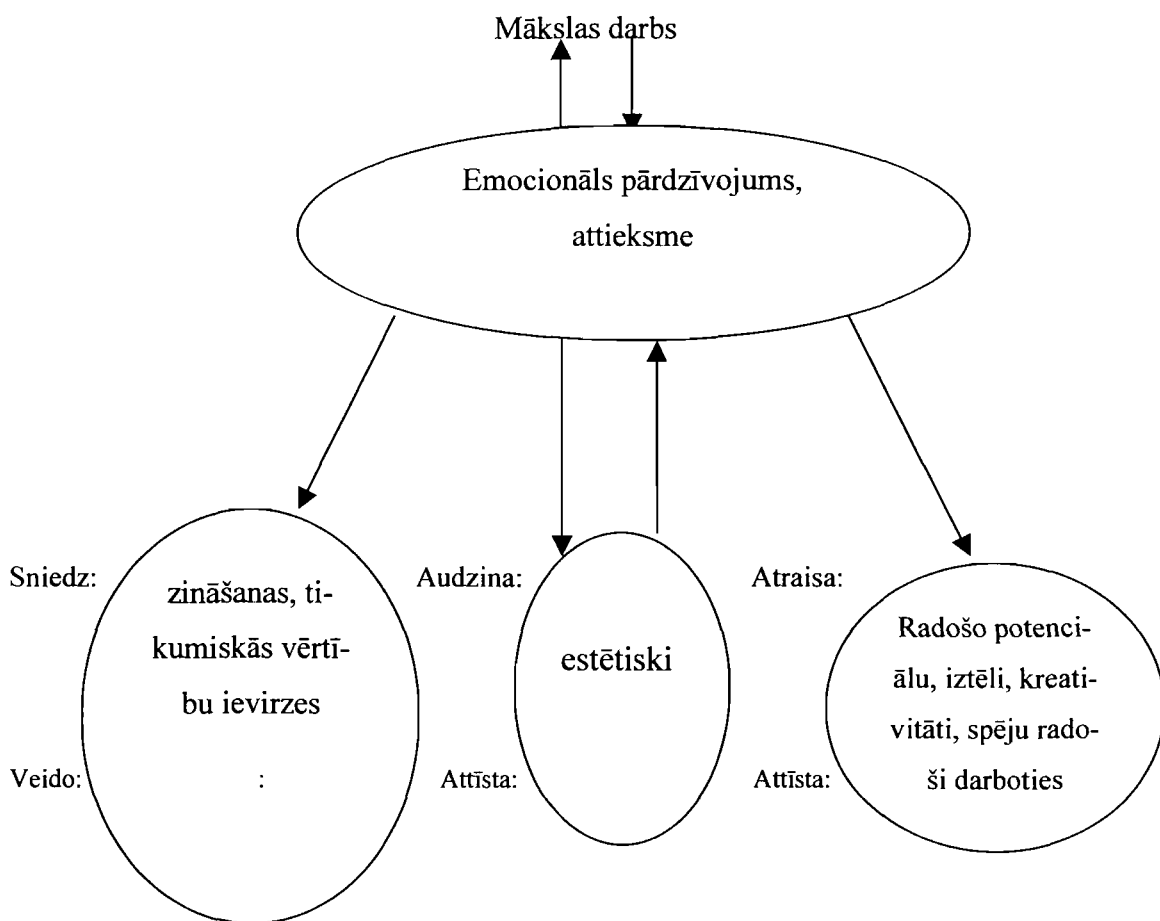
Pirmsskolas izglītības programma paredz šādus uzdevumus bērnu literatūrai:

- sniegt bērnam emocionālu baudījumu;
- radīt interesi par grāmatu un vēlēšanos klausīties lasīto tekstu;
- vingrināties uztvert tēmu;
- vingrināties atšķirt žanru;

- vingrināties raksturot tēlus;
- vingrināties un lietot runā mākslinieciskos izteiksmes līdzekļus (51).

Intereses nostiprināšanai pēc literārā darba izlasīšanas nepieciešama kopdarbība dažādās pedagoģiskajās situācijās – pārrunāšana, sižeta turpināšana, arī zīmēšana.

I. Freiberga mākslas darba daudzpusīgo ietekmi uz bērna garīgo attīstību atspoguļojusi shēmā (skat. 2. shēmu).

2. shēma. Mākslas darba ietekme uz bērna garīgo attīstību (13, 12.lpp.).

Izvēloties literāro darbu, ko kopā ar bērnu lasīt, nepieciešams ņemt vērā gan viņa psihiskās attīstības īpatnības attiecīgajā vecumposmā, gan personības

individuālās uztveres īpatnības. Grāmatā “Bērnu literatūra” A. Stikāne izvirza sešas bērnu literatūras specifiskās iezīmes:

- **literārā darba valoda, tās stils** (jo bērns mazāks, jo valodai jābūt konkrētākai, bez abstraktiem vispārinājumiem – atbilstoši bērna domāšanai un psihiskajai attīstībai. Kad bērns jau apguvis tādas domāšanas operācijas kā analīze, sintēze, salīdzināšana, arī izvēlēto literāro darbu valoda var būt bagātāka);
- **māksliniecisko izteiksmes līdzekļu izvēle** (tā kā bērni mīl spilgtas krāsas, priecīgus, pārsteidzošus salīdzinājumus, tieksmi pēc fantastiskās realitātes, metaforas, hiperbolas un personifikācijas ir bērniem domāto darbu galvenie izteiksmes līdzekļi);
- **literārie personāži** (tā kā bērni sevi identificē ar galveno varoni, tam vajadzētu būt spilgtam pozitīvajam tēlam ar motivētu rīcību, kurš gan var kļūdīties un rīkoties neapdomīgi, bet atbildīgos brīžos spēj panākt pozitīvu risinājumu);
- **mākslinieciskais noformējums** (jo bērns mazāks, jo ilustrācijām ir lielāka loma teksta uztverē. Bērniem no 6 mēnešu vecuma līdz 2 gadu vecumam nepieciešami vienkārši, nesaraibināti, konturēti attēli, jo redzes attīstības īpatnības traucē uztvert pārāk sīkus ilustrāciju elementus. Bērniem patīk grāmatas ar kustīgajiem attēliem – stāvbildēm, kuras paceļas, atverot grāmatu. Bērnam līdz 5 gadu vecumam ir vieglāk uztvert telpisku attēlu. Svarīgi ir lasot pārrunāt ar bērnu grāmatas ilustrācijas, ļaut viņam izteikt savus spriedumus, jautāt) (63).

Literārā darba uztveres process ir sarežģīta radoša darbība, kuru ietekmē lasītāja vai klausītāja līdzšinējā pieredze, intelekta attīstība, vērtību sistēma un citi faktori. Autors literārajā darbā ir ielicis savu attieksmi un pieredzi, kurai uztveres procesā tiek pievienota lasītāja vai klausītāja pieredze un atziņas. Uztveres procesa rezultātā veidojas līdzpārdzīvojums – saplūšana ar literārā darba tēliem un notikumiem. Raita Šūpola raksta par trim literārā darba uztveres līmeņiem:

1. līmenis – mehāniska teksta uztvere un interpretācija. Teksta uztvere un interpretācija balstās tikai uz satura pārstāstu. Nav emocionālā pārdzīvojuma, nav skaidra arī autora iecere;

2. līmenis – emocionāli subjektīvais. Interpretācija tiek balstīta tikai uz emociju aprakstu, bet tās nav rosinājušas uz līdzpārdzīvojumu. Vērtējumi ir izteikti subjektīvi, parasti aprobežojas ar “patīk” vai “nepatīk”.

3. emocionāli intelektuālais. Tiek uztverta autora emocionāli jēdzieniskā virzība, kas tiek līdzpārdzīvota, identificējot sevi ar literāro tēlu. Literārā darba uztveres rezultātā var rasties jaunrades darbs, kurā izpaužas paša uztvērēja radošā darbība (66, 161.lpp.).

Literārie darbi sniedz bērnam jaunus iespaidus un zināšanas. To uztveres procesā aktīvi iesaistās bērna iztēle. Uztverot jaunus iespaidus, bērns tos pārstrādā atbilstoši savai jau esošajai pieredzei un priekšstatiem par pasauli. Šis process izpaužas radošo rotaļu veidā.

Rotaļa ir veids, kā bērni izzina pasauli, attēlojot un pārdzīvojot ikdienā novērotās situācijas. Bērns tās ne tikai atspoguļo, bet rada pats jaunas kombinācijas. Radošās rotaļas var iedalīt trīs grupās:

1. lomu sižeta rotaļās, kurās bērni parasti izspēlē situācijas, kuras novērojuši reālajā dzīvē, vai par kurām dzirdējuši. To sižetus veido dažādi notikumi mājās, bērnudārzā. Vērojot bērnu rotaļas, iespējams gūt priekšstatu par to, kas notiek viņu ģimenēs, ko viņi paši piedzīvojuši, kas viņiem lasīts priekšā, stāstīts, kas redzēts televīzijā;

2. dramatisētājās rotaļās, kuras bieži tiek veidotas pēc kāda literārā darba sižeta, iesaistot arī rotaļlietas;

3. konstruktīvajās rotaļās. Tās visbiežāk izpaužas kā māju celšana, lai veidotu savu, no pieaugušo pasaules norobežotu telpu. Celti var tikt arī lielveikali, dzelzceļa stacijas, lidostas – viss atkarīgs no bērna reālās dzīves pieredzes un tā, kas viņam lasīts priekšā (8).

Vecākiem un pedagogiem nevajadzētu mēģināt šīs radošās rotaļas iegrožot, liekot pieturēties pie tā, “kas bijis teikts grāmatā”. Tas pirmsskolas vecuma bērnus sasaista, iegrožo, liek uztraukties par to, ka varētu sajaukt tekstu. Brīvā, radošā rotaļā bērni parasti apvieno sižetus un personāžus no

dažādiem literārajiem darbiem vai pasakām. Šādas rotaļas laikā bērns ir aktīvs tās dalībnieks, kurš veido pats savu pasauli, apvienojot gan pieredzē gūtus priekšstatus, gan iespaidus, ko devis literārs darbs.

Secinājumi

Pirmsskolas vecumā svarīgs personības elements ir kreativitāte vai radošums – spēja radīt jaunas vērtības, izteikt oriģinālas domas. Latvijas izglītības koncepcijā kā viens no desmit izglītības pamatprincipiem tiek izvirzīts radošas darbības princips. Pirmsskolas vecums ir nozīmīgs posms radošas personības attīstībā. Arī pirmsskolas izglītības programma par vienu no pirmsskolas izglītības pamatuzdevumiem izvirza radošās iztēles attīstību. Šajā procesā liela loma ir bērna empīriskās un emocionālās pieredzes bagātināšanai. Krievu psihologs Ļ. Vigotskis, analizējot radošās iztēles darbību, secina, ka bērna iztēle veidojas no reālajā dzīvē gūtajiem iespaidiem un priekšstatiem. Tādēļ radošas personības attīstībā liela nozīme ir reālās dzīves pieredzei.

Jau agrā bērnībā gūtie iespaidi, priekšstati, pieredze, līdzpārdzīvojums, kas rodas saskarē ar literāru darbu, ir nozīmīgi faktori radošas, pasauli izzināt gribošas personības attīstībā. Rotaļa ir bērna pasaules izzināšanas veids. Uzkrātie iespaidi tiek attēloti radošajās rotaļās.

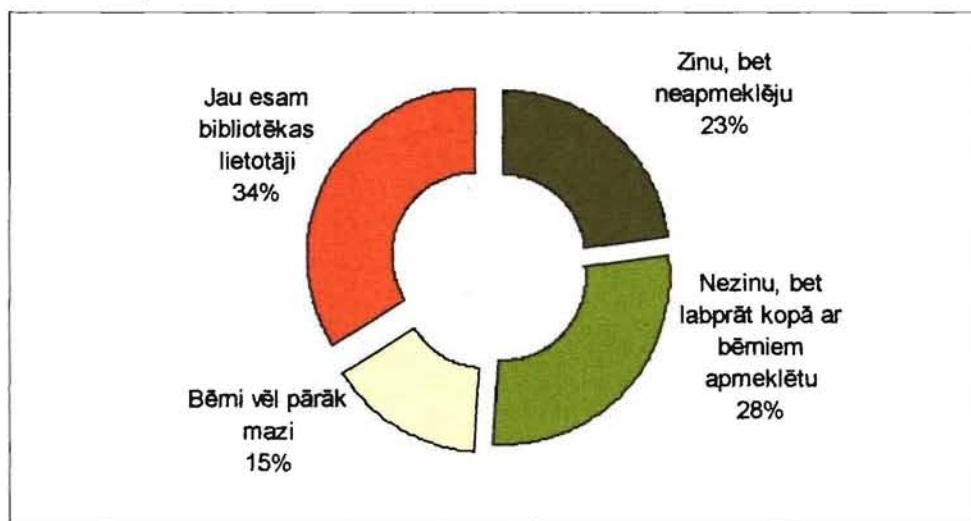
Šajā procesā nozīmīga jauna pieredze un veids, kā bērnam apgūt jaunas sociālās lomas, var būt kopīgi bibliotēkas apmeklējumi jau agrā bērnībā. Taču pirmsskolas vecumā bērni ir atkarīgi no vecāku dzīves stila un vērtību sistēmas.

Šī pētījuma ietvaros veiktajā ģimeņu aptaujā tika uzdots jautājums “Vai Jūs zināt, kur atrodas Jūsu dzīvesvietai tuvākā bērnu bibliotēka?”, kura četri piedāvātie atbilžu varianti ietver gan informētību par bibliotēkas atrašanās vietu, gan attieksmi pret bibliotēkas apmeklēšanu (skat. 13. diagrammu).

Vislielākā respondentu daļa 391 (34%) jau ir bibliotēkas lietotāji. Otru lielāko grupu – 232 (28%) veido potenciālie bibliotēku lietotāji, kuri labprāt apmeklētu bibliotēku kopā ar bērniem, bet nav informēti par tās atrašanās vietu. Tieši šai grupai ļoti efektīvi būtu dažādi bibliotēku publicitātes pasākumi, piemēram, informācija par bibliotēku pirmsskolas izglītības, veselības aprūpes iestādēs. 267 (23%) respondentu zina, kur bibliotēka atrodas, bet dažādu iemeslu dēļ to neap-

meklē. Arī šajā grupā varētu būt potenciālie bibliotēku lietotāji, kuri būtu jāinformē par bibliotēku piedāvātajiem pakalpojumiem. Vismazākā respondentu grupa – 173 (15%) izvēlējusies atbildes variantu “Bērni vēl pārāk mazi”.

13. diagramma. Vai Jūs zināt, kura atrodas Jūsu dzīvesvietai tuvākā bērnu bibliotēka?

Tieši pirmais bibliotēkas apmeklējums un tajā gūtie iespaidi var noteikt to, vai bērns kļūs par regulāru bibliotēkas lietotāju – ar prieku pieņems šo jauno sociālo lomu, spēli, kurā var nopietni piedalīties. Nākamajā apakšnodaļā tiks analizētas atmiņas par bibliotēkas apmeklēšanu un lasīšanu bērnībā.

3.2. Atmiņas par bibliotēku un lasīšanu bērnībā

Es vienkārši nevaru teikt neko sliktu par šo bibliotēku, jo tās ir atmiņas, tā ir mana dzīve.

*No kādas pirmā kursa studentes
atmiņām*

Tāpat kā lasīšanas intereses visnoturīgāk veidojas agrā bērnībā, arī vajadzība un interese regulāri apmeklēt bibliotēku parasti formējas jau šajā dzīves posmā. Tad tā parasti ir arī visnoturīgākā. Pirmais bibliotēkas apmeklējums bieži vien ir noteicošais, vai bērns turpmāk regulāri un ar interesi apmeklēs bibliotēku. Lai noskaidrotu, cik svarīga un atmiņā paliekoša bijusi bibliotēkas apmeklēšana un lasīšana bērnībā, šī pētījuma ietvaros tiek analizētas atmiņas par bibliotēku un lasīšanu bērnībā – 77 teksti (skat.3., 4., un 5. pielikumu). Visu autoru profesija vai profesijas izvēle ir saistīta ar bibliotēku – Latvijas Universitātes Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes nodaļas studenti (43 respondenti), publisko bibliotēku bibliotekāri, kuri strādā pagastu, bērnu un skolu bibliotēkās, bibliotekārā darba speciālisti, augstskolu pasniedzēji (34 respondenti). Lielākā daļa šo atmiņu pierakstu tika uzrakstīti uzreiz, bet bija arī daži cilvēki, kuri vēlējās pārdomāt un atsūtīt tās vēlāk.

Šie pētāmie atmiņu pieraksti tika vākti rakstiskā formā, cenšoties izvairīties no jebkāda veida ietekmes. Katrs varēja brīvi rakstīt to, ko viņš atceras, neietekmējoties no intervētāja jautājumiem. Respondentiem iepriekš netika dotas apakštēmas, par kurām būtu vēlams rakstīt. Tas gan padara tekstu analīzi ievērojami sarežģītāku, jo tie ir nestrukturēti, bet ļauj patiesāk izdarīt secinājumus pa to, kas patiešām ir saglabājies respondentu atmiņā.

Jaunākajiem respondentiem – 1. kursa studentiem – vecums varētu būt no 18 līdz 22 gadiem, vecākajiem pagastu un skolu bibliotekāriem – ap 60 gadiem. Atmiņu autori ir dažādu tautību cilvēki, tāpēc tās ir trijās valodās – latviešu, angļu un krievu.

Šo tekstu analīzes nolūks nav bijis noskaidrot, kādas pirms noteikta laika ir bijušas bibliotēkas Latvijā. Dažu tekstu autori arī nedzīvo Latvijā. Bibli-

otēkas, kuras ir tik dzīvas atmiņās, jau sen kļuvušas pavisam citādas, nesmaržo vairs pēc tintes un grīdas vaska, pēc pūpoliem un vēl kaut kā noslēpumaina, arī plaukti nav tik augsti, ejas starp tiem kļuvušas daudz platākas, ir daudz vairāk gaismas, nopietnās bibliotekāres zilos darba ķiteļos, ar “copītē” saspraustiem matiem tur vairs nestrādā savu noslēpumaino darbu. Tās ir atmiņu bibliotēkas. Visi šo atmiņu autori vai nu jau saistījuši savu profesiju ar bibliotēku vai arī nolēmuši to darīt.

Teksti ir dažādi savas struktūras, garuma (garākajā ir 2783 vārdi, īsākajā –17 vārdi), stila (pārsvarā ļoti emocionāli, viens pat dzejas formā, bet ir arī izteikti lietišķi) ziņā. Atmiņas ir tik emocionālas, ka tās grūti pakļaut zinātniskas analīzes procesam. Kopējais iespaids, tikai izlasot tās, var būt ļoti atkarīgs arī no izlasīšanas secības.

Lai iegūtu objektīvu priekšstatu par visu šo tekstu masīvu kopumā un varētu izdarīt secinājumus, par analīzes metodi izvēlēta kontentanalīze.

Čārlzs Bušs un Stephens Harters grāmatā “Pētniecības metodes bibliotēkzinātnē: tehnika un interpretācija (*Busha Charles, Harter Stephen “Research methods in librarianship: techniques and interpretations” 1995.*) par šo metodi raksta:

“Kontentanalīzes uzdevums ir precizēt pētniecības procesu, samazināt tajā subjektivitāti, kas raksturīga, analizējot vai vērtējot dokumenta saturu. Dokumenti tiek rūpīgi analizēti, lai noteiktu konkrētu tekstuālu vai grafisku elementu klātbūtni tajos” (86).

Džeimss Makkernans (*McKernan James*) kontentanalīzi saista ar ziņojumu vai komunikāciju satura un struktūras padziļinātu izpēti. Kontentanalīzes izpētes objekts var būt gan rakstīts dokuments, gan audiovizuāls – radiopārraide, filma, zīmējums (sevišķi, ja pētījums saistīts ar pirmsskolas vecuma bērniem). Makkernans kontentanalīzes veikšanā izdala šādas četras procedūras:

1. Rūpīgi izvēlēties analizējamo tekstu vai cita veida materiālu;
2. Precīzi definēt kategorijas, kuras tiks lietotas, lai klasificētu teksta vai cita materiāla saturu;
3. Analizēt datus un šifrēt kategorijas;

4. Kvantificēt un aprēķināt. Dati var tikt kvantificēti, saskaitot to biežumu, sakārtojot noteiktā kārtībā, vai novērtējot.

Datu apstrādes procesā teksta vienības (vārdi, frāzes utt.) tiek klasificēti saturiskās kategorijās.

Tātad, kontentanalīze var būt gan kvalitatīva, gan kvantitatīva metode, atkarībā no tā, kādā veidā iegūtie dati tiek analizēti.

Ar kontentanalīzes palīdzību no iegūtajiem tekstiem – atmiņām – tika veidota aina, kā mazs bērns (tagad jau pieaudzis cilvēks) jūties, pirmo reizi apmeklējot bibliotēku. Vispirms, vairākas reizes izlasot visus tekstus, tika izdalītas analizējamās kategorijas – tēmu grupas, par kurām lielākajā daļā tekstu tiek rakstīts. Tekstiem piešķirot identifikācijas numurus, kārtas skaitlim tiek pievienots burts (S – students, B – bibliotekārs). Tika izmantots tematisks dalījums, pavisam septiņas tēmas:

1. Vai atceras savu pašu pirmo bibliotēkas apmeklējumu;
2. Kad pirmo reizi apmeklēta bibliotēka;
3. Ar ko kopā pirmo reizi apmeklēta bibliotēka;
4. Kāda izskatījās bibliotēka;
5. Kādas izjūtas pārņēma, ieraugot bibliotēku, ienākot tajā;
6. Bibliotekāre(s);
7. Atmiņas par grāmatām un lasīšanu bērnībā.

Par katru no šīm tēmām no tekstiem tika izrakstīti fragmenti (gan vārdi, gan vārdu savienojumi, gan lielākas teksta daļas). Tātad, analīzes vienība ir teksta daļa, kura kaut kādā mērā ilustrē kādu no šīm septiņām tēmām. Jau izrakstot, viss materiāls (kur tas iespējams) tika klasificēts trijās kategorijās:

- ar pozitīvu nozīmes nokrāsu;
- ar neitrālu nozīmes nokrāsu;
- ar negatīvu nozīmes nokrāsu.

Nākamais solis – iegūto klasificēto teksta vienību analīze.

1. Vai atceras savu pašu pirmo bibliotēkas apmeklējumu

Lielākajā daļā tekstu (43, no tiem 31 ir studentu rakstīts) ir teikts, ka autors atceras savu pašu pirmo bibliotēkas apmeklējumu. Šie teksti arī apjoma un saturiskajā ziņā ir plašākie. Autori parasti atceras, kad tas bijis, ar ko kopā iets uz bibliotēku, kā tur izskatījies. Otra grupa (27 respondenti) – kuriem arī ir spilgtas atmiņas par bibliotēku un lasīšanu, bet, kuri neatceras tieši pašu pirmo bibliotēkas apmeklējumu, bet raksta par kādu, ko atceras. Daļai respondentu tas varētu būt pavisam agrā bērnībā, jo bibliotēkā strādā viņu mammas (5 tekstos), vecmāmiņas (2), kāds no radniekiem, kaimiņiem, tuviem ģimenes draugiem (5 respondentiem). Tad šī iešana uz bibliotēku ir ļoti pierasta lieta, reizē arī iešana ciemos. Bibliotēkā, protams, tiek skatītas un lasītas arī grāmatas, bet šajās atmiņās bibliotēka jau ir tikpat pierasta un pazīstama vieta kā mājas, un nav nekādas nedrošības sajūtas tajā ieiet, arī bibliotēkas kārtība ir labi zināma un saprotama. Kad vēlāk uz bibliotēku tiek iets kopā ar citiem vienaudžiem, parasti ir neizpratne, kā viņi var nezināt tik vienkāršas lietas, kā bibliotēkā sameklēt vajadzīgo, ka grāmatas nevar tāpat vien likt somā un nest mājās, tās jāpieregistrē utt.:

...bija bērni, kuri paņēma grāmatas un tās nepiereģistrējuši nesa prom. Arī atnākot nenesa tās pie bibliotekāres, bet uzreiz lika atpakaļ plauktos. Tas, protams, man likās dīvaini, jo es to visu jau zināju.

Šīs bērnu dienu bibliotēkas – mājas – ir saglabājušās ļoti spilgtā atmiņā, kā pašas labākās pasaulē. Pārējām, vēlāk dzīvē apmeklētajām bibliotēkām, parasti neizdodas tās pārspēt:

...bibliotēkā ir aizvadītas jaukākās bērnības dienas tā vienkāršā iemesla dēļ, ka tā bija un joprojām ir mammas darbavieta, kuru man patika un vēl aizvien patīk apmeklēt. Tāpēc, ka visi ir savējie. Tāpēc, ka pati bibliotēka ir liela un piemīlīga. Tāpēc, ka tās ir mājas un šo konkrēto bibliotēku nevar salīdzināt ne ar vienu citu no Rīgas bibliotēkām, kas ir bālas, pelēkas un tukšas.

Tikai seši autori neatcerējās nevienu no savas bērnības bibliotēkām, viņi pārsvarā rakstīja atmiņas par lasīšanu bērnībā vai par bibliotēku, kurā paši tagad strādā.

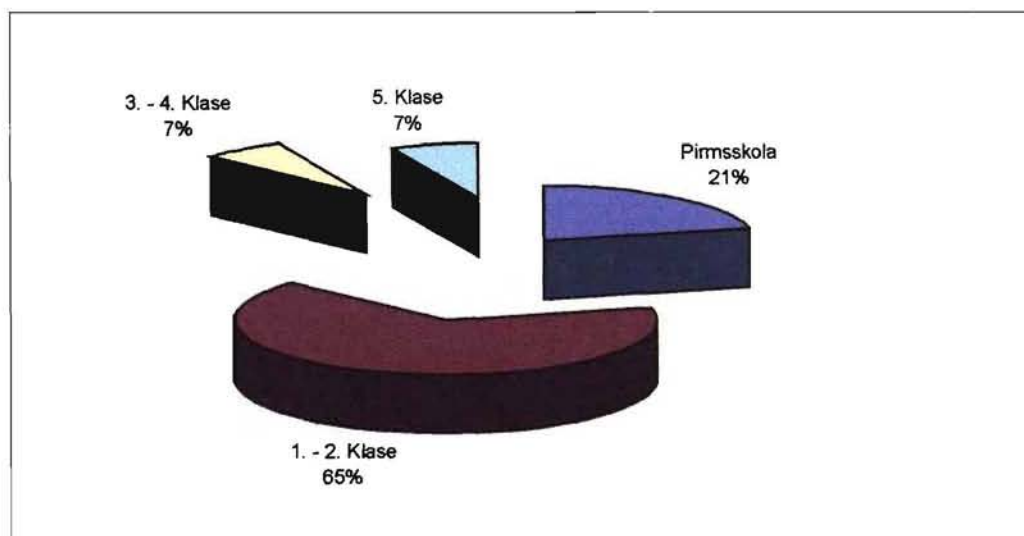
2. Kad pirmo reizi apmeklēta bibliotēka (skat. 14. diagrammu)

Lielākā daļa atmiņu autoru (59) ir minējuši precīzu vai aptuvenu laiku, kad sākuši apmeklēt bibliotēku. Visbiežāk tiek minēta klase vai vecums gados.

Visagrāk bibliotēku, protams, apmeklēt sākuši bibliotekāru bērni vai mazbērni. Viņi parasti neatceras pašu pirmo reizi bibliotēkā, jo tā bijusi, jau ļoti mazam esot. Piecos tekstos minēts, ka tas varētu būt bijis līdz trīs gadu vecumam.

Pirmsskolas vecumā bibliotēku pirmo reizi apmeklējuši 13 respondenti.

Visvairāk respondentu (40) bibliotēku pirmo reizi apmeklējuši, jau mācoties skolā – 1., 2. klasē. Četri respondenti pirmo reizi bibliotēkā iegājuši, kad mācījušies 3. – 4. klasē, tikpat daudz arī, jau mācoties piektajā klasē.

14. diagramma. Kad pirmo reizi apmeklēta bibliotēka

3. Ar ko kopā pirmo reizi apmeklēta bibliotēka

No visiem 77 tekstiem lielākajā daļā – 57 – tiek minēts, ar ko kopā iets uz bibliotēku (skat. 15. diagrammu). Izrādās, ka salīdzinoši maz no atmiņu

rakstītājiem uz bibliotēku gājuši kopā ar kādu no savas ģimenes – 11 gājuši kopā ar mammu, bet šeit jāpiebilst, ka piecas no mammām pašas strādā bibliotēkā, bet viena tikai reizumis atstājusi savu meitu bibliotēkā, kamēr pati devusies uz frizētavu. 3 tekstos ir iets kopā ar vecmāmiņu (viena no vecmāmiņām arī strādājusi bibliotēkā). Tikai vienā gadījumā uz bibliotēku aizvedis tētis, un vienā – vecākā māsa. Šajos stāstos teikts, ka bērni lielākoties jutušies droši, kaut gan bijušas zināmas bažas par to, kas sagaida noslēpumainajā bibliotēkas ēkā:

Es jutos toreiz ļoti nedroši un cieši turējos mammai pie rokas. Bet tur mūs sagaidīja ļoti jauka bibliotekāre, viņa man uzsmaidīja, un likās, ka jau sen mūs te gaidījusi.

13 gadījumos bērni tikuši vesti kopā ar klasi ekskursijā uz skolas, ciema vai pilsētas bibliotēku. Tas parasti noticis jaunākajās klasēs. Šie bērni jau pirmajā reizē iepazīstināti ar bibliotēkas kārtību.

Diezgan bieži (11 gadījumos) pirmo reizi uz bibliotēku iets kopā ar draugiem vai draudzenēm. Kādreiz bijis pat tā:

Tas notika 5. klasē. Mums vajadzēja obligāti lasīt mājās grāmatas. Tā kā man citi bērni bija sastāstījuši, ka tur ir briesmīga bibliotekāre, mani pārņēma panika. Man vienkārši bija bail, bet mājas lasīšana bija jāizpilda. Tad es lūdzos savu draudzeni, lai viņa man atnāk līdz.

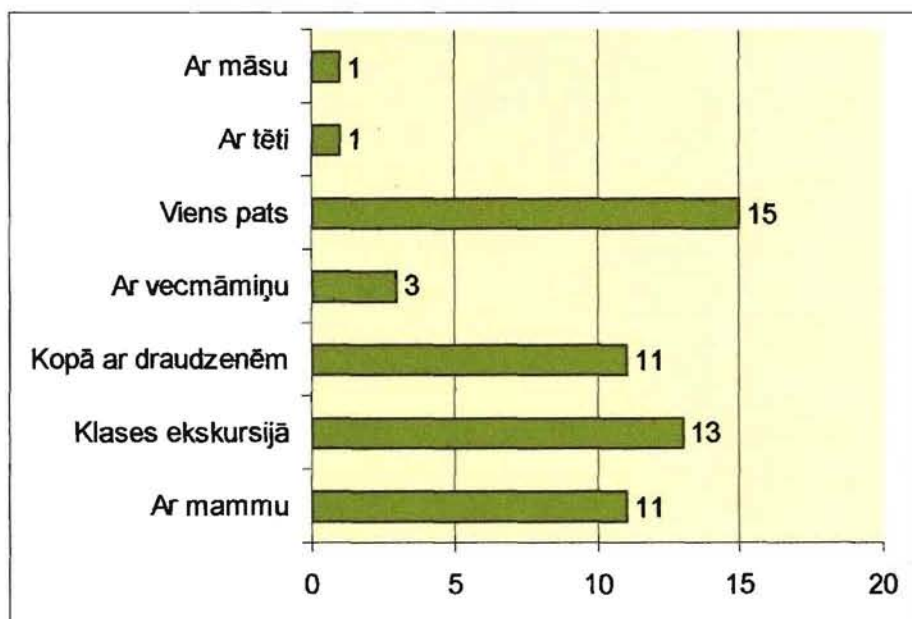
Visgrūtāk klājies tiem, kuri uz bibliotēku pirmo reizi gājuši vieni. Pat 4. vai 5. klases skolēniem bijis ļoti grūti saņemties ieiet bibliotēkā, bijusi liela neziņa, kur iet, kā sameklēt vajadzīgo grāmatu.

Bibliotēka no ārpuses bija ļoti liela mūra ēka, kurā man bija bail iet iekšā, jo es taču biju maziņa. Kad iegāju, mazliet apjuku, bet tad ieraudzīju uzrakstu "1. – 4. klase" un gāju iekšā.

Šajos gadījumos sevišķi svarīgi ir, kā bērns tiek sagaidīts. Vai bibliotekāre viņam pievērš uzmanību, laipni parunājas, iepazīstina ar bibliotēkā valdošo kārtību, ko uzreiz pašam nemaz nav tik vienkārši saprast:

Tas bija visai neparasti un pat mazliet mulsinoši – staigāt starp augstiem grāmatu plauktiem un gudriem vecāko klašu skolē-

niem. Sava apjukuma dēļ es bibliotekāri uzreiz nepamanīju. Varētu pat teikt, ka nevis es, bet viņa mani sameklēja tajā gaišajā, ar grāmatām pilnajā telpā.

15. diagramma. Ar ko kopā pirmo reizi apmeklēja bibliotēka

4. Kāda izskatījās bibliotēka

42 tekstos aprakstīts, kāda bērniņas bibliotēka izskatījies. Par bibliotēku “no ārpusē” – kā ēku – tiek rakstīts samērā maz (tikai četros tekstos). Visas šīs ēkas ir noslēpumainas, un ir pat grūti saņemties tajās ieiet:

...patī ēka bija ļoti veca, celta no akmeņiem, kas mazam bērnam radīja baiļu sajūtu.

...veca ēka, kur telpas bija ļoti šauras.

...ļoti liela mūra māja.

Bibliotēka atradās lielas, tumšas mājas pirmajā stāvā un bija gaiša vieta uz vispārējās vienmuļības un pelēcības fona.

Bibliotēka lielākoties ir saglabājusies atmiņā kā telpa. Šai gadījumā šo telpu raksturojumi grupēti trīs daļās – ar pozitīvu nozīmes nokrāsu, ar neitrālu un negatīvu nozīmes nokrāsu. Pozitīvo, bērnam draudzīgo telpu raksturo vārdi (sakārtoti pēc to pieminēšanas biežuma) – mājīga, gaiša, liela, plaša, krāsaina,

silta, tīra, jauka, skaista, interesanti noformēta. Tāda bibliotēka – pavisam atšķirīga no ēkas ārējā veidola – ir arī šajās četrās no ārpuses nepievilcīgajās ēkās.

Neitrālajā daļā tika sagrupēti bibliotēku iekārtojuma apraksti. Kādā bērnu bibliotēkā bijis

..jāuzvelk speciālas čības, un uz grīdas bija spilveni.

Ir arī visai neparastas bibliotēkas, piemēram, šī – kādas skolas bibliotēka:

..vietu, kuru dēvēja par bibliotēku, tagad vairāk varētu dēvēt par kancelejas preču tirgotavu.

“Negatīvās ailītes” (12 tekstos) bibliotēkās dominē šaurība, gaismas trūkums, aukstums, putekļi, veci, lieli, grāmatām pieblīvēti plaukti, šauras ejas starp tiem.

Ir autori, kuru atmiņās saglabājusies arī bērniības bibliotēkas smarža:

Tur smaržoja ļoti īpatnēji – mazliet pēc grīdas vaska, mazliet pēc putekļiem...

5. Kādas izjūtas pārņēma, redzot bibliotēku, ienākot tajā

33 tekstos tiek aprakstītas izjūtas, kas radušās, ienākot svešā, nezināmā telpā – bibliotēkā. Pārsvārā gadījumu (15 tekstos) tās ir ar negatīvu nokrāsu. Šīs izjūtas raksturotas ar vārdiem (sagrupēti pēc pieminēšanas biežuma): bailes (7 tekstos), nedrošība (2 tekstos), neziņa (2 tekstos), nepatika (2 tekstos), šaušalas (2 tekstos), grūtības orientēties (2 tekstos), nomāktība (1 tekstā), apjukums (1 tekstā), kautrēšanās (1 tekstā). Vienā no tekstiem par šīm izjūtām rakstīts:

Pirmais iespaids par bibliotēku bija stindzinošs. Tas gaisms, tas īpatnējais klusums, tas grāmatu lielais klāsts mazam bērnam bija par daudz. Nedrošība, neziņa, ko drīkst, ko atļauties.

Patīkamās izjūtas nav tik spilgtas – prieks, pārsteigums, interese, priecīgs satraukums, svinīga sajūta, vēlēšanās nākt atkal, mājīguma sajūta, mierīga vieta, kur var paslēpties no ikdienas rūpēm. Bibliotēka tiek arī poētiski saukta

par “*manu sapņu piepildījumu*”, par “*pasaku karaļvalsti*”. Jau ar šodienas pieredzi paskatoties, kāda atmiņu autore raksta:

Ja jāsaka godīgi, viss, kas tad likās liels, skaists un krāsains, tagad ir mazs un ne tik iespaidīgs, bet toreiz tas mani sajūsmināja. Mēs ar māsu „saslimdinājām” arī mammu ar bibliotēku.

Četros tekstos izteiktās izjūtas grūti klasificēt kā pozitīvas vai negatīvas – šie bērni jutušies samulsuši starp augstajiem grāmatu plauktiem, prātā palikusi neticība, ka tajos iespējams ko pašam atrast, sajūta, ka “bibliotēka padara cilvēkus nopietnākus”:

Atceros sevi grāmatu vidū, ar atliektu galvu, lai redzētu, kādas grāmatas ir noliktas pašā augšā.

6. Bibliotekāre(s)

Ieejot nepazīstamajā bibliotēkas valstībā, bērnu sagaida tās valdnieks, sargs un kārtības pārzinātājs – bibliotekārs. Lielākajā daļā tekstu (53 no 77) ir rakstīts par bibliotekāru. Visvairāk tās ir bibliotekāres sievietes, bet ir arī četri vīrieši – viens “vīrietis, bet ļoti mazrunīgs” pirms daudziem, daudziem gadiem kādā ciema bibliotēkā, divi jauni vīrieši, kuri ir pazīstami kādam no ģimenes – tēvam vai brālim – un viens bibliotekārs:

...plikgalvains vīrelis, ko mēs saucām par onkulīti. Viņš tirgojās ar burtnīcām, rakstāmspalvām, tinti utt. Tomēr paralēli tam viņš izsniedza bērniem uz mājām arī grāmatas.

Bibliotekāriem vīriešiem tekstos dotais raksturojums ir visai skops, bet bibliotekāres sievietes dažos tekstos parādās pat ļoti spilgti. Vispirms par labajām bibliotekārēm, kas laipni sagaida mazos lasītājus. Viņas raksturotas ar vārdiem (sakārtoti pēc to lietošanas biežuma): laipna (9 tekstos), jauka (6 tekstos), smaidīga (3 tekstos), mīļa (2 tekstos), izpalīdzīga (2 tekstos), labsirdīga (2 tekstos), zinoša, runīga, saprotoša, mīl savu darbu, laba, mīl bērnus, atsaucīga, pamācoša, sirsnīga. “Labo” bibliotekāru ārējais izskats raksturots ar vārdiem – glīta, tīrās drēbēs, skaista, jauna.

15 tekstos doto bibliotekāru raksturojumu nosacīti var saukt par neitrālu. Kāda bibliotekāre tā arī raksturota “*ne ļauna, ne laba*”. Šie apraksti visbie-

žāk saistās ar ārējo izskatu un, apvienojot tos, veidojas, diezgan kolorīts bibliotekāres tēls. Tā ir sieviete gados, viņa nēsā brilles, ir paliela, pilnīga auguma, matus nēsā “copītē” un valkā melnu vai zilu atlasa darba halātu.

Tikai septiņos tekstos ir izteikti negatīvs bibliotekāres raksturojums. Divos tekstos bērniem jau iepriekš bijis zināms no citiem, ka bibliotekāre ir briesmīga, tāpēc ir bijusi vajadzīga īpaša saņemšanās iet uz bibliotēku pēc skolotāja uzdotās grāmatas:

Tā kā man citi bērni bija sastāstījuši, ka tur ir briesmīga bibliotekāre, mani pārņēma panika.

Tiešām, iespaids par bibliotēku var tikt sabojāts uz ilgu laiku, ja

...bibliotekāre bija skarba sieviete, kura pārmeta par visu, ko neizdarīja viņai pa prātam. Bija bailes iet uz bibliotēku, jo vajadzēja paciest pazemojumus.

Šīs ir bibliotekāres – sargi, kurām nepatīk, ja kāds nāk un traucē viņu radīto kārtību un klusumu.

Bibliotekāra rokās ir milzīga vara – pavērt durvis uz bibliotēku, padarīt to bērnam draudzīgu, vai tieši otrādi – nevēlēties, lai kāds traucē viņu svarīgajā kārtošanas un sargāšanas darbā. Tieši negatīvie bērņības iespaidi tekstos aprakstīti īpaši spilgti. Pēc tam bijis grūti saņemties otrreiz iet uz bibliotēku. Tas noticis tikai pēc ilga laika, kad šie negatīvie pirmie iespaidi pagaisuši no atmiņas vai arī tad, ja tiešām bijusi liela vajadzība pēc kādas grāmatas.

7. Atmiņas par grāmatām un lasīšanu bērņībā

Tām tekstos ir ierādīta liela vieta. Daudz tiek pieminēta lasīšana mājās kā viens no spilgtākajiem bērņības iespaidiem:

Esmu uzaugusi grāmatu vidū. Mājās bija plaša bibliotēka, un grāmatu šķirstīšana un pārļapošana ir viens no spilgtākajiem bērņības atmiņu skatiem.

Interesanti tiek aprakstītas arī dažādas lasīšanas situācijas. Kāda meitene pamanījusi lasīt grāmatas pat, mizojot kartupeļus.

Un tomēr, viens no lielākajiem pārsteigumiem, ienākot bibliotēkā, ir lielais grāmatu daudzums. Lai arī cik daudz to ir mājās, šeit tomēr ir nesaļīdzināmi vairāk.

Kādas grāmatas ir visvairāk patikušas – jaunas, krāsainas, ar skaistām ilustrācijām. Tikai vienai meitenei toreiz licies, ka *pašas interesantākās ir tās vecākās grāmatas*.

Vienpadsmit tekstos autori atceras konkrētas grāmatas, ko bērnībā viņiem lasīja priekšā (ir cilvēki, kuri šīs grāmatas saglabājuši), vai pirmās, kas tika paņemtas bibliotēkā. Ieraugot tās arī šodien, pārņem īpašas izjūtas.

Vai jau toreiz – bērnībā – šie cilvēki nojauta, ka paši kļūs par bibliotekāriem? Ir septiņi teksti, kuros patiešām šāda apjausma vai vēlēšanās jau ir:

Es jutos svarīga, jo biju iegājusi tur, kur šķita vienkārši ļaudis nesper savu kāju. No tā laika manī radās vēlēšanās pašai kļūt par bibliotekāri.

Daudziem jau toreiz paticis palīdzēt bibliotekārēm viņu darbos – kārtot un labot grāmatas, spiest zīmogus. Gan lasītās grāmatas, gan pati bibliotēkas apmeklēšanas procedūra kā “bibliotēkas spēle”, kā tas raksturīgs pirmsskolas un jaunākajā skolas vecumā, pēc tam tikusi izspēlēta lomu rotaļās:

Mēs esam ģimenē trīs māsas. Interesanti, ka bērnībā mēs spēlējāmies bibliotekāros. Mums bija sava spēļu bibliotēka. Viena no mums bija bibliotekāre, bet pārējās – lasītājas. Šīs lomas mainījās, bet labāk, protams, patika būt par bibliotekāri.

Vai nu tieši pašam pirmajam vai kādam no nākamajiem bibliotēkas apmeklējumiem un dzīvē sastaptajiem bibliotekāriem noteikti ir bijusi nozīme tajā, ka šie 77 cilvēki nolēmuši saistīt paši savu dzīvi ar bibliotēku.

Secinājumi

Šo atmiņu analīze pierāda, ka bibliotēku darbiniekiem šādi pirmie bibliotēku apmeklējumi ir jāorganizē ļoti rūpīgi, ņemot vērā attiecīgā vecumposma uztveres īpatnības. Tam vajadzētu būt īpašam notikumam, neatkarīgi no tā, vai bērns ir atnācis kopā ar vecākiem, bērnudārza grupu, vai klasi. Svarīgi ir veltīt bērnam pietiekami lielu uzmanību, lai viņš apzinātos šīs jaunās sociālās

lomas – bibliotēkas lietotājs – svarīgumu. No pirmajiem iespaidiem par bibliotēku, no bibliotekāra attieksmes, spējas ievadīt bērnu “bibliotēkas kārtībā” bieži vien ir atkarīgs, vai bērns kļūs par regulāru bibliotēkas lietotāju, vai nāks uz turieni tikai īpašas vajadzības spiests.

Lai noskaidrotu, kā pirmo reizi uz bibliotēku atnākuši jūtas paši bērni, kā viņi atspoguļo savus iespaidus zīmējumos, nākamajā apakšnodaļā tiks analizētas divas bērnodārza grupu ekskursijas uz bibliotēku.

3.3. Bērnu iespiedi par pirmo bibliotēkas apmeklējumu

Lai noskaidrotu šo pētījumā izvirzīto problēmu, kā pētniecības metode tika izmantota nestrukturēta ietvertā novērošana. Šī pētījuma daļa tika veikta 2003. gada maijā vienā no Rīgas Centrālās bibliotēkas filiālbibliotēkām – Šampētera bibliotēkā. Kā katru gadu pavasarī tuvējo bērnodārzu – Rīgas 27. bērnodārza un bērnodārza “Daugaviņa” – audzinātājas vēlējās atvest vecāko grupu bērnus (5 – 7 gadus vecus) ekskursijā uz bibliotēku. Divās šādās ekskursijās bērnu uzvedība tika novērota un fiksēta novērošanas dienasgrāmatā un ierakstītas minidiskā. Bērniem pēc nodarbības palūdza uzzīmēt, kas viņiem bibliotēkā vislabāk patīcis. Zīmēšanas laikā, lai labāk izprastu šos darbus, bērni tika intervēti, palūdzot pastāstīt, ko viņi zīmē, kāpēc izvēlas tieši tādas krāsas. Tas nepieciešams tādēļ, ka pieaugušajiem bieži ir grūtības uztvert bērnu zīmējumus tā, kā bērni tos domājuši, jo bieži vien attēlotais ļoti stipri atšķiras no realitātē esošā. Pirmajā grupā bija 14 bērni, otrajā – 15.

Abas ekskursijas tika veidotas pēc aptuveni līdzīga scenārija – bērni tika sagaidīti bibliotēkas vestibilā, tad notika iepazīšanās. Ekskursija tika organizēta ar rotaļas elementiem, to vadīja pasaku varonis – Burtu Rūķis, ģērbies attiecīgā tērpā. Jau iepazīstoties bija redzams, ka bērni vairāk uzticas pasaku varonim, nevis bibliotekārēm. Iepazīstoties visi labprāt, bez minstināšanās gāja klāt Burtu Rūķim, deva roku un nosauca savu vārdu. Tie bērni, kuri bērnodārzu apmeklē samērā neilgu laiku, bija nedrošāki par pārējiem – savu vārdu nosauca ļoti klusi vai darīja to, tikai Burtu Rūķa īpaši iedrošināti. Bērniem tika uzrakstītas un piespraustas zīmītes ar viņu vārdiem – tāpat kā bibliotēkas dar-

biniekiem. Bērni labprāt piekrita ceļot pa bibliotēku “vilcieniņā”, pie tam katrā pieturā visi centās nostāties aiz Burtu Rūķa, izcēlās pat strīdi.

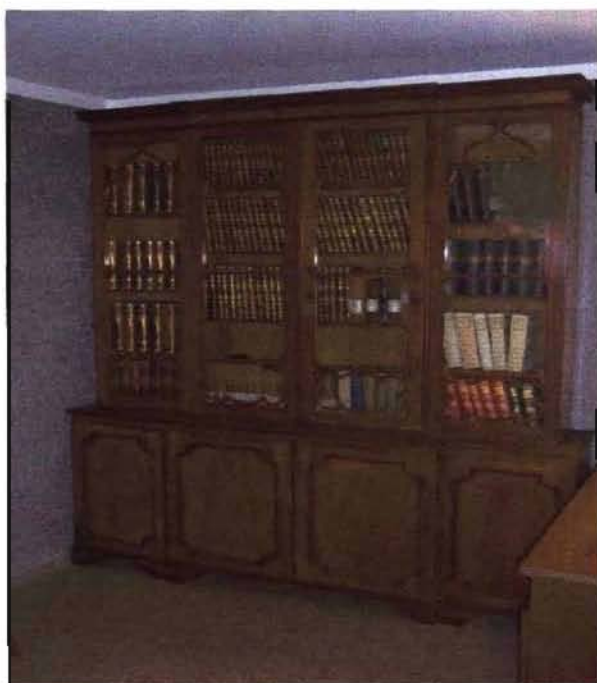
Bērnu grupas tika vestas vispirms uz bērnu nodaļu, kur ar viņiem tika spēlēta spēle “Burtu lietus” – vārdu sacerēšana ar konkrētiem sākuma burtiem. Lielākā daļa bērnu ar to tika galā. Katrā grupiņā bija arī daži jaunāki bērni – 3 līdz 4 gadus veci. Viņiem radās grūtības patstāvīgi tikt galā ar uzdevumu, bet pārējie viņiem palīdzēja.

Visiem bērniem ļoti patika apskatīt savu zīmējumu izstādi, kura, iepriekš vienojoties ar audzinātājām, jau bija iekārtota bērnu nodaļā uz rotaļu mājas jumta. Katrs centās atrast savu zīmējumu un parādīt to Burtu Rūķim vai audzinātājai. Šī vecuma bērni nevar ilgstoši klausīties stāstījumu. Bērnu nodaļas vadītājas stāstījums tika uzmanīgi noklausīts tikai pirmās četras, piecas minūtes, tad bērnu uzmanība sāka zust, viņi centās paņemt un paskatīties kādu grāmatu vai žurnālu no plauktiem. Tas raksturīgs šāda vecuma bērniem, kad tīšā uzmanība vēl nav kļuvusi par vadošo. Pirmās grupas diviem zēniem izdevās atrast grāmatas, kuras viņiem ir mājās. Viņi bija ļoti lepni un rādīja tās citiem bērniem, kuri stāvēja blakus. Bērni ļoti labprāt gribēja skatīties grāmatas kopā ar bibliotekārēm vai Burtu Rūķi. Tā arī tika teikts: “*Lūdzu, paskatieties kopā ar mani!*” Sevišķi bērnus ieinteresēja grāmatas ar stāvbildēm un grāmatas ar izvelkamajām sloksnēm, kas padara attēlus kustīgus. Visi bērni ļoti gribēja ieiet rotaļu mājiņā. Radās problēmas viņus no turienes izsaukt ārā, tāpēc otrajā ekskursijā Burtu Rūķis jau bija sagatavojis zvaniņu, ar kuru aicināt bērnus doties tālāk.

Arī abonementa darbinieku stāstījumu bērni uzmanīgi klausījās pirmās 3 līdz 5 minūtes.

Otrā stāva lasītavā bērni ar lielu interesi apskatīja veco grāmatu skapi. Viņiem tika palūgts pašiem atvērt čīkstošās stiklotās durvis. Abās grupās aktīvākie bija zēni. Nācās durvis vērt vaļā un ciet, lai visi gribētāji varētu tām pielikt roku. Bērni varēja paturēt rokās grāmatas, kurām vairāk nekā 100 gadu. To gribēja darīt pilnīgi visi bērni. Daudzi izteica secinājumus, piemēram: “*Papīrs ir palicis dzeltens pa simts gadiem*”; “*Labi, ka te priekšā stikls, citādi viņas*

visas jau būtu pagalam”; *“Šīs grāmatas ir ļoti dārgas, jo viņām virsū zelta burti un svītras*”; *“Manai vecmammai arī ir viena ļoti veca grāmata ādas vākos ar krustu*”. Bērni ar lielu interesi klausījās spoku stāstu no Anša Lerha-Puškaiša *“Latviešu tautas teiku un pasaku”* 7. daļas 1. sējuma. Viņi paši tika iesaistīti lasījumā, ar skaņām un kustībām attēlojot lietus čabēšanu, vētru mežā, pūces ūjināšanu. Pēc šīs kopīgās lasīšanas – spēles abās reizēs tika lūgts palasīt vēl kādu stāstu. Aktīvākie lūdzēji bija zēni. Jautāti, vai viņi paši nezina kādu spoku stāstu, no 27. bērnodārza grupas divi zēni sāka aizrautīgi stāstīt. Izstāstīja katrs divus spoku stāstus, sižeti likās ņemti no Māra Runguļa spoku stāstu grāmatiņām, bet tie tika diezgan brīvi interpretēti. Viens no zēniem stāstīja, ka abi ar lielo brāli vakaros lasot spoku stāstus un tad esot tā *“drusciņ bailīgi”*.

1. attēls. Grāmatu skapis Rīgas Centrālās bibliotēkas Šampētera filiālbibliotēkas lasītavā

Kopā ar bērniem tika spēlēta spēle, kas vērsta uz tīšās uzmanības trenēšanu, kas bērniem šādā vecumā – pirms mācību uzsākšanas skolā – ir ļoti no-

zīmīga. Visi sasēdās aplī, spēles uzsācējs Burtu Rūķis sāka ar “Es šorīt no rīta agri piecēlos”. Katram nākamajam spēles dalībniekam vajadzēja atkārtot visu iepriekšējo teikto un pateikt pašam savu daļu, ko viņš no rīta jau paspējis izdarīt. Spēles gaitā interesanti bija vērot, cik dažādi atkarībā no tā, kāds uztveres tips ir vadošais – vizuālais, audiālais vai kinētiskais, bērni sekoja līdzīgai spēles gaitai. Meitenes vairumā centās skatīties uz to, kurš runāja savu tekstu, arī tad, kad pašām bija jārunā, lai atcerētos, ko kurš teicis. Kinētiskā uztvere pārsvarā bija novērojama zēniem. Viņiem bija ļoti grūti mierīgi nosēdēt, visu laiku kustējās vai nu rokas, vai kājas, audzinātāja bieži viņus apsauc. Tomēr, kad pienāca viņu kārta iesaistīties spēlē, uzdevums tika paveikts diezgan labi.

Bērniem tika palūgts uzzīmēt, kas viņiem bibliotēkā vislabāk patīcis. Lai labāk saprastu, kas zīmējumos attēlots, bērni tika zīmēšanas laikā intervēti. Visus šos zīmējumus sargrupējot pēc attēlotā, izveidojas šādas tematiskas grupas:

- Vienā zīmējumā vairākas tēmas – gan bibliotēkas ārskats, gan Burtu Rūķis, gan grāmatu skapis (7 zīmējumos);
- Burtu Rūķa portreti (6);
- Bērnu nodaļas rotaļu māja (5 zīmējumos);
- Bērnu zīmējumu izstāde (5 zīmējumos);
- Bibliotēkas ēka no ārpuses (5 zīmējumos);
- Lasītavas vecais grāmatu skapis (5 zīmējumos).

Bibliotekāres bija attēlotas tikai divos bērnu zīmējumos, un arī tad to varēja uzzināt, tikai noklausoties bērnu pašu stāstījumu par to, ko viņi zīmē. Abos zīmējumos bibliotekāres bija attēlotas ļoti mazas, mājot ar roku pa bibliotēkas logu.

Lielākajā daļā zīmējumu (septiņos) tika attēloti vairāki objekti vai personas. Visbiežāk kopā attēloti Burtu Rūķis, lasītavas grāmatu skapis, bērnu nodaļas rotaļu māja, bibliotēkas ārskats, arī bērnu zīmējumu izstāde uz rotaļu mājas jumta.

2. attēlā redzamajā Elīnas zīmējumā apvienota gan ārējā telpa (saule, puķe), gan tas, kas atrodas vai notiek bibliotēkas iekšienē. Spriežot pēc ele-

mentu izvietojuma, pirmais kreisajā pusē, no kuras parasti sāk zīmēt, tādad acīmredzot kā nozīmīgākais, attēlots Burtu Rūķis. Tāpat kā pārējos zīmējumos krāsas izvēlētas nevis tādas, kādas tās bijušas reālajam personāžam vai objektam, bet tās, kas bērnam labāk patikušas. Burtu Rūķim, piemēram, visbiežāk izmantota zaļā, violetā, sarkanā krāsa. Bērniem bija iespēja pavērot patiesās krāsas, bet zīmēšanas procesā bērni to nedarīja. Tas liecina, ka bērni attēlo nevis reālos priekšmetus vai personas, bet gan savus priekšstatus par tiem.

2. attēls. Elīnas (5 gadi) no 27. bērnudārza zīmējums

Trešajā attēlā redzamais Burtu Rūķa portrets pēc Ļ. Vigotska darbā “Iztēle un radoša darbība bērnībā” (111) piedāvātās Koršenšteineras izstrādātās bērnu zīmējumu tipoloģijas pieder pie **formu un līniju stadijas**, kurā apvienojas formālā un shematiskā zīmējuma pazīmes. Burtu Rūķim ir visas svarīgākās ķermeņa daļas, arī pats ķermenis, pat pirksti rokām, kas parasti vēl netiek attēloti iepriekšējā – shematiskajā attēlošanas stadijā. Attēls vēl nav telpisks, arī proporcijas nav ievērotas. Burtu Rūķis nav attēlots bibliotēkā, bet tipiskā bērna

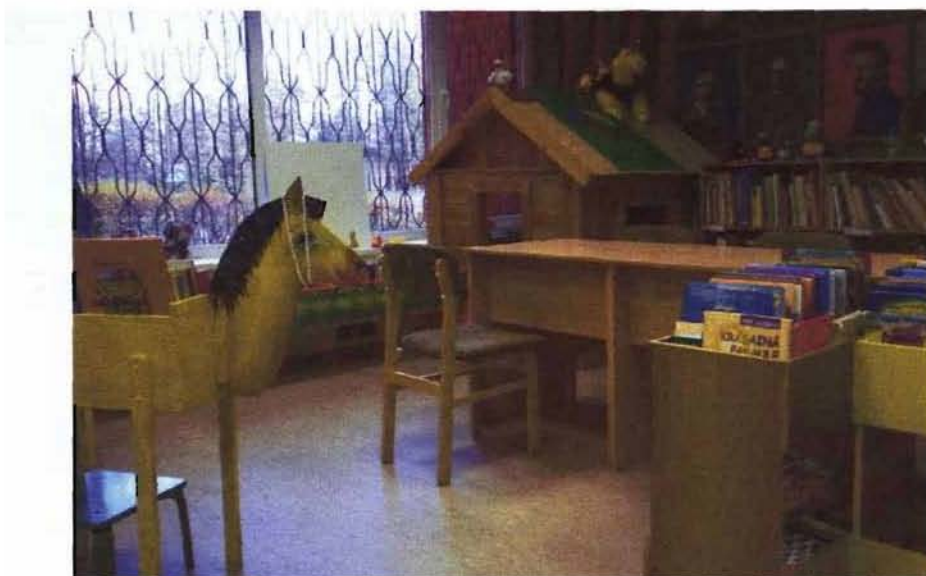
iekārtotā pasaules ainā, kur debesis raksturo saule, zemes līnija – apakša – iekrāsota spilgtāk, to apzīmē puķes.

3. attēls. Burtu Rūķis. Autore Madara (6 gadi) no 27. bērnodārza

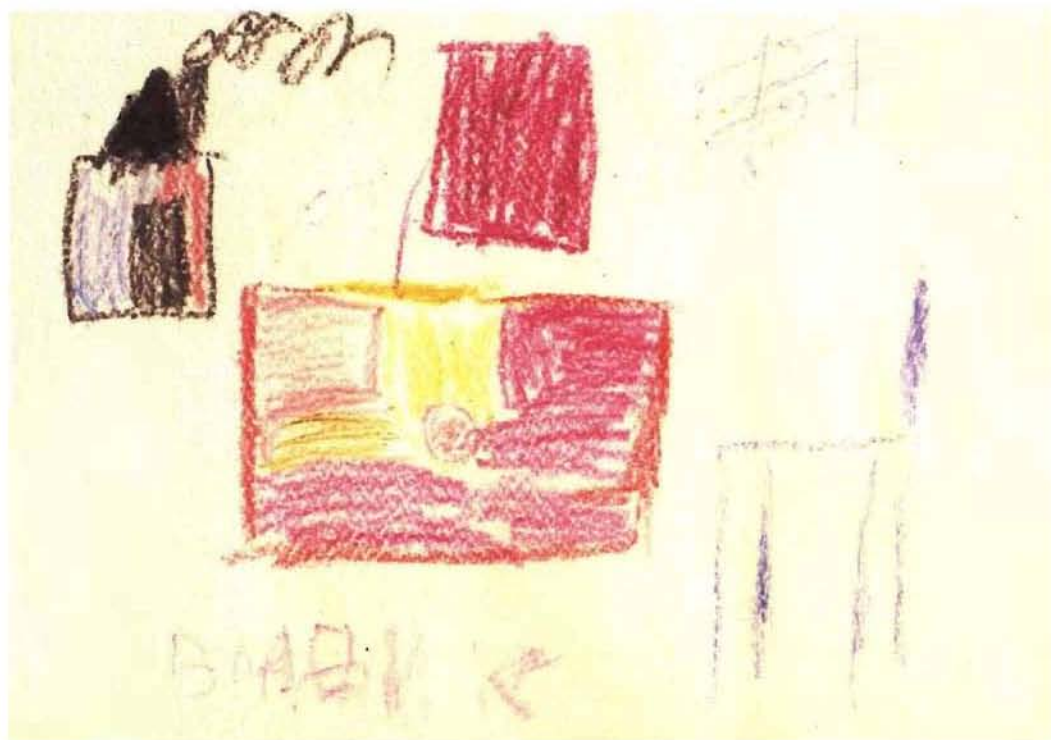
Pati Madara zīmējot stāstīja: *“Man patika Burtu Rūķis, jo viņš bija draudzīgs un jautrs, veda mūs vilcieniņā pa bibliotēku, lasīja priekšā, spēlēja spēles. Es gribētu, lai viņš atnāk pie manis ciemos un palasa priekšā no tās lielās grāmatas. Vai es varēju viņu uzaicināt pie sevis uz dzimšanas dienu?”*

Otrs bērnu zīmējumos visvairāk attēlotais objekts bija **bērnu nodaļas rotaļu māja** (skat. 4. attēlu). Domājams, ka tāpēc, ka bērni varēja tajā arī ieiēt un paspēlēties ar rotaļlietām. Šāda savrupas, savas vides radīšana, kas gan neatrodas pārāk tālu no pieaugušo pasaules, raksturīga pirmsskolas vecuma bērniem.

4. attēls. Rīgas Centrālās bibliotēkas Šampētera filiālbibliotēkas bērnu nodaļa.
Centrā – rotaļu māja

5. attēlā redzams, kā šo bērnu nodaļas skatu savā zīmējumā attēlojis sešus gadus vecais Vladimirs no bērnudārza “Daugaviņa”. Rotaļu māja redzama zīmējuma kreisajā stūrī. Māja nav zīmēta “no dabas”, šajā gadījumā tas vairāk ir stāsts par māju. Tā kā mājām parasti ir skursteņi, pa kuriem kūp dūmi, arī šeit tāds tiek attēlots. Bērniem zīmējot bija piedāvāta pietiekami liela krāsaino krītiņu izvēle, bet viņi zīmējot neizvēlējās krāsas, kas atbilstu reālajam attēlojamajam priekšmetam vai personai. Tas šāda vecuma bērniem vēl nelielas būtiski. Kā Ļ. Vigotskis raksta darbā “Iztēle un radošā darbība bērnībā” – bērni pirmsskolas vecumā zīmē nevis no dabas, bet gan pēc atmiņas. Zīmē to, ko par lietu zina, kas viņam liekas būtiskākais, nevis to, ko patiesībā redz. Bērns var zīmēt, piemēram, māti, kura turpat sēd, ne reizi uz viņu nepaskatoties (111).

5. attēls. Bērnu nodaļa ar rotaļu māju. Vladimira (6 gadi) zīmējums

Visgrūtāk atpazīstamais attēlotais objekts bērnu zīmējumos ir viņu pašu zīmējumu izstādes attēlojums. To, kas attēlots šajos zīmējumos, varēja saprast tikai, aptaujājot pašus autorus. Piemēram, 6. attēlā redzamajā Sintijas zīmējumā attēlots kāds cits viņas zīmējums, kurš, ienākot bibliotēkā, tūlīt bija redzams uz rotaļu mājas jumta. Meitene pati savu zīmējumu apraksta tā: *“Tas ir mans bērnudārza zīmējums. Mēs tur zīmējām pavasari. Tā ir mārīte un pavasara puķes. Man patika, ka es ienākot tūliņ viņu ieraudzīju pašā priekšā.”*

6. attēls. Sintjas (5 gadi) no 27. bērnudārza zīmējums

Piecos zīmējumos bērni attēlojuši bibliotēkas ēku no ārpuses. Arī šie zīmējumi nav reālistiski, no dabas vai pēc atmiņas zīmēti, tas ir bērnu stāsts par bibliotēku kā lielu, nozīmīgu vietu pasaulē. 7. attēlā salīdzinājumam iespējams apskatīt reālo bibliotēkas ēkas ārskatu. Tā ir pavisam neliela divstāvu ēka ar plakanu jumtu, kas nepavisam neatgādina ne pili, ne augstceltni.

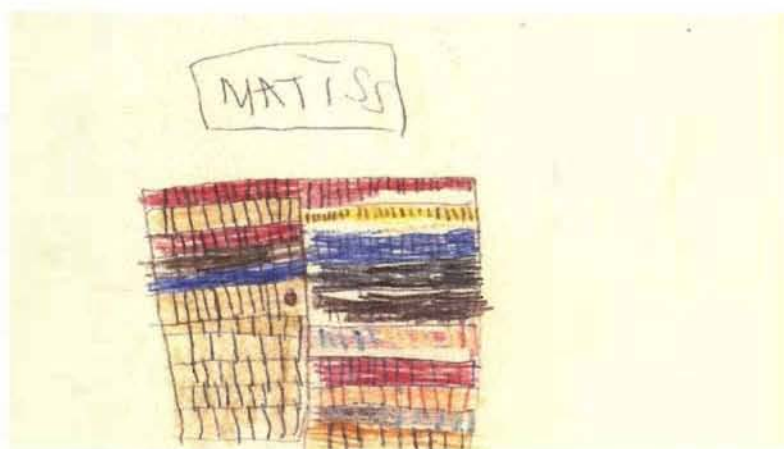
7. attēls. Rīgas Centrālās bibliotēkas Šampētera filiālbibliotēkas ēka Lielirbes ielā 6

Visos piecos zīmējumos tā tikusi attēlota nesalīdzināmi lielāka – tā, kā bērni parasti zīmē pili – daudzos stāvos ar tradicionāli slīpo jumtu.

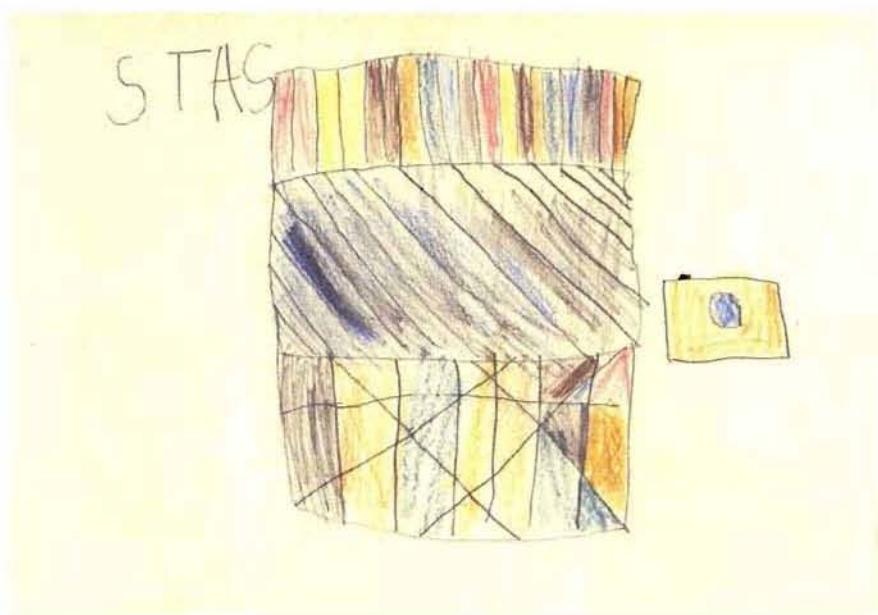

8. attēls. Elizabetes (6 gadi) no bērnudārza “Daugaviņa” zīmējums

“Mēs visi ar audzinātāju pārnācām pāri ielai un tūlīt ieraudzījām lielo bibliotēku. Man patika, ka durvis pašas atvērās un mūs sauca iekšā”, – tā Elizabete stāstīja pa to, ko zīmēja.

9. attēls. Matīsa (6 gadi) no 27. bērnudārza zīmētais lasītavas grāmatu skapis

10. attēls. Staņislava (5 gadi) no bērnudārza “Daugaviņa” zīmētais lasītavas grāmatu skapis

Pieci bērni savos zīmējumos bija attēlojuši bibliotēkas lasītavas lielo grāmatu skapi (skat. 1. attēlā). Tie visi ir zēni. Iespējams, ka viņiem spilgti atmiņā palikusi noslēpumaino, čikstošo durvju vēršana un veco grāmatu turēšana rokās. Staņislavs savā zīmējumā (skat. 10. attēlu) uzzīmējis arī atsevišķi to grāmatu – vienu no Brokhauza enciklopēdijas sējumiem, ko dabūjis paturēt un pašķirstīt.

Bērni tika lūgti ierakstīt katrs savu vārdu lielajā bibliotēkas viesu grāmatā. Viņi visi to darīja ļoti rūpīgi. Grupā no 27. bērnudārza bija arī divi četrgadīgi bērni, kuri vēl neprata rakstīt. Arī viņi ļoti gribēja atstāt savus vārdus. Burtu Rūķis to palīdzēja izdarīt.

Nobeigumā visiem tika pastāstīts, kā var kļūt par bibliotēkas lasītājiem un piedāvāts paņemt vecākiem domātas informācijas lapiņas par bibliotēku, ar kurām var bez iestājmaksas pierakstīties un kļūt par lasītājiem. No 27. bērnudārza grupas visi bērni izteica tādu vēlēšanos un šīs lapiņas arī paņēma. Divas māsas, pienākušas pie Burtu Rūķa, stāstīja, ka noteikti atvedīs savu mammu uz bibliotēku, jo *“viņa vēl nekad nav bijusi tik skaistā un lielā vietā”*. No bērnudārza “Daugaviņa” viena meitene ilgi stāvēja pie galda un it kā nevarēja sa-

ņemties un paņemt ielūguma lapiņu. Kad Burtu Rūķis mēģināja viņu iedrošināt, meitene atbildēja: *“Es gribētu nākt uz šejieni katru dienu un skatīties grāmatas, spēlēties ar mantām, ar lielo bruņurupuci Lauru, bet es viena vēl nekur nevaru iet, un mammai nekad nav laika. Viņai tagad nav darbiņš. Brāļi visu laiku slimo...”*

Kopīgie secinājumi par ekskursiju gaitu:

- Bērnudārza sagatavošanas grupu ekskursija, lai tā būtu efektīva, ir rūpīgi jāplāno. Pirmskolas vecuma bērnu vadošais pasaules izziņas veids ir rotaļa, spēle. Tai jābūt nevis formālai lekcijas veida nodarbībai, bet bibliotēkas spēlei, kurā bērni paši aktīvi tiek iesaistīti;
- Ir svarīgi, ar bērnu sarunājoties, saukt viņu vārdā, tāpēc šādās nodarbībās ir lietderīgi izmantot piespraužamas lapiņas ar bērnu vārdiem;
- 5 – 6 gadu vecumā bērniem ir vieglāk kontaktēties ar kādu pasaku personāžu vai rotaļlietu nekā ar nepazīstamu pieaugušo;
- Bērni ir grūti ilgstoši klausīties stāstījumu, viņi ir jāiesaista ar rotaļas palīdzību vai kopēju sarunu;
- Bērni ļoti labprāt stāsta par savām grāmatām, dzīvnikiem, mājām, vecākiem. Ir svarīgi viņus nepārtraukt, bet uzklausi;
- Lielākā daļa 5 – 6 gadus vecu bērnu, kuri apmeklē bērnudārzu, jau labi pazīst burtus, atšķir skaņas, veido vārdus. Šīs prasmes un iemaņas var attīstīt un nostiprināt bibliotēkā, gan kopīgi skatoties un lasot grāmatas, stāstot, gan ar dažādu rotaļu palīdzību;
- Kopējam nodarbības ilgumam nevajadzētu pārsniegt 30 minūtes, jo bērniem ir grūti ilgstoši koncentrēties viena veida darbībai;
- Šajā vecumā svarīgi trenēt bērna tīšo uzmanību un tīšo uztveri, to var darīt arī, iesaistot nodarbībās bibliotēkā dažādas attīstošas spēles un rotaļas;
- Galvenais bērnudārza grupas bibliotēkas apmeklējuma mērķis ir ieinteresēt bērnus lasīt, kļūt par bibliotēkas lietotājiem. Vienī-

gais veids, kā to panākt, ir aicināt uz bibliotēku ģimeni, jo šajā vecumā bērni vieni bibliotēku vēl nevar apmeklēt.

- Tas, vai šāda ekskursija, nodarbība sasniedz savu mērķi, atkarīgs no vecāku ieinteresētības un attieksmes pret lasīšanu. Nevar cerēt, ka iespaidi, kas bērniem radušies šādā bibliotēkas apmeklējuma laikā, un informācija par bibliotēkas lietošanas kārtību mudinās viņus nākt uz bibliotēku tad, kad viņi to varēs darīt vieni paši.

Gan atmiņu, gan pirmā bibliotēkas apmeklējuma un bērnu zīmējumu analīze pierāda, ka bibliotēkas apmeklējumam jau agrā bērnībā ir liela nozīme bērnu lasīšanas interešu veidošanā. Tomēr gan bibliotēkai kā izziņu rosinošai videi, gan lasīšanas veicināšanas pasākumiem un programmām, gan bibliotekāru sagatavotībai jābūt atbilstošām bērnu attīstības īpatnībām katrā vecumposmā. Lai noskaidrotu, vai bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkls ir atbilstošs jebkura vecuma bērnu (arī pirmsskolas vecuma kopā ar vecākiem) bibliotekārajai apkalpošanai, kā tas vēsturiski veidojies, kādas ir tā attīstības tendences nākotnē, nepieciešams neliels ieskats bērnu bibliotekārās apkalpošanas attīstības vēsturē Latvijā, kas nevar pretendēt uz pilnīgu bērnu bibliotekārās apkalpošanas vēstures izklāstu. Pirmajā apakšnodaļā sniegts neliels ieskats skolu bibliotēku vēsturē, jo līdz 20. gadsimta pirmajai pusei tās bija vienīgās bibliotēkas, kurās tika piedāvāta literatūra bērniem.

4. IESKATS BĒRNU BIBLIOTEKĀRĀS APKALPOŠANAS ATTĪSTĪBĀ LATVIJĀ

4.1. Aizsākums – skolu bibliotēkas 18. un 19. gadsimtā

Līdz pirmās Latvijas brīvvalsts nodibināšanai bērnu bibliotekāro apkalpošanu veica tikai skolu bibliotēkas. Par bērnu bibliotekārās apkalpošanas pirmsākumiem Latvijā var uzskatīt laiku, kad sāka veidoties pirmās skolas – Reformācijas laikā 17. gadsimtā, taču par aktīvu skolu veidošanās laiku var uzskatīt 18. gadsimta pirmo pusi, kad, aktivizējoties kultūras dzīvei, grāmatizdevēju darbībai, tika radīti priekšnoteikumi bibliotēku attīstībai Latvijā.

Jaunu skolu dibināšana īpaši aktīvi notika pēc dzimtbūšanas atcelšanas. Skolu nodrošinājums ar grāmatām – galvenokārt tikai mācību – joprojām bija kritisks. 1819. gada skolu likuma 11. punktā bija noteikts, ka katram bērnam sava ABC un lasīšanas grāmata jānes līdz uz skolu (70). Plašākas ziņas par tā laika skolu nodrošinājumu ar grāmatām saglabājušās no 1810. gadā atklātās Drustu draudzes skolas. Protokolā par skolas atklāšanu ir arī ziņas par grāmatām: 1 grāmatu plaukts ar 4 nodaļām, 15 eks. Mīliha “Jauna skolas grāmata”, 1 eks. Harde-
ra “Lettisches Rechenbuch”, 1 eks. “Katechismus in Fragen und Antworten”, 11 eks. “Veselības grāmata” (68). Skolēnam, skolu beidzot, viņa lietotās mācību grāmatas parasti tikušas viņam atdāvinātas. Arī citās tā laika skolās Vidzemē un Kurzemē situācija ir līdzīga.

Tātad 18. gs. un vēl 19. gs. sākumā skolu grāmatu krājums bija paredzēts tikai mācību procesa nodrošināšanai, un tas tikai daļēji pildīja bibliotēkas funkcijas.

Pirmais skolas grāmatu krājums, kas sāk pildīt bibliotēkas funkcijas, ir 1828. gadā dibinātā Neretas skolas bibliotēka, ko ierīko šīs draudzes mācītājs J. Vāgners. Pārraugot savas draudzes locekļu māju grāmatu krājumus, viņš secināja, ka par vērtīgām tiek uzskatītas tikai galvenokārt reliģiska satura grāmatas (68). Šīs bibliotēkas grāmatu krājumu sastādīja laicīga satura literatūra. Lai to varētu

izmantot ne tikai skolēni, bet arī apkārtējie iedzīvotāji, Vāgners noteica, ka grāmatas var ņemt lasīšanai uz mājām, atstājot skolai nelielu maksu. Par šo naudu tika pirktas jaunas grāmatas un pielabotas bojātās.

Šo Neretas skolas bibliotēku varētu uzskatīt par pirmo publisko bibliotēku Latvijā.

Tikai 19. gadsimta otrajā pusē var runāt par mērķtiecīgu skolu bibliotēku pievēršanos arī bērnu ārpuskolas izglītošanas procesam. Katrā lauskolā bija izveidota bibliotēka. Šo procesu veicināja latviešu inteliģences veidošanās un grāmatniecības uzplaukums.

20. gadsimta sākumā latviešu presē sāk parādīties informācija par bērnu bibliotekāro apkalpošanu ārzemēs (62). Tas rosināja arī latviešu inteliģenci pievērsties šiem jautājumiem. Latviešu Skolotāju biedrības sapulcēs daudzkārt tika runāts par situāciju bērnu bibliotekārās apkalpošanas jomā. Tika ierosināts veidot bibliotēkas ar trim nodaļām:

- vispārizglītojošo;
- bērnu;
- pedagoģisko.

Taču šie centieni 19. gadsimta beigās savu praktisko realizāciju vēl nepiedzīvoja.

Secinājumi

Līdz 20. gadsimta sākumam bērnu bibliotekārā apkalpošana notika tikai skolu bibliotekās, kas līdz 19. gadsimta otrajai pusei pildīja tikai mācību procesa nodrošināšanas funkcijas. Par kultūrizglītojošo funkciju un brīvā laika saturīgas pavadīšanas funkciju var runāt tikai 19. gadsimta otrajā pusē, un tas saistīts ar latviešu inteliģences tautas izglītošanas centieniem. Arī pirmās ieceres par atsevišķu bērnu nodaļu veidošanu, kas radās, iepazīstoties ar bibliotekārās apkalpošanas pieredzi ārzemēs, savu praktisko realizāciju piedzīvo krietni vēlāk.

Šajā laikā bibliotēku krājumos vēl nav grāmatu pirmsskolas vecuma bērniem. Skolu bibliotēkas apkalpoja galvenokārt tikai savu skolu audzēkņus, sākotnēji nodrošinot tikai ar mācību procesam nepieciešamo literatūru. Tās bija atvērtas lietotājiem ļoti ierobežotu laiku.

4.2. Pirmās publisko bibliotēku bērnu nodaļas 20. gadsimta 20. – 40. gados

Pieaugot sabiedrības interesēm izglītības jomā, aizvien lielāka uzmanība tika pievērsta bibliotēkām kā iestādēm, kuras šo procesu palīdz nodrošināt. Doma par atsevišķu bērnu nodaļu izvedi pie publiskajām bibliotēkām pirmo reizi praksē tika realizēta Liepājas pilsētā.

1919. gadā Liepājas pilsētas valde uzticēja ievērojamajam latviešu bibliotekāram un bibliogrāfam Volemāram Caunem reorganizēt pilsētas publiskās bibliotēkas darbu. Viņš enerģiski ķērās pie šī uzdevuma, pārkārtojot bibliotēkas krājumu no hronoloģiskās kārtības uz sistemātisku un alfabētisku. Tika ievērojami pagarināts bibliotēkas darba laiks, kas līdz tam bijis tikai 1 stundu nedēļā. Atvērta arī bibliotēkas bērnu nodaļa, kas iegūst lielu piekrišanu. 1920. gadā iznākušajā krājumā “Atauga” Voldemārs Caune raksta:

Bibliotēka ietver vienu nelielu istabu pilsētas domes namā, ir atvērta katru darbdienu no 11 – 6 un izsniedz lasīšanai grāmatas par brīvu katram bērnam. Bibliotēkai jau ir 1297 sējumi, strādā divas bibliotekāres. Triju mēnešu laikā bibliotēka ieguvusi 1200 lasītājus (7, 46.lpp.).

Bieži vien visas grāmatas latviešu valodā ir izsniegtas, veidojas rindas. Ko visvairāk lasa Liepājas bērni savā jaunajā bērnu nodaļā? Pirmajā vietā ir latviešu rakstnieku darbi – Apsīšu Jēkaba, Jaunsudrabiņa, Skalbes, no krievu autoriem iecienītākie ir Mamins-Sibirjaks, Tolstojs, no ārzemju – Dikenss, brāļi Grimmi.

Kā lielu trūkumu Voldemārs Caune min to, ka bērniem nav savas lasītavas. Ne katram ir izdevība lasīt savās mājās. Bieži bibliotēkas mazo lasītāju var sastapt uz domes nama kāpnēm sēžam un lasām dabūto grāmatu (3, 47.).

Šajā rakstā Voldemārs Caune uzsver arī šādu bērnu nodaļu dibināšanas nepieciešamību, atsaucoties uz citu valstu pieredzi:

Citās kultūras zemēs, pat Krievijā, sen gadus darbojas īpašas bērnu un jaunības bibliotēkas, kurām ir savs patstāvīgs, no pieaugušo bibliotēkām neatkarīgs grāmatu sastāvs, pietiekoši liels, lai apmierinātu visas viņu lasītāju prasības. Šīm bibliotēkām ir savas atšķirtas telpas, kur bibli-

otēkas lietotājs var patīkami un lietderīgi pavadīt laiku, lasot grāmatas un mācoties (7, 46. lpp.).

Tālāk šajā pašā rakstā viņš aicina dibināt gan atsevišķas bērnu bibliotēkas, gan nodaļas pie pieaugušo bibliotēkām.

1923. gada augustā Rīgā notika pirmais Latvijas bibliotekāru kongress. Par bērnu bibliotēkām tajā runāja Voldemārs Caune:

Lasītāji jāpieradina pie bibliotēkas jau no bērnības, un jāgādā lasīšanai grāmatas, jo bērnu pirmie iespaidi atstāj neizdzēšamu iespaidu uz visu mūžu. Bērniem labas grāmatas grūti pieejamas:

- *to cenas stipri dārgākas par labu literatūru,*
- *pieaugušo bibliotēkās bērni netiek pielaisti, un bērnu bibliotēkas Latvijā ir tikai divas, un arī tad tikai kā nodaļas – Rīgā pie Valsts bibliotēkas (izveidota 1922. gadā) un Liepājā,*
- *skolu bibliotēkas ir atvērtas tikai ziemā, pa lielākai daļai tikai vienu reizi nedēļā un pieejamas vienīgi skolniekiem” (34, 164.lpp.).*

Voldemārs Caune savā runā aicināja dibināt moderni ierīkotas bērnu bibliotēkas. Kongress arī uzdeva Bibliotekāru biedrībai izstrādāt bērnu bibliotēku ierīcības plānu un griezties pie Kultūras fonda pēc pabalsta. Tomēr šos plānus realizēt neizdevās.

1924. gadā tika dibināta vēl viena bērnu nodaļa – pie 5. bibliotēkas Rīgā, Krāsotāju ielā 32. E. Kalniņš Latvijas bibliotekāru padomes gadagrāmatā, kas iznākusi Rīgā 1926. gadā, raksta par šo bibliotēku:

Tā kā lasītava ir kopēja gan bērniem, gan pieaugušajiem, “pasaku un stāstiņu stāstīšana, grāmatu pārrunāšana un citas sarunas ar mazajiem lasītājiem nācās sarīkot svētdienās.

Tiek runāts arī par nepieciešamību bērņus iepazīstināt ar “bibliotēkas iekārtām un grāmatu izstādīšanas kārtību” (34, 168.lpp.).

Līdzīgas bērnu nodaļas tika atvērtas arī pie Rīgas pilsētas 6., 7., un 9. bibliotēkas. Tām ierādītas speciālas telpas, krājums katalogizēts atsevišķi, ar bērniem strādāja īpaši apmācīts bibliotekārs.

Secinājumi

Pirmās bibliotēku nodaļas bērniem veidojās tikai 20. gadsimta 20. gados. Pati pirmā – Liepājas pilsēta bibliotēkas bērnu nodaļa, kuras izveidošanas iniciators bija bibliotekārs un bibliogrāfs Voldemārs Caune. Viņš, balstoties uz iepazīto bērnu bibliotekārās apkalpošanas struktūru ārzemēs, aicināja dibināt gan atsevišķas bērnu bibliotēkas, gan nodaļas pie pieaugušo bibliotēkām. Tika izveidota arī īpaša komisija šo uzdevumu veikšanai, bet visas ieceres īstenot neizdevās. Līdz Otrajam pasaules karam bērnu bibliotekārā apkalpošana tika organizēta tikai bērnu nodaļās pie pieaugušo bibliotēkām. Par pirmsskolas vecuma bērniem piemērotām grāmatām un viņu izdalīšanu kā atsevišķu lasītāju grupu šajā periodā vēl nevar tikt runāts. Bērnu nodaļu galvenie lietotāji bija skolas vecuma bērni, kuri jau prot lasīt.

4.3. Bērnu bibliotēku un nodaļu izveide padomju varas gados (1940 – 1990)

Otrā Pasaules kara gados daudzas bibliotēkas tika iznīcinātas, daudzas slēgtas. Trūkst ziņu par bērnu bibliotekārās apkalpošanas norisi šajā laikā.

Pēc Otrā pasaules kara, Latvijai zaudējot neatkarību un kļūstot par vienu no PSRS republikām, izveidojās blīvs bibliotēku tīkls. Tas tika veidots pēc Padomju Savienības parauga. Bērnu bibliotekārā apkalpošana tika organizēta pilnīgi atrauti no pieaugušo bibliotēkām. 1950. gadā Latvijā darbojās 10 šādas patstāvīgas bērnu bibliotēkas. To skaits strauji pieauga līdz 1955. gadam, sasniedzot jau 82. Rajonu centros veidojās ne tikai Rajonu centrālās pieaugušo bibliotēkas, bet arī Centrālās bērnu bibliotēkas. No pieaugušo bibliotēkām atsevišķas bērnu bibliotēkas veidojās arī mazpilsētās un ciematos.

Tā, piemēram, V. Lāča Latvijas Valsts bibliotēkas izdotajos “Latvijas PSR masu bibliotēku darba rādītājos” 1975. gadā minētas trīs veidu bērnu bibliotēkas:

- rajonu bērnu bibliotēkas;
- republikāniskās pakļautības bērnu bibliotēkas;

- rajona pakļautības pilsētu un pilsētciematu bērnu bibliotēkas.

Bibliotēkas (arī bērnu) kļuva par ietekmīgu jaunās paaudzes ideoloģiskās audzināšanas ieroci. Pārspīlēti liela uzmanība tika pievērsta sabiedriski politiskās literatūras komplektēšanai un propagandai.

Nozīmīgs laiks bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkla izveidē bija bērnu bibliotēku iekļaušana centralizētajās bibliotēku sistēmās 60. – 80. gados. Tā kā bērnu bibliotēku skaits pilsētās nebija liels, tika izvēlēts modelis – neveidot atsevišķu bērnu bibliotēku centralizēto sistēmu, bet iekļaut tās vienotā pieaugušo bibliotēku centralizētajā sistēmā.

60. – 80. gados attīstījās bērnu bibliotēku metodiskās vadības sistēma, kuru realizēja V. Lāča LPSR Valsts bibliotēkas Bērnu bibliotēku metodiskais centrs. Tas organizēja gan kvalifikācijas celšanas kursus, gan dažādu metodisko materiālu izdošanu. Šis darbs, kaut gan stipri ideoloģizēts, tomēr koordinēja un attīstīja bērnu bibliotekārās apkalpošanas sistēmu.

4.4. Mūsdienu situācija un attīstības perspektīvas

Atjaunojoties Latvijas neatkarībai, aktuāls kļuva jautājums par bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkla izveidi. Kas notiks ar bērnu bibliotekām – vai tās tiks apvienotas ar pieaugušo bibliotekām vai turpinās pastāvēt kā atsevišķas struktūrvienības? Arī bibliotēku speciālistu domas šajā jautājumā dalās, jo šīs atsevišķās bērnu bibliotēkas tiešām darbojas radoši un ieņem ievērojamu vietu bērnu kultūrā.

4.4.1. Bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkla struktūra pēc Latvijas neatkarības atgūšanas

Bērnu bibliotēku darbinieku vidū ir bažas par to, kāds būs bērnu bibliotēku liktenis. Bibliotekāru atmiņās vēl ir bibliotēku likvidēšanas un apvienošanas vilnis. Deviņdesmitajos gados daudzas bibliotēkas (arī bērnu) nācās steidzīgi pārvietot uz citām telpām, apvienot, pievienot vai pat likvidēt, jo līdzšinējām ēkām

atradās bijušie īpašnieki vai to mantinieki. Tā, piemēram, Rīgas pilsētā 1991. gadā privātīpašniekiem piederošās telpās atradās 16 bibliotēkas. Bija lielā steigā jāizlemj, kur bibliotēkas pārvietot. Šajā procesā visvairāk cieta bērnu bibliotēkas, daudzas tika vairāk vai mazāk veiksmīgi pievienotas publiskajām bibliotēkām, bet 5 tika slēgtas.

Ieskatam neliela tabula, kas atspoguļo bibliotēku skaita samazināšanās tendences (skat. 9. tabulu). Pirmajā ailē – visas publiskās bibliotēkas, otrajā – atsevišķās bērnu bibliotēkas.

Gads	Bibliotēku skaits	
	Kopumā	Bērnu
1975.	1093	110
1980.	1096	110
1985.	1069	110
1990.	1063	108
1995.	969	90
2001.	901	57
2002.	901	56

9. tabula. Publisko un bērnu bibliotēku skaitlisko izmaiņu dinamika (1975 – 2002)

Rīgas Centrālās bibliotēkas un tās filiālbibliotēku stratēģiskās attīstības plāns līdz 2020. gadam paredz Rīgā vispār nesaglabāt bērnu bibliotēkas (izņemot Sarkandaugavas bērnu bibliotēku un klubu), bet veidot 35 mikrorajonu tautas bibliotēkas ar lielām bērnu nodaļām. Pozitīvs piemērs šādai bērnu nodaļai ir Rīgas Centrālās bibliotēkas Bērnu nodaļa, kura atrodas piemērotās telpās, ir pietiekami plaša, labi aprīkota, lai tajā varētu uzturēties dažāda vecuma bērni un jaunieši.

Bērnu bibliotekārajai apkalpošanai lielu uzmanību pievērsusi Latvijas Bibliotekāru biedrība, vēloties radīt lielāku sabiedrības atbalstu un ieinteresētību šo aktuālo jautājumu risināšanā. Jau 1996. gadā Latvijas Bibliotekāru biedrības konferencē tiek pieņemta rezolūcija par prioritāti bibliotēku darbā ar bērniem. 2001. gada 1. februārī notiek bērnu bibliotekārajai apkalpošanai veltīta Latvijas Bibliotekāru biedrības konference, kura nāk klajā ar bērnu bibliotekārā darba valstiskas atbalstīšanas iniciatīvu. Un šāds atbalsts valstiskā līmenī bērnu bibliotekārajai apkalpošanai tiešām ir nepieciešams.

Latvijā nav izstrādāta vienota bērnu bibliotekārās apkalpošanas stratēģija, kurā būtu definētas mērķgrupas un galveni uzdevumi. Par vadošu dokumentu varētu tikt uzskatīts latviski tulkotās IFLA Vadlīnijas darbam ar jaunatni, bet šajā dokumentā runāts tikai par skolas vecuma bērniem un jauniešiem.

Ja aplūkojam šo situāciju no šī pētījuma ietvaros skatītās bērnu vecumposma apkalpošanas nodrošināšanas viedokļa, tad līdzšinējā bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīklā, kur galveno vietu ieņem atsevišķās bērnu bibliotēkas, šī lietotāju grupa – pirmsskolas vecuma bērni un viņu vecāki – nav prioritāra grupa. Bērnu bibliotēku darbība galvenokārt tiek orientēta uz skolas vecuma bērnu bibliotekāro apkalpošanu, pirmsskolas vecuma bērnus uzskatot tikai par potenciālajiem bibliotēkas lietotājiem nākotnē, kad viņi sasniegs skolas vecumu.

Lai noskaidrotu, cik pirmsskolas vecuma bērnu ir reģistrēti par bibliotēku lietotājiem, nācās meklēt šādus datus bibliotēku darba pārskatos, jo bibliotēku darba statistiskie rādītāji šādu lietotāju grupu skaitlisko analīzi neietver. Pētījuma gaitā tika izskatīti 32 bibliotēku darba pārskati (galvenokārt atsevišķo bērnu bibliotēku). Visi pārskati tikuši rakstīti pēc aptuveni līdzīgas shēmas. Veikt lasītāju grupu analīzi nav obligāts nosacījums, bet daļa bibliotēku (19) to veikušas. Tikai piecas bibliotēkas lasītāju sastāva analīzē ietvērušas pirmsskolas vecuma bērnus (skat. 10. tabulu). Šīs lasītāju grupas skaitliskais sastāvs svārstās robežās no viena līdz četriem procentiem – tātad ļoti neliels. Pārējās bibliotēkas analīzi sāk ar skolas vecuma bērniem. No tā var secināt, ka pirmsskolas vecuma bērni tur vai nu vispār netiek reģistrēti kā bibliotēku lietotāji, vai arī viņu ir tik maz, ka viņus nav vērts kā lietotāju grupu iekļaut analīzē.

Bibliotēka	Kopējais lasītāju skaits	Pirmsskolas vecuma bērni	Procentos no kopskaita
Aizkraukles pilsētas bērnu bibliotēka	1520	54	4%
Cēsu bērnu bibliotēka	2731	34	1%
Jelgavas pilsēta bērnu bibliotēka "Zinītis"	1240	39	3%
Limbažu bērnu bibliotēka	1223	51	4%
Gulbenes bērnu bibliotēka	869	23	2%

10. tabula. Pirmsskolas vecuma bērnu – lasītāju skaits bērnu bibliotēkās (pēc 2002. gada bibliotēku darba pārskatiem)

Lai noskaidrotu, kā notiek darbs bibliotēkās ar šo lietotāju grupu, ar kontentanalīzes palīdzību tika analizēti iepriekšminētie 32 bibliotēku 2002. gada darba pārskati. Kā meklējamās kategorijas tika izdalītas:

- pirmsskolas vecuma bērni;
- bērnudārzi un pirmsskolas izglītības iestādes;
- ģimeni apzīmējoši vārdi (vecāki, ģimene, māmiņas, vecmāmiņas).

Lasot tekstus, tika skaitīts, cik reižu kura kategorija tikusi lietota un kādā kontekstā. Tas, kaut formalizētiem līdzekļiem, bet tomēr ļauj izdarīt secinājumus par šī pētījuma ietvaros skatītās bibliotēku lietotāju grupas prioritāti.

Pirmsskolas vecuma bērni

Pavisam bibliotēku darba pārskatos pieminēti 35 reizes. Visvairāk – 15 reizes, analizējot bibliotēku lietotāju grupas. Piecas bibliotēkas iekļauj šo grupu skaitliskajā analīzē, pārējās tikai piebilst, ka lasa arī pirmsskolas vecuma bērni un viņu vecāki.

Ir bibliotēkas, kuras aplūko šo grupu kā vienu no prioritārajām, piemēram, Limbažu pilsētas bērnu bibliotēka. Balvu bērnu bibliotēkas atskaitē teikts, ka pirmsskolas vecuma bērnu – bibliotēkas lietotāju skaits pēdējā gadā pieaudzis (skaitlisku rādītāju gan nav).

9 reizes šī lietotāju grupa minēta, analizējot iepriekšējā gada bērnu vērtējumā populārākos izdevumus, parasti nosaucot katrā vecuma grupā vispieprasītākos. Šeit tiek nosauktas pārsvarā bilžu grāmatas pirmsskolas un jaunākā skolas vecuma bērniem, piemēram, “Lauku pelēns pilsētā”, Šove E. “Melnais jēriņš”, arī dažas grāmatas – rotaļlietas, galvenokārt no “Zvaigznes ABC” sērijas grāmatām ar stāvbildēm no Nacionālās ģeogrāfijas sērijas (Dzīvnieku dižošanās), kuras gan, spriežot pēc teksta sarežģītības pakāpes, adresētas jaunākā skolas vecuma bērniem. Kā populāras pirmsskolas vecuma bērnu vidū tiek nosauktas “Disneja bilžu grāmatas”, galvenokārt izdevniecības “Egmont Latvija” produkcija, uzsverot to košās ilustrācijas, bet ne vienmēr augstvērtīgo saturu.

7 reizes šī lietotāju grupa minēta sadaļā par lasīšanas veicināšanas pasākumiem, divas bibliotēkas (Ogres rajona Lauberes pagasta bibliotēka un Mazsalacas pilsētas bibliotēka) darba pārskatos raksta par īpaši izstrādātām programmām pirmsskolas vecuma bērniem kopā ar vecākiem.

Pa divām reizēm “pirmsskolas vecuma bērni” minēti tālākizglītas vērtējumā un, analizējot krājuma komplektēšanu.

Pēc šādas skaitliskas analīzes var secināt, ka, salīdzinot ar visām citām lietotāju grupām, pirmsskolas vecuma bērni ir maz pieminēti bibliotēku darba pārskatos. Tas varētu liecināt, ka šī grupa nav prioritāra. Tikai atsevišķās bibliotēkās tā minēta kā viena no interešu grupām.

Bērnudārzi un pirmsskolas izglītības iestādes

No trim izdalītajām kategorijām šī ir bibliotēku darba pārskatos visbiežāk pieminētā – 55 reizes. Visvairāk – kā bibliotēku sadarbības partneri – 30 reizes. Otrā pārstāvētākā pozīcija – lasīšanas veicināšanas pasākumi – 22 reizes. Pa vienai reizei bērnudārzi un pirmsskolas izglītības iestādes minētas sadaļās “Uzziņu darbs” un “Interešu grupas”. Šādi analīzes rezultāti liecina, ka bērnudārzi un citas

pirmsskolas izglītības iestādes ir vieni no tradicionālajiem bibliotēku sadarbības partneriem, kopīgi organizējot ekskursijas uz bibliotēku, tematiskas pēcpusdienas.

Ģimeni apzīmējoši vārdi (vecāki, ģimene, māmiņas, vecmāmiņas).

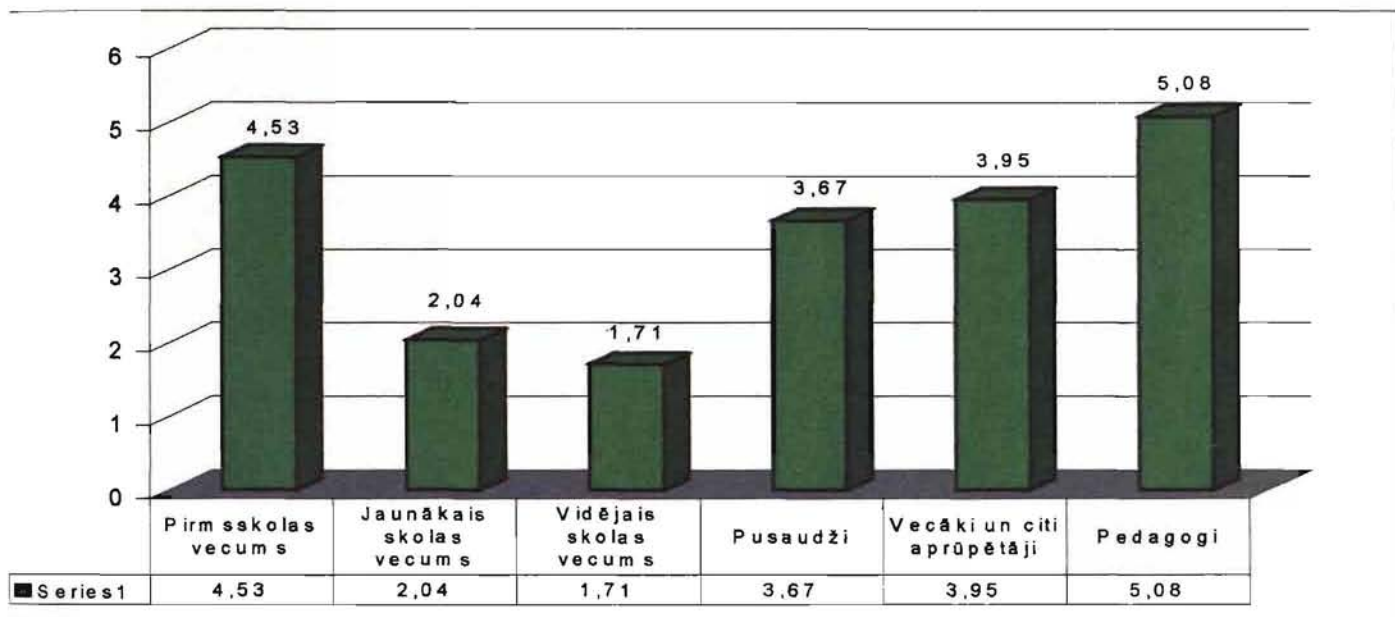
Šī grupa no visām trim bibliotēku darba pārskatos minēta vismazāk – tikai 7 reizes, raksturojot lietotāju grupas (4) (*bibliotēkas pakalpojumus arvien vairāk izmanto pirmsskolas iestāžu audzinātāji, bērnu vecāki*) un sadarbību ar vecākiem, aicinot viņus kopā ar bērniem nākt uz bibliotēku.

Šie rezultāti liecina par to, ka bibliotēkas galvenie sadarbības partneri ir pirmsskolas izglītības iestādes. Sadarbība ar ģimenēm ir ļoti vāji attīstīta. Ar to nodarbojas tikai atsevišķas bibliotēkas.

Par šādu tendenci liecina arī bibliotekāru aptaujas rezultāti. Atbildot uz pirmo anketas jautājumu, respondenti tika lūgti sarindot pēc nozīmīguma, ar numuru 1 apzīmējot nozīmīgāko, kādu prioritātes pakāpi viņi piešķir katrai no sešām bibliotēkas lietotāju grupām. Rezultāti tika grupēti pēc ranžēšanā iegūto vietu vidējās aritmētiskās vērtības. Ar mazāko vidējo aritmētisko vērtību apzīmētā grupa ir visvairāk pārstāvētā – prioritārā.

16. diagrammā redzams, ka viszemāko aritmētisko vērtību ranžēšanā (1,71) ieguvusi vidējā skolas vecuma grupa. Tātad tā tikusi atzīta par prioritātes ziņā galveno. Šī grupa kā prioritārā pārsvarā tika minēta visu bibliotēku veidu – gan bērnu bibliotēku, gan publisko bibliotēku bērnu nodaļu, gan pagastu bibliotēku – grupās.

Prioritātes ziņā nākamo pozīciju ar nedaudz augstāku vidējo aritmētisko vērtību (2,04) ieņem jaunākais skolas vecums. Tālāk seko pusaudži ar vidējo aritmētisko vērtējumu – 3,76, tad bērnu vecāki – 3,95, tikai tad seko pirmsskolas vecuma bērni – vidējā aritmētiskā ranžēšanas vērtība ir 4,53. Pozīciju aiz viņiem

16. diagramma. Lietotāju grupas pēc tām piešķirtās vērtējuma prioritātes aritmētiskā vidējā

ieņem tikai pedagogi – vidējā aritmētiskā ranžēšanas vērtība ir 5,08. Šī jautājuma atbilžu rezultātu analīze liecina, ka pirmsskolas vecuma bērni bibliotēkās, kas nodarbojas ar bērnu bibliotekāro apkalpošanu, prioritātes ziņā atrodas priekšpēdējā pozīcijā.

Salīdzinot šos rezultātus, piemēram, ar Lielbritānijā veiktā plaša apjoma pētījuma “Vieta bērniem” (*A Place for Children*), ko laikā no 1996. gada līdz 1998. gadam veica Britu Bibliotēku pētniecības un inovācijas centrs, rezultātiem, redzams, ka tur prioritāro bērnu bibliotēku lietotāju sadalījums bibliotēku darbinieku un speciālistu vērtējumā ir pavisam citāds. Dažos valsts reģionos par prioritāro grupu vai vienu no prioritārajām grupām tika uzskatīti pirmsskolas vecuma bērni, jo šajā laikā veidojas bērnu priekšstatu sistēma, lasīšanas iemaņas (81, 47. lpp.).

1997. gadā Londonā izdotajās Bibliotēku asociācijas vadlīnijās publisko bibliotēku pakalpojumiem “Bērni un jaunieši” (*Children and Young People*) par prioritārajām bērnu bibliotekārajā apkalpošanā tiek uzskatītas divas grupas. Pirmā

no tām ir bērni, kuri jaunāki par pieciem gadiem (protams, kopā ar vecākiem vai aprūpētājiem, paredzot bērnu bibliotēkā pakalpojumus arī šai grupai), lai:

- popularizētu grāmatu un stāstu lomu radošās fantāzijas, valodas, rakstpratības un emocionālajā attīstībā;
- realizētu iespēju apkalpot divas auditorijas – bērnus un viņu aprūpētājus;
- novērstu daudzu mazu bērnu vecāku/aprūpētāju izolāciju, piedāvājot viņiem atbilstošus bibliotēkas pakalpojumus (87, 18. lpp.).

Otra prioritārā lasītāju grupa ir pusaudži, kuriem arī vēlams pievērst īpašu uzmanību, lai uzturētu lasīšanas intereses, veicinātu lasīšanu mūža garumā.

Secinājumi

Līdzšinējā demogrāfiskās situācijas, ģimeņu aptaujas rezultātu, bibliotēkaru aptaujā iegūto datu un citu valstu pieredzes analīze liecina, ka iespējas, ko bibliotēka, attīstot un pilnveidojot savus pakalpojumus, var sniegt ģimenēm, kurās aug bērni, Latvijā vēl netiek pietiekami izmantotas. Viens no ceļiem, kā panākt uzlabojumu šajā jomā – mērķtiecīga bērnu bibliotēkārās apkalpošanas darbības koordinēšana, stratēģisko virzienu izstrādāšana. Viens no šādiem stratēģiskajiem virzieniem varētu būt uz ģimeni orientēta bibliotēkārās apkalpošanas politika.

4.4.2. Uz ģimeni orientētas bibliotēkas modelis

4.4.2.1. Angļu un amerikāņu bibliotēkzinātnieku skatījumā

Analizējot pirmsskolas vecuma bērnus un viņu vecākus kā bibliotēku lietotāju grupu, bieži tiek runāts par ģimenes bibliotēkas koncepciju vai uz ģimeni orientētu bibliotēku. Lai bibliotēku varētu apmeklēt arī pirmsskolas vecuma bērni, vispirms jārada interese un informētība par bibliotēku viņu vecākos vai citos aprūpētājos, iesaistot viņus bibliotēku veidotajās programmās un lasīšanas veicināšanas pasākumos. Ir svarīgi radīt vecākos priekšstatu par bibliotēku kā nozīmīgu informacionālu atbalstu viņu bērnu audzināšanā. Bibliotēka var būt ļoti svarīga sastāvdaļa ģimenes atbalsta programmās. Uz ģimeni orientētas bibliotēkas koncepcijas pamatā ir atziņa, ka ģimenes ir bērnu galvenās audzinātājas un izglītotā-

jas pirmsskolas vecumā. Tā kā vecāki un citi aprūpētāji apmeklē bibliotēku kopā ar pirmsskolas vecuma bērniem, bibliotēkām ir iespējams, pateicoties šiem pakalpojumiem, integrēt savā darbībā uz ģimeni orientētu pieeju.

Bibliotēkām jāpārzina un jācenšas apmierināt ģimeņu vajadzības pēc informācijas, izglītības un izklaides.

Amerikas Bibliotēku asociācijas (*ALA – American Library Association*) 1998. gadā izdotajā grāmatā “Mācību vide maziem bērniem” (*Learning Environments for Young Children*) tiek uzskaitīti šādi pieci galvenie uz ģimeni orientētas bibliotēkas koncepcijas pamatprincipi:

- ģimene ir galvenā bērna audzinātāja un izglītotāja pirmsskolas vecumā;
- jāveicina bibliotēku tieša sadarbība ar bērnu vecākiem un citiem aprūpētājiem;
- bibliotēku darbībā jāietver uz bērnu attīstības izpratni balstītas bibliotēku programmas zīdaiņiem, maziem bērniem, pirmsskolas vecuma bērniem un viņu vecākiem;
- jāveicina ģimeņu kontaktēšanās un savstarpējs atbalsts;
- jānodrošina, lai bibliotēku pakalpojumi būtu ģimeņu vajadzībām atbilstoši un pieejami (94, 11. lpp.).

Tiek uzsvērta arī vecāku kā bibliotēkas tiešo sadarbības partneru loma, iesaistoties bibliotēku padomēs, komitejās, piedaloties bibliotēku stratēģijas, pakalpojumu programmu, nepieciešamā finansējuma tiešā plānošanā.

Vecāki, kuri piedalās šādās ģimeņu programmās, ir labi bibliotēku pakalpojumu un piedāvāto iespēju reklamētāji saviem draugiem, kaimiņiem.

ASV par šādu bibliotēku pievēršanos ģimeņu vajadzību izpētei un apmierināšanai var runāt kopš 1970. gada, kad notika Baltā Nama konference, kurā tika runāts par ģimeni un bērnu audzināšanu tehnoloģiskajā sabiedrībā, par aktuālu ģimeņu atbalsta programmu nepieciešamību. Tika konstatēts, ka ģimenēm trūkst informācijas par bērnu audzināšanas jautājumiem. Liela loma jaunveidojamajās ģimeņu atbalsta programmās tika ierādīta bibliotēkai – gan kā ģimeņu nodrošinātājai ar informāciju, gan kā bērnu lasītprasmes, izziņas interešu un radošas attieksmes veicinātājai (91).

4.4.2.2. Mūsdienu Latvijas situācijā (bibliotēku darbinieku un speciālistu viedokļu analīze)

Par ģimenes bibliotēku vai uz ģimeni orientētu bibliotēku Latvijā patlaban tiek runāts galvenokārt saistībā ar bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkla pārkārtošanas jautājumiem. Deviņdesmito gadu vidū ar šo – ģimenes bibliotēkas modeli – tika pamatota daudzu bērnu bibliotēku pievienošana pieaugušo bibliotēkām. Bija pat mēģinājums ar Ministru kabineta lēmumu šo problēmu atrisināt uzreiz, mehāniski pārveidojot bērnu bibliotēkas par tautas bibliotēku bērnu nodaļām.

Arī Rīgas Centrālās bibliotēkas perspektīvais plāns paredz veidot šādas uz ģimeni orientētas bibliotēkas (pavisam 36) katrā no pilsētas mikrorajoniem, iekļaujot tajās patlaban vēl atsevišķās bērnu bibliotēkas (kā patstāvīgu atstājot tikai Sarkandaugavas bērnu bibliotēku un klubu). Šis process ir ļoti sarežģīts, jo ģimenes bibliotēkas modelis prasa jaunu bibliotekārās apkalpošanas kvalitāti. Tas nevar tikt īstenots taupības nolūkos, bērnu nodaļas vienkārši pievienojot kādai jau eksistējošai bibliotēkai, kā tas bieži praksē notiek. Ir jādomā par visu lietotāju grupu vienlīdz labu apkalpošanas līmeni.

Latvijā veidojas arī citi bibliotēku modeļi, kuri ietver sevī bērnu bibliotekāro apkalpošanu, piemēram, Valmieras integrētā bibliotēka, kur vienā ēkā atradīsies gan Vidzemes augstskolas bibliotēka, gan pilsētas publiskā bibliotēka, gan bērnu nodaļa. Veidojot šādu komplicētu apvienotās bibliotēkas modeli, ļoti svarīgi ir iekārtot bibliotēku tā, lai tā vienlīdz labi atbilstu visu lietotāju grupu interesēm.

Bibliotēku apvienošanas process ir ļoti rūpīgi jāpārdomā. Tas nevar būt tikai kārtējais pasākums, lai ietaupītu līdzekļus telpu īrei un personāla algām. Nepieciešams arī izvērtēt, kāds bērnu bibliotekārās apkalpošanas modelis ir vispieņemotākais Latvijas apstākļos, izstrādāt uz ģimeni orientētas bibliotēkas koncepciju. Līdz šim par to Latvijas bibliotekārajos izdevumos ir maz rakstīts. Šī pētījuma ietvaros, lai noskaidrotu pašu bērnu bibliotēku, pagastu bibliotēku un tautas bibliotēku bibliotekāru viedokli par to, kas ir ģimenes bibliotēka vai uz ģimeni orientēta bibliotēka un kāda tā varētu būt Latvijas apstākļos, tika veikta bibliotekāru aptauja. Pavisam tika izplatītas 103 anketas (skat. 6. pielikumu), atpakaļ saņemtas 89. Šāds samērā neliels respondentu skaits tika izvēlēts tāpēc, ka anketā ietvertie divi atvērta tipa jautājumi:

- Lūdzu, izskaidrojiet, kā Jūs izprotat jēdzienu “ģimenes bibliotēka” vai “uz ģimeni orientēta bibliotēka”!
- Vai tautas bibliotēkas Latvijā var saukt par “ģimenes bibliotēkām”?

prasa izvērstas atbildes, kas lielāku anketu daudzumu padarītu grūti pārskatāmu un apstrādājamu ar kontentanalīzes metodi. Šajā gadījumā tika izmantota daļēji formalizētā tekstu analīze, daļu no pazīmēm aprakstot, daļu kvantificējot, uzskatāmībai izmantojot citātus no respondentu atbildēm.

Pārsvarā katras atbildes sākumā respondenti centušies noformulēt, kas ir ģimenes bibliotēka, nosaucot tās raksturīgākās pazīmes. Visvairāk anketās pirmā pieminētā pazīme ir:

•Šādā bibliotēkā jebkurš ģimenes loceklis var atrast sev piemērotu literatūru (57 anketās), piemēram:

Ģimenes bibliotēkā piemērotu literatūru var atrast visu vecumu cilvēki.

Manuprāt, tā ir bibliotēka, kurā visi ģimenes locekļi var iegūt sev nepieciešamo lasāmvielu.

Bibliotēka, kurā ir ļoti plašs un daudzpusīgs grāmatu klāsts, kas apmierina kā vecākus, tā bērnus.

Manuprāt, ģimenes bibliotēka ir nākotnes bibliotēka. Šajā bibliotēkā nepieciešamās grāmatas un nodarbošanos varētu atrast gan bērni un pusaudži, gan pieaugušie.

Jēdziens “ģimenes bibliotēka” manā izpratnē ir bibliotēka, kurā sev vajadzīgo literatūru atradīs visi ģimenes locekļi – māmiņa, tētis un viņu bērni.

Ja anketās minēta tikai viena ģimenes bibliotēkas pazīme, tad visbiežāk tiek nosaukta tieši šī – universāls, katram ģimenes loceklim piemērots krājums.

- **Ģimenes bibliotēku var apmeklēt kopā visi ģimenes locekļi.**

Šī pazīme vairumā gadījumu tiek minēta kā otrā, daudzās atbildēs uzsverot ģimenes kopības stiprināšanu:

Atnākot kopā uz bibliotēku, kamēr sev vajadzīgo meklē vecāki, arī bērns interesanti pavada savu laiku. Tā tikai nostiprināsies ģimenes kopība un bērnos radīsies lasītprieks.

Ģimenes bibliotēkas tuvinātu ģimenes locekļus. Kopīgi bibliotēkas apmeklējumi, pārrunas, izvēloties un vēlāk kopīgi izlasot literatūru, stiprinātu ne visai ciešās ģimenes saites.

Ir atbildes, kurās šāda kopīga bibliotēkas apmeklēšana ir nosaukta kā vēlama, bet izteiktas šaubas par tās iespējamību, jo daudzās ģimenēs ir grūti atrast kopīgu laiku šādiem bibliotēkas apmeklējumiem, arī intereses ģimenes locekļiem ir dažādas, piemēram:

Nebūtu slikti, ja visa ģimene kopīgi varētu apmeklēt bibliotēku, bet mūsu sociālajos un ekonomiskajos apstākļos tas nav iespējams, ņemot vērā lielo noslogotību. Tādu kopīgu brīvu brīžu visiem vienlaicīgi nav.

Tikai 7 respondentu atbildēs tika uzsvērts, ka bibliotēkas apmeklēšana kopā ar vecākiem jau agrā bērnībā veicinās bērnu interesi par lasīšanu, un viņi, visticamāk, apmeklēs bibliotēku visā mūža garumā.

Es domāju, ka šāda jauna veida tautas bibliotēka – ģimenes bibliotēka – vissvarīgākā būs ģimenēm ar maziem bērniem. Šīs ģimenes attiecībā uz bibliotekārajiem pakalpojumiem pašlaik pat var teikt, ka ir izolētas. Ne bērnu bibliotēku telpas, ne fondi nav piemēroti vecākiem ar bērniem, piemēram, līdz trīs gadu vecumam. Viņus bieži palūdz netraucēt citus un bibliotēku vienkārši atstāt. Bet tieši šajā vecumā bērņā veidojas viņa vērtību sistēma. Viņam ir svarīgi apgūt daudz ko jaunu.

Pārsvārā tomēr maziem bērniem tiek piedāvāta tikai droša pieskatīšana un interesanta laika pavadīšana, lai viņi netraucētu pieaugušajiem izvēlēties literatūru. Mazāk pieminēti atbildēs bija lasīšanas veicināšanas pasākumi pirmskolas vecuma bērniem kopā ar vecākiem (tikai 4 respondenti). Piemēram,

Būtu jāveido pasākumi, kuros varētu iesaistīt visu ģimeni, ne tikai bērnu vai pieaugušo.

Šādai bibliotēkai jābūt orientētai uz kopēju pasākumu organizēšanu vecākiem un bērniem.

- **Ģimenes bibliotēkā ir nepieciešamas piemērotas telpas visu vecumu lietotājiem, arī vismazākajiem.**

Piemērotu telpu jautājums ir respondentu atbildēs visbiežāk pieminētais (64 anketās), piemēram,

Lai veidotos šādas bibliotēkas, noteikti nepieciešamas arī piemērotas telpas visu lasītāju vajadzībām:

bērniem sava rotaļu istaba;

pusaudžu interesēm piemērota telpa;

kafejnīca.

Utopiskā koncepcija – spēļu istaba mazajiem, kafejnīca, jauniešu telpa un klusā lasītava. Bibliotēka, uz kuru nāk visi kopā, bet viens otru netraucē.

Bibliotēkā būtu mazajiem rotaļu telpa, kur viņus pieskatītu kāds pasaku varonis, 6 – 10 gadus veciem – pasaku istaba, 11 – 15 gadus veciem – vizinīšu istaba, 16 – 20 gadus veciem – sapņu istaba. Būtu telpa arī vecvecākiem.

...lai, tajā ieejot, uzreiz būtu jūtams, ka esi kā mājās, kā lielā ģimenes viesistabā, kur katram tās loceklim atvēlēts savs stūrītis, un viņi viens otram netraucē, bet ir pieejami, kad nepieciešams.

- **Ģimenes bibliotēka būtu arī ģimenes kultūras un atpūtas centrs, kurā notiek dažādi pasākumi (37 respondentu atbildēs):**

...ikviens varētu saturīgi pavadīt arī savu brīvo laiku – tiekoties ar interesantiem cilvēkiem, piedaloties dažādu interešu klubu darbā.

Ģimenes bibliotēka noteikti būtu arī ģimenes kultūras centrs, kas piedāvā interesantu pasākumu klāstu visiem ģimenes locekļiem.

- **Prasība pēc daudzpusīgi izglītota personāla šādās bibliotēkās (7 respondentu atbildēs), piemēram:**

Ļoti svarīgs būs bibliotēku kadru jautājums. Katram šādā bibliotēkā strādājošajam būs nepieciešamas ļoti plašas zināšanas – nevarēs taču teikt, ka tas nav manā kompetencē, ejiet pie cita darbinieka.

- **Piemērots bibliotēkas darba laiks** (6 respondentu atbildēs).

Gandrīz visu respondentu atbildēs (izņemot 8) tika tieši vai netieši izteikts pozitīvs vērtējums iespējamai ģimenes bibliotēkai, bet bieži vien kopā ar neticību, ka tādas vispār tuvākajā laikā Latvijā iespējams izveidot. Piemēram:

Žēl, bet man šķiet, ka mūsu bibliotēkas tādas nav. Bet, ja tomēr kāda ir, tad es tajā neesmu bijusi.

12 respondenti (tie visi ir pagastu bibliotēku darbinieki) savās atbildēs apgalvo, ka bibliotēkas, kurās viņi strādā, jau veic ģimenes bibliotēkas funkcijas, jo tās apmeklē visu vecumu lasītāji, krājums ir universāls. Protams, bieži minēts piemērotu telpu trūkums.

Tomēr:

mūsu bibliotēkas tādas vēl nav, bet ir ceļā uz to.

Secinājumi

Bērnu bibliotekārās apkalpošanas pirmsākumi Latvijā meklējami skolu un to bibliotēku attīstībā 18. un 19. gadsimtā. Šīs skolu bibliotēkas bija paredzētas tikai galvenokārt mācību procesa nodrošināšanai un komplektēja tikai mācību grāmatas. Tikai 19. gadsimta sākumā un vidū to funkcijas paplašinājās.

Pirmās publisko bibliotēku bērnu nodaļas Latvijā radās tikai pagājušā gadsimta divdesmitajos gados, kad 1919. gadā pie Liepājas pilsētas bibliotēkas tika izveidota pirmā bērnu nodaļa. Lielu ieguldījumu bērnu bibliotekārās apkalpošanas attīstībā Latvijā deva izcilais bibliotēkzinātnieks un praktiķis Voldemārs Caune, kurš gan savās publikācijās, gan Latvijas bibliotekāru kongresā aicināja lielāku vērību veltīt bērnu bibliotekārajai apkalpošanai, veidojot jaunas bērnu bibliotēkas un bērnu nodaļas pie publiskajām bibliotēkām.

Pēc Otrā pasaules kara, Latvijai zaudējot neatkarību, pēc PSRS parauga tika izveidots blīvs bibliotēku tīkls. Bērnu bibliotekārā apkalpošana tika organizēta pilnīgi atrauti, veidojot atsevišķas bērnu bibliotēkas.

Bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkla modelis, kāds tas vēsturiski veidojies Latvijā, nenodrošina visu lietotāju grupu bibliotekāro apkalpošanu, kā to nosaka Bibliotēku likums. Nozīmīga lietotāju grupa – pirmsskolas vecuma bērni un viņu vecāki – šāda sadalīta bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkla apstākļos (atsevišķas bērnu bibliotēkas un bērnu nodaļas pie tautas bibliotēkām) paliek ārpus bibliotēku apkalpošanas zonas. Atsevišķās bērnu bibliotēkas orientē savu darbību galvenokārt uz skolas vecuma bērniem, nodrošinot mācību procesu skolā, daļēji dublējot skolu bibliotēku funkcijas, bet tautas bibliotēkas, kurās nav bērnu nodaļu, galvenokārt komplektē krājumu pieaugušajiem. Pirmsskolas vecuma bērni un viņu vecāki nav bibliotekārās apkalpošanas mērķauditorija.

Patlaban aktuāls ir jautājums par bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkla sakārtošanu, taču šis process ir nopietni jāpārdomā. Nav pieļaujama mehāniska bērnu bibliotēku pievienošana jau esošajām tautas bibliotēkām. Tas bieži vien saistīts ar nepieciešamību ļoti ātrā laikā atbrīvot telpas. Jādomā par jaunu bibliotēku ēku celšanu, lai nodrošinātu pilnvērtīgu bibliotekāro apkalpošanu visu vecumu bibliotēku lietotājiem.

Nepieciešams strādāt arī pie bērnu bibliotekārās apkalpošanas stratēģijas izstrādāšanas, skaidri noformulējot tās mērķus, uzdevumus, mērķgrupas, krājuma komplektēšanas politiku. Viens no šādas stratēģijas elementiem varētu būt uz ģimeni orientētas bibliotēkas koncepcijas izstrādāšana.

Ģimenes bibliotēkas koncepcija angļu un amerikāņu bibliotēkzinātnieku skatījumā un Latvijas bibliotēku darbinieku viedokļi par to, kas ir “ģimenes bibliotēka”, daudzos aspektos ir līdzīgi, bet ir arī būtiskas atšķirības. Angļu un amerikāņu speciālisti vairāk uzsver bibliotēkas lomu bērnu izglītošanā, izziņas interešu rosināšanā, socializācijas procesā. Mūsu bibliotēku darbinieki vairāk akcentē, ka bērniem jāatrod interesantas nodarbes, lai viņi netraucētu vecākiem izvēlēties grāmatas, mazāk uzsverot, ka arī paši bērni var būt pilntiesīgi bibliotēkas lietotāji, ka šāda agrā lasīšanas un bibliotēkas apmeklēšanas pieredze ir ļoti nozīmīga personības veidošanās procesā. Lai tas tā varētu notikt, bibliotēka jāveido kā radoša, attīstoša vide arī pirmsskolas vecuma bērnu izziņas interešu veidošanai, jārada atbilstošas lasīšanas veicināšanas programmas un pasākumi. Gan šo programmu veidošanā gan realizēšanā jāiesaista arī pašas ģimenes.

5. BIBLIOTĒKA – RADOŠA UN ATTĪSTOŠA VIDE PIRMSSKOLAS VECUMA BĒRNIEM

5.1. Aktīvas, radošas vides veidošanas nepieciešamība darbam ar pirmsskolas vecuma bērniem

Lai iepazītos un apgūtu apkārtējās pasaules garīgās un materiālās vērtības, bērns nonāk attīstības sociālajā situācijā. Šo terminu ieviesis krievu psihologs Ļ. Vigotskis. Šo sociālo situāciju, kurā noris bērna psihiskā attīstība, raksturo trīs savstarpēji saistīti elementi – makrovide, mikrovide, indivīds. Makrovide – tā ir sabiedrība ar tajā pastāvošajām sabiedriskajām un materiālajām attiecībām, mikrovide ir tā sabiedrības un sabiedrisko attiecību daļa, ar kuru ik dienas mijiedarbojas indivīds.

No makrovides un mikrovides bērns saņem savai psihiskajai attīstībai nepieciešamo sociālo informāciju, bet paša bērna darbība ir vērsta uz šīs informācijas iekšējo apguvi.

Svarīgi, lai vide, kurā darbojas bērns, būtu orientēta uz bērna iekšējās pozīcijas aktivizēšanu, nevis saistīta ar aizliegumiem, sastingusi. D. Lieģeniece min bērna vajadzības, kas jārespektē, veidojot vidi bērna darbībai

- vajadzība pēc pašizpaušmes;
- iespēja pārslēgties no viena darbības veida uz otru;
- vajadzība tikt uzklausītam;
- vajadzība pēc atzinības (38).

Visi šie principi pilnībā attiecas arī uz bērnu bibliotēku kā radošu vidi bērna darbībai.

Viens no publisko bibliotēku uzdevumiem ir sekmēt izglītību mūža garumā, taču bieži vien šis svarīgais mūžizglītības posms – laiks pirms mācību uzsākšanas skolā – mūsu bibliotēkās tiek piemirsts.

1986. gadā ASV Nacionālā agras bērnības izglītības asociācija noformulēja pieeju bērnu izglītošanai, kas balstīta uz bērnu attīstības īpatnību ievērošanu.

Šis pats princips attiecināms arī uz publisko bibliotēku kā vidi bērnu izglītībai. Iekārtojot bibliotēku kā radošu vidi, jāņem vērā katra konkrētā vecumposma attīstības īpatnības. Bibliotēkai jābūt iekārtotai tā, lai tā motivētu bērnus radošai izziņas darbībai. Bibliotēkas kā bērnam piemērotas vides veidošanā jābalstās un bērnu vecumposmu attīstības īpatnību ievērošanu, tikai tad jebkura vecuma bibliotēkas lietotāji tajā varēs labi justies. Iekārtojot bibliotēku telpas, labi jāpārzina katra vecumposma raksturīgākās fiziskās, kognitīvās, valodas un emocionālās vajadzības. Piemēram, jaunāki bērni veiksmīgāk iemācās, ja var izmantot arī tausti – manipulēt ar priekšmetiem. Viņu attieksme pret pasauli veidojas, aktīvi piedaloties, eksperimentējot, nevis pasīvi uzklusot informāciju un norādījumus. Pasaule tiek izzināta caur spēli, rotaļu. Arī bibliotēkās šī attīstības posma īpatnība ir jāņem vērā, veidojot aktīvu, darbību un pētniecību rosinošu vidi. Protams, jāņem vērā, ka pirmsskolas vecuma bērni bibliotēku apmeklēs kopā ar kādu no savas ģimenes pieaugušajiem. Arī par viņu interesēm ir jādomā. Katra bērna intereses un vajadzības, protams, būs atkarīgas no ģimenes locekļu, ģimenes mikrovides ietekmes.

11. attēls. Zona 3 – 5 gadus veciem bērniem Viki bibliotēkā (*Viikin kirjasto*) Helsinkos (Somijā)

Bibliotēkas vide jau izsenis prasījusi no saviem apmeklētājiem mieru un klusumu, bet miers un klusums ir pretrunā ar bērna dabu. Viņam ilgstoša koncentrēšanās un klusuma ievērošana ir grūts pārbaudījums. Tādēļ jārada iespēja pārslēgties no viena darbības veida uz citu – no lasīšanas, bilžu grāmatu, komiksu apskatīšanas uz zīmēšanu, veidošanu, spēļu spēlēšanu, rotaļāšanos.

Bērnu nodaļās ieteicams izvietot zemas mīksto mēbeļu grupas, paklājus, lielizmēra spilvenus. Grāmatu plauktiem nevajadzētu pārsniegt 1,2 metru augstumu. Viki bibliotēkā (*Viikin kirjasto*) Helsinkos (Somijā), ļoti veiksmīgi izvietota zona 3 – 5 gadus veciem bērniem (skat. 11. attēlu). Zemī grāmatu plaukti izvietoti pie logiem, veidojot palodzes pagarinājumu, kas tiek izmantots grāmatu izstāžu izvietojumam. Plašie logi nodrošina dabīgo apgaismojumu un skatu uz ziemas dārzu. Telpā izmantota tumši pelēka un koši dzeltena krāsa, kas rada reizē nopietnu un mundru noskaņu.

Bērnu bibliotēka nav iedomājama bez **rotaļlietām**. Rotaļlieta ir pirms grāmatas un pilda līdzīgu audzinošo un attīstošo funkciju, kā grāmatas. Rotaļlieta ir svarīgs bērnu psihiskās un fiziskās attīstības stimulators. Ar rotaļlietas palīdzību bērni mācās izprast lietu dabu un īpašības, attiecības, saites, attīstot savas motoriskās iemaņas, pilnveidojot valodu. Rotaļājoties bērns mācās izteikt savu noskaņojumu, jūtas, emocijas. Rotaļlieta attīsta prātu, iztēli, fantāziju, priekšstatus par apkārtējo pasauli.

Rotaļlietas var iedalīt vairākās grupās:

- ◆ prātu un gribu attīstošās,
- ◆ izziņu attīstošās,
- ◆ motoriku attīstošās,
- ◆ sajūtas attīstošās,
- ◆ redzes uztveri attīstošās,
- ◆ dzirdi attīstošās,
- ◆ valodu attīstošās,
- ◆ socializācijas,
- ◆ pašapkalpošanās,
- ◆ muzikālās (118).

Rotaļlietas ienākušas arī mūsu bērnu bibliotēku dzīvē. Bibliotēka, kurā līdztekus grāmatām būtu arī spēles, rotaļlietas, nebūt nav pretrunā koncepcijai “bērnu bibliotēka – informācijas centrs”.

Rotaļlieta var palīdzēt sazināties ar bērnu. Bieži vien bērni ir kautrīgi, baidās uzsākt sarunu ar nepazīstamu cilvēku. Dubultu bērnu bibliotēkā, pierakstoties, ar bērnu runājas nevis tikai bibliotekāre, bet bibliotekāre kopā ar rotaļu lāci.

Interesanta ir šīs pašas bibliotēkas vadītājas Ingūnas Radziņas pieredze darbā ar lellēm. Viņa pati gatavo lelles dažādās tehnikās pēc literāro darbu sižetiem un izmanto tās, stāstot bērniem. Ar šīm lellēm viņa bieži ciemojas arī Vaivaru bērnu rehabilitācijas centrā pie bērniem – invalīdiem.

Rotaļlietas lieliski palīdz sarunāties ar bērniem, veidojot dažādus lasīšanas veicināšanas pasākumus – priekšā lasīšanas, stāstu stundas u. c.

Tālāk tiks analizēta bibliotēkas kā radošas vides iekārtošanas galvenie principi, ņemot vērā katra konkrētā, šajā pētījumā apskatītā, vecumposma bērnu vajadzības.

Zīdaiņi (no piedzimšanas līdz 1 gada vecumam) un mazi bērni (no viena līdz 3 gadu vecumam)

Radikālākā šo abu vecumposmu atšķirība ir mazu bērnu spēja pārvietoties. Ja zīdaiņi var vērot bibliotēku tikai paņemti vecāku rokās vai turēti klēpī, mazi bērni jau aktīvi dodas jauno, interesanto vidi pētīt un apgūt. Bērni vecumā līdz gadam un arī vēl lielāki cenšas visas lietas ne tikai aptaustīt, bet arī pagaršot, tas jāņem vērā arī iekārtojot bibliotēkas zonas. Ja, protams, ir šāda iespēja, paredzot vietu, kur varētu uzturēties vecāki ar bērniem līdz gada vecumam, lai būtu iespējams bērnu nolikt drošā vietā vai nu īpašā manēžā vai uz paklāja, kur bērns varētu vērot apkārtni, redzes laukā paturot arī savus vecākus.

Zīdainis apmeklē bibliotēku ne tikai tādēļ, lai vērotu apkārtni un klausītos skaņas, bet arī, lai iepazītos ar grāmatām, tāpēc ir jābūt bērnam ērti sasniedzamām rotaļlietām, auduma un cita izturīga materiāla grāmatām. Lasot kopā ar vecākiem, bērns atkārto jau dzirdētus vārdus – tā ir valodas mācīšanās un uzticības radīšana starp bērnu un vecākiem.

Ir vēl viena specifiska lieta – zīdaiņu raudāšana. Tā ir dabiska bērnu komunikācija. Jārada apstākļi, lai bērns droši justos bibliotēkā. Bibliotēkā ir jābūt arī telpām, kur bērnam apmainīt autiņbiksītes, pabarot viņu.

Telpā ir svarīgi krāsu akcenti, spilgti, kontrastējoši krāsu salikumi.

Pirmā dzīves gada beigās bērna iespējas kontaktēties ar vidi pieaug. Viņš ir ieguvis spēju pārvietoties – sākumā rāpus, tad jau kājām. Šī vecuma bērni vairs nav piedabūjami ilgi sēdēt ratiņos vai mierīgi sēdēt uz paklāja. Viņi ceļas kājās, mēģina staigāt. Tas no telpas iekārtošanas viedokļa ir vissarežģītākais vecums. Bibliotēkā noteikti jā rūpējas, lai bērns nevarētu sev neko uzgāzt vai krītot sevi savainot. Plauktiem, stendiem jābūt stabiliem. Grāmatām, rotaļlietām vai grāmatu kastēm jābūt bērnam pieejamā augstumā.

Tikai pavisam nedaudzās Latvijas bibliotēkās tiek domāts par tik maziem lietotājiem, par viņiem piemērotu atrašanās vietu telpā. Vecāki, kuri atrākuši kopā ar bērnu līdz gada vecumam, bieži jūtas neērti, jo bērnu nav kur nolikt, viņš jātur rokās, bērns var sākt raudāt, traucējot pārējos. Par šādām problēmām daudzi bibliotekāri rakstīja arī savās atbildēs uz jautājumu par ģimenes bibliotēku, piemēram:

Ideālā variantā mazākajiem bibliotēkas apmeklētājiem būtu jābūt atsevišķai telpai. Savā praksē sastopos ar problēmu, ka vecāki (tētis vai māmiņa) strādā lasītavā (studenti), savukārt bērniņš garlaidkojas... Būtu jauki, ja būtu šāda bērnu istabiņa.

Vecumposmā līdz 3 gadiem, kad saikne ar vecākiem ir īpaši cieša, kaut gan bērns ieguvis spēju pārvietoties, cenšas doties projām, pētīt, labāk būtu bibliotēkā viņiem veidot uzturēšanās zonu tajā pašā telpā, kur uzturas vecāki, lai jebkurā brīdī tie būtu redzami.

Katrs apmeklējums sākas ar iekļūšanu bibliotēkā, kas dažām lietotāju grupām var izrādīties sarežģīta. Ne visās bibliotēkās, piemēram, ir iespējams iekļūt ar bērnu ratiņiem. Daudzās pasaules bibliotēkās šāda iespēja ir radīta. Islandē, Kópavoguras pilsētas bibliotēkā tiek piedāvāti speciāli sēdratiņi, kuri nebojā grīdas segumu, kuros bērnus ļoti ērti var ņemt līdzī bibliotēkas telpās. Latvijas bibliotēkās šāda veida pakalpojums vēl nav pieejams. Rīgas Centrālajā bibliotēkā un tās filiālbibliotēkās pēc garderobju likvidēšanas 2004. gada pavasarī vecākiem pat nebūs iespēja atstāt bērnu ratiņus garderobē un ņemt bērnus līdzī bibliotēkā.

Lai iekārtojot bibliotēkas vidi atbilstoši pavisam mazu bērnu attīstības īpatnībām, tajā jāparedz īpaša zona, kas jāiekārto tā, lai radītu gan fizisku, gan sociālu vidi bērnam – pasaules izzinātājam un pētniekam. Viņam tajā jājūtas droši un ērti, lai varētu reizē būt patstāvīgs un arī tūlīt uzmeklēt vecākus, ja pēkšņi pārņem nedrošības sajūta.

Pirmsskolas vecuma bērni (no 3 līdz 7 gadu vecumam)

Šī vecuma bērni apgūst pasauli, pēc iespējas izmantojot visas savas maņas. Viņi pamazām gūst priekšstatu par to, kas ir “iekšā – ārā”, “virs – zem”, “agrāk – tagad”. Bērni ir pietiekami labi apguvuši pārvietošanās iespējas, viņi tās arī aktīvi izmanto, nemitīgi pārvietojoties, skraidot, lēkājot. Viņiem ir grūti ilgstoši darīt vienu un to pašu, ik pa laikam neizkustoties.

Šī perioda otrajā pusē bērni apgūst burtus, iemācās lasīt. Viņi labprāt mēģina gan dabā, gan telpā atpazīt jau apgūtus simbolus, burtus, mēģina lasīt uzrakstus. Bibliotēkā vajadzētu būt šādai iespējai, ar pietiekami lieliem uzrakstiem apzīmējot grāmatu kastes, plauktus vai zonas, kur atrodamas šiem bērniem adresētās grāmatas.

Tā kā šajā vecumā joprojām vadošā ir netīšā uzmanība, jāparedz iespēja bērniem, uzturoties bibliotēkā ilgāku laiku, pārslēgties no viena darbības veida uz citu, piemēram, no grāmatu šķirstīšanas uz zīmēšanu vai rotaļu, kas šajā vecumposmā ir vadošais pasaules izziņas veids.

Aktuāls bērna radošās pašizpaušmes veids pirmsskolas vecumā ir zīmēšana. Bibliotēkā noteikti jāparedz iespēja bērnam ar to nodarboties. Svarīgi, lai bērna paveiktais tiktu atzīts un novērtēts. Daudzas bibliotēkas rīko bērnu zīmējumu izstādes, ko labprāt apskata arī bērnu vecāki un citi pieaugušie bibliotēku lietotāji.

Bibliotēkas apmeklējumi kopā ar vecākiem pirmsskolas vecumā ir ļoti nozīmīgi bērnu socializācijas procesā. Bērns iegūst jaunu sociālo lomu – kļūst par bibliotēkas lasītāju. Tā viņam ir ļoti reāla spēle – viss notiek pa īstam, pret viņu izturas pavisam nopietni, tiek darīti zināmi “spēles noteikumi” – kā, kur meklēt, kā jāizturas pret grāmatu, arī priekšstati par laiku – cik ilgi to drīkst mājās turēt.

Ļoti nevēlama ir daudzu bibliotekāru vēlme “ietaupīt” lasītāju kartes un pirmsskolas vecuma bērniem grāmatas izsniegt uz kāda no vecāko bērnu vai ve-

cāku lasītāju kartēm, viņus pašus neregistrējot kā bibliotēkas lietotājus. Bieži vien arī paši vecāki, nevēloties tērēt laiku, labprātāk savu bērnu bibliotēkā pašu nepieraksta. Par šādu tendenci varētu liecināt arī ļoti nelielais oficiāli reģistrēto pirmskolas vecuma bērnu kā bibliotēkas lietotāju skaits. Šī vecuma bērniem sava lasītāja karte, savi grāmatu nodošanas termiņu zīmodziņi ir ļoti svarīgi. Tā ir jauna sociālā loma – bibliotēkas lietotājs, kas bērnam ļauj apzināties sevi kā pilntiesīgu personu, uzliek atbildību.

Lai bibliotēkā veidotu aktīvu un radošu vidi visu vecumu bērniem, ir jāievēro katra vecumposma attīstības īpatnības. Svarīgs ir funkcionālo zonu izvietojums, lai visu vecumu bērni varētu justies ērti un netraucētu viens otram.

5.2. Bibliotēkas krājuma bērniem komplektēšanas un kārtojuma īpatnības

Jau pirmā dzīves gada laikā bērni var uztvert bibliotēkas apmeklējumu ne tikai kā īpašu skaņu, krāsu, izjūtu kombināciju, bet arī gūt priekšstatu par grāmatām.

Bērniem no pirmā dzīves gada vidus līdz 3 gadu vecumam ir nepieciešamas īpašas grāmatas. Tas saistīts ar viņu psihiskās un fiziskās attīstības īpatnībām. Nepietiekami attīstīta un vingrināta sīkā pirkstu muskulatūra vēl neļauj gadu vai divus vecam bērnam pāršķirt lapas parastā grāmatā, tās nejauši neieplēšot. Viņam ir grūti saskatīt mazus burtus, atšķirt pārāk detalizētu attēlu. Viegļāk uztverams ir telpisks attēls, ar skaidri izteiktām kontūrām.

Nav skaidri izstrādātas terminoloģijas, kā latviešu valodā šīs pašas pirmās grāmatas saukt. Tiek lietoti dažādi apzīmējumi, piemēram, visbiežāk sastopamais “grāmatas – rotaļlietas”, arī “telpiskās grāmatas”, “aktivitāšu grāmatas”, “grāmatas ar stāvbildēm”. Turpmāk tekstā šīs grāmatas tiks sauktas par “grāmatām – rotaļlietām”. Apgāds “Zvaigzne ABC” savā grāmatu katalogā pirmskolas vecuma bērniem piedāvā šāda veida bilžu un praktisku nodarbību grāmatas:

- bilžu grāmatas;
- cietās bilžu grāmatas:

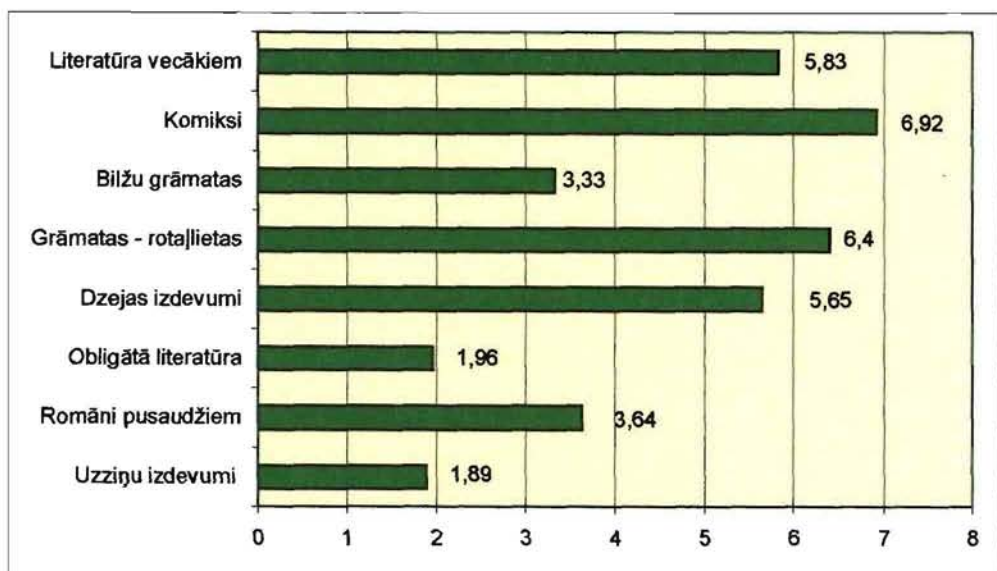
- grāmatas – “ermonikas”,
  - grāmatas – somiņas,
  - grāmatas ar pīkstuli (sērijā “Pakutini manu puncī”),
- grāmatiņas ar puzli;
  - telpiskās bilžu grāmatiņas;
  - krāsojamās grāmatas;
  - grāmatiņas ar uzlīmēm;
  - grāmatiņas ar pārsteigumiem.

Šos izdevumus pirmsskolas vecuma bērniem ir sarežģīti izvietot plauktos to dažādā izmēra un formas dēļ, tādēļ tie var tikt kārtoti grāmatu kastēs, kas veidotas kā lielas pārbīdāmās rotaļlietas.

Literatūru pirmsskolas vecuma bērniem neklasificē, bet novieto plauktos (vai grāmatu kastēs), izdalot tikai tematus. Var veidot kārtojumu arī pēc iespieddarbu formāta. Šīm grāmatām piešķir nosacītu apzīmējumu “B”, kuru klasificējot raksta virs autorzīmes. Tas reizē ir arī šīs grupas vecuma adresējums (28).

Ja par nedaudz vēlākam vecumposmam – pirmsskolas vecumam (no trīs līdz septiņiem gadiem) – paredzēto krāsaino, skaisti ilustrēto bilžu grāmatu nepieciešamību bērnu bibliotēku krājumos domstarpības nerodas, tad jautājums par “grāmatām – rotaļlietām” joprojām ir diskutabls. Par to liecina arī atbildes uz bibliotekāru aptaujā uzdoto jautājumu par to, kādiem izdevumiem viņi dod priekšroku, komplektējot literatūru savu bibliotēku krājumiem. Izvēlei tika piedāvāti astoņi izdevumu veidi, lūdzot tos ranžēt (sagrupēt pēc prioritātes, ar 1 apzīmējot visnozīmīgāko).

Vismazākā aritmētiskā vidējā vērtība (1,89) ir uzziņu izdevumiem. Tie pēdējā laikā arī tiek izdoti un ir iegādājami pietiekami plašā klāstā. Nopietns šķērslis šo izdevumu iegādei ir augstās cenas. To īpaši uzsver pagastu bibliotēku darbinieki, vērtējot Latvijā iznākošās grāmatas bērniem. Nākamā pēc prioritātes – ar vidējo aritmētisko vērtību 1,96 – ir skolas obligātā literatūra. Tālāk seko bilžu grāmatas, kas paredzētas pirmsskolas vecuma (no 3 – 7 gadus veciem) un jaunākā skolas vecuma bērniem. “Grāmatas – rotaļlietas” bērniem no gada līdz 5 gadu vecumam ar vidējo aritmētisko 6,4 ieņem tikai otro vietu no beigām, aiz sevis atstājot komiksus, kurus bērni ļoti labprāt lasa un skatās.

17. diagramma. Kādiem izdevumiem Jūs dodat priekšroku, komplektējot bibliotēkas krājumu? (ar mazāko aritmētisko vidējo apzīmēti nozīmīgākie izdevumi)

Arī atbildes uz šo jautājumu liek secināt, ka bērnu bibliotēkas un nodaļas vairāk orientē savu krājuma komplektēšanu uz skolas vecuma bērniem, skolas mācību procesa nodrošināšanu (pēc bibliotekāru aptaujas datiem prioritātes ziņā tūlīt aiz uzziņu izdevumiem seko skolas obligātā literatūra). Ļoti maz tiek komplektēti izdevumi pavisam maziem bērniem un viņu vecākiem.

Bibliotekāriem aptaujā tika lūgts izteikt savu viedokli par Latvijā iznākošajiem izdevumiem bērniem, to atbilstību lasītāju – bērnu vajadzībām. Iegūtās atbildes grupētas un analizētas pēc to pieminēšanas biežuma, iekavās minot dažus raksturīgākos atbilžu variantus. Visbiežāk tika nosaukti vairāki vērtējumi, parasti divi līdz četri, tāpēc atbilžu variantu skaits ir lielāks nekā respondentu skaits.

1. Trūkst oriģinālliteratūras (*maz latviešu autoru darbu; ko dara mūsu rakstnieki, dzejnieki?; maziem bērniem vajag mūsu autoru darbus ar mūsu ilustratoru zīmējumiem*) – 117 respondentu atbildēs.

2. Izdevumi ir dārgi (*nesamērīgi dārgi; būtu tik nauda...; sevišķi dārgi ir uzziņu izdevumi; gandrīz neko no visa tā nevaram atļauties nopirkt; pārkam reti un tikai pašu lētāko*) – 111 respondentu atbildēs.

3. Trūkst grāmatu vidējam skolas vecumam un pusaudžiem (*nav ko piedāvāt pusaudžiem; trūkst labu grāmatu vidējam skolas vecumam un pusaudžiem, tāpēc arī viņi maz apmeklē bibliotēku; vajadzētu vairāk labas daiļliteratūras pusaudžiem par viņus interesējošām tēmām*) – 87 respondentu atbildēs.

4. Trūkst obligātās literatūras (*nevaram nodrošināt skolēnus ar obligāto literatūru, trūkst skolas programmās prasīto grāmatu*) – 51 respondenta atbildēs.

5. Pozitīvi vērtējumi, kas saistās ar grāmatu ārējo noformējumu, ilustrācijām (*skaistas; krāsainas; košas; skaisti ilustrētas; mīlas ilustrācijas; laba sērija "Lasītprieks", labi atkārtotie izdevumi*) – 49 respondentu atbildēs.

6. Pozitīvi vērtējumi, kas saistīti ar grāmatu saturu (*laba uzziņu literatūra; saturiski bagātas; labi atkārtotie izdevumi; plaša izvēle; daudzveidīgas; interesantas; izziņošas; laba daiļliteratūra*) – 43 respondentu atbildēs.

7. Kritiski vērtējumi par grāmatu saturu (*daudz sliktu tulkojumu, vajadzētu rūpīgāk izvēlēties tulkojamās darbus, saturiski vājas, bet košas;*) – 37 respondentu atbildēs.

8. Kritiski vērtējumi par izdevumu iesējumu un māksliniecisko noformējumu (*daudz brošēto izdevumu; izdevumi mīkstos vākos; neizturīgas; vienreizējai lietošanai; mājīgi košas; ārzemnieciskas; pārāk daudz disnejisma; pirmskolēniem domātajās pārāk mazi burti*) – 33 respondentu atbildēs.

9. Ierosinājumi, ko vajadzētu vairāk izdot (*romānus pusaudžiem par Latvijas vēsturi; grāmatas bērniem par Latvijas dzīvniekiem, dabu; vajadzētu grāmatiņas mazajiem ilustrēt mūsu māksliniekiem; latviešu mākslinieku zīmētus komiksus par vēsturi, dabu; labu dzeju bērniem*) – 27 respondentu atbildēs.

Secinājumi

Pirmsskolas vecuma bērniem (īpaši bērniem no piedzimšanas līdz trīs gadu vecumam) nepieciešami īpaši izdevumi. Tas saistīts ar bērnu uztveres īpatnībām, redzes, sīkās pirkstu muskulatūras attīstību. Bibliotekāru aptaujas rezultāti liecina, ka tikai samērā neliela daļa uzskata, ka šādi izdevumi bibliotēkā vispār ir nepieciešami.

Salīdzinot to, kā bibliotekāri un bērnu vecāki vērtē Latvijā iznākušos izdevumus bērniem, var secināt, ka bibliotekāri vairāk vērtē grāmatu saturu,

bieži vien šis vērtējums ir kritisks. Tas visvairāk attiecas uz tulkoto bērnu literatūru. Arī košās ilustrācijas un grāmatu noformējums no bibliotekāru puses nav ieguvis tik augstu novērtējumu, kā tas bija vērojams vecāku atbildēs. Kopēja iezīme ir tā, ka vienu no vadošajām pozīcijām (ģimeņu aptaujā pirmajā vietā, bibliotekāru – otrajā) ieņem vērtējums “izdevumi bērniem ir pārāk dārgi”. Tos ir grūti iegādāties gan vecākiem, gan bibliotēkām (sevišķi bieži šis vērtējums tika izteikts pagastu bibliotekāru atbildēs). Bibliotekāri kritiskāk vērtē izdevumu saturu un tulkojuma kvalitāti.

5.3. Lasīšanas veicināšanas programmu un pasākumu atbilstība vecumposmu attīstības vajadzībām

5.3.1. Lasīšanas veicināšanas programmas ģimenēm ar maziem bērniem

Par nopietnu pievēršanos bibliotēku programmām, kas adresētas pirmsskolas vecuma bērniem un viņu vecākiem, var runāt tikai kopš pagājušā gadsimta septiņdesmitajiem gadiem, kad ASV valdības līmenī tika izvirzīts jautājums par to, kā ģimenes spēj audzināt savus bērnus jaunajā – tehnoloģiskajā sabiedrībā. Straujās pārmaiņas sabiedrības dzīvē, protams, skāra arī ģimeni. Tika veikti pētījumi par to, kā ģimene šajā jaunajā situācijā spēj nodrošināt bērnu pilnvērtīgu audzināšanu, un to rezultāti lika secināt, ka daudziem vecākiem tikpat kā nav brīva laika, ko pavadīt kopā ar saviem bērniem. Arvien vairāk ir ģimeņu, kurās strādā abi vecāki, un arvien lielāks kļūst ģimeņu skaits, kur bērnus audzina tikai viens no vecākiem. Vecāki cenšas padarīt savu laiku, kas pavadīts kopā ar bērniem, arvien pamācošāku un instruktīvāku. Bērniem nepieciešams paplašināt savu pieredzi, veidot savus priekšstatus par pasauli, eksperimentēt ar valodu, apgūt stāstītāja prasmi, kas palīdzēs attīstīt lasītprasmi vēl pirms iešanas uz skolu – piecu, sešu gadu vecumā.

1970. gadā Baltajā namā notika šiem jautājumiem veltīta konference, kurā tika secināts, ka ģimenēm trūkst informācijas par bērnu attīstību, veselību, audzi-

nāšanu, intelektuālo attīstību, emocionālajām vajadzībām. Konference lēma par plašu ģimeņu atbalsta programmu nepieciešamību, kuru ietvaros tiktu veidotas lielas, valsts finansētas bibliotēku programmas maziem bērniem un viņu vecākiem. Šo programmu mērķis – paplašināt, bagātināt vecāku pieredzi, kā kopā ar saviem bērniem lasīt, runāt un izbaudīt valodu, nevis iemācīt viņu bērnus lasīt agrāk, nekā to dara citi. Pirmie šādi pilotprojekti izglītībai agrā bērnībā ASV tika radīti 1972. gadā Konektikutas Publisko bibliotēku pakalpojumu nodaļā (*Connecticut State Library's Division of Public Library*). Projektu veidošanā tika iesaistīts plašs sadarbības partneru loks – pirmsskolas izglītības iestāžu darbinieki, veselības aprūpes speciālisti, vecāki, augstskolu mācību spēki, Izglītības departamenta pārstāvji. Tika izstrādāta plaša uz ģimenēm orientēta bibliotēku programma “Mazu bērnu attīstība un publiskās bibliotēkas šodien” (*The Development of Young Children and Public Library Today*). 1977. ar lieliem panākumiem darbu uzsāka Farmingtonā izstrādātā programma “Sarežģītais divgadīgais” (*Terrific Two's*), kas ieguva lielu popularitāti arī citos štatos. Vēlāk – arī programmas trīs gadus veciem bērniem un viņu vecākiem.

Veidojot šīs lielās programmas, kļuva skaidrs, ka paralēli nepieciešams veikt arī bibliotēku darbinieku apmācību, kā strādāt ar tik maziem bibliotēkas lietotājiem. Konektikutas Publisko bibliotēku pakalpojumu nodaļa izstrādāja šādas apmācību programmas bibliotekāriem ar nosaukumu “Sākums: Publisko bibliotēku pakalpojumi divgadīgajiem un viņu vecākiem” (*Beginnings: Public Library Services for Two-Year-Olds and Their Parents*). Galvenās piedāvātās mācību tēmas:

- Kādi ir bērni, kas jaunāki par trīs gadiem;
- Kas jāzina šo bērnu vecākiem un aprūpētājiem;
- Spēles nozīme zīdaiņu un mazu bērnu attīstībā;
- Rotaļlietas un bērna attīstība;
- Mazu bērnu valodas attīstība, sarunu, stāstīšanas, priekšā lasīšanas nozīme valodas attīstībā;
- Grāmatas zīdaiņiem un maziem bērniem, to izvēles kritēriji. Uz ģimeni orientētas bibliotēku programmas;
- Bibliotēku loma vecāku izglītošanā;

- Programmas jaunajiem vecākiem (91).

Līdzīgas apmācību programmas tika piedāvātas arī vecākiem. Tika uzsvērts, ka jaunajiem vecākiem ir nepieciešama gan palīdzība un atbalsts, izvēloties viņu bērniem atbilstošas grāmatas – materiāla, teksta, ilustrāciju ziņā, gan iespēja kontaktēties ar citiem vecākiem ar tāda paša vecuma bērniem, lai pārrunātu jaunās problēmas, gan iespēja saņemt literatūru par bērnu attīstību un audzināšanu.

Lielu vērtību bērnu bibliotekārās apkalpošanas kvalitātes uzlabošanai velta Amerikas Bibliotēku asociācija (*ALA – American Library Association*), kuras ietvaros darbojas 1941. gadā dibinātā Bērnu bibliotekārās apkalpošanas asociācija (*ALSC – Association for Library Service to Children*). Tā izstrādājusi vairākas plašas programmas, kas vērstas uz bērnu lasītprasmes iemaņu attīstīšanu jau agrā bērnībā. Divas galvenās, kas attiecas uz pirmsskolas vecuma bērniem ir:

1. Bērnu agrās lasītprasmes programma (no piedzimšanas līdz 2 gadu vecumam);
2. Lasītprasmes veicināšanas programma bērniem no 2 līdz 5 gadu vecumam (102).

Šo programmu pamatā ir koncepcija par to, ka bērni, kuriem jau agrā bērnībā bijusi saskarsme ar grāmatu, kuriem ģimenē lasīts priekšā, agrāk apgūst lasītprasmi, uzsākot mācības skolā, gūst labākas sekmes. Lasītprasme nav saistāma tikai ar burtu apgūšanu, tā sākas jau krietni pirms tam – kā intereses rašanās par lasīšanu kā procesu. Ļoti svarīga ir valodas apguve – skaņas, vārdi. Bērna vārdu krājums sāk veidoties jau kopš viņa piedzimšanas, tādēļ ar bērnu ir daudz jārunā. Šīs programmas ietvaros tiek veidots arī televīzijas raidījums bērniem kopā ar vecākiem “Starp lauvām” (*Between Lions*), kura galvenais uzdevums ir mudināt vecākus katru dienu lasīt priekšā saviem bērniem, pārvēršot šo kopīgo nodarbi jautrā spēlē.

Lasīšana priekšā ir ļoti svarīga, jo:

- tā jau agrā bērnībā palīdz attīstīt lasītprasmi, lasīšanas intereses;
- bērni, kuriem jau agrā bērnībā ir regulāri lasīts priekšā, gūst labākas sekmes skolā;
- tā attīsta bērnu iztēli, rada idejas, rosina izzīņas intereses (83).

Liela nozīme ir grāmatu izvēlei un veidam, kā grāmata tiek ar bērnu kopā lasīta. Amerikas bibliotekāru asociācija savā mājas lapā dod padomus, kā vislabāk lasīt grāmatas kopā ar bērniem:

- svarīgi ir izvēlēties vislabāko laiku, kad gan bērniem, gan vecākiem ir piemērots noskaņojums un nav jādodomā par citām lietām;
- parādīt bērnam grāmatu, ļaut viņam apskatīt attēlus;
- priecāties kopā ar bērnu, ik pa laikam viņu noglāstot;
- ja bērns ir noguris un vēlas darīt ko citu, lasīšanu labāk pārtraukt, nevis par katru cenu pabeigt visu iepļānoto;
- vismaz pāris minūšu dienā atvēlēt grāmatu lasīšanai kopā ar bērniem, lai tā kļūtu par ierastu un patīkamu ikdienas nodarbi (102).

Bērnu bibliotekārās apkalpošanas asociācija savā mājas lapā piedāvā arī informāciju vecākiem par bērnu audzināšanas, mācīšanas un veselības jautājumiem.

Somija ir valsts ne tikai ar visaugstāko izglītības līmeni, bet arī ar vislabāk nodrošinātajiem bibliotekārajiem pakalpojumiem visām iedzīvotāju grupām. Pirmsskolas vecuma bērni Somijas bibliotēkās ir viena no prioritārajām grupām. Daudz tiek domāts gan par bibliotēku bērnu nodaļu iekārtošanu, lai tajās labi justos dažādu vecumu bērni, arī paši mazākie, gan par lasīšanas veicināšanas pasākumu programmām un veidiem, kā informēt sabiedrību par bibliotēkas pakalpojumiem. Helsinku pilsētas bibliotēkas galvenais virziens darbā ar bērniem 2002. gadā bija lasīšanas veicināšana. Un droši vien tas ir arī Somijas bibliotēku darba nopelns, ka pēc starptautiskā lasītprasmes pētījuma datiem Somijas skolās ir visaugstākais lasītprasmes līmenis no 21 pētījumā iekļautajās valsts.

Lai informētu bērnu vecākus par bibliotēku piedāvātajām iespējām gan viņiem, gan viņu bērniem, Helsinku pilsētas bibliotēka ir izstrādājusi informatīvu brošūru trijās valodās – somu, zviedru un angļu, kura tiek izplatīta vecākiem bērnu veselības aprūpes centros un dažādos sabiedriskos pasākumos.

Katru gadu oktobrī Nacionālās Lasīšanas nedēļas ietvaros Helsinkos tiek rīkoti plaši Bērnu grāmatu svētki, kuros notiek karnevāli, teatralizēti uzvedumi, tikšanās ar grāmatu autoriem, bibliotekāri lasa priekšā pasakas un stāstus gan bib-

liotēkās, gan īpašās pasaku teltīs, tiek organizētas diskusijas un semināri. Šajos pasākumos tiek uzaicināti piedalīties arī bērnu vecāki (95).

Arī citās Somijas bibliotēkās tiek veidotas plašas, bērnu vajadzībām atbilstošas nodaļas, piedāvājot lasīšanas veicināšanas pasākumu programmas visu vecumu bibliotēku lietotājiem. Bibliotēkās parasti ir arī speciāla nodarbību telpa, kurā notiek lasīšanas veicināšanas pasākumi bērniem, arī dažādas izrādes. Piemēram, Lahti pilsētas bibliotēkā ir atsevišķa telpa leļļu teātra izrādēm, kurās piedalās paši bērni. Mūzikas nodaļā bērni var izmēģināt spēlēt dažādus mūzikas instrumentus.

Zviedrijā bibliotēkas sāk sadarboties ar ģimenēm jau tūlīt pēc bērna piedzimšanas – ģimenes saņem apsveikumus un ielūgumus no savai dzīvesvietai tuvākās bibliotēkas. Uz gada jubileju bērnam tiek aizsūtīta dāvana, īpaši šādai vajadzībai sastādīta grāmata, kuru var lasīt bērnam priekšā. Vēlāk visa ģimene tiek aicināta uz pasākumiem bibliotēkā (100).

Zviedrijā izdotajā grāmatā "Kā zivs ūdenī – bērnu ceļš uz valodu un lasīšanu" apskatīti 46 lasīšanas veicināšanas projekti Zviedrijas bibliotēkās, bērnudārzos un skolās. Tās izdevēja ir Zviedrijas bibliotēku asociācijas komiteja darbam ar bērniem un jauniešiem. Apmēram puse no šiem projektiem orientēta uz ģimenēm, kurās aug pirmskolas vecuma bērni. Ļoti izplatīti ir grāmatu dāvinājumi. Piemēram, Kumlas pilsētas bibliotēkā jau 10 gadus turpinās projekts "Grāmatbols". Bibliotēkā strādā pirmskolas pedagogs, kurš sadarbībā ar veselības aizsardzības centru nosūta ģimenei, kurā piedzimis bērns, apsveikumu. 8 mēnešu vecumā bērnam tiek nosūtīta (dāvināta) pirmā grāmatiņa, sasniedzot 3 un 6 gadu vecumu, atkal tiek nosūtīta grāmata. Pirmskolas pedagogs, kurš ir arī pasaku stāstītājs un prot darboties ar lellēm, apmeklē ģimenes mājās, stāsta stāstus ar lellēm un runā ar vecākiem par lasīšanu.

1998. gadā Zviedrijā tika veikts pētījums par lasīšanu. Izrādījās, ka viena no vismazāk lasošajām iedzīvotāju grupām ir strādājoši jauni vīrieši. Viņi daiļliteratūru lasa ievērojami mazāk nekā sievietes, ļoti reti lasa priekšā saviem bērniem. Tas bija par ierosmi projekta "Palasi man priekšā, tēti" radīšanai. Vienas darba dienas laikā tika rīkoti semināri mazu bērnu tēviem, kuros mācīja, cik svarīga ir grāmatu lasīšana kopā ar bērnu – arī ar pavisam mazu bērnu.

Svarīgs faktors bērnu bibliotekārās apkalpošanas organizēšanā ir valsts atbalsts. Kopš 1997. gada Zviedrijā noteikta summa tiek paredzēta tieši bērnu grāmatu iegādei. Šī summa ir 25 miljoni zviedru kronu. Lasīšanas veicināšanas pasākumiem arī paredzēta fiksēta summa – 7 miljoni zviedru kronu (100).

Uz jaunu ģimeņu atbalstu un izglītošanu vērstas programmas pēc iepazīšanās ar zviedru kolēģu pieredzi tiek veidotas arī Ukrainā, Nikolajevas pilsētas Centralizētajā bibliotēku sistēmā. Tajā kopš 2001. gada darbojas divas kompleksas mērķprogrammas: “Topošā māmiņa – pati skaistākā un valdzinošākā” un “Mēs augam kopā ar grāmatu”. Pirmās programmas mērķis – nodrošināt ar informāciju sievietes, kuras gaida bērnus. Šī mērķprogramma sastāv no vairākām daļām, piemēram:

- Bibliotēku galvenie uzdevumi;
- Informatīvi konsultatīvie pakalpojumi topošajām māmiņām;
- Brīvā laika pavadīšanas iespēju piedāvāšana ģimenēm, kuras gaida bērnus;
- Sadarbība ar citām iestādēm un organizācijām, kas nodarbojas ar mātes un bērna veselība aprūpi, piemēram, medicīnas, veselības aprūpes centri, ģimenes plānošanas centri, žurnālu redakcijas, izdevniecības.

Bibliotēkā tika izveidots informatīvi konsultatīvais centrs topošajām māmiņām. Ievērojami tika papildināts bibliotēkas krājums ar attiecīgā profila literatūru. Tika ņemtas vērā pašas mērķgrupas vēlmes un vajadzības, organizējot bibliotēkā praktiskās psiholoģijas nodarbības. Šīs programmas ietvaros tika izdoti četri bibliogrāfiskie rādītāji.

Otras lielas šīs bibliotēkas izstrādātās mērķprogrammas “Mēs augam kopā ar grāmatu” mērķis ir bērnu agra socializācija, 0 – 3 gadu vecu bērnu radoša un sensora attīstība, informacionālais darbs ar jaunajiem vecākiem, agras lasīšanas pieredzes nodrošināšana bērniem, lai veicinātu viņu intelektuālo un radošo attīstību.

Darbs tiek veidots 3 moduļu veidā:

1. “Personības attīstība agrā bērnībā” (attīstošas mājas vides veidošana, bērnu sensorās attīstības elementu ieviešana, darbs ar interaktīvajām

attīstošajām spēlēm, radošās darbības veicināšana ar mākslas un spēļu terapijas palīdzību.

2. "Psiholoģiskā palīdzība ģimenei" (ģimenes iekšējo problēmu diagnostika, vecāku loma bērnu personības attīstībā).
3. "Lasīšana no A līdz Z". (Radīt interesi par lasīšanu, attīstīt dzirdes uztveri, tēlaino domāšanu bērniem no 0 līdz 3 gadu vecumam) (115).

Pie mums Latvijā pagaidām var runāt par plaša apjoma bibliotēku lasīšanas veicināšanas programmām pirmsskolas vecuma bērniem un viņu vecākiem tikai iecerētajā stadijā. Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bērnu literatūras centrs ir izstrādājis šādu programmu, bet Kultūrkapitāla fonda finansējumu ir ieguvusi un veiksmīgi darbojas šīs programmas daļa "Bērnu žūrija", veicinot lasīšanu skolas vecuma bērniem. Viena no programmas daļām paredzēja grāmatu dāvināšanu visiem trīsgadīgiem bērniem, kuri dzīvo bibliotēku apkalpes zonā. Iecerēts rīkot konkursu un izdot speciālas, latviešu rakstnieku un ilustratoru kopīgi veidotas, vecumposmam atbilstošas grāmatas. Šī labi iecerētā un ļoti vajadzīgā mērķprogrammas daļa pagaidām nav radusi finansiālu atbalstu.

Kā vienu no ļoti veiksmīgām lasīšanas veicināšanas programmām, kas orientēta uz pirmsskolas vecuma bērniem, var minēt Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bērnu literatūras centra kopdarbībā ar kolēģiem no Nīderlandes veidoto ceļojošo Nīderlandes bilžu grāmatu izstādi "Kaktiņā ar savu grāmatiņu". Izstādei līdzī tikusi dota arī vēstule, kā ar šīm bilžu grāmatām vislabāk strādāt. Šī grāmatu kolekcija ir apceļojusi daudzas Latvijas bibliotēkas.

Arī atsevišķas bibliotēkas ir veidojušas lasīšanas veicināšanas projektus, kuru adresāts ir ģimenes ar pirmsskolas vecuma bērniem, piemēram, Gulbenes bērnu bibliotēkā ar Kultūrkapitāla fonda atbalstu tiek realizēts projekts "Zini, zini, vai Tu zini", kura ietvaros izveidots lasīšanas stūrītis maziem bērniem. Tajā ir bērnu vecumam piemērotas mēbeles, grāmatas, rotaļlietas, spēles. Nelielās grupās tiek rīkotas arī nodarbības bērniem kopā ar vecākiem, kurās bērniem lasa priekšā pasaku grāmatas, iesaista viņus rotaļās (17).

Ar Kultūrkapitāla fonda atbalstu līdzīgs projekts realizēts arī Rīgas Centrālās bibliotēkas filiālbibliotēkā "Pūce", kas atrodas Pļavnieku ģimnāzijas telpās.

Šeit izveidota zona pašiem mazākajiem bibliotēkas apmeklētājiem, iegādājoties atbilstošas grāmatas, mēbeles, spēles un mīkstās rotaļlietas.

Par vienu no prioritārām lietotāju grupām pirmsskolas vecuma bērni tiek uzskatīti Rīgas Centrālās bibliotēkas Imantas filiālbibliotēkā un klubā. Jau desmit gadus tur darbojas projekts “Kāpēcīšu skola”, kuras ietvaros notiek sadarbība ar bērnodārzu “Kamenīte”. Bērnodārza grupām bibliotēkā tiek rīkoti regulāri izzinoši lasīšanas veicināšanas pasākumi divu gadu garumā. Bērniem jāiztur pārbaudījums, lai varētu saņemt goda lasītāja karti. Pēc pašu bibliotēkas darbinieku veiktā pētījuma vairāk nekā 80% no šiem “Kāpēcīšu skolas” absolventiem kļūst par regulāriem bibliotēkas lietotājiem.

Šajā bibliotēkā tiek strādāts arī ar vēl mazākiem bērniem – divus gadus veciem – projektā “Mazs bērns bibliotēkā”. Bērniem kopā ar vecākiem nelielās grupās tiek rīkoti lasīšanas veicināšanas pasākumi, kuros notiek iepazīstināšana ar šim vecumposmam piemērotām grāmatām, spēlēm, rotaļlietām.

Secinājumi

Par nopietnu pievēršanos bibliotēku programmām, kuru adresāts ir ģimenes ar pirmsskolas vecuma bērniem, var runāt kopš pagājušā gadsimta septiņdesmitajiem gadiem. Šādas programmas vispirms tika izveidotas Amerikas Savienotajās Valstīs. To mērķis – atbalstīt ģimenes, palīdzēt bērnu audzināšanā un izglītībā. Galvenais iemesls šādu bibliotēku programmu izveidei bija izmaiņas sabiedrībā, kas saistītas ar informācijas sabiedrības veidošanās procesiem.

Veidojot ģimeņu programmas, liela nozīme bija arī bibliotēku darbinieku apmācībai.

Skandināvijas valstīs veidotās bibliotēku programmas arī tiek vērstas uz lasīšanas interešu veidošanu un attīstīšanu jau agrā bērnībā. Tie bieži vien ir grāmatu dāvinājumi bibliotēkas mikrorajonā dzīvojošajiem bērniem (arī tiem, kuri bibliotēku neapmeklē), viņiem sasniedzot noteiktu vecumu.

Kā liecina šī promocijas darba 2. nodaļā veiktā ģimeņu situācijas analīze Latvijā, tajā saskatāmas daudzas līdzīgas iezīmes (izmaiņas ģimenes modelī, nedrošība par to, kā spēs izaudzināt un izglītēt bērnus, maz laika, ko pavadīt kopā ar bērniem, ģimeņu materiālais stāvoklis, nespēja iegādāties grāmatas u.c.), kas lie-

cina par nepieciešamību valsts līmenī veidot ģimeņu atbalsta programmas, kuru ietvaros varētu tikt iekļauti arī bibliotēku pakalpojumi.

Latvijā veidotās lasīšanas veicināšanas programmas ģimenēm ar pirmsskolas vecuma bērniem bieži vien ir veidotas, iepazīstoties ar citu valstu pieredzi (bieži vien pieredzes apmaiņas braucienu laikā). Šāda pieredzes apzināšana ir ļoti aktuāla, bet tai nepieciešams nopietns izvērtējums un analīze. Pagaidām valsts finansējumu ieguvušas tikai dažas atsevišķu bibliotēku izstrādātas programmas.

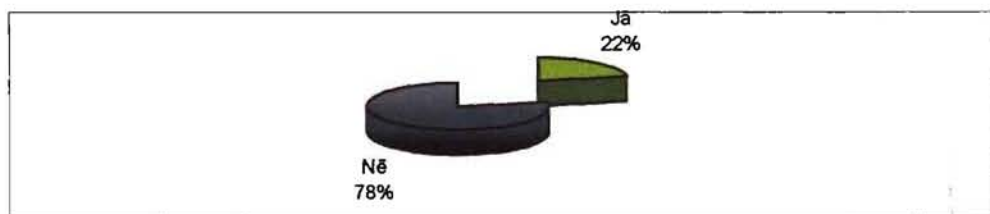
5.3.2. Lasīšanas veicināšanas pasākumi

Jau pirmā dzīves gada beigās bērni sāk atdarināt vārdus atpazīstamā, vairākas reizes dzirdētā stāstā, vai kopīgi ar vecākiem vai kādu citu aprūpētāju skatīties grāmatas ilustrāciju. Šajā vecumā ir ļoti svarīgi ar bērnu daudz sarunāties, stāstīt viņam, kopīgi skatīties un pārrunāt attēlus.

Līdztekus individuālajam darbam ar bērnu var izmantot arī lasīšanas veicināšanas pasākumus, kuros piedalās vairāk bērnu. Darbam ar pirmsskolas vecuma bērniem varētu izdalīt šādus pasākumu veidus:

- ekskursija uz bibliotēku (sadarbībā ar pirmsskolas izglītības iestādēm),
- literatūras izstādes,
- priekšā lasīšana, stāstīšana,
- literārās spēles.

Lasīšanas veicināšanas pasākumi pirmsskolas vecuma bērniem var tikt organizēti, sadarbojoties ar pirmsskolas izglītības iestādēm vai ģimenēm, aicinot uz bibliotēku bērnus kopā ar vecākiem.

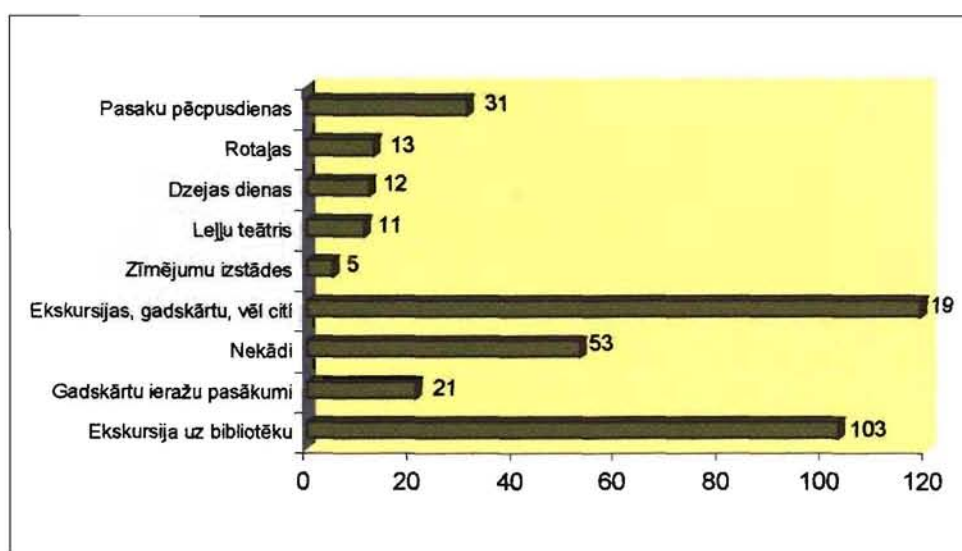

18. diagramma. Vai šī gada laikā esat organizējuši pasākumus bērniem kopā ar vecākiem?

Bibliotekāru aptaujā tika uzdots jautājums par to, vai bibliotēkās tikuši organizēti pasākumi bērniem kopā ar vecākiem. Kā redzams 18. diagrammā, šāda sadarbības forma ar ģimenēm ir visai reti izplatīta. Lasīšanas veicināšanas pasākumi parasti tiek rīkoti, sadarbojoties ar pirmsskolas izglītības iestādēm.

Visvairāk respondentu (119) atbildējuši, ka viņu bibliotēkās tikuši organizēti daudzveidīgi lasīšanas veicināšanas pasākumi, sadarbojoties ar pirmsskolas izglītības iestādēm – gan ekskursijas uz bibliotēku, gan gadskārtu ieražu pasākumi, gan tematiskas pēcpusdienas. Visvairāk organizētais pasākumu veids ir ekskursija uz bibliotēku (103 respondentu atbildēs). Samērā liels respondentu skaits (53) atbild, ka lasīšanas veicināšanas pasākumi pirmsskolas vecuma bērniem gada laikā vispār nav rīkoti (skat. 19. diagrammu).

19. diagramma. Kādi lasīšanas veicināšanas pasākumi šī gada laikā notikuši sadarbībā ar pirmsskolas izglītības iestādēm?

Priekšā lasīšana, stāstīšana

Priekšā lasīšana – tas ir tilts starp runāto un rakstīto vārdu, kas kalpo lasīšanas prasmes attīstīšanai. Bērni ar tās palīdzību iepazīst jaunu, daudz abstraktāku valodas lietošanas formu, kas ir raksturīga rakstniecībai kopumā, tādējādi bibliotēkai ir iespēja mazināt lasīšanas deficītu, kas varbūt valda vecāku mājās.

Priekšā lasīšana ir bezpersoniskāka. Tajā mazāku vietu ieņem acu kontakts. Emocionālā saikne tiek uzturēta galvenokārt ar balsi, intonāciju.

Kā seminārā “Bibliotēka bērniem un jaunatnei jauno informācijas tehnoloģiju pasaulē” atzina Igaunijas Bērnu literatūras informācijas centra administratīvais direktors Andress Jāsko, Igaunijā pirmā iepazīšanās ar bibliotēku parasti ir tā saucamā “Pasaku stunda”. Lielākās pilsētās, kurās ir teātris, aktieri labprāt lasa bērniem priekšā grāmatas. Šo uzdevumu veic arī pašas bibliotekāres – viņas lasa bērniem grāmatas un tai pašā laikā spēlē lelļu teātri ar paštaisītām lellēm. Attiecīgās pasaku stāstīšanas iemaņas var iegūt Kultūras veicināšanas centrā Tallinā, kura kursi ar katru gadu kļūst aizvien populārāki. Šajosursos var apgūt izplatītās pasaku stāstīšanas metodes un tradīcijas. Tradicionālas ir kopāsanākšanas lauku apvidos, kur tiek stāstītas gan igauņu, gan citu tautu pasakas. Šajosursos un sanākšanās pamatīgi analizē pasakas, pārceļ vienas pasakas varoni uz citu pasaku, sacer pavisam jaunas pasakas (24, 43. lpp.).

Viena pirmajām apzinātajām literārās sazināšanās formām ir stāstīšana. Stāstīšana vairāk saistās ar mierīgiem kopīgiem vakariem ģimenes lokā, kad katrs dara kādu darbiņu un parasti ir kāds, kurš apveltīts ar īpašo talantu – stāstnieka spēju. Stāstīšana kā radoša un interesanta metode var tikt pielietota arī bibliotēkā, īpaši pirmsskolas vecuma bērniem. ASV Ņujorkas publiskajā bibliotēkā jau kopš 20. gadsimta sākuma notikušas īpašas stāstu stundas. Šī metode tiek pielietota, lai izraisītu bērnos interesi par literatūru, paplašinātu bērnu vārdu krājumu, iemācītu brīvi izklāstīt savu domu, attīstītu atmiņu. Pasaku lieliski var izmantot arī kā jaunu zināšanu avotu. Ļoti svarīgi ir izvēlēties katram vecumam atbilstošu pasaku, lai tā nebūtu pārlietu sarežģīta un bērns varētu izsekot stāstījuma sižetam un pats iemācītos stāstīt noteiktā secībā. Lai procesu padarītu vēl radošāku un krāsaināku, bērni var zīmēt, veidot, izgatavot lelles un iesaistīt tās pasakas darbībā.

Stāstīšana ir iecienīta arī Ziemeļvalstīs. Somijā tā ir viena no visbiežāk pielietotajām bibliotēku aktivitātes formām. Aizsākums liela mēroga stāstīšanas aktivitātēm bija 1990. gadā Hāmes apgabala bērnu bibliotēkās realizētais projekts “Pasaka joprojām dzīva”, kurā piedalījās aptuveni 33 tūkstoši bērnu vecumā no 3 līdz 10 gadiem, viņu vecāki, pieaugušie. Iepriekš bibliotēku darbiniekiem tika organizēti īpaši kursi. Pasaku nedēļas ietvaros bibliotēkas darbinieki, tērpušies pa-

saku varoņu tērpos, stāstīja ne vien bērniem, bet arī viņu vecākiem. Notika dažādi konkursi, lai atpazītu pasaku varoņus (104).

Zviedrijā 80. gadu beigās realizēja projektu, kura nolūks bija stāstīšanas mākslas mācīšana speciālistiem, kuri strādā ar bērniem. Projekta rezultātā bibliotēkās, skolās un bērnudārzos notika stāstīšanas stundas, bet pasaku grāmatas vairs tikpat kā nebija atrodamas bibliotēku plauktos. 1990. gadā Kronebergas apgabalā tika iedibināta Mickela balva (par godu 19. gadsimta stāstniekam) (100).

Daudzas ASV bibliotēkas savās mājas lapās piedāvā vecākiem apmeklēt īpašas stāstu stundas kopā ar saviem bērniem. Piemēram, Polo Alto pilsētas publiskā bibliotēka (skat. 7. pielikumu) 3. novembrī un 1. decembrī aicina uz pasākumu – Stāstu stundu – “klēpja programmu” (*lap sit program*) vecākus un bērnus no 6 līdz 18 mēnešu vecumā. Tiek piedāvātas arī stāstu stundas lielākiem – bērniem no 5 līdz 7 gadiem, kuras vada profesionāli stāstu stāstītāji un leļļu meistari. Šīs bibliotēkas mājas lapa piedāvā ne tikai konkrētus pasākumus, bet arī izglītojošus materiālus vecākiem, piemēram, kāpēc ar bērnu jāsarunājas un jālasa priekšā jau tad, kad viņš vēl neko neatbild un, liekas, arī vēl nesaprot. Kā lasīt priekšā bērnam:

- lasiet izteiksmīgi, lai bērns uztvertu Jūsu balss ritmu (ideālas ir šūpuļdziesmas, dzejoļi);
- rādiet un lasiet bērnam priekšā no grāmatām ar spilgtām ilustrācijām, vislabāk konturētām, lielām, biežām lapām;
- lasīšanas laikā parunājiet ar bērnu par attēliem. Drīz bērns pēc šiem attēliem mēģinās stāstīt jums;
- mēģiniet atrast īsto laiku un grāmatu. Neuzspiediet lasīšanu, ja bērns vēlas darīt ko citu;
- mēģiniet lasīt vienā un tajā pašā laikā.

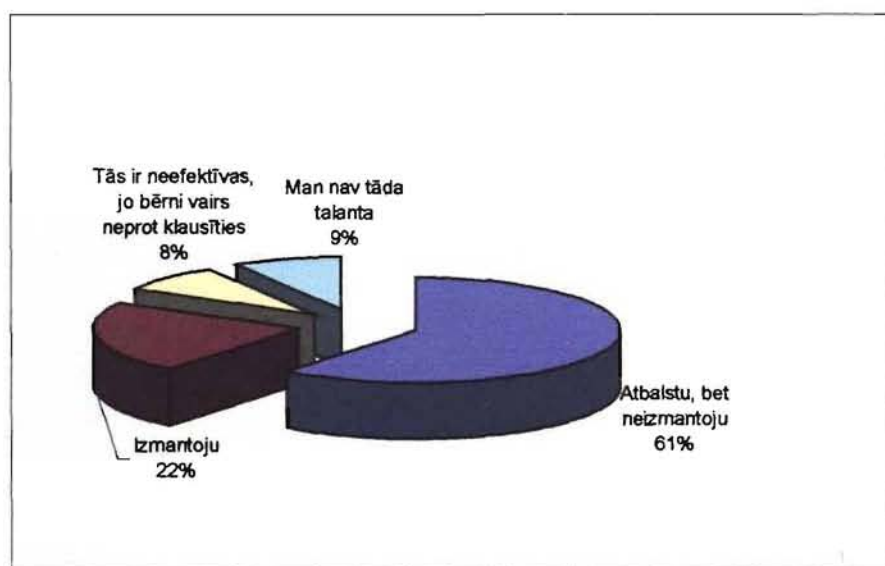
Bibliotēkas mājas lapā vecāki tiek mudināti dziedāt bērniem dziesmas, spēlēt “pirkstu spēles”, tiek piedāvāti arī jau gatavi “ucināmie pantipi” (88).

Ziemeļbabilonas publiskā bibliotēka ASV savā mājas lapā (skat. 8. pielikumu) arī piedāvā plašu pasākumu programmu visu vecumu bērniem un viņu vecākiem. Turpat iespējams arī reģistrēt savu vēlmi piedalīties kādā konkrētā pasākumā. Katram vecuma posmam ir noteikts apmeklētāju skaits. Pašiem mazāka-

jiem bērniem (no piedzimšanas līdz pusotra gada vecumam) tiek piedāvātas nodarbības ar mūziku, spēlēm un citām aktivitātēm, ko vada profesionāla stāstniece Dara Lintveite (*Dara Linthweit*). Mazliet vecākiem bērniem (no pusotra līdz trīs gadu vecumam) bibliotēkā tiek organizētas stāstu stundas, kurās izmanto arī mūziku un spēles. Pirmsskolas vecuma bērni (no 3 līdz 5 gadus veci) tiek aicināti uz stāstu klausīšanos un praktisku darbošanos ‘Fantāzijas stacijā’, kur bērni zīmē un veido. Tiek piedāvāti arī pasākumi bērniem kopā ar vecākiem, piemēram, 2004. gada janvārī ‘‘Sniega mājas celšana’’. Vecākiem tiek rīkoti semināri par bērnu atstības, audzināšanas un veselības jautājumiem (101).

Springfildas bibliotēka ASV savā mājas lapā (106) piedāvā plašu lasīšanas veicināšanas pasākumu plānu gan centrālajā bibliotēkā, gan filiālēs. Vismazākajiem bibliotēkas lietotājiem – gadu un divus veciem bērniem – tiek organizētas stāstu stundas ar pirkstu spēlēm, dziesmām un spēlēm. Lielāki bērni – no 5 līdz 7 gadus veci – tika aicināti kopā ar vecākiem uz ‘‘Piektdienas joku nakti’’, kur paredzēta gan stāstīšana, gan dziesmas, gan spēles.

Savukārt, aplūkojot situāciju Latvijā, bibliotekāru aptaujā tika uzdots jautājums par priekšā lasīšanas un stāstīšanas izmantošanu darbā ar pirmsskolas vecuma bērniem (skat. 20. diagrammu)

20. diagramma. Vai atbalstāt un izmantojat darbā ar pirmsskolas vecuma bērniem tādas metodes kā priekšā lasīšanu un stāstīšanu?

Lielākā daļa respondentu (189) šīs metodes atbalsta, bet paši savā darbā neizmanto. Tikai 69 no visiem 308 aptaujātajiem izmanto priekšā lasīšanu un stāstīšanu, bet 20 atzīst tās par neefektīvām, jo bērni vairs neprot klausīties.

Literārās spēles

Literārās spēles ir cieši saistītas ar lasīšanu priekšā un stāstīšanu. Literāro spēļu didaktiskais uzdevums ir rosināt bērnu fantāziju, trenēt tīšo uztveri un uzmanību. Tā var būt saistītas ar kopīgi izlasītas grāmatas pārrunāšanu, mēģinot uzminēt literārās mīklas. Šādas mīklas var būt kā elements kādā kompleksā lasīšanas veicināšanas pasākumā, piemēram, ekskursijā uz bibliotēku. Apmēram 5 gadu vecumā, kad bērni labprāt spēlē lomu rotaļas, var tikt veidoti nelieli literāri uzvedumi. Pirmsskolas vecumā kā literāro spēļu elements var tikt izmantotas burtu kartītes gan vārdu veidošanai, gan nosaucot vārdus, kas sākas ar šo burtu.

Kā spēles elementi dažāda veida lasīšanas veicināšanas pasākumos ar 5 līdz 7 gadus veciem bērniem var tikt izmantotas ātrrunas.

2000. gadā kādā bērnu bibliotēkā Maskavā tika veikts eksperiments, kura mērķis bija noskaidrot, kā radoša darbošanās ar pasakām (dažāda veida literārās spēles) ietekmē bērnu intelekta attīstību [100]. Tika sastādīta speciāla eksperimentāla programma sadarbībai ar divām vecākajām bērnodārza grupām. Pirmajā grupā bija bērni ar nelieliem attīstības traucējumiem, otrajā – normāli attīstīti bērni. Eksperimenta sākumā ar dažādu testu palīdzību tika noteikts bērnu intelektuālās attīstības līmenis abās grupās. Pirmajā tas bija ievērojami zemāks.

Pavisam tika organizētas 15 nodarbības ar grupu, kurā bija bērni ar attīstības traucējumiem. Viena no pirmajām nodarbībām tika veltīta brīnumu pasakām – to struktūras atklāšanai. Tika izveidotas pasaku kartes lielu plakātu veidā, stāstīšanā iesaistījās neparasti personāži – lelles, dzīvnieki. Bērni tika mudināti pastāstīt, kā visu notikušo varētu būt uztvēris kāds no pasakas personāžiem – arī negatīvie varoņi. Tas veido bērnam spēju ieņemt autora pozīciju, kā arī radīt pašam, un tas veido bērna iekšējās pasaules harmonizāciju. Bērni zīmēja, veidoja, darbojās ar lellēm, daudz paši stāstīja.

Eksperimenta noslēgumā tika pielietoti tie paši testi intelektuālā līmeņa noteikšanai. Interesanti, ka bija daudzi parametri, kuros grupa, ar kuru tika strā-

dāts bibliotēkā, uzrādīja ievērojami labākus rezultātus, nekā otra grupa – eksperimenta kontroles grupa, piemēram: vārdu krājums, prasme formulēt domu, pašam izveidot stāstījumu, spēja iejusties citu pārdzīvojumos (empātija) u. c.

Secinājumi

- Lasīšanas veicināšanas pasākumiem jānodrošina bērnu radošās spējas, izziņas intereses;
- Priekšā lasīšana un stāstīšana ir efektīvas darba metodes, ja tās rosina bērnu iesaistīties pašam, nevis tikai klausīties, reproducēt;
- Bibliotēkas Latvijā savu darbību orientē uz bērniem, kuri jau prot lasīt un paši var apmeklēt bibliotēku. Par to liecina gan krājuma komplektēšanas politika, gan bibliotēku iekārtojums, gan lasīšanas veicināšanas pasākumu programmas;
- Darbs ar pirmsskolas vecuma bērniem galvenokārt izpaužas kā sadarbība ar bērnudārzniekiem, organizējot dažāda veida lasīšanas veicināšanas pasākumus.
- Atšķirībā no ASV, Lielbritānijas, Somijas, Zviedrijas un citu valstu bibliotēkām, kuras par ļoti svarīgu priekšnoteikumu bērnu pirmslasīšanas iemaņu veidošanā un lasīšanas interešu attīstīšanā uzskata tiešu sadarbību ar ģimenēm, Latvijā šāda uz ģimeni orientēta bērnu bibliotēkārās apkalpošanas stratēģija ir vērojama tikai atsevišķu bibliotēku darbībā.

5.4. Bibliotekāriem nepieciešamā kompetence darbā ar bērniem

Lai sekmīgi varētu organizēt bērnu bibliotēkārās apkalpošanu, ļoti liela nozīme ir bibliotēkārās darbinieku kompetences līmenim. Darbs ar bērniem prasa no bibliotekāriem īpašas zināšanas, prasmes un talantu. Šīs zināšanas var iedalīt vairākās grupās:

1. Zināšanas par bibliotēkas lietotāju grupām. Šeit ietilpst zināšanas par visu vecumu bērnu un pusaudžu attīstības īpatnībām, izpratne par sociālās vi-

des ietekmi uz bērnu izziņas interešu veidošanos. Bibliotekāriem, kuri strādā ar pavisam maziem bērniem – zīdaiņiem un bērniem no gada līdz trīs gadu vecumam – ir nepieciešamas īpašas zināšanas un komunikācijas prasmes. Diferencēta pieeja nepieciešama arī tādai bibliotēku lietotāju grupai kā bērniem ar īpašām vajadzībām. Bibliotekāram, kurš strādā ar bērniem, jāpārzina arī vecāku vai citu aprūpētāju, kuri apmeklē bibliotēku kopā ar bērniem, intereses un vajadzības. Šīs zināšanas jāizmanto, lai radītu radošu un attīstošu vidi – atbilstošu bērnu attīstības īpatnībām.

2. Administratīvās un organizatoriskās prasmes. Veiksmīgs bērnu bibliotekārās apkalpošanas process ir atkarīgs no tā plānošanas un stratēģijas izstrādāšanas. Bibliotekāriem jāspēj noteikt tuvākos un tālākos darbības virzienus un plānus, prioritātes. Svarīga ir arī bibliotekāru personāla politikas un profesionālās pilnveidošanās programmas izstrādāšana. Lai nodrošinātu bibliotēkas darbību un iegūtu papildus līdzekļus dažādām aktivitātēm, nepieciešams veidot kontaktus ar sadarbības partneriem, dažādiem atbalsta fondiem un sponsoriem.

3. Komunikācijas prasmes. Prast kontaktēties ar visu vecumu bibliotēkas lietotājiem un viņu vecākiem vai aprūpētājiem. Prast uz klausīt, iedziļināties problēmās.

Komunikācijas prasmes ir nepieciešamas ne tikai, kontaktējoties ar bibliotēkas lietotājiem un kolēģiem, bet arī, veidojot sadarbību ar preses izdevumiem, sadarbības partneriem.

4. Zināšanas bibliotēkas krājuma komplektēšanā. Strādājot bērnu bibliotēkā vai nodaļā, bibliotekāriem ir labi jāpārzina bērnu literatūra – gan grāmatas, gan periodiskie izdevumi, audiovizuālie materiāli, elektroniskie resursi. Labi jāorientējas izdevniecību darbībā un plānos.

Komplektējot bērnu bibliotēkas krājumu, tajā jāiekļauj arī izdevumi vecākiem par bērnu audzināšanu un izglītošanu. Dzīvojot multikulturālā sabiedrībā, bērnu bibliotēku krājumā iekļaujami arī izdevumi nacionālo minoritāšu valodā, tas īpaši attiecas uz izdevumiem pirmsskolas vecuma bērniem, kuri tikai mācās lasīt. Bibliotekāru uzdevums ir veidot visu lietotāju grupu vajadzībām atbilstošu krājumu. Svarīgi ir iepazīstināt bērnus un viņu vecākus ar visiem informācijas resursiem, kādi ir pieejami bibliotēkā – to izvietojumu, izmantošanas iespējām.

5. Prasmes veidot lasīšanas veicināšanas programmas un organizēt pasākumus. Nozīmīga bērnu bibliotekārās apkalpošanas sastāvdaļa ir lasīšanas veicināšanas programmas un pasākumi. Ir nepieciešamas zināšanas bērnu attīstības psiholoģijā, radošā fantāzija, organizatoriskās iemaņas, lai tos sekmīgi veidotu. Bērnu bibliotēku darbiniekiem jāprot veidot kopā ar bērniem literāro darbu dramatisējumus, literārās spēles, jābūt labiem stāstītājiem, jāprot organizēt diskusijas, iestudēt leļļu teātra izrādes.

Bērnu bibliotēkā vēlams organizēt arī pasākumus bērniem kopā ar vecākiem un izglītojošus pasākumus tikai vecākiem.

6. Nemitīga profesionālā pilnveidošanās. Bibliotekāriem jāseko visam jaunajam, kas saistīts ar viņu profesiju – gan to, kas attiecas uz krājuma komplektēšanas, gan darba plānošanas, gan lasīšanas veicināšanu. Liela nozīme ir citu kolēģu pieredzes apgūšanai, tālākizglītības kursu apmeklēšanai. Bibliotekāru sagatavošanas programmās būtu iekļaujami īpaši kursi par pirmsskolas vecuma bērnu un viņu vecāku bibliotekāro apkalpošanu.

NOBEIGUMS

Lai realizētu pētījuma programmā izvirzīto mērķi: kompleksi pētīt situāciju ģimenēs, kuras audzina bērnus līdz mācību uzsākšanai skolā, šīs potenciālo bibliotēkas lietotāju grupas vajadzības, intereses un bibliotēku patlaban piedāvātos pakalpojumus, salīdzinot tos ar pieredzi ģimenes atbalsta programmu izstrādāšanā Amerikas Savienotajās Valstīs, Lielbritānijā, Zviedrijā, Somijā, pētījuma gaitā veikti šādi uzdevumi:

1. Tā kā viens no bērnu bibliotekārās apkalpošanas pamatprincipiem ir dažādu vecumposmu attīstības īpatnību ievērošana, pētījuma pirmajā nodaļā analizētas dažādas teorijas psiholoģijā par bērna personības attīstību;

2. Lai noskaidrotu, vai ģimenēm ir vajadzīgas atbalsta programmas, kurās varētu iesaistīties bibliotēkas, piedāvājot pakalpojumus arī ģimenēm ar pirmsskolas vecuma bērniem, ar anketēšanas un dokumentu analīzes metodēm analizēta situācija ģimenēs (lasīšanas intereses, informētība par bibliotēku sniegtajiem pakalpojumiem, iekšējā komunikācija, spēja sagatavot savus bērnus mācību uzsākšanai skolā, kā arī ģimenes modelis, ienākumi uz vienu ģimenes locekli, materiālās situācijas vērtējums un drošība par to, ka viņi spēs izaudzināt un izglītēt savus bērnus). Šie dati tika salīdzināti ar oficiālajiem valsts statistikas datiem;

3. Lai pierādītu cik svarīga ir pirmie iespaidi par bibliotēku un varētu izdarīt secinājumus par to, kā šī iepazīšanās labāk organizējama, ar kontentanalīzes palīdzību analizētas respondentu – bibliotēku darbinieku un bibliotēkzinātnes nodaļas studentu – atmiņas par viņu bērnības pieredzi bibliotēkā un lasīšanu un ar ietvertās novērošanas metodes palīdzību pētīts, kā bērni jūtas, pirmo reizi atnākuši uz bibliotēku.

4. Lai izprastu bērnu bibliotekārās apkalpošanas un bibliotēku tīkla veidošanās un attīstības tendences, tā piemērotību visu vecumu lietotāju apkalpošanai, pētīta bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkla attīstības vēsture Latvijā. Balstoties uz citu valstu pieredzi un Latvijas bibliotēku darbi-

nieku viedokļiem, pētījumā izstrādāta uz ģimeni orientētas bibliotēkas koncepcija;

5. Pētīta citu valstu pieredze pirmsskolas vecuma bērnu, viņu vecāku un aprūpētāju apkalpošanā (programmu izstrādāšana dažāda vecuma bērniem, bibliotēkas iekārtošana un krājuma komplektēšana atbilstoši bērnu attīstības īpatnībām, izglītojošas programmas vecākiem);

6. Ar divu anketu un dokumentu analīzes palīdzību pētīti bērnu bibliotēku un bērnu nodaļu piedāvātie pakalpojumi ģimenēm ar pirmsskolas vecuma bērniem.

Pētījuma pirmajā nodaļā veiktā attīstības psiholoģijas teoriju analīze liek secināt, ka personības attīstība un galvenie to ietekmējošie faktori dažādu psiholoģijas skolu pārstāvju darbos ir traktēti dažādi. Piemēram, biheivioristi par galveno personības veidošanās faktoru uzskata ārējās vides ietekmi, stimulu un atbildes reakciju kopumu. Ž. Freida izstrādātās psihoseksuālās attīstības vecumposmu periodizācijas pamatā ir seksuālo vajadzību apmierināšanas veidi. Pēc humānistiskās psiholoģijas pārstāvju uzskatiem cilvēks piedzimst jau ar savu noteiktu personības kodolu, kuru tas visā dzīves gaitā, garīgi pilnveidojoties, attīsta. Kognitīvās pieejas pārstāvji pēta izziņas procesus, kas notiek cilvēka prātā, apstrādājot no ārējās vides saņemto informāciju. Bērna attīstība tiek traktēta kā stadiāls process.

Lai gan katrai no šīm psiholoģijas skolām ir dažāda pieeja personības attīstībai un galvenajiem faktoriem, kas to ietekmē, visām kopējs ir tas, ka laika periods no piedzimšanas līdz mācību uzsākšanai skolā tiek uzskatīts par ļoti nozīmīgu posmu personības attīstībā.

Krievu psihologa Ļ. Viģotska stadiālās attīstības teorija ir šī pētījuma teorētiskais pamats, jo ar tās palīdzību var pamatot, ka bērnam jau agrā bērnībā ir nepieciešama saskarsme ar literāru tekstu, lai nodrošinātu viņa attīstībai nepieciešamos priekšnoteikumus: attīstītu valodu, empātiju, dotu vielu iztēlei un fantāzijai.

Ģimeņu aptaujā iegūtie rezultāti un to salīdzināšana ar statistikas datiem pierāda, ka arī Latvijā ir nepieciešams atbalsts ģimenēm bērnu audzināšanā un izglītošanā. Straujās politiskā un ekonomiskās pārmaiņas ir ietekmējušas demogrāfisko situāciju mūsu valstī – kopš 1991. gada Latvijā vērojams negatīvs dabīgais pieaugums. Ģimenes, kurās ir divi un vairāk bērni, kā arī tās ģimenes, kurās

bērnus audzina tikai viens no vecākiem, ir visvairāk pakļautas nabadzības riskam. Pēc šī pētījuma ietvaros veiktās ģimeņu aptaujas datiem vislielākajam aptaujāto skaitam vidējie ienākumi mēnesī uz vienu ģimenes locekli ir robežās no Ls 30 – 60 – tāpat zem valsts noteiktā iztikas minimuma. Tikai 7% no visām aptaujātajām ģimenēm uzskata sevi par pārtikušām, bet lielākā daļa (44%) – par vidēji trūcīgām. Tas rada sociālo spriedzi un nedrošību par to, kā izaudzināt un izglītot bērnus. Par to liecina arī tas, ka 80% no aptaujātajiem uz jautājumu “Vai Jūs māc bāzās par to, kā spēšiet izaudzināt un izglītot savus bērnus?” atbildēja apstiprinoši.

Līdz ar izmaiņām sabiedrībā mainās arī ģimenes modelis. Tradicionālo jeb nukleāro ģimeni, kurā kopā dzīvo vecāki un viņu bērni, līdz tie uzsāk patstāvīgu dzīvi, pamazām nomaina citi ģimeņu modeļi. Atbildēs par ģimeņu sastāvu aptaujā pavisam tika nosaukti 25 dažādi ģimeņu modeļi, kurus nosacīti varēja sagrupēt 5 grupās, no kurām lielākā ir “pilnās ģimenes, kuras dzīvo atsevišķi”.

Patreizējā Latvijas sociāli ekonomiskajā situācijā nepieciešams izstrādāt nopietni pārdomātu, kompleksu ģimeņu atbalsta programmu, kas ne tikai uzlabotu ģimeņu materiālo stāvokli, bet sniegtu reālu atbalstu bērnu audzināšanā un izglītošanā. Šādā atbalsta programmā veiksmīgi var iesaistīties arī bibliotēkas, gan veidojot izglītojošas un attīstošas programmas visu vecumu bibliotēku lietotājiem, gan nodrošinot vecākus ar informāciju, kas nepieciešama bērnu audzināšanai un izglītošanai.

Šobrīd, kad notiek izglītības sistēmas reforma, ir svarīgi piedāvāt vecākiem informāciju par to, kā sagatavot bērnus skolai. Ģimeņu aptaujas rezultāti rāda, ka ģimenes locekļu vidū priekšstati par bērnu sagatavošanu skolai saistās galvenokārt ar lasītprasmes apguvi. Vairāk nekā puse no aptaujātajiem vecākiem apļiecina, ka viņiem būtu nepieciešama informācija par bērnu sagatavošanu skolai, bet liela daļa bibliotēku, kas nodarbojas ar bērnu bibliotekāro apkalpošanu, vai nu vispār nekomplektē literatūru vecākiem, vai arī tā ir novecojusi.

Pirmie priekšstati par grāmatu un lasīšanu bērnam veidojas jau pirmā dzīves gada otrajā pusē. Tas ir atkarīgs no lasīšanas tradīcijām ģimenē – vai pieaugušie ģimenes locekļi mājās lasa, vai bērnam tiek lasīts priekšā.

Respondentu atbildes uz ģimeņu aptaujas jautājumu par attieksmi pret lasīšanu liek secināt, ka lasīšanas tradīcijas lielā daļā aptaujāto ģimeņu nav aktīvas, tātad tās nevar tikt ieaudzinātas arī bērnos.

Bērna izziņas interešu, radošās darbības, iztēles attīšanās liela loma ir agrai saskarsmei ar literāru darbu. Svarīgs ir tā radītais emocionālais pārdzīvojums, kas pēc tam izpaužas bērna rotaļās. Tātad saskarsme ar mākslu rada bērnos emocionālītāti, stimulē iztēli un prāta darbību, kas ļauj bērnam veidot savu izpratni par pasaules norisēm, vērtībām.

Literāra darba klausīšanās bagātina bērna vārdu krājumu, paplašinot ikdienā lietotās valodas slāņus.

Latvijas izglītības koncepcijā kā viens no desmit izglītības pamatprincipiem tiek izvirzīts **radošās darbības princips**. Īpaša nozīme radošas personības veidošanās gaitā ir pirmsskolas vecumam. Viens no svarīgākajiem radošās darbības priekšnoteikumiem ir iztēle – psihisks process, kura rezultātā rodas tēlaini priekšstati.

Pirmsskolas vecumā radošums visspilgtāk izpaužas bērnu rotaļās, kurās notiek iegūtās pieredzes apstrādāšana, veidojot kaut ko jaunu.

Darbā “Iztēle un radošums bērnībā” Ļ. Vigotskis atklāj radošās iztēles mehānismu – bērns no reālajā dzīvē novērotā vāc materiālu savai fantāzijai. Tātad, jo bagātāka ir bērna pieredze, jo vairāk vielas viņa iztēlei, radošai darbībai.

Šāds radošās iztēles veidošanās mehānisma traktējums pierāda nepieciešamību jau agrā bērnībā sniegt bērnam pēc iespējas bagātāku izziņas materiālu, lai ne tikai nodrošinātu viņa intelektuālo attīstību, bet arī veidotu viņu par radošu, pasauli izziņāt gribošu personību. Bērna aktīvajiem izziņas procesiem, spējai mācīties nepietiek tikai ar ikdienas pieredzi, tāpēc pieaugušajiem jācenšas to paplašināt, daudz sarunājoties ar bērnu, lasot priekšā, stāstot, apgūstot jaunas sociālās lomas. Viena no šādām sociālām lomām var būt “bibliotēkas lietotājs”.

Pirmais bibliotēkas apmeklējums bieži vien ir noteicošais, vai bērns turpmāk regulāri un ar interesi apmeklēs bibliotēku. Šī pētījuma ietvaros ar kontentanalīzes palīdzību tika analizētas respondentu atmiņas par bibliotēkas apmeklēšanu un lasīšanu bērnībā. Analīzes rezultāti pierāda, ka šādi pirmie bibliotēku apmeklējumi ir ļoti rūpīgi jāorganizē. Svarīgi ir veltīt bērnam, kurš

pirmo reizi ienācis bibliotēkā, pietiekami daudz uzmanības un labvēlības. No pirmajiem iespaidiem par bibliotēku, no bibliotekāra attieksmes, spējas ievadīt bērnu “bibliotēkas kārtībā” ir atkarīgs, vai viņš kļūs par regulāru bibliotēkas lietotāju.

Lai noskaidrotu, kādi ir bērnu piespiedi pēc pirmā bibliotēkas apmeklējuma, ar ietvertās novērošanas metodi tika analizēta divu bērnodārza grupu pirmā ekskursija uz bibliotēku un zīmējumi, kuros viņi attēloja to, kas bibliotēkā vislabāk patīcis. Galvenie secinājumu pēc šīs pētnieciskās procedūras veikšanas:

- Strādājot ar pirmsskolas vecuma bērniem, jāņem vērā viņu attīstības un uztveres īpatnības. Tā kā vadošais pasaules izzināšanas veids šajā vecumā ir rotaļa, pirmais bibliotēkas apmeklējums 5 – 6 gadus veciem bērniem jāveido kā bibliotēkas spēle, kurā viņi paši aktīvi piedalās;
- Šī vecuma bērniem ir grūti ilgstoši klausīties stāstījumu, jārada iespēja pārslēgties no viena darbības veida uz citu;
- Kopējam nodarbības ilgumam nevajadzētu pārsniegt 30 minūtes.
- Ir svarīgi ļaut arī pašiem bērniem izteikt savas domas, iesaistot viņus sarunā.
- Galvenais bērnodārza grupas bibliotēkas apmeklējuma mērķis ir ieinteresēt bērnus lasīt, kļūt par bibliotēkas lietotājiem.
- Tas, vai viņi par tādiem kļūs ir atkarīgs no vecākiem, no viņu attieksmes pret lasīšanu.

Gan atmiņu, gan pirmā bibliotēkas apmeklējuma un bērnu zīmējumu analīze pierāda, ka bibliotēkas apmeklējumam jau agrā bērnībā ir liela nozīme bērnu lasīšanas interešu veidošanā. Tomēr gan bibliotēkai kā izziņu rosinošai videi, gan lasīšanas veicināšanas pasākumiem un programmām, gan bibliotekāru sagatavotībai jābūt atbilstošām bērnu attīstības īpatnībām katrā vecumposmā.

Lai noskaidrotu, vai bērnu bibliotekārās apkalpošanas tīkls un tā piedāvātie pakalpojumi ir atbilstoši visu vecumu bērnu (arī pirmsskolas vecuma ko-

pā ar vecākiem) vajadzībām, noskaidrotu attīstības tendences, tika veikts neliels ieskats tā attīstības vēsturē.

Līdz 20. gadsimta sākumam bērnu bibliotēkārā apkalpošana notika tikai skolu bibliotēkās, kas galvenokārt pildīja mācību procesa nodrošināšanas funkcijas, savos krājumos ietverot gandrīz vienīgi mācību grāmatas.

Pirmās bibliotēku nodaļas bērniem veidojās tikai 20. gadsimta 20. gados. Pirmā bija Liepājas pilsēta bibliotēkas bērnu nodaļa, kuras izveidošanas iniciators bija bibliotekārs un bibliogrāfs Voldemārs Caune. Viņš savās runās un rakstos aicināja dibināt gan atsevišķas bērnu bibliotēkas, gan nodaļas pie pieaugušo bibliotēkām., bet šīs ieceres īstenot neizdevās. Par pirmsskolas vecuma bērniem piemērotām grāmatām un viņu izdalīšanu kā atsevišķu lasītāju grupu šajā periodā vēl nevar tikt runāts. Pirmo bērnu nodaļu lietotāji bija skolas vecuma bērni.

Latvijai zaudējot neatkarību un kļūstot par vienu no PSRS republikām, bibliotēku tīkls tika veidots pēc Padomju Savienības parauga, nodalot atsevišķas bērnu bibliotēkas.

Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas vērojama tendence samazināties bibliotēku skaitam. Daudzos gadījumos par iemeslu tam bija ēku, kurās atradās bibliotēkas, atdošana bijušajiem īpašniekiem.

Bērnu bibliotēkārās apkalpošanas tīkla modelis, kāds tas vēsturiski veidojies Latvijā, nenodrošina visu lietotāju grupu bibliotekāro apkalpošanu, kā to nosaka Bibliotēku likums. Nozīmīga lietotāju grupa – pirmsskolas vecuma bērni un viņu vecāki – šāda sadalīta bērnu bibliotēkārās apkalpošanas tīkla apstākļos (atsevišķas bērnu bibliotēkas un bērnu nodaļas pie tautas bibliotēkām) paliek ārpus bibliotēku apkalpošanas zonas. Atsevišķās bērnu bibliotēkas orientē savu darbību galvenokārt uz skolas vecuma bērniem, nodrošinot mācību procesu skolā, daļēji dublējot skolu bibliotēku funkcijas, bet tautas bibliotēkas, kurās nav bērnu nodaļu, galvenokārt komplektē krājumu pieaugušajiem. Pirmsskolas vecuma bērni un viņu vecāki nav bibliotēkārās apkalpošanas mērķauditorija.

Lai sakārtotu neskaidros bērnu bibliotēkārās apkalpošanas tīkla jautājumus, nepieciešama mērķtiecīga bērnu bibliotēkārās apkalpošanas darbības koordinēšana, stratēģisko virzienu izstrādāšana. Viens no šādiem stratēģiskajiem virzieniem, kas pavērtu iespēju bibliotēku izmantot visu vecumu lietotājiem (arī ģi-

menēm ar maziem bērniem), varētu būt uz ģimeni orientēta bibliotekārās apkalpošanas politika, kuras pamatā ir atziņa, ka pirmsskolas vecumā ģimene ir galvenā bērnu audzinātāj un izglītotāja.

Latvijā par “ģimenes bibliotēkām” vai “uz ģimeni orientētām bibliotēkām” parasti tiek runāts gadījumos, kad bērnu bibliotēkas tiek pievienotas pieaugušo bibliotēkām, veidojot bērnu nodaļas. Šis bibliotēku apvienošanas process ir rūpīgi jāplāno, lai nevienai lietotāju grupai tas nepasliktinātu bibliotekāro pakalpojumu kvalitāti.

Lai noskaidrotu pašu bibliotekāru viedokli, kas viņuprāt ir “ģimenes bibliotēka”, tika veikta aptauja.

Angļu un amerikāņu bibliotēkzinātnieku viedokļi un Latvijas bibliotekāru skatījums uz to, kas ir “ģimenes bibliotēka” daudzos jautājumos ir līdzīgs, taču ir arī būtiskas atšķirības. Pirmie vairāk uzsver bibliotēkas lomu bērnu izglītošanā, mūsu bibliotēku darbinieki akcentē to, ka bērniem jāpiedāvā pietiekami interesantas nodarbes, lai viņi netraucētu vecākiem izvēlēties grāmatas vai lasīt.

Lai nodrošinātu kvalitatīvus bibliotekāros pakalpojumus ģimenēm ar bērniem, bibliotēka jāveido kā aktīva, radoša vide, piemērota katra vecumposma atbilstības īpatnībām. Tai jābūt iekārtotai tā, lai motivētu bērnus radošai izziņas darbībai.

Pirmsskolas vecuma bērniem (īpaši bērniem no piedzimšanas līdz trīs gadu vecumam) nepieciešami īpaši izdevumi. Tas saistīts ar bērnu uztveres īpatnībām, redzes, sīkās pirkstu muskulatūras attīstību. Bibliotekāru aptaujas rezultāti liecina, ka daļa bibliotēku darbinieku uzskata, ka šādi izdevumi bibliotēku krājumos vispār nav komplektējami.

Gan bibliotekāru aptaujā, gan vecāku aptaujā tika lūgts vērtēt Latvijā iznākošos izdevumus bērniem. Šo atbilžu analīze liecina, ka bibliotekāri vairāk vērtē grāmatu saturu (šis vērtējums lielā daļā atbilžu ir kritisks), bet vecāki – ārējo noformējumu, ilustrācijas. Vienu no vadošajām pozīcijām abās aptaujās, atbildot uz šo jautājumu, ieņem vērtējums: “izdevumi bērniem ir ļoti dārgi”. Tātad, tos grūti iegādāties gan ģimenēm, gan bibliotēkām.

Lasīšanas veicināšanas programmu un pasākumu analīze liecina, ka Latvijā šādas programmas, kuru adresāti būtu pirmsskolas vecuma bērni, atšķirībā no to

īpatsvara, piemēram, Amerikas Savienotajās Valstīs, Zviedrijā, Somijā, ir visai maz izplatītas.

Bibliotēkas Latvijā savu darbību orientē uz skolas vecuma bērniem. Par to liecina gan krājuma komplektēšanas politika, gan bibliotēku iekārtojums, gan lasīšanas veicināšanas pasākumu programmas. Darbs ar pirmsskolas vecuma bērniem galvenokārt izpaužas kā sadarbība ar bērnudārziem, organizējot dažāda veida lasīšanas veicināšanas pasākumus.

Atšķirībā no citu valstu (piemēram, ASV, Lielbritānijas, Somijas, Zviedrijas) bibliotēkām, kuras par ļoti svarīgu savas darbības virzienu uzskata tiešu sadarbību ar ģimenēm, lai jau agrā bērnībā veidotu bērnu lasīšanas intereses, Latvijā šāda uz ģimeni orientēta bērnu bibliotekārās apkalpošanas stratēģija ir vērojama tikai atsevišķu bibliotēku darbībā.

Patlaban Latvijas apstākļos tieši nav iespējams tieši pārņemt, piemēram, Amerikas Savienoto Valstu vai Ziemeļvalstu bērnu bibliotekārās apkalpošanas modeļus, jo tie veidojušies dažādos vēsturiskajos apstākļos. Ar šo valstu pieredzi ir jāiepazīstas, tā jāanalizē, jāizvērtē un tikai tad atsevišķi tās aspekti jāizmanto atbilstoši Latvijas apstākļiem.

Promocijas darbā šie modeļi netika analizēti pilnībā, bet tika skarts tikai viens no aspektiem – bērnu bibliotekārās apkalpošanas orientācija uz ģimeni kā bērna galveno audzinātāju un izglītotāju pirmsskolas vecumā.

Darbā piedāvātā koncepcija tika balstīta galvenokārt uz Latvijas ģimeņu situāciju, kas detalizēti aprakstīta 2. nodaļā.

Bērnu bibliotekārās apkalpošanas nodrošināšanā liela loma ir bibliotekāru kompetences līmenim, prasmei strādāt ar ļoti atšķirīgu vecumu bibliotēkas lietotājiem. Tas prasa apgūt īpašas zināšanas un prasmes, kas saistītas ar:

- visu lietotāju grupu attīstības īpatnību pārzināšanu,
- administratīvajām un organizatoriskajām prasmēm,
- spēju kontaktēties ar visu vecumu bibliotēkas lietotājiem, viņu vecākiem vai citiem aprūpētājiem,
- bērnu literatūras pārzināšanu, lai konsultētu vecākus un bērnus piemērotākā izdevuma izvēlē;
- prasmi veidot lasīšanas veicināšanas pasākumus.

Veicot visus pētījuma programmā izvirzītos uzdevumus, sākotnēji izvirzītā hipotēze:

“Straujās izmaiņas sabiedrībā ietekmē ģimeņu iespējās audzināt un izglītēt bērnus. Ja laikā līdz mācību uzsākšanai skolā bērns nebūs saņēmis pilnvērtīgu audzināšanu un izglītošanu ģimenē un pirmsskolas audzināšanas iestādē, viņa kā radošas, pasauli izzināt spējīgas personības attīstība tiks kavēta. Bibliotēka var būt nozīmīgs posms ģimeņu atbalsta programmu realizēšanā, ja tā var:

- nodrošināt ar pakalpojumiem visas lietotāju grupas;
- veidot aktīvu un radošu vidi arī pirmsskolas vecuma bērniem un viņu vecākiem;
- darboties kā vecāku un aprūpētāju izglītotāja”

apstiprinājās.

BIBLIOGRĀFISKO NORĀŽU SARAKSTS

1. Augustaitiene, A. Pasākumi lasīšanas veicināšanai Lietuvā // Seminārs Bibliotēka bērniem un jaunatnei jauno informācijas tehnoloģiju pasaulē. 1998. gada 24.–26.sept. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1998, 45.–48.lpp.
2. Bakisa, A. Rotaļas ar bērnu no 1 dienas līdz 6 gadiem. Rīga : Alberts XII, 1997. 191 lpp. ISBN 9984-557-29-4.
3. Bebre, Rita. Radošas personības struktūra // Radoša personība I : zinātnisko rakstu krājums. Rīga : Vārti, 1999, 85.-93.lpp.
4. Bērni Latvijā : statistikas biļetens. Rīga : Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2002. 53 lpp. ISBN 9984-06-165-5.
5. Bibliotēku likums // Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 1998, Nr.13, 39.–50.lpp.
6. Boša, R. Sagatavošana skolai // Skolotājs, 2000, Nr.1, 7.–8.lpp.
7. Caune, V. Pašiem sava bibliotēkas // Atauga. I. Rīga : Kultūras Balss apgādībā, 1920. 46.–48.lpp.
8. Černova, Emīlija. Pirmsskolēna rotaļspēles darbības saturs un organizācija // Skolotājs, 2000, Nr.5(23), 49.-52.lpp.
9. Dzintere, Daina un Pučure, Inga. Radoša rotaļa un spēles // Es gribu iet skolā : rokasgrāmata skolotājiem. Rīga : SIA “Puse Plus”, 2003, 35.–51.lpp.
10. Eriksons, E. Identitāte: jaunība un krīze. Rīga : Jumava, 1998. 272 lpp. ISBN 9984-05-180-3.
11. Farneste, Monta. Komunikatīvā pieeja valodas apgūvē // Personības attīstība. Skolēnu un studentu personības veidošanās mācību un audzināšanas procesā : doktorandu zinātnisko rakstu krājums. Rīga : SIA “Izglītības soļi”, 2000, 5.-11.lpp.
12. Freiberga, I. Bērnu apdāvinātība un tās sekmēšana // Bērns kā individualitāte pirmsskolas izglītības iestādē. Rīgas Pedagoģijas un izglītības augstskola Ģimenes un pirmsskolas pedagoģijas katedra. Rīga : SIA “Izglītības soļi”, 2002. 163.-173.lpp.

13. Freiberga, I. Literārie darbi kā bērnu radošās aktivitātes veicinātāji pirmsskolas vecumā : zinātniski metodisks līdzeklis. Rīga : Vārti, 1997. 85 lpp. ISBN 9984-9231-4-2.
14. Freiberga, I. Literatūra kā pirmsskolas vecuma bērnu iztēles un jaunrades attīstītāja // Pirmsskolas Izglītība. 1998, Nr.1, 42.-45.lpp.
15. Fromms, Ē. Mīlestības māksla. No angļu val. tulk. Baiba Jansone. Rīga : Jumava, 1994. 159 lpp. ISBN 9984-506-49-55.
16. Geidžs, N.L. un Berliners, D.C. Pedagoģiskā psiholoģija. Rīga : Zvaigzne ABC, 2002. 662 lpp. ISBN 9984-17-281-3.
17. Gulbenes bibliotēka - Gulbenes bērnu bibliotēka – Bērniem un pusaudžiem. [tiešsaiste]. Gulbene : Gulbenes bibliotēka, 2003. [atsauce veidota 2004.g. 10.oktobrī]. Pieejas veids: tīmeklis WWW. URL: <http://www.gulbenesbiblioteka.lv/berni/konkursi.html>.
18. Gustavsons, L. Bērnu tētis: ar tuvību un cieņu pret bērniem. Rīga : Zvaigzne ABC, 1995. 240 lpp. ISBN 9984-560-41-4.
19. Hansena, Kirstena A., Kaufmane, Rokšana K. un Volša, Bērka K. Bērncentrētu grupu veidošana. Rīga : Izglītības iniciatīvas centrs, 2002. 185 lpp.
20. Hibnere, V. Bērna vizuālā darbība. 1.daļa. Rīga : RaKa, 1998. Pedagoģiskā psiholoģija, 198 lpp. ISBN 9984-15-070-4.
21. Hibnere, Valentīna. Vizuālās radošās domāšanas un iztēles attīstība // Radoša personība I : zinātnisko rakstu krājums. Rīga : Vārti, 1999, 98.-113.lpp.
22. Izglītības likums // Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 1998, Nr.24, 68.–86.lpp.
23. Janovska, I. Rezultāti pētījumam "Bērnu attieksme pret grāmatu un lasīšanu" (anketa 1.–5.kl. skolēniem) // Seminārs Bibliotēka bērniem un jaunatnei jauno informācijas tehnoloģiju pasaulē. 1998. gada 24.–26.sept. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1998, 37.–40.lpp.
24. Jāsko, A. Pasākumi lasīšanas veicināšanai Igaunijā // Seminārs Bibliotēka bērniem un jaunatnei jauno informācijas tehnoloģiju pasaulē.

- 1998.gada 24.–26.sept. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1998, 40.–45.lpp.
25. Kaņepāja, Ruta. Iepazīstināšana ar apkārtni. Runas attīstīšana. Rakstīt un lasītmācīšana // Es gribu iet skolā : rokasgrāmata skolotājiem. Rīga : SIA “Puse Plus”, 2003, 51.– 65.lpp.
26. Karpova, Ā. Ģimenes psiholoģija : lekciju kurss. Rīga : RaKa, 2000. 232 lpp. ISBN 9984-15-179.
27. Karpova, Ā. Personība. Teorijas un to radītāji : mācību līdzeklis. Rīga : Zvaigzne ABC, 1998. 223lpp. ISBN 9984-04-930-2.
28. Klasifikācijas tabulas bērnu un skolu bibliotēkām. Latvijas Nacionālā bibliotēka. Bērnu literatūras centrs. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1999. 102 lpp. ISBN 9984-607-21-6.
29. Komenskis J.A. Lielā didaktika. Rīga : Zvaigzne, 1992. 231 lpp. ISBN 5-405-00835-4.
30. Kraukle, I. Ģimenes kā pašregulējošas sistēmas varianti un to ietekme uz bērna personības veidošanos // Personības attīstība ģimenē, skolā un augstskolā. Rīga, 1999, 26.–31.lpp.
31. Kriķe, Rūta. Rosinām vizuālo iztēli // Skolotājs, 2000, Nr.5(23), 45.-48.lpp.
32. Krinkele, V. Bērna attīstības vērtēšanas pedagoģiski psiholoģiskie nosacījumi pirmsskolas izglītības iestādē // Bērns kā individualitāte pirmsskolas izglītības iestādē. Rīgas Pedagoģijas un izglītības augstskola Ģimenes un pirmsskolas pedagoģijas katedra. Rīga : SIA “Izglītības soļi”, 2002, 9.-43.lpp.
33. Kupčs, J. Saskarsmes būtība : saskarsmes psiholoģija. Rīga : Zvaigzne ABC, 1997. 72 lpp. ISBN 9984-04-123-9.
34. Latvijas Bibliotēku padomes gadagrāmata I. Rīga : Kultūras fonda izdevums, 1926. 169 lpp.
35. Latvijas izglītības koncepcija. Rīga : Raka, 1995. 34 lpp.
36. Latvijas statistikas gadagrāmata. 2002. Rīga : Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2002. 269 lpp. ISBN 9984-06-167-1.

37. Lieģeniece, D. Kopveseluma pieeja audzināšanā (5 – 7 gadu vecumā). Rīga : RaKa, 1999. 262 lpp. ISBN 9984-15-148-4.
38. Lieģeniece, D. Kopveseluma pieeja 5-7 gadus veca bērna audzināšanai. Liepāja : Liepājas pedagoģiskais institūts, 1996. 401 lpp. ISBN 9984-562-37-9.
39. Lieģeniece, D. Kopveseluma pieeja radošas personības veidošanā // Skolotājs. Nr.3, 2002, 10.-16.lpp.
40. Lieģeniece, D. un Nazarova, I. Veseluma pieeja valodas apgūvē 5-7 gadus veciem bērniem. Rīga : RaKa, 1999. 112 lpp. ISBN 9984-15-175-1.
41. Lika, Irina. Kreativitāte un personības pašattīstība // Radoša personība I : zinātnisko rakstu krājums. Rīga : Vārti, 1999, 26.-37.lpp.
42. Lūciņa, Z. Bērna izpēte novērojot // Bērns kā individualitāte pirmsskolas izglītības iestādē. Rīgas Pedagoģijas un izglītības augstskola Ģimenes un pirmsskolas pedagoģijas katedra. Rīga : SIA "Izglītības soļi", 2002, 43.-84.lpp.
43. LVS ISO 690-2:2001. Dokumentācija. Bibliogrāfiskās norādes. 2.daļa : Elektroniskie dokumenti vai to daļas. Rīga : VSIA Latvijas standarts, 2001. 32 lpp.
44. LVS ISO 690:2001. Dokumentācija. Bibliogrāfiskās norādes. Saturs, forma un struktūra. Rīga : Latvijas standarts, 2001. 34 lpp.
45. Miķelsone, I. Radošums – būtiska personības vērtība // Radoša personība : zinātnisko rakstu krājums. I. Rīga : Vārti, 1999-2000, 255.-257.lpp.
46. Nellke, Matiass. Kreativitātes metodes radošo spēju attīstīšanai. Rīga : De Novo, 2003. 126 lpp. ISBN 9984-9683-7-5.
47. Omārova, S. Cilvēks dzīvo grupā: sociālā psiholoģija. Rīga : Kamene, 1996. 187 lpp.
48. Ozoliņš, Gatis. Mākslas tēla psiholoģiskais saturs // Personības attīstība. Skolēnu un studentu personības veidošanās mācību un audzināšanas procesā : doktorandu zinātnisko rakstu krājums. Rīga : SIA Izglītības soļi, 2000, 83.-88.lpp.

49. Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca : aptuveni 1500 terminu latviešu, angļu, vācu un krievu valodā. Sast. autoru kolektīvs Valentīnas Skujiņas vadībā. Rīga : Zvaigzne ABC, 2000. 248 lpp. ISBN 9984-17-686-X.
50. Piažē, Ž. Bērna intelektuālā attīstība. Rīga : Pētergailis, 2002. 319 lpp. ISBN 9984-673-59-6.
51. Pirmsskolas izglītības programma pirmsskolas izglītības iestādēm. Rīga : SIA "Mācību apgāds NT", 2003. 40 lpp. ISBN 9984-617-38-6.
52. Psiholoģijas vārdnīca. Dr. habil. psihol. G. Breslava redakcijā. Rīga : Mācību grāmata, 1999. 157 lpp. ISBN 9984-18-242-8.
53. Puriņš, Ā. Bibliotēku tīkla attīstība Latvijas PSR 1944.-1995.gadā // Bibliotēkas – lasītājiem : Bibliotēku zinātnes aspekti. Rīga, 1984, 77.–87.lpp.
54. Puškarevs, I. Attīstības psiholoģija. Rīga : RaKa, 2001. 187 lpp. ISBN 9984-15-283-9.
55. Račicka, Irēna. Iztēle pirmsskolēna kreativitātes saturā // Radoša personība I : zinātnisko rakstu krājums. Rīga : Vārti, 1999, 187.-191.lpp.
56. Raipulis, Jēkabs. Radošas personības attīstības ģenētiskie priekšnoteikumi // Radoša personība I : zinātnisko rakstu krājums. Rīga : Vārti, 1999, 46.-53.lpp.
57. Reņģe, V. un Lūsis, K. Personības psiholoģiskā struktūra. Rīga : Zinātne, 1988. 86 lpp. ISBN 5–7966–0006–0.
58. Rone, Sandra. Humānas personības veidošanās pedagoģiskais raksturs // Personības attīstība. Skolēnu un studentu personības veidošanās mācību un audzināšanas procesā : doktorandu zinātnisko rakstu krājums. Rīga : SIA Izglītības soļi, 2000, 53.-56.lpp.
59. Rūķe–Draviņa, V. No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem. Rīga : Zvaigzne, 1992. 415 lpp. ISBN 5-405-00823-0.
60. Rumpīte, Diāna. Novitātes kreativitātes teorijā // Skolotājs, 2000, Nr.5(23), 32.-38.lpp.

61. Saušs, Raimonds. Rotaļu ietekme uz radošas pirmsskolēna personības veidošanos // Radoša personība I : zinātnisko rakstu krājums. Rīga : Vārti, 1999, 194.-197.lpp.
62. Skolnieku latviešu bibliotēkas // Dzimtenes Vēstnesis. 1914, Nr.6.
63. Stikāne, A. Bērnu literatūra. Rīga : Liesma, 1977. 247 lpp.
64. Svence, G. Attīstības psiholoģija. Rīga : Zvaigzne ABC, 1999. 159 lpp. ISBN 9984-17-369-0.
65. Svence, Guna. Radošas personības un pašorganizēšanās idejas meklējumi psiholoģijas vēsturē // Radoša personība I : zinātnisko rakstu krājums. Rīga : Vārti, 1999, 17.-21.lpp.
66. Šūpola, R. Personības radoša pašrealizācija daiļliteratūras lasīšanas procesā // Radoša personība I : zinātnisko rakstu krājums. Rīga : Vārti, 1999. 158.-164.lpp.
67. Tautas attīstība : mācību līdzeklis. Rīga : Jumava, 2002. 227 lpp. ISBN 9984-05-496-9.
68. Vāgners // Latviešu Avīzes. 1829, Nr.10.
69. Vecgrāve, Anita. Kā man saprast savu bērnu. Rīga : Zvaigzne ABC, 1996. 191 lpp. ISBN 9984-04-500-5.
70. Vičs, A. Latviešu skolu vēsture. Rīga : Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļa, 1926–1940. 1.–3.grāmata.
71. Vidnere, Māra. Iztēle // Ieskats holistisko terapiju formās. Rīga : SIA “ Izglītības soļi”, 2003, 39.–44.lpp.
72. Vidnere, Māra. Pasaku terapija // Ieskats holistisko terapiju formās. Rīga : SIA “ Izglītības soļi”, 2003, 106.–109.lpp.
73. Vidnere, Māra. Personības garīgās izaugsmes iespēja pārdzīvojumā pieredzes izpratnē // Radoša personība I : zinātnisko rakstu krājums. Rīga : Vārti, 1999, 71.-83.lpp.
74. Vigotskis, Ļevs. Domāšana un runa : vispārīgās psiholoģijas problēmas. Rīga : Eve, 2002. 392 lpp. ISBN 9984-716-08-2.
75. Vilhelmsone, Viviana. “Kā zivs ūdenī” 46 lasīšanas veicināšanas projekti // Seminārs Bibliotēka bērniem un jaunatnei jauno informācijas

- tehnoloģiju pasaulē. 1998.gada 24.–26.sept. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1998, 28.–31.lpp.
76. Viļumanis, Aleksandrs. Humānistiskā pieeja audzināšanā // Personības attīstība. Skolēnu un studentu personības veidošanās mācību un audzināšanas procesā : doktorandu zinātnisko rakstu krājums. Rīga : SIA Izglītības soļi, 2000, 56.-59.lpp.
77. Vindeče, A. Burtu spēles pirmsskolā // Skolotājs. 1999, Nr.2, 66.–67.lpp.
78. Vorobjovs, A. Psiholoģijas pamati : eksperimentāls mācību līdzeklis. Atļāvusi lietot Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. Rīga : Mācību apgāds, 1996. 323 lpp. ISBN 9984-572-17-X.
79. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Rīga : Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija, 2002. 144 lpp. ISSN 1407-4095.
80. Žogla, Irēna. Didaktikas teorētiskie pamati. Rīga : RaKa, 2001. 275 lpp. ISBN 9984-15-375-4.
81. A Place for Children : Public libraries as a major force in children's reading : British Library Research and Innovation Report 117. Edited by Judith Elkin, Margaret Kinnel. London : Library Association Publishing, 2000. p.184.
82. Bellingham Public library, Washington. Children's Library programs [tiešsaiste]. Washington: Bellingham Public library, 2003. [atsauce veidota 2004.g. 10.janv.]. Pieejas veids: tīmeklis WWW. URL: www://cob.org/library/ChildrensLibrary.
83. Between Lions [tiešsaiste]. [atsauce veidota 2003.g. 10.oktobrī]. Vankūvera : ALA, 2003. Pieejas veids: tīmeklis WWW. URL: <http://pbskids.org/lions/designated>.
84. Blanshard, C. Managing library services for children and young people : a practical hand book. London : Librar. Assoc. Publ., 1999. p.203.
85. Burgess, Stephen R.; Hecht, Steven A. and Lonigan, Christopher J. Relations of the home literacy environment (HLE) to the development

- of reading – related abilities : A one–year longitudinal study // Reading Research Quarterly. Oct./nov./dec. 2002, Vol.37, Nr.4, p.408–426.
86. Busha, Charles and Harter, Stephen. Research methods in librarianship : techniques and interpretations. New York : Academic Press, 1995.
87. Children and Young People : Library Association Guidelines for Public Library Services. Second edition. London : Library Association Publishing, 1997. p.61.
88. City of Palo Alto Public Library – Kids & Teens – Calendar of Events [tiešsaiste]. Palo Alto : Palo Alto Public Library, 2003. [atsauce veidota 2004.g. 10.janv.]. Pieejas veids: tīmeklis WWW. URL: www://.city.palo-alto.ca.us/library/kids-teens/storytime.htm/
89. Clyde, Anne. Letting the words speak. Content analysis methods in library and information science research : notes to accompany a NordIS-Net workshop for PhD students University of Latvia, Riga. November 2002. Nepublicētais materiāls.
90. County of Brant library Programs [tiešsaiste]. [atsauce veidota 2004.g. 10.janv.]. Pieejas veids: tīmeklis WWW. URL: www://brant.library.on.ca/library/programs_children.shtml.
91. DeSalo, Nancy N. Beginning with Books : library Programming for Infants, Toddlers, and Preschoolers. Foreword by Faith Hektoen. Hamden : Library Professional Publications, 1993. p.158. ISBN 0-208-02318-6.
92. Dickinson, D.K. and Snow C.E. Interrelationship among prereading and oral language skills in kindergarten from two social classes // Early Childhood Research Quarterly. 1987, Nr.2, p.1–25.
93. Events&Programs at Vancouver public Library. [tiešsaiste]. Vancouver : Vancouver public Library, 2002. [atsauce veidota 2004.g. 10.janv.]. Pieejas veids: tīmeklis WWW. URL: <http://www.vpl.vancouver.bc.ca/YSP/baby.html>.
94. Feinberg, Sandra; Kuchner, Joan F. and Feldman, Sari. Learning Environments for Young Children : rethinking Library Spaces and

- Services. Chicago and London : American Library Association, 1998. p.192.
95. Helsinki City Library. Annual Report 2002 [tiešsaiste]. Helsinki : Helsinki City Library, 2003. [atsauce veidota 2004.g. 10.janv.]. Pieejas veids: tīmeklis WWW. URL: http://www.lib.hel.fi/annual_report/.
96. Kronig, P. Öffentlichkeits nach ihnen // Bibliothek. Forschung und Praxis. 1996, Nr.3, S.313–347.
97. Main Library Programs: Carnegie Library of Pittsburg. [tiešsaiste]. Pittsburg : Carnegie Library of Pittsburg, 2003. [atsauce veidota 2004.g. 10.janv.]. Pieejas veids: tīmeklis WWW. URL: <http://www.carnegielibrary.org/kids/happening/programs.cfm?mode=headlines&even>.
98. Martinsone, Marija. Creativity as psychological process // Radoša personība I : zinātnisko rakstu krājums. Rīga : Vārti, 1999, 66.-71.lpp.
99. McKechnie, Lynne. Ethnographic observation of preschool children // Library and information science research. 2000, Nr.22 (1), p. 61–67.
100. Nilson, I. Childrens Libraries in Scandinavia // Scand. Publ. Libr. Quart. 1997, Vol.25, Nr.1, p.4–7.
101. North Babylon Public Library programs for Children [tiešsaiste]. North Babylon : North Babylon Public Library, 2004. [atsauce veidota 2004.g. 10.janv.]. Pieejas veids: tīmeklis WWW. URL: <http://www.maplewoodlibrary.org/programs.html>.
102. Parent's Guide to Emergent Literacy [tiešsaiste]. Blūmingtona : ALA, 2003. [atsauce veidota 2003.g. 10.okt.]. Pieejas veids: tīmeklis WWW. URL: http://.ala.org/Content/NavigationMenu/PLA_andALS-Cs_Preschool_Literacy_Initive/emerg2.pdf.
103. PLA's Preschool Literacy Initiative : the bonding with Baby program [tiešsaiste]. [atsauce veidota 2003.g. 10.okt.]. Pieejas veids: tīmeklis WWW. URL: <http://www.bondingwithbaby.org/ordforminst.htm>.
104. Poutiainen, R. Reading is a joy // Scandinavian Publ. Libr. Quart. 1998, Vol. 3, Nr.2, p.16–18.

105. Rowe, Wells Deborah. The literature potentials of book – related dramatic play // Reading Research Quarterly. Jan/Feb/Mar 1998, Vol.33, Nr.1,p.10–35.
106. Springfield Greene County library. Library programs for children [tiešsaiste]. Springfield : Springfield Greene County library, 2003. [atsauce veidota 2003.g. 10.okt.]. Pieejas veids: tīmeklis WWW. URL: <http://thelibrary.springfield.missouri.org/programs/other/cd.cfm>.
107. Towell, J. Whats the story? : The art of storytelling continues to thrive in the electronic age // Reading Today. February/March 1998, p.7.
108. Weber, Robert Philip. Basic content analysis. London : Sage Publications, 1990.
109. West, C. Ladder to the Moon // The New Review of children's Literature and Librarianship. 1995, Vol.1,p.47–53.
110. White, James M. and Klein, David M. Family Theories. Second Edition. Thousand Oaks ; London : New Delhi : Sage Publications, 2002. p.317. ISBN 0-7619-1.
111. Выготский, Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Москва : Просвещение, 1991. 90 с. ISBN 5-09-003428-1.
112. Выготский, Л.С. Вопросы детской психологии. Санкт-Петербург : Союз, 1987. 224 с. ISBN 5-87852-033-8.
113. Выготский, Л.С. Психология искусства. Под редакцией М.Г. Ярошевского. Москва : Педагогика, 1987. 345 с.
114. Выготский. Москва : Московский Городской педагогический институт, 2002. 223 с. Антология гуманной педагогики. ISBN 5-89147-002-0.
115. Гречко, Г.С. Целевая комплексная программа как инструмент создания нового образа детской библиотеки // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества 2003 года: Библиотеки и доступность информации в современном мире: электронные ресурсы науке, культуре и

- образованию : труды конференции. Том 2. Москва : ГПНТБ, 2003, с.806–812.
116. Зимбардо, Ф. и Ляйпе, М. Социальное влияние. Санкт–Петербург ; Москва ; Харьков ; Минск, 2001. 444 с. Мастера психологии. ISSN 5-8046-0172-5.
117. Корчинская, И. Чтение детей: проблемы сотрудничества семьи и библиотеки // Библиография. 1995, №.3, с.29–31.
118. Крайг, Грейс. Психология развития. Седьмое международное издание. Санкт–Петербург ; Москва ; Харьков ; Минск, 2002. 987с. Мастера психологии. ISSN 5-314-00128-4.
119. Осорина, М. Секретный мир наших детей в пространстве мира взрослых. Санкт–Петербург : Питер, 1999. 278 с. Мастера психологии. ISBN 5-88782-202-3.
120. Пиаже, Ж. Избранные психологические труды. Москва : Международная педагогическая академия, 1994. 680 с. ISBN 5-87977-019-2.
121. Родари, Д. Грамматика фантазии : введение в искусство придумывания истории. Москва : Прогресс, 1978. 214 с.
122. Столяренко, Л.Д. Основы психологии. Изд. четвертое, перераб. и доп. Ростов-на-Дону : Феникс, 2001. 672 с. ISBN 5-222-01548-3.
123. Фрейд, З. Психология бессознательного : сборник произведений. Сост., науч. ред., авт. вступ. ст. М. Ярошевский. Москва : Просвещение, 1999. 447 с. ISBN 5-09-001616-X.
124. Фрейд, З. Психология сексуальности. Минск : Сергей Тарасович, 1993. ISBN 5-85442-044-9.

PIELIKUMI

Pētījuma "Pirmsskolas vecuma bērns un bibliotēka" ietvaros lūdzu Jūs atbildēt uz dažiem jautājumiem. Izvēlieties vienu vai vairākus no piedāvātajiem atbilžu variantiem, izdarot savu atzīmi kvadrātiņā. Varat ierakstīt arī savu variantu.

1. Kura no lasītāju grupām Jūsu bibliotēkā ir visvairāk pārstāvētā? (Sagrupējiet, ar Nr. 1 apzīmējot visvairāk pārstāvēto.):
  - Pirmsskolas vecuma bērni;
  - Jaunākā skolas vecuma bērni (1. – 3. klase);
  - Vidējā skolas vecuma bērni (4. – 8. klase);
  - Pusaudži;
  - Bērnu vecāki;
  - Pedagogi.
2. Kādi pasākumi šī gada laikā Jums bijuši sadarībā ar bērnu dārzēm vai citām pirmsskolas vecuma bērnu iestādēm?
  - Ekskursijas uz bibliotēku;
  - Gadskārtu ieražām veltīti pasākumi;
  - _____
  - _____
  - Nekādi.
3. Vai atbalstāt un izmantojat darbā ar pirmsskolas vecuma bērniem tādas metodes kā priekšā lasīšana un stāstīšana:
  - atbalstu, bet neizmantoju,
  - izmantoju;
  - uzskatu par neefektīvām, jo bērni vairs neprot klausīties;
  - man nav tāda talanta;
  - _____
4. Vai šī gada laikā esat organizējuši arī kādus pasākumus bērniem kopā ar vecākiem:
  - jā;
  - nē.
5. Vai Jūsu bibliotēkā (nodaļā) ir arī literatūra vecākiem (pedagoģiska, psiholoģiska u. c. satura):
  - jā;
  - nē.
6. Jūsu attieksme pret audio un vizuālo mediju ienākšanu bibliotēkā (skaņu ieraksti, filmas, dators un tā piedāvātās iespējas):
  - vēl nezinu;
  - viennozīmīgi – par;
  - tie tikai traucē un izspiež no bibliotēkām grāmatas un žurnālus,
  - _____

1. pielikums

7. Kā notiek bērnu literatūras iegāde bibliotēkā, kurā Jūs strādājat (kas finansē, kā notiek iepirkšanas process)?
_____
_____
_____
_____
_____
8. Izvēloties literatūru, Jūs priekšroku dodat (sagrupējiet pēc nozīmīguma):
  - uzzīņu izdevumiem;
  - pusaudžu romāniem;
  - literatūrai, kas ir skolas obligātās literatūras sarakstos;
  - dzejas izdevumiem;
  - grāmatām – rotaļlietām pašiem mazākajiem lasītājiem;
  - bilžu grāmatām pirmsskolas un jaunākā vecuma skolas bērniem;
  - komiksiem;
  - izdevumiem bērnu vecākiem.
9. Kā Jūs vērtējat patlaban Latvijā iznākošos izdevumus bērniem, to atbilstību Jūsu lasītāju – bērnu vajadzībām?
_____
_____
_____
10. Sanumurējiet pēc svarīguma, kas visvairāk būtu vajadzīgs, lai bērniem bibliotēkā būtu interesanti:
  - vairāk jaunu grāmatu, žurnālu,
  - spēles, rotaļlietas,
  - modernas mēbeles,
  - plašākas, gaišākas telpas,
  - remonts,
  - mūzikas centrs, televizors,
  - datori (spēles un internets)
  - aktīvs, radošs un laipns bibliotekārs,
  - galda spēles, lego,
  - _____
11. Jūs strādājat:
  - bērnu bibliotēkā;
  - publiskās bibliotēkas bērnu literatūras nodaļā;
  - pagasta bibliotēkā
  - _____

Paldies par sadarbību! Vēlu daudz radošu ideju un prieku strādāt!

Daina Pakalna, Latvijas Universitātes
Sociālo zinātņu fakultātes
Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes
nodaļas doktorante

Aicinu Jūs piedalīties pētījumā **“Pirmsskolas vecuma bērns un bibliotēka”**. Ļoti priecāšos, ja Jūs atradīsiet laiku un atbildēsiet uz šīs anketas jautājumiem. Izvēlieties no katras piedāvātās atbildes sev vienu - piemērotāko, apvelkot attiecīgo ciparu, vai brīvajā vietā ierakstiet savu variantu. Garantēju Jūsu atbilžu anonimitāti.

1. Vai Jūs mājās lasāt bērnam priekšā vai stāstāt?

1. regulāri, katru dienu;
2. reizēm;
3. ļoti reti;
4. man tam nekad neatliek laika;
5. nē, lai mācās pats lasīt;
6. viņš vēl ir pārāk mazs;
7. to pietiekami dara bērnudārzā;
8. _____

2. Mūsu bērnam(iem) vislabāk patīk klausīties:

1. pasakas
2. patiesus notikumus no Jūsu dzīves
3. dzejoļus,
4. spoku stāstus,
5. _____

3. Vai Jūsu ģimene abonē kādu preses izdevumu ?

1. Jā.
2. Nē.
3. _____

4. Vai pēdējo divu nedēļu laikā esat nopirkuši kādu bērnu grāmatu vai žurnālu?

1. Jā.
2. Nē.
3. _____

5. Kādas ir Jūsu domas par Latvijā iznākošajām bērnu grāmatām un žurnāliem?

_____

_____

_____

_____

_____

_____

6. Kāda Jūsu ģimenē ir attieksme pret lasīšanu?

1. Ģimenē visi esam aizrautīgi lasītāji.
2. Lasa tikai māte.
3. Lasa tikai tēvs.
4. Tikai presi.
5. Diemžēl tam neatliek laika.
6. Tā ir tukša laika nosīšana.
7. _____

7. Par ko Jūs visbiežāk sarunājaties ar savu bērnu?

_____

_____

_____

8. Kā Jūsu ģimene visbiežāk pavada brīvo laiku?

1. apmeklējām kādu kultūras pasākumu,
2. lasām grāmatas vai presi,
3. skatāmies televizoru;
4. dodamies ciemos,
5. _____

9. Vai Jūs zināt, kur atrodas Jūsu dzīvesvietai tuvākā bērnu bibliotēka

1. zinu, bet neapmeklēju;
2. nezinu, bet labprāt vestu savu bērnu uz turieni;
3. mūsu bērni vēl pārāk mazi;
4. jau esam bibliotēkas lasītāji
5. _____

10. Kā Jūs gatavojat savu bērnu(us) skolai

1. kopīgi mācāmies pazīt burtus, ciparus;
2. bērns vēl neizrāda par to interesi;
3. nezinu, kā to pareizi darīt;
4. ar to jānodarbojas bērnudārzā;
5. man tam neatliek laika;
6. _____

11. Vai Jums būtu vajadzīga papildus informācija, kā pareizi sagatavot bērnu skolai ?

1. Jā.
2. Nē, tās ir pietiekami.

Nobeigumā lūdzu sniedziet dažas ziņas par savu ģimeni.

2. pielikums

« **Jūsu ģimenē kopā dzīvo** (apvelciet cipariņu pie ģimenes locekļiem, kuri Jūsu ģimenē dzīvo, bērniem lūdzu norādiet arī vecumu):

1. Māmiņa
2. Tētis
3. Māsas _____ gadi
4. Brāļi _____ gadi
5. Vecmāmiņa
6. Vectētiņš
7. _____

« **Vecāku izglītība** (pamata, vidējā, vidējā speciālā, augstākā)

Māmiņai _____
Tētim _____

« **Cik no jūsu ģimenes locekļiem pašlaik strādā algotu darbu?**

_____

« **Kādi pēdējo divu mēnešu laikā bijuši Jūsu ģimenes vidējie ienākumi uz vienu ģimenes locekli latos?**

1. virs Ls 100;
2. Ls 80 – 100
3. Ls 60 – 80,
4. Ls 30 – 60
5. zem Ls 30

« **Kā vērtējat savas ģimenes materiālo stāvokli?**

1. esam pārtikuši
2. vidēji pārtikuši
3. vidēji trūcīgi
4. trūcīgi
5. _____

« **Vai Jūs māc bažas par to, kā spēsiet izaudzināt un izglītot savus bērnus?**

1. Nē.
2. Jā.
3. _____

« **Uz anketas jautājumiem atbildēju es –**

1. māmiņa
2. tētis
3. vecmāmiņa
4. vectētiņš
5. lielais brālis
6. lielā māsa
7. _____

Manas atmiņas par bibliotēku.

Protams skaistākās atmiņas saistās ar bērību, kad sauli spīdēja spožāk un debesis bija zilākas.

Cik atceros, man bērībā patika lasīt un ņemt dažādas grāmatas, sevišķi burtu grāmatas, jo burti mējās bija viena.

Kad mējās erojās grāmatas bija izlāstas, tad nejaudējs meklēt jaunas iespējas tikt pie grāmatām. Un tie varēja izdoties pie citur kā bibliotēkā vai pie draudzēnēm.

Šīs atceros, tad gājums uz bibliotēku bija spars. Mūs abas ar bērību draudzēni. Tāpat gājām uz, manuprāt, jaukākā būvniecības bibliotēku tajā laikā, kas atbilda Pēterburgas ģeogrāfijas iestādei, lielā tumsā mējās jūrojās stāvā un bija gaiša vieta uz vispārējās jūrojības un vienmērības jēma. Tā mūs mūkas patas divas mākas meiteņu gājām pa tajādīgo burtu ielu uz savu nūjo būvniecības bibliotēku, lai pameitā cēdri grāmatu palastānu burtu laicē. Tas parasti notiek vasarā burtu, jo mēdā burtu nekājs tū daudz laika - bija daudz tū jūrojības un durtību.

Šīs bibliotēku atceros kā lielu telpu, ar platumu logiem gar divām sūna jūrojības, kas divas jūrojības un platumu jūrojības. Grāmatas bija jūrojības jūrojības un tās durtības bija durtības jūrojības. Tās palipā stāva laipnās bibliotēkās. Īpaši neatceros

Date: 03.04.03

Kā grāmatas liels izmētotas plauntons (droši arī
pēc abpusēti) un droši arī liels kāds, man tālāk
redzams un nepieciešams sistēmā. Atšķirš
to ka grāmatas neliels izmētotas augstākā par
mašu augumu, kas nudaš iespēja nūgli pūktēt
ar augstāiem plauntoniem.

Man paties laist par savu grāmatas, kā arī par
neciem laimion un cilveku (kēru) dārii citāš zemē.
Šit aturs tālu lietu, ja par savu grāti lijs atant
kāds jaunu grāmatu vai tēru, tad tālāk nēms
Fadep: Osmaus "Saulis un meis" jeb latvies
tēru literatūras gadu gaitē. Šit nolūst jau
tolāci izpaudās manī profesionāli talanti jeb
intereses. Kad lijs kērtīgi izpētijusi šo grāmatu
par grāmatām un detādiem raksturošiem, tad varēji
labāi izvēlēti jau konkrēti grāmatu - paraugot
bibliotekāri autori un grāmatas nosaukumus,
kuri izvēlēti praktiski un jū nūvātā nepiecieš-
ma. Dāriis interesantu grāmatu ietēra ar
draudzības vai manus. Protams nēms nūvā-
lums ar suelas obligāti literatūru. Kā man tālāk
lietas, - ar to ar lijs pārplūdiš bibliotēz, bet man
interesējo ar grāmatas, kas izdētas ad. gr. nūvūmē
("Jaunības tēras" sērijs, utml) un tās dāriš lijs
prēklestiski. Es nēms kad un kopē manī jau tālāk
radās intāis, ka interesantūms un vērtīgāks ir tās
nēcā kā grāmatas, kuras protams ar grātiā atant.
No šūdi nēms nūvūmē tās dāriš spiet aplūmi, bet
tomēr...

Dāriis dāriš grāmatu lijs tānter Lauks, un tad
nu man atant ka jaunu un interesantu nēlijs nēvūdi
problēma.

Dāriš, ka tālāci parāns lijs populāriāms nēvū
vīndienu jūvūmē, kam tū lietas iespējas...

Man ir 3-4 gadu un es kopā ar
 mami eju uz mīgas dārziņu.
 īpašā strādā skolā un tu ir
 īpaši skaisti, bērni smiecas un gūstas.
 Kad mēs uzejam pa kāpnīšu strāvu
 tāvu un ieejam kādā tumsā
 lapa. Tu ir tumsā un acis
 - ~~stā~~ augsti plaukti, starp m-
 m ir šauras ejas. Plauktos
 ir daudz grāmatu, mēras es
 redzēju gēnt. Mamma man
 dod vienu apskatīt. Bet ir
 mīns un mēs drīz ejam prom.
 Iekļūtēcas telpa bija remāpīga,
 uas, ka plaukti nān mēsū, tādēl
 an nepatīka tu atstāties.

Jans pirmais bibliotēkas apmeklējums bija dārgan
īspaidīgs. Tas notika 5. klasē. Tā jau mums
bērniem mācīties vajadzēja obligāti lasīt mājas grāmatas.
Un tad, pēkšņi, mums uzdod lasīt tādus grāmatu kēdes,
protams, man mājas nav. Tā jau katrā skolā to
arī rūpējās bija skolas bibliotēka. Tā kā man citi
bērni bija sastāstījuši, ka tur ir brīdīga bibliotēka,
mani pārņēma panīka. Man vānkōvis bija baūt, bet
mājas lasīšana bija jāizpilda. Tad es lūdzu
savu draudzeni, lai viņa man atnōn lēchi. Beigu
beigōs es viņu pērunōju. Viss notika tā, ka
es aizgāju un patī pērlēcinōjos, ka bibliotēkōu
nemas nav tik brīdīga, vānīgais, viņas ārējais
tēls bija dārgan īspaidīgs. Grāmatu es
dabūju un no tā laika man vairs nebija
baūt apmeklēt bibliotēku.

Hans pirmais bibliotēkas apmeklējums bija dārgan
īspaidīgs. Tas notika 5. klasē. Kā jau mums
bērniem maziem vajadzēja obligāti lasīt mājas grāmatas.
Un tad, pēkšņi, mums uzdod lasīt todu grāmatu kāda,
protams, man mājās nav. Kā jau katrā skolā tū
arī mūsējā bija skolas bibliotēka. Tā kā man citi
bērni bija sastāstījuši, ka tur ir brūnīga bibliotēka,
manī pārnēma paniku. Man vānkōrī bija baūl, bet
mājas bērģēna bija jāizpilde. Jēd es lūches
daru draudeni, lai viņa man atnōn lūchi. Beigu
beigēs es viņu pūmunōju. Viss notike tō, ka
es cūrgōju un pati pūrlūcinōjos, ka bibliotēkōu
nemas nau tik brūnīga, vānīgais, viņas ārējais
tēls bija dārgan īspaidīgs. Grāmatu es
dabūju un no tō laike man vairs nebija
baūl apmeklēt bibliotēku.

City of Palo Alto
250 Hamilton Avenue, Palo Alto, CA 94301

Search: Advanced

Browse By Topic

[Home](#) > [Departments](#) > [Community Services](#) > [Libraries](#)

[Library Home](#)

[Catalog Access](#)

[About the Library](#)

[Support the Library](#)

[Using the Library](#)

[Kids' Pages](#)

- ▶ [Events](#)
- ▶ [Storytimes](#)
- ▶ [New Books](#)
- ▶ [Lists of Books](#)
- ▶ [Sites for Kids](#)
- ▶ [Sites for Teachers and Parents](#)

[Teens' Pages](#)

[Reference & Database](#)

[News & Events](#)

[Contact Us](#)

[Help & Faq's](#)

Lost?
[Try the Site Guide...](#)

Events for Kids & Families

@your library™

(storytimes for preschoolers & toddlers listed separately)

OCTOBER 22, AFTERSCHOOL SPECIAL: LET'S GO BATTY!

We will gather at the library and walk over to the Junior Museum for stories and crafts about bats, and a chance to see the bats at the Museum. Children's Library, 3:30 P.M., for children in grades 1 - 6.

OCTOBER 29, HALLOWEEN SPOOKTACULAR!

Scary skits, stories, puppets and surprises. Come in costume! Children's Library, 3:30 P.M., for children ages 5 and up.

NOVEMBER 3, BABY STORYTIME

A monthly infant lapsit program for parents and caregivers and their babies ages 6 - 18 months. The program will alternate between Children's and Mitchell Park Libraries. This month it will be held at Children's Library, 11:00 A.M.

NOVEMBER 5, STARLIGHT SPECIAL: COMPLETELY LUDICROUS, OUTRAGEOUSLY OSTENTATIOUS SILLY STORIES WITH PETER WING

Come to a rollicking evening of story fun! For children ages 5 and up, Mitchell Park Library, 7:00 P.M. This program is sponsored by the Friends of the Palo Alto Public Library.

NOVEMBER 8, SATURDAY MONTHLY BOOKSALE

The Friends of the Palo Alto Public Library hold a monthly book sale at the Cubberley Community Center, 4000 Middlefield Rd., 11:00 A.M. to 4:00 P.M.

NOVEMBER 12, FAMILY STORIES

Join storyteller Natalie Bivas for a delightful evening of stories for children of all ages. Children's Library, 7:00 P.M.

NOVEMBER 19, RANDEL MCGEE AND GROARK THE DRAGON

Through the magic of ventriloquism and puppetry, Randel and Groark mesmerize

audiences with hilarious stories and original songs. For children 5 and up. Mitchell Park Library, 3:30 P.M. This program is sponsored by the Friends of the Palo Alto Public Library.

NOVEMBER 26, AFTERSCHOOL SPECIAL: MOTHER EARTH'S BOUNTIES: A CELEBRATION OF NATIVE AMERICAN CULTURES

Stories and crafts about Native Americans. Children's Library, 3:30 P.M., for children in grades 1 - 6.

DECEMBER 1, BABY STORYTIME

A monthly infant lapsit program for parents and caregivers and their babies ages 6 - 18 months. The program will alternate between Children's and Mitchell Park Libraries. This month it will be held at Mitchell Park Library, 11:00 A.M.

DECEMBER 3, STARLIGHT SPECIAL: DIANE FERLATTE IN HAVE I GOT A STORY TO TELL

Don't miss this nationally acclaimed storyteller who has appeared at presidential inaugurations. For children ages 4 and up. Mitchell Park Library, 7:00 P.M. This program is sponsored by the Friends of the Palo Alto Public Library.

DECEMBER 10, FAMILY STORIES

Join storyteller Natalie Bivas for a delightful evening of stories for children of all ages. Children's Library, 7:00 P.M.

DECEMBER 13, SATURDAY MONTHLY BOOKSALE

The Friends of the Palo Alto Public Library hold a monthly book sale at the Cubberley Community Center, 4000 Middlefield Rd., 11:00 A.M. to 4:00 P.M.

DECEMBER 17, BRIAN SCOTT PRESENTS THE MAGIC OF READING

Two opportunities to see this magical entertainer bring the world of books and stories to life through an interactive performance of music, storytelling, comedy and magic. Children of all ages are invited to Children's Library at 3:30 P.M. or Mitchell Park Library at 7:00 P.M. This program is sponsored by the Friends of the Palo Alto Public Library.

PALO ALTO CITY LIBRARIES WILL BE CLOSED DECEMBER 22 - 26; NO STORYTIMES OR SPECIAL PROGRAMS WILL BE HELD DURING THIS TIME.

DECEMBER 31, SING ALONG WITH CLARE RICHEL

Children ages 4 -8 are invited to this program of popular songs, sing-alongs, story-songs and lots of participation. College Terrace Library, 3:30 P.M. This program is sponsored by the Friends of the Palo Alto Public Library.

ONGOING STORYTIMES:

Toddler Storytimes: Tuesdays, 10:00 or 11:00 A.M. at **Children's Library**, 1276 Harriet St., and Fridays, 10:00 A.M. at **Mitchell Park Library**, 3700 Middlefield Rd; for children 18 months to three years. Preschool Storytime for children ages 3 - 5: Wednesdays, 11:00 A.M., **College Terrace Library**, 2300 Wellesley, Fridays at 11:30 at Mitchell Park Library, and Thursdays, 10:30 A.M. at Children's Library. A sign language interpreter will be provided for any program upon request with 72 hours advance notice.

ALL LIBRARY PROGRAMS ARE FREE AND OPEN TO ALL

Persons with disabilities who require auxiliary aids or services in using City facilities, services, or programs or who would like information on the City's compliance with the Americans with Disabilities Act (ADA) of 1990, may contact:

Fred Herman, ADA Director
(650) 329-2496 (voice)
(650) 328-1199 (TDD)
250 Hamilton Ave, Palo Alto, CA 94301

[Top](#) [Acceptable Use Policy](#) [Accessibility Guidelines](#) [Site Guide](#) [Search](#) [Home](#)

Copyright © 2001, City of Palo Alto. Please read our Acceptable Use Policy
This page was last reviewed: October 21, 2003

City of Palo Alto

250 Hamilton Avenue, Palo Alto, CA 94301

Search: [Advanced](#)

[Browse By Topic](#)

[Home](#) > [Departments](#) > [Community Services](#) > [Libraries](#)

[Library Home](#)

[Catalog Access](#)

[About the Library](#)

[Support the Library](#)

[Using the Library](#)

[Kids' Pages](#)

- ▶ [Events](#)
- ▶ [Storytimes](#)
- ▶ [New Books](#)
- ▶ [Lists of Books](#)
- ▶ [Sites for Kids](#)
- ▶ [Sites for Teachers and Parents](#)

[Teens' Pages](#)

[Reference & Databases](#)

[News & Events](#)

[Contact Us](#)

[Help & Faq's](#)

[Lost?](#)
[Try the Site Guide...](#)

Storytimes

The library offers several storytimes a week for preschoolers and toddlers! We ask that you honor the age recommendation so that programs can be enjoyed by their intended audience.

BABY STORYTIME

On the first Monday of each month join us for an infant lapsit program for parents and caregivers and their babies ages 6 - 18 months. The program will alternate between Children's and Mitchell Park Libraries.

TODDLER STORYTIME (18 months to 3 years)

▶ Tuesdays, 10:00am & 11:00am at Children's Library

▶ Fridays, 10:00am at Mitchell Park

PRESCHOOL STORYTIME (3 to 5 yrs)

▶ Wednesdays, 11:00am at College Terrace

▶ Thursdays, 10:30am at Children's Library

▶ Fridays, 11:30am at Mitchell Park

In addition, there are regular Wednesday programs like the Afterschool Specials, Wacky Wednesdays, Starlight Specials, and Bedtime Stories. These programs are for varying age groups, and can occur at a different library each week!

These are described in more detail on the "Calendar of Events" page.

101 Activities To Do With Your Toddler

"101 Activities to Do With Your Toddler" contains activities, songs, fingerplays, and more for children aged 1-3 years. These constructive activities help encourage motor development and eye-hand coordination, and they will promote mental and social growth. As if that weren't enough, they are also a lot of fun!!

Most of these activities can be done at home with little or no expense.

THIS PAGE WILL GO TEMPORARILY OFFLINE IN SPRING 2003!!

Please print these pages while they are still available.

For details, please read the [About Me](#) page.

Quick Menu

- [The List](#)
- [The Treasure Chest](#)
- [Tasty Treats](#)
- [Fingerplays](#)
- [Songs and Rhymes](#)
- [Knee Bouncing Rhymes](#)
- [Two or More](#)
- [On the Computer](#)
- [Great Links](#)
- [Other Resources](#)
- [Printer Pages](#)
- [Awards](#)
- [About Me](#)

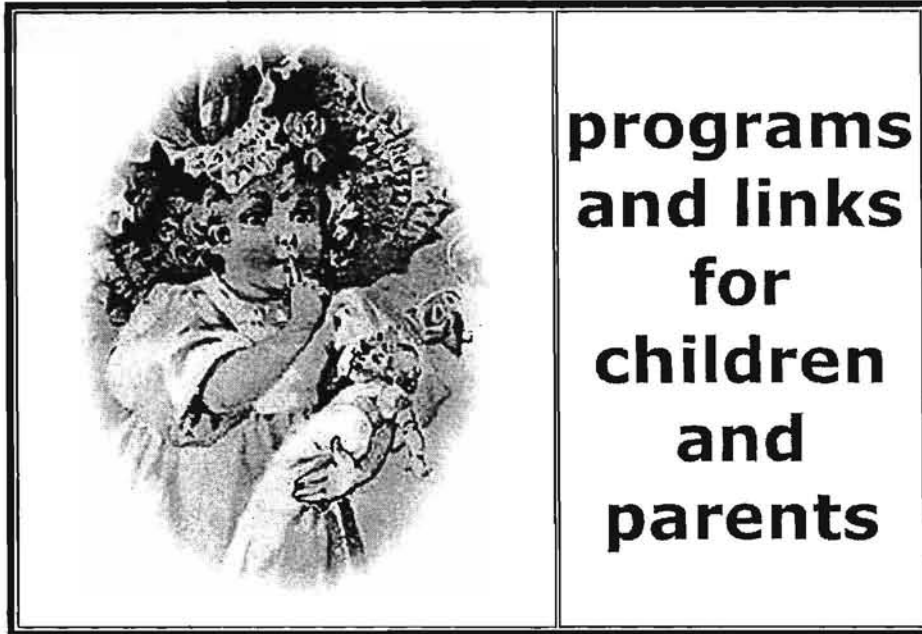

A note about the Guestbook: Thank you to all who made positive comments and/or site suggestions in the guestbook. Unfortunately, I have had to take the guestbook offline because I have had too many inappropriate comments made- either advertisements or lewd remarks. I got tired and sick (not just sick and tired) of having to remove these inappropriate entries and have resolved the problem by removing the guestbook.

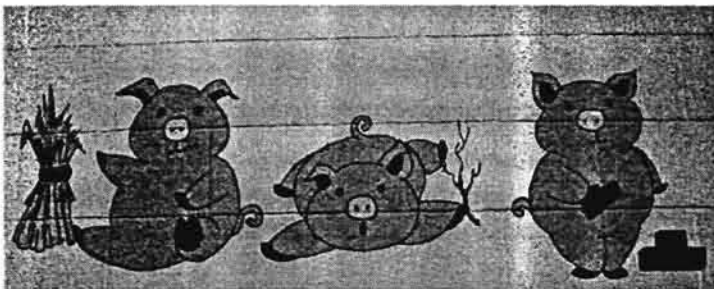
Thank you for your email! I don't always have time to write back, but I read all the mail I receive and am grateful to those who sent encouraging words and stories. Thank You!!

**This site is banner-free
and cookie free, too!**

North Babylon Public Library

Children's Programs
Homeschooling resources
North Babylon U. F. School District
Unattended Children Policy
KIDSONLINE -- Children's catalog

The Three Little Pigs
are among the stars of
children's literature who
enliven our Children's Room
walls in a mural painted by
our own John Lavelle. Visit
them in the Children's

Room, along with the Gingerbread Man, Rapunzel, the whole
gang from Pooh, and all your favorites. [Click here for more
images from our colorful mural ....](#)

Children's programs

Registration policy:

To register for a baby or toddler program, your library card and the child's birth certificate are needed.

PLEASE SIGN UP FOR ONE OR ALL CHILDREN'S PROGRAMS BEGINNING THE FIRST OF EACH MONTH, UNLESS OTHERWISE NOTED.

<p>Mother Goose</p> <p>ages Birth - 17 months</p> <p>Dara Linthwaite will entertain your infants with music and other activities. Please sign up (January 2, February 2). Limit: 25.</p> <p>Thursdays, January 29, February 26 10-10:30 a.m.</p>	
<p>Baby Time</p> <p>ages 18 - 35 months</p> <p>Bring your baby to the library for fun stories and music. Please sign up (January 2, February 2). Limit: 25.</p> <p>Fridays, January 9, February 13 10-10:30 a.m.</p>	
<p>Tot's Night Out</p> <p>ages 18 months - 5 years</p> <p>Bring your child to the library and join Donna Green for an hour of fun. There will be music and other activities for your child. Please sign up (January 2, February 2). Limit : 25.</p> <p>Tuesday, February 24 Wednesday, January 28 7-8 p.m.</p>	
<p>Preschool Storytime</p>	

ages 3 - 5 years

Preschoolers are invited for stories, a craft, and songs. Please sign up (January 2, February 2).

Limit:15 per session.

**Thursdays, January 8, February 12
9:30 -10:15 a.m. or 11-11:45 a.m.**

Imagination Station

ages 3 - 5 years accompanied by an adult

Hands-on art class for preschoolers, using assorted art materials in age-appropriate projects. Please sign up (January 2, February 2). Limit: 15 per session.

**Mondays, January 26, February 11
11-11:30 a.m.**

Family Program -- Flower Pot Igloo

Friday, January 9, 7-8:30 p.m.

Families with children aged 4 & up.

You and your family can design a chilly igloo home. Please sign-up beginning

January 2. Limit:15.

Parenting Workshop --Is My Child Developing Normally?

Monday, January 12, 7-8 p.m.

Learn about normal stages of development and how to enhance them. This workshop is designed for parents to attend without children.